

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA DÎVÂNI
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONUR GENÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Leyla ALPTEKİN SARIOĞLU

NİSAN 2022

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA DİVÂNI
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONUR GENÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Leyla ALPTEKİN SARIOĞLU

NİSAN 2022

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İmzası

HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA DÎVÂNİ (İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

ÖZET

Bu çalışma kapsamında, XIX. yüzyıl şair ve devlet adamı Hüseyin Hüsnî Paşa'ya ait olan Dîvân incelenmiştir. Dîvânın bilinen tek nüshası, İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü'nde T.Y. 9606 numarada "Hüsnî Dîvân" ismiyle kayıtlı bulunmaktadır. Çalışmamız bu nüsha üzerine kurulmuştur. Edebî metinler üzerine yapılan incelemeler, biçimi ve türü ne olursa olsun, metnin nasıl anlattığı ve ne anlattığı üzerinedir. Metnin değerlendirilmesi hususunda çalışmamızı iki bölüme ayırmayı tercih ettik. İlk bölüm: Hali hazırda var olanı tespit olarak da niteleyebileceğimiz, söz dizimsel kuralları kapsayan, nasıl anlattığıdır. Bu bölüm, imgelerin anlatım yöntemlerini ve bu yöntemlerin alt başlıklarını kapsamaktadır. Araştırmacının metnin içkinliğine en az müdahale ettiği bu bölüm, "Nazım biçimleri" ve "Ahenk Unsurları" başlıkları altında geleneğin meydana getirmiş olduğu kurallar çerçevesinde değerlendirilmiştir. İkinci bölüm: Yorum alanı olarak da ifade edebileceğimiz, metnin ne anlattığıdır. "Dîvânın Muhteva Özellikleri" başlığı altında, anlambilimsel görüşlerin yer aldığı; ancak, bizim yorumlama alanı olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz bu bölümde amacımız, şairin kullandığı her unsuru tek tek yazıp yorumlamak, eseri farklı sözcüklerle ya da günümüz Türkçesiyle tekrar okuyucuya aktarmak olmadığı için, konuları genel başlıklar altında toplayıp daha sonra bu başlıklarda yer alabilecek kavramları, yazar metin içerisinde ağırlıklı olarak nasıl kullanmışsa o şekilde vermeye çalıştık. Bu bölümde de şairin geleneğin çizgisindeki seyrine dikkat edilmiş olup, bu çizgiden ayrıldığı noktalar okuyucuya gösterilmeye çalışılmıştır. Fakat, bir çeşit yorumlama alanı olan bu bölümde, metnin içkinliğine müdahale etmekten kaçınan araştırmacıların yaşamış olduğu güçlükleri yaşadığımızı söylemek gerekmektedir. Çünkü aynı metin üzerinde yapılan her okuma farklı bir yorum meydana getirebilmekte ve her yeni okuyucu yeni bir metin yorumu oluşturabilmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurarak, çalışmamızın "muhteva" değerlendirmesinde her yeni okuyucunun, elbette, eklemeler yapabileceğini düşünüyoruz. Çalışmamızın son bölümünde ise araştırmamızın nesnesi olan metnin çevriyazısı oluşturulurken dikkat edilen hususlar okuyucuya sunulduktan sonra, metnin çevriyazısı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Şiiri, Hüseyin Hüsnî Paşa, Dîvân, XIX. yüzyıl

HÜSEYİN HÜSNÎ PASHA'S DÎVÂN (ANALYSIS-TRANSCRIBED TEXT)

ABSTRACT

Within the scope of this study, Dîvân belonging to 19th century poet and statesman Hüseyin Hüsnî Pasha was examined. The only known copy of the manuscript is registered under the name "Hüsnî Dîvân" at number T.Y. 9606 in the Turkish Manuscripts Department of the Istanbul Rare Works Library. Our study is based on this copy. Hüseyin Hüsnî Pasha was one of the controversial political figures of the 19th century. Therefore, in our study, we chose to give the statements of both sides of the conflict and impartial researchers and leave the evaluation part to the reader while giving information about the life of Hüseyin Hüsnî Pasha. The examinations on literary texts, regardless of the format and type, are based on how the text describes and what it tells. We chose to divide our study into two parts for the evaluation of the text. The first part: How it describes the syntax rules. This section covers the narration methods of images and subheadings of these methods. This section, in which the researcher least interfered with the originality of the text, was evaluated within the framework of the rules created by the tradition under the headings "Forms of Harmony" and "Harmonic Elements". Part two: What the text tells. Under the heading "Contents Features of Dîvân", semantic opinions are included; However, in this section, which we prefer to call the field of interpretation, our aim is not to write and interpret each element used by the poet individually, nor to re-convey the work to the reader in different words or in modern Turkish. Therefore, after collecting the topics under general headings, we tried to give the concepts that can be included in these topics in the same way that the author used them mainly in the text. In this section, attention was paid to the poet's course in the line of tradition and the points in which he left this line were tried to be shown to the reader. In the last part of our study, after the considerations of creating the translation of the text, which is the object of our research, were presented to the read, the translation of the text was given.

Keywords: Dîvân Poetry, Hüseyin Hüsnî Pasha, Dîvân, 19th century

ÖNSÖZ

Soyut bir yapı olan Klasik Türk Edebiyatı'nın mesnevi ve mecmua gibi somut tezahürlerinden biri olan dîvânlar, bu edebiyatın araştırılmasında ve yorumlanmasında en temel kaynaklardır. Hayatları hakkında kaynaklarda tek kelime bulunmayan şairleri, bırakmış oldukları dîvânları sayesinde öğrenebilir; bazı durumlarda da kaynaklardaki yanlışlıkları yine bu dîvânlar aracılığıyla düzeltme imkânına sahip olabiliriz. Fakat, dikkate alınması gereken hususlardan biri de şairler, genel olarak, bu dîvânlarda konuşmaz; geleneğin çizdiği çerçevede, geleneğin kültür evrenine ait konuları yine geleneğin onlardan beklediği şekilde anlatırlar. Dîvânlarda şairin “ben” dediği noktalarda edebiyat araştırmacısı “kurmaca bir ben” ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu “kurmaca ben”, talep etmek, övünmek, anlatmak ve konuşmak arasında sıkışıp kaldığı için edebiyat araştırmacısı bir bilgiyle mi yoksa bir yanılısamayla mı karşı karşıya olduğunu anlama noktasında, dîvâna şüpheyle yaklaşmak zorunda kalır. Edebiyat araştırmacısının bu durumu, tarih biliminin edebiyat çalışmaları karşısındaki durumuna benzemektedir. Edebî eserden “kesinlik” en azından “gerçeğe uygunluk” bekleyen tarih bilimi aradığını bulamadığı durumlarda, genellikle, edebî eserleri değerlendirmeye almamaya çalışır; ancak, edebiyat araştırmacısının böyle bir tercih şansı yoktur. Disiplinler arası bu tereddütlü ilişki çoğu zaman edebiyat araştırmacısının lehine sonuçlansa da çalışmasının nesnesini oluşturan şairin tartışmalı bir isim olduğu noktada şartlar edebiyat araştırmacısının aleyhine dönmektedir. Bu noktada araştırmacının yapacağı her değerlendirme “yorum” olarak adlandırılır. Araştırmacı yorum alanına girdikçe metnin içkinliğine müdahale kaçınılmaz olur. Bu nedenle dîvân çalışmalarında şair ve şiirin, kişisel “poetik” yaklaşımlarının yerine, soyut yapının somut tezahürlerinin vasıtasıyla oluşturulan dönem poetikası çerçevesinde değerlendirilmesi bu müdahaleleri en aza indirmemize yardımcı olacaktır.

Çalışmamız süresince, sabırla, yardımlarını eksik etmeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Leyla ALPTEKİN SARIOĞLU'na; yüksek lisans vesilesiyle ders alma şerefine nail olduğum Prof. Dr. Hanife KONCU, Prof. Dr. Müjgan ÇAKIR ve Dr. Öğr.Üyesi Ali Emre ÖZYILDIRIM'a kıymetli yardımları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	ix
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA’NIN HAYATI, ŞAHSİYETİ, TARİKATI VE ESERLERİ.....	12
2.1. Hayatı.....	12
2.2. Şahsiyeti.....	15
2.3. Tarikatı.....	23
2.4. Eserleri.....	26
2.4.1. Dîvân	26
2.4.2. Manzûme-i Hüsn-i Eser	26
2.4.3. Tercüme-i Ahd-i Aziz	28
3. DÎVÂNIN İNCELENMESİ.....	29
3.1. Dîvânın Şekil Özellikleri	29
3.1.1. Kasideler.....	30
3.1.2. Gazeller	32
3.1.3. Musammat nazım biçimleri	34
3.1.4. Kıt’a nazım biçimleri ve tarih düşürmeler	39
3.1.5. Ahenk unsurları	44
3.2. Dîvânın Muhteva Özellikleri	54
3.2.1. Din.....	58
3.2.2. Allah ve Hz. Peygamber.....	60

3.2.3.	Diğer peygamberler.....	63
3.2.4.	Kutsal kitaplar (Kur'an, Tevrât, Zebûr, İncil).....	65
3.2.5.	Melekler (Cebraîl, İsrâfil, Mikâil, Azrâil) ve iblîs.....	66
3.2.6.	Çehâr-yâr-ı güzîn	67
3.2.7.	Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	68
3.2.8.	Din uluları	69
3.2.9.	Dinî inançlar, mefhumlar	70
3.2.10.	Ayetler ve hadisler	72
3.2.11.	Şahıslar.....	75
3.2.12.	İnsanlar (Tipler)	80
3.2.13.	Kozmik âlem	84
3.2.14.	Zaman.....	86
3.2.15.	Tabiat.....	87
4.	HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA DÎVÂNÎ'NİN ÇEVİRİYAZISI.....	90
4.1.	Nüsha Tavsifi	90
4.2.	Metin Neşrinde Dikkat Edilen Hususlar	91
4.3.	Metin	94
5.	SONUÇ	263
	KAYNAKÇA.....	265
	ÖZ GEÇMİŞ	272

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geen eser
a.g.m.	: Adı geen makale
a.g.t.	: Adı geen tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
yy.	: Yüzyıl
H.z.	: Hazret
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
H.	: Hicrî
M.	: Miladî
T.Y.	: Türke Yazmalar
yk.	: Yaprak sayısı
st.	: Satır
stn.	: Sütun
e.t.	: Erişim tarihi
ö.	: Ölüm tarihi

TABLO LİSTESİ

Tablo 3. 1: Kaside türleri	30
Tablo 3. 2: Birinci bölüm kasidelerin revî harfleri	31
Tablo 3. 3: İkinci bölüm kasidelerin revî harfleri	32
Tablo 3. 4: Gazel revî harfleri	33
Tablo 3. 5: Musammatlar	35
Tablo 3. 6: Tarihler.....	39
Tablo 3. 7: Beyitlerden oluşan nazım şekilleri.....	42
Tablo 3. 8: Bendlerden oluşan nazım şekilleri.....	43
Tablo 3. 9: Vezinler.....	50

TRANSKRİPSİYONİŞARETLERİ

ء	د	ش	ş
ا/إ	a, ā, e, ı, i, u, ü	ص	ş
ب	b	ض	đ, ž
پ	p	ط	ṭ
ث	ṯ, ṣ	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ḫ	ك/ك	g, k, ñ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	o, ö, u, ū, ü, v
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, ı, i, ī

1. GİRİŞ

XIX. Yüzyılda Siyasî ve Sosyal Gelişmeler

“Bestekâr Sultân Selim, haremde kılıç darbeleriyle yere serilirken bu ‘ayş u tarab dönemi de kapandı” (İnalcık: 2010, s. 338).Kanlar içerisinde yatan padişahın çevresinde“Padişah bir insan değil midir? Kim olsa olur. Esmâ Sultan olsun, ya ki Konya’daki şeyh padişah olsun... Kırım Tatar hanzadelerinden padişah olsun...” (Ortaylı, 2018, s. 39) sesleri yankılanıyordu. Henüz yüzyılın başında (1807) ortaya çıkan trajik tablo, bu yüzyılda Osmanlı coğrafyasında yaşanacak karmaşaları temsil eder niteliktedir. İlber Ortaylı bu yüzyılı anlattığı kitabına “*İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*” ismini vermiştir. Yine Moreau: “1826’da yeniçeri ocağının lağvedilmesi, Osmanlı ordusunun, hem yönetici seçkinlerin siyasetlerini hem de buhran hâlindeki bir toplumun gerilimlerini yansıtan sürekli bir değişim sürecine girişine damga vurdu. (...) Buna karşılık, reformlar incelendiğinde, 20. yüzyıl başını da kapsayan ‘uzun 19. yüzyıl’ boyunca bariz bir sürekliliğin var olduğu görülür” (Moreau, 2010, s. xi) der. Bu dönemi inceleyen araştırmacıların büyük çoğunluğu iki nokta üzerinde durmaktadır: İlki, imparatorlukta gelişen olayların yoğunluğu, ki bu yüzden bu asır için “uzun” sıfatının kullanılması dikkate değerdir. Diğeri de “bilinçli” yenileşme hareketlerinin sürekliliğidir. Bu asırda, Osmanlı aydınının değişen bakış açısı birçok konudaki tavrına yansımaktadır: “18. yüzyıl başlarında Osmanlı vakanüvis Raşid, Büyük Petro’dan, ‘Moskof Çarı Petro öldü, laşesi dar bir köşede bırakıldı. Tebaasına çalgınca yeni âdetler getirmişti,’ diye söz eder. (...) Ama 19. yüzyıl ortalarında Büyük Petro

Rusyası

üzerine yazılan (daha doğrusu çevrilen) kitabın başlığı ise *Büyük Petro Tarihi*'dir" (Ortaylı, 2018, s. 44-45). Bu değişim için Meriç: "Filhakika, Osmanlı intelijansiyasının en muhafazakâr temsilcileri bile teceddütten yanaydılar. İstesek de, istemesek de Avrupalılaşacaktık" (Meriç, 2011, s. 123) derken oldukça haklıdır.

Yenileşme için bir tarih vermek oldukça güçtür. "Patlayıcı ve yanıcı maddeler tutuştuktan sonra, yangını başlatan kıvılcımın nereden geldiğini söylemek zordur" (Bacon, 2003, s. 53). Fakat, genel kabul Karlofça Antlaşması'nın (1699) imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti'nin, zorunlu olarak, diplomatik açıdan diğer devletlere ayak uydurmaya çalışmasıyla, yenileşmenin başladığı yönündedir. "Karlofça Antlaşması ilk defa Hıristiyan devletlerle Müslüman bir devlet arasında, Grotius'un esaslarını vazettiği laik bir devletler hukuku sistemine göre biçimlenip imzalanmıştı. Bundan sonra Osmanlı devleti, ticaret, kara ve deniz trafiği ve dış ilişkilerin tümünde devletler arasında tanınan örf ve âdet ve antlaşma ve diplomasi kurallarına göre hareket etmek ve bu kurallara uymak zorundaydı" (Ortaylı, 2018, s. 93). Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nde yenileşme çabaları, padişahların mizacına bağlı olarak hızlanmış, yavaşlamış ya da tamamen durmuştur. Osmanlı aydınları da adımlarını, padişaha ve efkâr-ı umumiye göre atmıştır. Söz gelimi, III. Ahmed (1703-1730) döneminde "İbrahim Paşa, XIV. Louis'in Versailles Sarayı bahçelerinin bir taklîdini Kâğıthâne'de düzenlemeye çalışıyordu" (İnalçık, 2018, 310). Aradan geçen yirmi dört yıl sonra "III. Osman'ın sadece üç sene süren iktidarı, ciddi bir Batılılaşma muhalefeti ile geçer. Sarayın tezyinatında, mefruşatında, yaşama biçiminde batılalaşan tarafları 'kâr-ı kadim'e dönüştürür; sefirlerin getirdikleri 'tuhafiye'yi tam da bugünkü manasıyla 'tuhaf' bulur ve ortalıktan kaldırtır" (Özgül, 2006, C. 2, s. 606). Yenileşmeye karşı alınan tavırların diğer bir belirleyicisi olan halk, seyircisi olduğu bu yeniliklerin aşırıya kaçtığı ve sefaletle dönüştüğü noktada "şeriatı ihya" için zaman zaman isyancılarla birlikte hareket etmiştir. "İsyanın unsurları iki türdür: Büyük yokluklar ve büyük hoşnutsuzluklar. Kesin olan şudur; perişan, sefalet ve yokluk içinde ne kadar hayat varsa, huzursuzluğun sesi o kadar yüksek olacaktır" (Bacon, 2003, s.51).XIX. yüzyılda bu yoksulluk, teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan devlet ve esnaf ile daha da artmıştır. "Söz gelimi 1812'de İşkodra'da 600 olan dokuma tezgahı 1821'de 40'a; 1821'de Tırnova'da 2000 olan tezgâh sayısı da yine 1821'de 200'e; 1840'ta Bursa'da

1000 olan tezgâh sayısı ise, 1847’de 75’e düşmüş ve binlerce kişi işsiz kalmıştır” (Korkmaz, 2006, C. 3, s. 23).

XVIII. asırda savaştan mağlup ayrılmış bir devletin restorasyon çabaları, acemilikten kaynaklı bir yığın felaketi beraberinde getirmiştir. Osmanlı devlet ricalı, doğal olarak, bükemediği bileğin sahibini tanımaya çalışmış; ancak, bu tanışma esnasında fikirlerden ziyade dış görünüşe odaklanmıştır. Osmanlı Devleti’nde düzenli ve sorunlara yönelik yenileşme çabaları II. Mahmud zamanında görülmektedir. “II. Mahmud döneminde yeniçeriliğin kaldırılması (1826) tarihi, Saray’da kapsamlı reformların başlangıcıdır” (İnalçık, 2010, s. 339). Bu reformlar, Osmanlı topraklarında bulunan seyyahların da dikkatini çekmiştir; Gürer konuyla ilgili Lamartine’den şu alıntıyı yapar: “Tarih bir yandan ona acıyacak, diğer yandan da onu saygıyla anacak. Önemli şeyler yapmaya girişti; iyileştiremezse, halkının öleceğini anlamıştı; baltasını ağacın ölü dallarına yöneltti; ancak, bu ağaçtan geri kalan sağlam ve sağlıklı kısmına nasıl hayat ve canlılık vereceğini bilmiyordu” (Gürer, 2013, s. 210). Bu yüzyılda Osmanlı Devleti için her son bir başlangıç ve her başlangıç, sona eren yapıların sorunlarıyla eklemlenmiş bir şekilde devlet ricalinin karşısına çıkar durumdadır. 15 Haziran 1826’da “Vaka-i Hayriye” Yeniçeri Ocağı için bir sondur. Reformcu Sultan’ın ölü dalları ağaçtan atmak için vurduğu bu büyük darbenin sesi bütün ormanda yankılanmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Osmanlı Devleti’nin düzenli bir ordusunun kalmamasını fırsat bilen Rusya, bağımsız bir Yunanistan’ın kurulmasını hedefleyen ve İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Londra Protokolünü Osmanlı Devleti’ne zorla kabul ettirmek amacıyla 7 Mayıs 1828 yılında Osmanlı Devleti’ne savaş açtı. İmparatorluğun bünyesinde yer alan ulusların bağımsızlık istekleri diğer devletler için artık önemli bir müdahale vesile hâline gelmişti. Öncelikle bu sorunu milletler arası bir statüye kavuşturup, ardından bu ulusları Osmanlı Devleti’nden koparmak neredeyse her büyük devletin başvurduğu bir yöntemdi. Çünkü Osmanlı Devleti’nin siyasî, ekonomik ve askerî gücü onlar nezdinde yok hükmündeydi. Pamuk, bu durumu Avrupalı seyyahların gözünden şu şekilde aktarmaktadır: “Osmanlı İmparatorluğu’nun çöken ve Avrupa’ya göre geri kalan bir devlet olduğunu yavaş yavaş sezen bu yeni kuşak Batılı gezginler, önceki yüzyıllarda merak konusu olan Osmanlı ordusunun gücünün sırrı, devlet aygıtının bilinmeyen incelikleri gibi konularla fazla ilgilenmiyor, şehri ve insanlarını eskiden olduğu gibi korkutucu, erişilmez ve anlaşılmaz bulmak yerine

tuhaf, eğlenceli ve turistik olarak görmeyi öğreniyorlardı” (Pamuk, 2003, s. 224). İmparatorluğun bu aciz durumu tarafı olduğu anlaşmalarda da görülmektedir: “8 Temmuz 1833 tarihinde Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Hünkar İskelesi Anlaşması imzalandı. Bu Anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti yabancı bir devletin saldırısına uğrarsa, Rusya askeri gücü ile onu koruyacak, Rus savaş gemileri de Boğazlarda serbestçe geçebilecekti” (Gürer, 2013, s. 181). Reformların gerçekleştirilmesi için öncelikle bu müdahalelerin engellenmesi ve sükûnetin sağlanması gerekiyordu. “1839 yılı Kasım ayının başlarında Gülhane’de okunan Hatt-ı Hümayun’u çıkaran, Sultan Abdülmecid ve Mustafa Reşid Paşa başta olmak üzere, devrin aydın bürokratları gerçekten telaş içindeydiler. Yüz yıllık büyük sorun, yani uluslar sorunu her yerde patlak vermekte ve imparatorluğun hayatını tehdit etmekteydi. Sırp ve Yunan ayaklanmalarının sonucu, Mısır olayı Osmanlı yöneticilerini acil bir ıslahatın gereğine inandırmıştı; tartışma ve gruplaşmalar ıslahatın yöntemi ve niteliği üzerineydi” (Ortaylı, 2018, s. 30-31). Başlangıçta olumlu karşılanan bu ferman ne siyasî hayatta ne de sosyal hayatta istenilen etkiyi yaratmıştır. Bunun sebebi olarak Özgül: “Aslına bakılırsa, cizye hariç, ferman hükümlerinin tamamı ‘Pax Ottomana’ içinde uygulanmıştır. Vergi ve asker toplama usullerine getirilen düzen, fermanın tek yeni tarafıdır” (Özgül, 2006, C. 2, s. 609) diyerek açıklamaktadır. Fakat Osmanlı devlet ricalinde böyle bir fermanın yazılmış olması, daha sonra yazılacak fermanlar veya yasalar için bir hazırlık mahiyetindedir. Tanzimat fermanından sonra Müslümanların diğer halklarla eşit sayılması ve eşit haklara sahip olması gibi bir hususun toplum nezdinde hemen içselleştirilmesi beklenemezdi. Fermanın önemli tarafı, Osmanlı bürokratlarının kurmak istedikleri yeni yönetim modeline ait tasarıları yansıtır olmasıydı. Yeni yönetim modeli ilerleyen yıllarda içselleştirilmeye çalışılmıştır; ancak, “halk için halka rağmen” düsturuyla, devletin en üst noktasından yavaş yavaş halka sirayet edecek şekilde bir içselleştirme görülmektedir. “Abdülaziz 1868’de tüm inanç sahiplerini ‘aynı vatanın çocukları’ olarak anan bir konuşmayla Şûray-ı Devlet’i açtı. Halefi, V. Murat, ilk hattında bu düşünceleri tekrar etti. Bu eğilim, Aralık 1876’da Osmanlı ilk yazılı Anayasasının resmen ilânıyla doruk noktasına ulaştı. Monarşiye sınırlar getirdi ve imparatorluğun tüm tebaası ‘Hangi dinden ve hangi inançtan olursa olsun, Osmanlı’ sayılacaktı” (Davison, 1999, s. 233). Toplumsal olarak beklenileni tam olarak vermese de Tanzimat fermanı siyasî olarak devlete nefes alacak bir alan açmıştı. 1821 yılında kurulan Tercüme Odası ile “(...) burada, ‘teba-ı sadıka’ olarak

bilinen Ermenilerle birlikte Türk hariciye memurları da yetiştirilmeye çalışılıyordu. Tanzimat aydınlarının Batı'ya açılmasında ve yetişmesinde bu Tercüme Odası'nın çok büyük hazırlayıcı ve yönlendirici rolü olacaktı” (Korkmaz, 2006, C. 3, s. 22). Yalnız bu tek başına yeterli değildi. Osmanlının genç bireylerini yetiştirecek kadrolar henüz oluşturulamamıştı. Bu nedenle, kapsayıcı bir eğitim yerine; öncelikle lazım olan elemanları yetiştirmek için gerekli eğitim kurumlarının açılması tercih edilmiştir. Söz gelimi Mekteb-i Maarif-i Adliye, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye gibi okullar acil eleman ihtiyacına yönelik olarak kurulmuştur. Ortaylı bu durum için: “Osmanlı batılılaşmaya pragmatik bir yaklaşımla girdi. (...) Osmanlının batılılığa teorik planda hazırlanmayışının en önemli kanıtı, tarih, felsefe ve edebiyat alanındaki yavaş değişimdir” (Ortaylı, 2018, s. 26). İlk olarak askerî ıslahatlar yapılmaya çalışılmış ve Batıda yaşanan teknolojik gelişmeler incelenmiştir. Fakat, Özgül'ün: “Kültür değişimlerinin filtresi yoktur; Batı'dan sadece askerî modernizasyonun inceliklerini ve silah teknolojisini alıp başka her şeye kapıları kapamak mümkün değildir” (Özgül,2006, C. 2, s. 621) sözleri Türk toplumunun, Batıyı küçümsemekten muhatap olarak aldığı dönemlerden bu yana yaşanan “Batılılaşma” sürecinde yaşadıklarını özetler niteliktedir. Tanzimat fermanından sonra yaşanan hazırlık süreciyle birlikte asıl değişim 18 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'ndan sonra yaşanmış; bu tarihten sonra Ortaylı'nın bahsettiği tarihî, felsefî ve edebî alandaki yavaş gelişmeler hızlanmaya başlamıştır. “*Telemaque* çevirisi ile aynı yıl *Ceride-i Havadis*'te Victor Hugo'nun *Sefiller*'i *Hikâye-i Mağdurin* adıyla tefrika edilir. Ahmet Lutfi Efendi, Daniel Defoe'un *Robenson Cruzoe* (1864) adlı eserini; Teodor Kasap, Türk edebiyatında ilk büyük tercüme romanlardan *Monte Cristo*'yu (1871, 1873), Lesage'dan *Topal Şeytan*'ı (1872) dilimize kazandırır. Ziya Paşa'nın Jean Jack Rousseau'nun eğitime yönelik düşünsel birikimlerini vülgarize bir anlatıya dönüştürdüğü *Emil* (1870) ve Moliere'den *Riyanın Encamı* (1881)” (Korkmaz, 2006,C. 3, s. 28) gibi eserler bu durumun bir göstergesidir. Yine bu tarihlerde gazetelerin toplum üzerindeki gücü fark edilir ve bu gazeteler üzerinden yenilikçi fikirler anlatılmaya çalışılır. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete II. Mahmud döneminde *Tavim-i Vekayi* (1831) adıyla çıkar; ancak, henüz gazetelerin fikirleri yayma özelliği dönemin devlet adamları tarafından fark edilemez. Bu nedenle gazetecilik, aradan 29 yıl geçtikten sonra *Tercüman-ı Ahval*'in (1860) kurulmasından sonra yaygınlaşır ve sırasıyla; *Tasvir-i Efkâr* (1862), *Muhbir*

(1867), *Hürriyet* (1868), *İbret* (1871), *Devir* (1872), *Bedir* (1872) ve *Tercüman-ı Hakikat* (1878) gazeteleri kurulur.

XIX. Yüzyılda Şiirde Yaşanan Değişimler

XIX.yüzyılda siyasî alanda yaşanan yoğun değişimlerin anlık şoklarının aksine edebî alanda, var olan, değişimlerin izlerini hemen göremeyiz. “Şiir ve edebiyatta yeninin böyle hazırlanışı, siyasette olduğu kadar keskin çizgilerle görülmez. Sanat cemiyetin ifadesidir; büyük mânâsında onu uzaktan veya yakından daima takip eder, fakat her zaman aynı kıymetleri aksettirmedeği gibi, aynı sarahatle de konuşmaz” (Tanpınar, 2010, s. 83). Klasik Türk Edebiyatı, anlatısı ne olursa olsun bir “form” şiiridir. Mısralara dayalı beyitlerle oluşturulan bu anlatım tekniği alternatifsiz olduğu için değişimler öncelikle muhteva içerisinde kendisini göstermeye başlamıştır. Bu değişimin muhtevada başlamasının sebebini ise Özgül: “Yeni şiir cevize benzer, kabuğunu kırmadan özüne ulaşılamaz; gelenekli şiir ise, çekirdekli meyveler gibidir, etli kısmını parçalamadan çekirdeğine dokunulamaz. Dolayısıyla, gelenekli şiirde ilk değişmesi gerekenin çekirdek olduğu fark edilse de bunu gerçekleştirmenin yolu tematik bir parçalanmadan geçecektir. Değişim taraftarı şairlerin, klasik formlara çokça müdahale edemeden muhtevayı yenilemeye çalışmaları da bundandır” (Özgül, 2006, C. 2, s. 625) sözleriyle açıklamaktadır. Söz gelimi kıyafet değişimiyle “fes”; teknolojik gelişmelerle vapur ve telgraf gibi sosyal hayatı etkileyen değişimler şiirlerde kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bunlar, bu dönem şairleri için yetersiz değişimlerdir. Çünkü ufak tefek mazmun değişimlerinin dışında hâlâ seleflerinin seslerinin yankılandığı meyhanelerde oturduklarını, seleflerinden kalan kadehleri içtiklerini ve seleflerinin ilham perileriyle düşüp kalktıklarını fark etmeye başlamışlardı. “Tekrar ve anımsama aynı hareketlerdir, yalnızca farklı yönlerde hareket ederler; zira anımsanan şey geriye doğru tekrarlanmış, tekrarlanmaktadır oysa gerçek anlamıyla tekrar ileriye doğru anımsanır. Dolayısıyla tekrar, eğer mümkünse, bir insanı mutlu eder, oysa anımsama mutsuzlaştırır” (Bloom, 2016, s.113). Seleflerini tekrar etme kudretine sahip olmayan bu yüzyıl şairleri kendilerini, hatırlamanın ve geçmişe özlemin mutsuzluğuna bırakmışlardır. Selefî aşmak bir yana tekrar edememenin nedenini, Tanpınar’ın Enderunlu Vâsıf (ö. 1824-25) ile Nedîm (ö. 1730)’i karşılaştırırken yapmış olduğu tespitler üzerinden açıklayabiliriz: “Fakat aralarında mühim bir fark vardır. Nedim, dehasından sarfınazar, klasik medrese tahsili görmüş, aruzun sırları gibi eski kültürün bütününe sahip, sanatını yaşanan

hayattan ve yaşayan dilden olduğu kadar, bu kültürün kaynaklarından da besleyen bir şairdir” (Tanpınar, 2010, s. 86). Tanpınar’ın vurguladığı “kültür”ün renkleri, özellikle, Tercüme Odası’nın (1821) açılmasından sonra şairlerin zihninde canlılığını kaybetmeye başlamıştır. “Bir müddet sonra Bâbiâli Tercüme Odası’nın yanı başında, Mâbeyn Kalemî, Tophane Kalemî, Gümrük Kalemî gibi teşekküller görülür. Diğer taraftan Mahmud II devrinde Avrupa’ya tahsil için gönderilen talebe 1839’dan sonra yavaş yavaş memlekete dönmeye başlar” (Tanpınar, 2010, s. 138). Bu kalem odalarında, başka bir anlatı tekniği öğrenmenin yanında şairlerin “gerçeklik algıları” da değişmekteydi. “(...) Aristoteles gerçeğe uygunluğun, söylem ve göndergesi arasında (hakikat ilişkisi) değil, söylem ile okuyucuların hakiki olduğuna inandıkları şey arasında kurulan bir ilişki olduğunu daha o zaman söylemişti” (Todorov, 2018, s. 51). Klasik Türk Edebiyatı’nın “mübalağalı” yapısı artık, okuyucudan da öte, şairlerde karşılık bulamamaya başlamıştı. Nâmık Kemâl (ö. 1888) gerçeklik kırılmasını şu şekilde anlatır: “Edebiyatımızda mânâ sanat uğruna feda olunageldiğinden, vüs’at-i tasavvur o derece ifrata varmıştır ki, bazı kere tahayyülde eb’âd-ı mutlaka dahiline bile kanaat olunmaz. Vazife-i asliyyesi temyîz-i hakikat olan efkâra ise, böyle âsârın mazarattan başka ne tesiri olabilir?” (Kaplan, Enginün ve Emil, 1993, s. 186). Bu kırılmaların sonucunda XIX. asırda yeni şair profili oluşmaya başlamıştır ya da oluşan yeni şair profiliyle bu kırılmalar yaşanmaya başlamıştır. “Yeni şair, aydın oluşunun sosyopolitik sorumluluklarını fark etmiş ve üstlenmeye heveslenmiştir” (Özgül, 2006, C.2, s. 615). Asrın ortalarına doğru gittikçe şiddetlenen bu sosyopolitik şair tavrı için Tanpınar: “Vâkıa, hiçbir devirde edebî hadise garptan yapılmış ilk edebî tercümelerin başladığı 1859 yılıyla Makber’in çıktığı 1885 yılı arasında olduğu kadar içtimaî karakter taşımaz” (Tanpınar, 2010, s. 15) tespitini yapar. Fakat XVII. asırdan beri süregelen mahallîleşme cereyanı ile şiirin sanatsal tarafının giderek bir eğlenceye dönüşmesi kimi şairler için düzeltilmesi gereken bir sorun hâlini almıştır. Bu nedenle bir araya gelen Encümen-i Şuarâ¹

¹“1277 yılı sonlarında (Mayıs-Haziran 1861) başlayıp 1278 yılı ortalarına (Ocak 1862) kadar süren Encümen-i Şuarâ toplantıları İstanbul’da, Hersekli Ârif Hikmet Bey’in Lâleli’de Çukurçeşme’deki evinde yapılmaktaydı. Encümen-i Şuarâ, aynı yıllarda benzer örneklerine rastlanan meselâ Cem’iyyet-i Osmâniyye gibi belli bir nizamnâmesi ve gayesi olan resmî veya yarı resmî bir kuruluş değildir. Encümen daha ziyade aynı ortak zevki paylaşan, bir yerde toplanıp şiir ve edebiyat sohbetleri yapan, çeşitli vesilelerle daha önceleri de tanışan ve bir kısmı aynı dairelerde beraberce olmaları dolayısıyla bir araya gelen insanların oluşturduğu bir dost meclisi hüviyetindedir.” *TDV İslam Ansiklopedisi*, “Encümen-i Şuarâ”, C. 11, İstanbul, 1995, s. 179-180.

şairleri, şiirin herkes tarafından kolaylıkla ulaşılabilecek bir şey olmadığını ve belirli bir zevke ait olması gerektiğini düşünmüşler; ancak, estetiğe dayalı bu düşüncelerinden dolayı eskinin devamı olarak görülmüşlerdir. Bu konu hakkında Özgül: “Oysa Galip’in niyeti, geleneğin şaşaalı günlerine dönmek değil; şiirin asırlarca denenmiş ve olgunlaşmış ilkelerini elden kaçırmadan, mevcut poetikayı çağdaşlaştırmaktır” (Özgül, 2006, C. 3, s. 83). “Fakat artık, şairin bütünüyle içinde bulunduğu günün şartlarından ve gelişmelerinden kopabilmesi, olup biteni görmezlikten gelebilmesi ya da hiç olmamış gibi kabul edebilmesi mümkün değildir” (Budak, 2008, s. 522). Bu nedenle şiirin estetiğinden vazgeçemeyen şairler, “tarz-ı kadim” ile etkilendikleri yeni fikirleri ifade etmeye çalışmışlar. Söz gelimi Encümen-i Şuarâ’nın önemli isimlerinden Hersekli Ârif Hikmet Bey (ö. 1903)’in:

“Çek elin râhatsa maksad hük-m-i istibdâddan
Hep onun zımnındadır bu âlemin gavgavaları” (Budak, 2008, s. 527) beytinde ifade edilen özgürlük arayışı ve yine aynı ismin:

“Gelmiş cihâna vaz’ı-ı vakûrâneden kelâl
Bir meclis olsa millete, amma kibarsız” (Budak, 2008, s. 527)

beyti ve “Bir mülke var ki, şân ü vezir bulunmaya” (Budak, 2008, 528) mısraı “tarz-ı kadim”den ziyade Şinasi (ö. 1871)’nin:

“Bir ıtıknâmedir insana senin kanununun
Bildirir haddini sultana senin kanununun” (Tanpınar, 2010, s. 184)

beytinin hazırlayıcısı mahiyetindedir. Yine “tarz-ı kadim”in bu yüzyılda önemli isimlerinden Leskofçalı Gâlib (ö. 1867)’in:

“Hudâ me’yûs kılma gönlümü ikbâl-i milletten
Haberdâr eyle Rahman ismini ahvâl-i milletten
Olup mecrûh peykân-ı kazâdan tâir-i devlet
Demâdem hûn akar çeşmim gibi şehbâl-i milletten” (Özgül, 2006, C. 3, s. 81)

kıt’ası da Nâmık Kemâl’in millî hisleri işlediği:

“Ölürsem görmeden millette ümmîd ettiğim feyzi
Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzûn ben mahzûn!” (Tanpınar, 2010, s. 342)

şairlerinde yankılanmaktadır. Fakat bilinçli bir muhteva değişimi ile ilgili Özgül: “Ziya’nın terci-bendini sosyal ve siyasi edebiyat dilini, mazmunlarını şekillendiren

ilk şiiirlerden biri, bir alfabe olarak kabul etmek gerekir. Kemal'in yanı sıra, encümen şairlerinden bir kısmının da o sıralarda bu alfabeyi öğrenmeye çalıştıkları anlaşılıyor”(Özgül,2006, C. 3,s. 81)tespitini yapar.Bu “alfabeyi” öğrenmek istemeyen şairlerin sayısı da az değildir.Yahya Kemal (ö. 1958)'in:

“Biz gülden özge koklayacak sîne bilmedik
İşretten özge âdet-i dîrîne bilmedik” (Beyatlı, 2012, s. 25)

beytiyle tercümanı olduğu bu şairler, edebiyatta gerçekleşen ve ayak uydur(a)madıkları bu değişimlerin ortasında seleflerini taklit etmeye devam etmişler; şairi oldukları geleneği terk edip, önce okuru sonra başarabilirlerse şairi/yazarı olacakları geleneğin kültür dairesine girmek istememişlerdir, “(...) şiiri anlamak bir geziye değil, bir savaşa çıkmaktır. Hoş, şiiri yazmak da öyledir ya” (Gökyay, 2019, s. 222). Yeniliğe ayak uydur(a)mayan şairler, bu savaşları vermektense genelde kendilerini geleneğin lirizmine bırakmışlardır. Adorno'nun: “(...)oysa lirik şiirin, en azından geleneksel anlamıyla lirik şiirin idealinin bir yönü, her türlü hayhuyun dışında kalmak değil midir?” (Adorno, 2018, s. 115) ifadelerini bu yüzyılın geleneksel şairleri üzerinde tatbik edebiliriz.

XIX. yüzyılda hem şair hem şiir yorulmuştur; asırlardır kullanılan mecazların ve mazmunların içi boşalmış ve anlamları etkisini kaybetmiştir. Tanpınar: “Vâsıf:

Ne emel kaldı derûnumda ne sevdâ-yı mecâz

derken biraz da bu yorgunluk duygusunu anlatır” (Tarlan, 2010, s. 89) sözleriyle bu durumu ifade eder. Ahmet Mithat Efendi (ö. 1912) ise:

Şiiri pek de sevmediğim yargısına varmışsınız. (...) Gençliğimde şiirle ben de uğraştım. (...) Lâkin sonraları araştırmalarım ilerledikçe, şiire nefret değil -şiirden nefret edilemez- düşmanlık göstermeğe başladım. Çünkü gördüm ki sözden maksat anlamdır. Söz bir mahfazadır; asıl değer verme, o mahfazadaki mücevheredir. Zarf ne kadar parlak olursa olsun, onu eline alanlar içindekinin parlaklığına önem verirler, ona bakarlar. Bana bu düşünce geldikten sonra, eldeki şiir eserleri içinde beğenilecek şeyleri pek seyrek görmeğe başladım. Hangilerini beğeneyim? Hepsinin dediği; ‘Saki, bana şarap ver; sarhoş olayım, gebereyim; çünkü bana felek ya da sevgilim üzüntü verdi’, ya da: ‘Saki, bana şarap ver, çok keyifleneyim; çünkü bana felek ya da sevgilim gülyüz gösterdi’ yolunda olan ve hep bu anlamı güllerin kokusuyla kokulandırmaya ve bülbüllerin şakımasıyla süslemeye çalışmaktan oluşan divanları kaç a alayım? ... (Kudret, 2003, s. 357-358)

ifadeleriyle eleştirir. Bu asırda şiirin; iç ve dış yapısı geleneğin rızası doğrultusunda oluşturulan bir yapı olmaktan çıkarılıp yeni dünyaya ait Batılı fikirleri halka anlatma

ve kabullendirmede, rızanın imalatı sürecisine yardımcı olan esnek bir yapıya dönüştürüldüğü görülmektedir. Osmanlı aydını bu fikirleri millî hislerle birleştirip yayma yolunu tercih etmiştir. “(...) XIX. asırda, sosyal konuların merkezine oturtulabilecek ve her şiire biraz ciddiyet, çokça da eleştiri ekleyecek ‘zamanede’, ‘vatan’, ‘asra’ gibi redifler yaygınlaşarak şiir sosyolojik bir aparata çevrilir” (Özgül, 2006, C. 2,s. 629). Yeni şiir, hayallerini ve düşüncelerini imgeye dönüştürebileceği bir zihin; ardından, bu imgeleri beyitlerden taşarak anlatabileceği bir şair arayışına çıkmış ve metamorfozunu tamamlayabileceği son dokunuşu Şinasi’nin yenilikçi ruhunda bulmuştur. Tanpınar, Şinasi’nin bu dokunuşu için: “Filhakika, öteden beri mevcut olan mesnevî şeklindeki manzumeyi muayyen ve dar vezinlerin çerçevesinden çıkararak, daha geniş mısralarla söylenmiş düz kafiyeli şiir hâline sokan odur” (Tanpınar, 2010, s. 182) ifadelerini kullanır. “Gerek şekil gerekse muhtevayı, ya yeni edebî türler taşır veya mevcut türler, Batı ölçülerine göre birtakım değişikliklere uğrar” (Okay, 2006, C. 3,s. 59). Batı edebiyatından çevirmiş olduğu eserler sebebiyle Gibb Şinasi’yi yeni şiirin başlangıcı olarak kabul eder: “La Fontaine’nin masallarından, tamamen tercüme olan, ‘Kurt ile Kuzu’ istisna edilecek olursa diğer tercüme manzumeler bilhassa Racine ve Lamartine’den alınmış parçalardır. (...) 1859’da taşbasma olarak bu tercümelerin bulunduğu küçük eserin yayınlanmasını Modern Osmanlı şiirinin başlangıcı kabul ediyorum” (Gibb, 1999, s. 531). Şinasi dışındaki şairlerin şahsi tecrübelerinden de bu yeni şiirin ortaya çıkmaya hazır olduğunu gözlemleyebiliriz. Söz gelimi Edhem Pertev Paşa (ö. 1872)’nın yazmış olduğu *Tıfl-ı Nâim* tercümesini Tanpınar “ode” olarak görmektedir:

Dil bakımından karışık ve inzibatsız lügatiyle Şinasi’den çok ayrılan -bu itibarla belki de zararlı olan- bu tecrübe ile Türkçeye hakikatte yeni bir duyuş ve ses geliyordu.

Envâ’-ı suver hezâr ma’nâ
Mir’ât-ı hayâline verir fer
Ezhâr-ı çemenle verd-i ra’nâ
Etrâfını eylemiş muanber
Safvetle sürûr havz-ı ser-şâr
Ka’rındaki nûr-ı necm-i seyyâr
Mevc-âver-i feyz olunca her bâr
Cevherle dolar sevâhi-i zer

mısralarıyla Türkçeye tabiatıyla yeni bir kaynaşma giriyordu. (Tanpınar, 2010, s. 244)

Fakat Tanpınar bu şekil değişiminin, şairlerden ziyade, şiirin doğal serüvenin bir getirisi olduğunu söylemeyi de ihmal etmez: “(...) tıpkı Sadullah Paşa'nın ‘Le Lac’ tercümesi gibi, yeni şiir, Türkçede kendi şeklini kendisi aramaya başlamıştı” (Tanpınar, 2010, s. 245). Leskofçalı Gâlib ve Hersekli Ârif Hikmet Bey gibi “tarz-ı kadim” olarak adlandırılan şairlerin şiirlerindeki yeni temalar Şinasi, Nâmık Kemâl ve Ziyâ Paşa(ö. 1880)'nin eserlerinde biliçli yeniliğe evrildikten sonra bu yeni şiirin manifestosu Abdülhak Hâmit (ö. 1937)'in kalemiyle yazılır: “Abdülhak Hâmit'in 1886'da yayımlanan ‘Nâkâfi’ başlıklı manzumesinin bir kıt'ası başta kendi şiiri olmak üzere hemen bütün XIX. yüzyıl yeni Türk şiirinin poetikasını ifade eden bir beyanname gibidir:

Evet, tarz-ı kadîm-i şi'ri bozduk, herc ü merc ettik,

Nedir şi'r-i hakiki, safha-i irfâna derc ettik.

Bu yolda nakd-i vakti cem'-i kuvvet birle harc ettik

Bize gelmişti zirâ meslek-i ecdâd nâkâfi...” (Okay,2006, C. 3,s. 64).

2. HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA’NIN HAYATI, ŞAHSİYETİ, TARİKATI VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

Hüsnî Paşa’nın hayatına dair tezkire ve biyografik eserlerde (İnal, 2000; Ebuzziya, 1973; Süreyyâ, 1996) yer alan bilgiler ağırlıklı olarak Hüsnî Paşa’nın siyasî yönüyle alakalıdır. Bununla birlikte kaynaklarda Hüsnî Paşa hakkındaki değerlendirmeler, sanatından ziyade siyasî kişiliği üzerine yoğunlaşmıştır.

“Şairin asıl adı Hüseyin Hüsnî [Paşa]’dır. Feshane kâtiplerinden olup Erzurum defteri hakanî müdürlüğünden azledilmiş olarak ölen Mora muhacirlerinden Abülkerim Efendi’nin oğludur”(Süreyyâ, 1996, s. 731). Hüsnî Paşa’nın doğum tarihi bilinmemektedir.²“Gençliğinde Zabtiye Müşiri Pepe Mehmed Paşa’ya intisâp ederek kitabet hizmetini ifâ etti. Muahharren Zabtiye Meclisi Kitâbeti’ne tayin olundu. Paşanın

² Hüsnî Paşa’nın doğum tarihi hakkında, eldeki veriler yardımıyla, kesin bir hükme varamasak da intisap ettiği ve/veya mücadele içinde olduğu dönemin önemli isimlerinin doğum ve ölüm tarihlerinden, Hüsnî Paşa’nın doğum tarihi hakkında bir tahminde bulunabiliriz. Bu konudaki çıkış noktamız Nâmık Kemâl (ö. 1888) ile Hüsnî Paşa arasındaki mektup alışverişidir. Hüsnî Paşa uyarı amaçlı mektup yolladığı Nâmık Kemâl’e “Siz gençliğin ve gençlik kanının kaynağı sonucunda, doğru olmayan bir yol tutmuş bulunmaktasınız”(Ebuzziya, 1973, s. 383) demektedir. Bu ifade ikili arasında bir yaş farkı olduğunu bize gösteriyor. Nâmık Kemâl’in doğum tarihi 1840’tır. Bu nedenle bu tarihten geriye doğru gitmemiz gerekmektedir. Değerlendirebileceğimiz diğer husus da Ziyâ Paşa (ö. 1880) ve *Zafer-nâme* adlı eseridir. Bu eserinde Ziyâ Paşa dört ismi kullanmıştır. Bunlar, eserin yazılmasındaki ana aktör olan Âli Paşa (ö. 1871) ve onun himayesi altında olan Hüsnî Paşa, Fâzıl Paşa (ö. 1875) ve Mehmed Hayrî Efendi (ö. 1876)’dir. Âli Paşa’nın doğum tarihi 1815’tir. Ziyâ Paşa ve Fâzıl Paşa’nın doğum tarihi 1829’dur. Mehmed Hayrî Efendi’nin ise doğum tarihi belli değildir. Eldeki bu tarihlerden yola çıkarak Ziyâ Paşa, Fâzıl Paşa ve Hüsnî Paşa’nın aralarında akranelerine engel olacak bir yaş farkı olmadığını söyleyebiliriz. Âli Paşa’nın 1815 doğumlu olduğunu da göz önünde bulundurursak, Hüsnî Paşa’nın doğum tarihi için yaklaşık olarak 19. asrın ilk çeyreğinin sonu ikinci çeyreğinin hemen başları (1820-1830) diyebiliriz.

Yanya ve Tırhala Vâlîliği'nde Tırhala Kaymakamı ve mîrimîran, bir müddet sonra Rumeli Beylerbeyiliği pâyesiyle Tırhala Mutasarrıfı ve 1858 (Muharrem 1275-Ağustos 1858)'de vezâretle Yanya Vâlîsi oldu" (İnal, 2000, s. 978). Hüsni Paşa aynı yıl "rebiyülâhirde (Kasım) Girit, Receb 1276'da (Şubat 1860) Selânik ve Şa'bân 1279'da Ocak-Şubat (1863) Yanya valisi oldu" (Süreyyâ,1996,s.731).“Sâmi Paşazâde Subhi Bey'in (Paşa) müfettişliği sırasında şikâyet etmesi üzerine azline ve bir sene memûriyetsiz kalmasına karar verildi”(İnal, 2000, s. 979). “Şa'bân 1281'de (Ocak 1865) Cezâyir-i Bahr-i Sefîd valisi, Safer 1284'de (Haziran 1867) Bursa valisi, Zilka'de 1285'de (Şubat 1869) zabtiye müşiri oldu" (Süreyyâ, 1996, s. 731). Osman Âgâh (ö. 1906) tebrik için Hüsni Paşa'ya:

“Eyhıdîv-i 'azîmet dâver-i Dârâ iclâl

Südde-i ma'deletiñ nâşiye-fersâ-yı ricâl” (Uzun, 2020, s. 135)

matla'lıkasidesini sunmuştur.

Zabtiye müşiri olarak İstanbul'a gelen Hüsni Paşa bu tarihten itibaren Yeni Osmanlılar'ın,Ziyâ Paşave Nâmık Kemâl (ö. 1888)gibi önde gelen isimleriyle siyasî bir mücadeleye girmiştir. Bu siyasî mücadele tabii olarak farklı merkezler ve bu merkezlerde yer alan isimleri destekleyen farklı isimler ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı Hüsni Paşa hakkında yapılan birçok yorum ifratla tefrit arasında gidip gelmektedir. *Sicill-i Osmanî*'de Hüsni Paşa için “Şişman, orta boylu, güler yüzlü, cömert, ilim, şiir ve kitâbete intisabı vardır. Memuriyeti işlerinde sert, dervişlere muhib, sarfiyatı fazlacaydı” (Süreyyâ, 1996, s.731)denilmektedir. Bilindiği üzere Ziyâ Paşa*Zafernâme* adlı eserinde,Zafernâme tahmisini, kurmaca olarak, Hüsni Paşa'ya yaptırmıştır. Bu konuyla ilgili İbnü'l-Emin (ö. 1957), İsmail Habib'den: “Bu tahmîsi de Âli Paşa yordakçılarından cehâletiyle meşhur Zabtiye Müşiri Hüsni Paşa nesren şerh ediyor. Bu şerhte Hüsni Paşa'ya yakışacak tecâhüller, tegâfüller göstererek onun ağzından gaflar, potlar devirerek Ziyâ Paşa eserine çok kıymetli bir tehzil kudreti verebilmiştir” (İnal, 2000, s. 980) ifadelerini aktarıyor. Yukarıda birbirinden oldukça farklı iki değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmeler hakkında İbnü'l-Emin'in yorumu şu şekildedir: “Hüsni Paşanın 'ne ilim ve şiir ve kitabete intisabı vafır'dir, ne de cehaletle şöhreti vardır. Ziya Paşa'nın 'Zafernâme' yi Hüsni Paşaya şerh ettirmesi, onun 'cehaletle meşhur' olmasından değil, Âli Paşanın gayretkeşlerinden ve Jön Türklerle onların neşriyatı hakkında pek şiddetli

davranmasından dolayıdır” (İnal, 2000, s. 680). İnal’ın bu tespiti diğerlerine nazaran daha tarafsız görünmektedir. Ziyâ Paşa’nın Âli Paşa (ö. 1871)’ya karşı olan tutumu, siyasî bir çekişmenin ötesinde, alınamamış intikamların güçlü bir kaleme yansımış şeklidir. Ziyâ Paşa’nın zihnî dünyasını bu kadar meşgul eden ve birçok eserine yansıttığı bu kinin sebebini, paşanın hayatına baktığımız zaman görebiliriz: “Mâbeyn’den çıkarılan Ziya Bey’e ilk verilen vazife Zaptiye müsteşarlığıdır. Fakat Fuad ve Âli Paşa’lar onun İstanbul’da kalmasını tehlikeli gördükleri için vazifesi on üç gün sonra Atina sefaretine nakledilir. Fakat Ziya Paşa Yunanistan’ın o esnada ihtilâl içinde ve efkâr-ı umumiyenin aleyhimizde olduğunu bahane ederek istifa eder. Aynı sene Kıbrıs mutasarrıflığına tayin edilir. Havasıyla uyuşamadığı bu adada hastalanır ve başına bir yığın felâket gelir; bir çocuğu ölür, kendisi hastalanır, babasının felçten ölüşünü de bu kederlere yorar” (Tanpınar, 2010, s. 278).

Hüsnî Paşa’nın İstanbul’da bulunduğu süre boyunca karşı karşıya geldiğidiğer bir isim de Nâmık Kemâl’dir. “Hüsnî Paşa’nın Zaptiye Müşirliği hengâmında mahalle bekçilerine düdük verilmesi üzerine Namık Kemal Bey, âtideki ‘Naseza’ kıt’ayı söylemiştir.

Zabtiyede Müşir olacak naseza teres

Çok ehli iffeti yüzü üzre sürükledi

Âfakı tuttu velvelei sıytü şühreti

Bekcileri dahi yola koydu düdükledi”(İnal, 2000, s. 980).

Fakat, hem Nâmık Kemâl’in babasının Âli Paşa ve Hüsnî Paşa ile olan yakın münasebeti hem de yaşça biraz daha küçük olması ikili arasındaki gerilimi düşürmüştür. Hatta Hüsnî Paşa, Nâmık Kemâl’in Yeni Osmanlılar’a katıldığını öğrenince ona bir mektup yollamıştır. Bu mektubun tam içeriğini bilemesek de Ebüzziya mektubun içeriğini şöyle özetliyor:

Siz gençliğin ve gençlik kanının kaynağı sonucunu, doğru olmayan bir yol tutmuş bulunmaktasınız. Memlekeleti terkedip gurbet ellere gidişiniz ve daha başka olaylar hep bunun sonucudur. Ama, siz gerçek bir yurtseversiniz. Tutmuş olduğunuz yolun yanlışlığını anladığınızı ve bundan yüzgeri etmiş olduğunuzu bildiren bir mektubu sadrazam Âli Paşa’ya yazar, kendisinden şimdiye kadar aleyhinde yazdıklarınızdan dolayı da özür dilerseniz ben memnunlukla aracılık eder, affınızı sağlar, yurda dönmeniz imkânlarını da hazırlarım. (Ebüzziya, 1973, s. 383)

“Bu mektuba çok sinirlenen N.Kemâl, mektubu yeni bir zarfa koyup, olduğu gibi geldiği adrese iade etmiştir” (Ebüzziya, 1973, s. 383).

Hüsnî Paşa'nın sert tutumları yalnızca eleştirilmemiştir; bu konudaki diğer bir görüş şu şekildedir:

Lûtfî Efendi 1873 (1290 H.) vekâyiinde Müşir Rauf Paşa'nın azliyle Ferik Ahmed Paşa'nın Zabtiye Nezâreti'ne nasbindan bahsederken der ki: 'Zabtiye İdaresi'ne merhum Pepeyi Koca Mehmed Paşa ve Hüsnî Paşa gibileri getirilir ise âsâyiş-i belde muhafaza olunur. Çünkü bu misillûlerin hasbe'l-îcab bir meslek-i hafileri vardır ki Türkçesi idâre-i örfiyye demektir. İşte o idâre sebebiyle erbâb-ı cerâim icrâ-yı habâsete kolaylıkla cür'et-yâb olamazlar. (İnal, 2000, s. 979)

Siyasî çatışmaların merkezinde yer alan bir ismin etrafında söylenen bir yığın sözün değerlendirilmesi oldukça güçtürve bu araştırmanın konusu dışındadır. Bu mücadelenin her iki tarafında olanların yanı sıra İnal gibi daha itidalli olanların da ifadelerini verip, değerlendirme kısmını tarihe ve okuyucuya şu sözlerle bırakmayı yeterli görüyoruz:

Tarih bizim sandığımızdan daha hassas ve tahminlere açıktır her zaman, çünkü seçtiğimiz bir bakış açısı belli görüngüleri anlamlı bulup başka görüngüleri anlamlı olmadıkları için bir kenara atmamıza neden olur; bu hassaslık şimdiki zamana yaklaştıkça daha da artar çünkü 'zamanın algısı' bizim işimizi kolaylaştırmaz olur artık. (Todorov, 2018, s. 24)

Hüsnî Paşa, İstanbul'da geçen hareketli senelerinin ardından, "Hâmisi olan Âli Paşanın vefâtıyla sadârete Mahmud Nedim Paşa'nın tayininde azil ve rütbesi refedilerek Kıbrıs'a nefiyolundu" (İnal, 2000, s. 979). "Cemaziyelâhir 1289'da (Ağustos 1872) bırakıldı ve 18 Muharrem 1290'da (18 Mar1873)vezirliğiverildi. O senenin Rebiyyülevvelinde (Mayıs) Konya valisi ve Cemaziyelâhir'de (Ağustos) Bursa valisi olup Şevvâl'de (Aralık) azledildi. 1293'de (1876) üçüncü defa Yanya valisi olup 10 Cemaziyelâhir 1294'de (22 Haziran 1877) vefat etmiştir" (Süreyyâ, 1996, s. 731).

2.2. Şahsiyeti

Kaynaklarda Hüsnî Paşa'nın dış görünüşü için şişman, orta boylu, güler yüzlü; mizacı için cömert, resmî işlerde sert ve hadîd, ilim ve şiire düşkün, Rufâî tarikatına bağlı ve dervişlerle dost biri diye bahsedilmektedir. (İnal, 2000, s. 979; Süreyyâ, 1996, s. 731)

Hüsnî Paşa, hayatın tüm alanlarında değişime uğrayan Klasik Türk Edebiyatı'nın bazı "geleneksel" özelliklerini devam ettirmeye çalışan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Türk Edebiyatı'nın önemli geleneksel parçalarından biri

“memduh/hamî”dir. 26 Ekim 1834’te “musâhiplik” makamı II. Mahmud tarafından kaldırılmıştır. “Sultan Mecit saltanatının sonlarına gelindiğinde sarayın himayesindeki şairlerin ve encümen-i şuaraların devri çoktan tamamlanmıştır” (Özgül, 2006, C. 3, s. 76). Fakat şair ve patron arasındaki ilişki tamamen bitmemiş, yalnızca şekil değiştirmiş, bu dönemde “hamilik” efendilikten ziyade “nüfuzlu bir dost” seviyesine gelmiştir. Hüsnî Paşa’da görev yaptığı yerlerde bazı şairler için kalem ve odalara yerleşmek ya da terfi almak amacıyla methiye sunulacak “nüfuzlu dost” tipini temsil etmekteydi. Buhamî değişimi, şairlerin yer aldığı “encümen-i şuara”ları da dönüştürmüş, bu meclisler artık “poetik” ve “politik” benzerliklere sahip şahsiyetlerin toplandığı yerler hâline gelmiştir. Hem şair hem de hamî olan Hüsnî Paşa’ya bu meclislerde manzumeler sunulmuştur. Bu sayede, onun adına yazılan manzumeler üzerinden, kaynakların verdiği bilgileri başka noktalarda gözlemlene imkânı bulabilmekteyiz. Söz gelimi, Klasik Türk Edebiyatı’nda nadiren görülen müşterek kasidelerden biri Emîn Hilmî (ö.1884) ve Osman Âgâhtarafından, Hüsnî Paşa adına yazılmıştır. Kasidenin Hüsnî Paşa’nın Bursa valisi olduğu sırada yazıldığı:

“A. Kesb-i şeref etmekdedir ülke-yi Burusa

H. Zâtıñ olalı vâli-i vâlâ-yı vilâyet(Duman, 2010, s.130)

beytinden anlaşılmaktadır. Doğrudan methiye ile başlanan kasidede, memdûh; Âsaf-ı devrân, Behzâd, Dârâ gibi kasidelerde çokça kullanılan klasik kalıplarla övülmektedir. Bu kasidede en sık vurgulanan konu, Hüsnî Paşa’nın Bursa’da nizâmı ve emniyeti sağlamasıdır:

“A. Bir nüşâ-i mazbûta-i emniyyete döndü

H. Şîrâzelenip cild-i muṭarrâ-yı vilâyet” (Duman, 2010, s.130)

“A. Endîşe-i fikriñle girip gâr-ı ḥafâya

H. İz gösteremez fitne-i ber-pâ-yı vilâyet” (Duman, 2010, s.130)

“A. Söndürdüñ ocağını bütün ehl-i şekânın

H. Kül öksüzüne döndü eşîrrâ-yı vilâyet” (Duman, 2010, s.131)

XIX. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında yaşanan karışıklıkları düşündüğümüzde, yukarıdaki ifadelerin kasidelerde yer alan klasik övgülerden ziyade sosyal hayatın

kasideye yansması olarak düşünebiliriz. Bir de Hüsni Paşa'nın sert mizacı ve onu Zaptiye Nazırlığı'na götüren icraatları düşünüldüğünde durum daha iyi anlaşılacaktır.³

Yukarıda yer alan kaside dışında Emin Hilmî'nin Dîvânı'nda:

“Zihî 'ināyet-i maḥşūşa-i cenāb-ı müşîr

Lisān-ı luḫf ile edip de zıkr-i nām-ı ḥakîr” (Duman, 2010, s.132)

matla'lı 49 beyitlik kaside de Hüsni Paşa'ya sunulmuştur. Emin Hilmî maaşının azlığından dolayı sıkıntı çektiğini ve daha iyi bir hizmette bulunmak istediğini ifade etmektedir:

“Faḫaṭ ümmîd olunur başka öyle ḥıdmet kim

Ma'āşı eyleye çeşm-i kifāyeti tenvîr” (Duman, 2010, s.136)

Yine Osman Âgâh da Hüsni Paşa ile benzer bir “yakınlık” kurabilmiş şairlerdendir. Uzun, bu yakınlığın neticesinde: “Hüsni Paşa'ya intisap ederek onun yardımıyla fırka-i zaptiye azalığında binbaşı olmuştur” (Uzun, 2020, s. 6) der. Osman Âgâh Dîvânı'nda da Hüsni Paşa için yazılmış, müşterek kasidenin dışında bir kaside daha vardır. Hüsni Paşa'nın Zaptiye Nazırlığı mitebrik için yazılan kaside 34 beyittir.⁴ Emin Hilmî'nin aksine Osman Âgâh, Hüsni Paşa için kaside dışında üç tahmis ve iki kıt'a yazmıştır. Tahmis edilen manzumelerin matla'ları, Hüsni Paşa Dîvânı'nda yer aldığı sırasıyla şu şekildedir:

Ġubār-ı na'l-i pākîñ kuḫl-ı çeşm-i ehl-i ma'nādır

Anıñ-çün evliyāniñ gözleri ġāyet mücellādır(24/1)

Ḥudā'nıñ cāmîc-i esmāsi sensin yā Resūla'llāh

Göñüller maḫşad-ı aḫşāsı sensin yā Resūla'llāh(76/1)

Şehr-i mātemde baña etme gerekdir dervîş

Vaḫ'a-yı āl-i 'abāyı ederekden der-pîş(102/1)

³bkz. Hayati, s.14-15.

⁴bkz. Hayati, s. 13.

Osman Âgâh'ın Hüsni Paşa için yazmış olduğu kıt'alardan ilki, bir arkadaşınıntayini üzerine yazılmıştır. Kuvvetle muhtemel Hüsni Paşa vesilesiyle olan bu tayin için şair:

“Dil perîşân olma akrânım nişân almış deyu

Şân için bestür ‘ubūdiyet nişânı sîne

Rabṭ-ı kalb et sen hemân Âgâh velî-ni‘mete

Şâhid-i maḳṣûdi görmekse ğaraḳ âyîne” (Uzun, 2020, s. 479)

diyerek, benzer bir tayini kendi için de istemektedir. Şairin diğerkıt'ası, Hüsni Paşa'nın Konya'ya memur olması üzerine yazılmıştır:

“Nâzır-ı sâbık-ı zabṭiyye cenâb-ı Hüsni

Bu sene Konyaya da verdi şeref bâlâ celâl

Ma‘nevî uğrar ise himmet-i Mevlânaya

Orada belki seyâhâtini eyler ikmâl” (Uzun, 2020, s. 482)

Hüsni Paşa'nın terfi edilmesi vesileyle düşürülen diğerbir tarih Fâzıl Paşa tarafından yazılmıştır. Fâzıl Paşa'nın Dîvânı'nda yer alan bu tarih şu şekildedir:

“Şâhib-i ‘irfân bir vezîr-i bî-naẓîr-i ekremiñ

Oldı manşib zâtına el-ḫaḳ sezâdır Rûm ili

Fâzıla bir Mevlevî virdi ḫaber târîḫini

Câhı oldı Hüsni Paşanıñ revâdır Rûm ili” (Duman, 2005, s. 143)

Fâzıl Paşa'nın yazmış olduğu manzumede yalnızca Hüsni mahlasının kullanılması, bu manzumenin Hüseyin Hüsni Paşa için yazıldığını iddia etmek için yeterli değildir. Fakat, Ziyâ Paşa *Zafernâme* adlı eserinde Fâzıl Paşa ve Hüsni Paşa'nın isimlerini beraber görmekteyiz. “Zafer-nâme, Ziya Paşa tarafından -Fâzıl Paşa'ya isnâd edilerek- Âlî Paşa'yı ‘tehzîl’ için yazılmıştır, denebilir. Ziya Paşa Zafer-nâme'sini bu hâliyle bırakmamış, altmış altı beyitlik bu kasideyi Karantina Kâtipliği'nden emekli Hayri Efendi'nin ağzından ‘tahmis’ ederek ‘muhammes’ hâline getirmiş ve ayrıca bu ‘muhammesi’ de Zaptiye Müşfiri Hüseyin Hüsni Paşa'nın ağzından nesirle şer ederek ‘Zafer-nâme Şerhi’ adıyla kitaplaştırmıştır” (Kolcu, 2011, s. 23-24). Kolcu'dan

aktardığımız bu ifadelerden yola çıkarak, Fâzıl Paşa ve Hüsni Paşa'nın aynı muhitin insanı olduğunu söyleyebiliriz. Bu duruma ek olarak Fâzıl Paşa Dîvânı'nda Hüseyin Paşa için bir tarih manzumesi vardır. Bu ismin hemen altında ise "Hüsni Paşa" için yazılmış manzume bulunmaktadır. Hüsni Paşa'nın şiirle uğraşıyor olması ve "Hüsni" olarak anılıyor olması, bize bu manzumenin Hüsni Paşa için yazıldığını düşündürmektedir.

Hüsni Paşa'ya sunulduğunu düşündüğümüz bir diğer manzume, Mustafa Hilmî (ö. 1884)'nin:

“Seyr eyle neler itdi baña çarh-ı belâbâr

Bârân-ı belâ yağmadadur başuma herbâr” (Üstünova, 1993, s. 130)

matla'lı kasidesidir. On dört beyitten oluşan bu kasidede şair uzun zamandır hayatının zindana döndüğünü ve dertler ortasında kaldığını; sonunda, Hüsni mahlaslı bir dostun hâlini görüp sorduğunu ve ona yardımcı olduğunu ifade diyor:

“Âhîr yetişüp çün baña bir mûnis-i eşfâk

Derhâl su'âl itdi benüm hâlümü ol yâr” (Üstünova, 1993, s. 130)

“Ahlâkı hasen rûyî hasen mahlası Hüsni

Hem şâlih ü hem kâmil ü mahcüb u hoş-etvâr” (Üstünova, 1993, s. 131)

Mustafa Hilmîkasidesini sunduğu kişi hakkında başka bir bilgi vermemektedir; ancak, şairin hayatını İstanbul'da sürdürmesi yine İstanbul'daki Mahrec-i Aklâm okulunu bitirmesi ve dîvânını 1274'te bastırması gibi olaylar Hüsni Paşa'nın İstanbul'da Zaptiye Nazırı olduğu senelere denk gelmektedir.⁵

Hüsni Paşa'nın geleneği devam ettirmeye çalıştığı diğer bir hususta naziredir. “Bir şiiri model alarak aynı vezin ve kafiye ile yeni bir şiir yazılması, önceki yapının kalıplarını kullanarak yeni bir şey bina etme uğraşı olan nazîre, Arap, İran ve Türk edebiyatlarının ortak geleneğidir” (Kalpaklı, 2011, s. 245). Hüsni Paşa Divânı'nda dörtadet nazire bulunmaktadır.⁶ Bunlardan ilki:

⁵bkz. Hayatı, s. 13.

⁶Manzume numaraları: 147, 163, 167, 182.

Meclis-ārā neş'e-efzā fādi'-i ğamdır adeh

Sīm-ten ğonce-dehen rīş-i ğama emdir adeh (147/1)

matla'lı gazelidir. Şair, Sa'îd (ö. ?) mahlaslı bir şairin matla'ı:

Zāhide bī-ġāne ammā rinde maħremdir adeh

Dem-be-dem būs-ı leb-i dil-berle ħurremdir adeh

olan gazeline nazire olarak bu gazeli yazmıştır.⁷ *Dîvânda* yine aynı şairin aynı şiirine yazılmış bir de tahmis bulunmaktadır.⁸ *Dîvânda* yer alan diğere nazire:

Ġam-ı cānān ile dil-ħasteye tıbben devā müşkil

Ne ħikmetdir bu şorma çünki naħl-i mācerā müşkil(163/1)

matla'lı gazeldir. Gazelin makta' beyti olan:

Nazīre söylemek Mîr-i 'Atâ'nın nazımına Ĥüsni

Hüner ister hüner-sence o emr-i mu'tenā müşkil (163/7)

beytinde şair naziresini Mîr-i 'Atâ (ö. ?)'nin şiirine yazdığını ifade etmektedir. Ancak kaynaklarda yer alan Mîr 'Atâ'lardan hangisinin şiirine nazire yazıldığı hakkında, şiirde, net bir bilgi bulunmamaktadır.

*Dîvânda*ki üçüncü nazire:

⁷19. asırda Sa'îd mahlasını kullanarak şiir yazan 16 şair tespit edebildik. Bu şairlerden beş tanesinin Hüsnî Paşa'nın nazire yazmış olduğu Sa'îd olma ihtimalinin var olduğunu düşünüyoruz. Bunlar: Çarşanbalı-zâde Sa'îd Mehmed (ö. 1874), Mehmed Sa'îd Bey (ö. 1890), Nasûhî-zâde Mehmed Sa'îd (ö. 1869), Mehmed Sa'îd Paşa (ö. 1891), Babaefendi-zâde Şeyh Mehmed Sa'îd Efendi (ö. 1871). *Dîvânda* Hüsnî Paşa'nın Sa'îd ile yazmış oldukları müşterek bir gazeli vardır (Manzume numarası 141). Bu nedenle seçilen şairlerde iki kıstaş kullandık: Yaşça yakınlık ve ortak muhit. Seçmiş olduğumuz beş şair arasından Babaefendi-zâde Şeyh Mehmed Sa'îd Efendi'nin zemin şiirin sahibi ve müşterek şiirdeki diğere şair olduğunu düşünüyoruz. Babaefendi-zâde Şeyh Mehmed Sa'îd Efendi Bursa'da doğdu ve babası Nakşibendiyye dergâhı Şeyh Ali'nin ölümüyle 1844'te onun yerine post-nişin oldu. Babaefendi-zâde Şeyh Mehmed Sa'îd için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/said-babaefendizade-seyh-mehmed> (e.t.: 11.04.2022). Hüsnî Paşa'nın 1284/1868 tarihinde Bursa'da Vali olarak görev yaptığını, kıta nazım biçimiyle yazmış olduğu tarihten öğrenmekteyiz (Manzume numarası 125). Yine Hüsnî Paşa'nın dervişlerle dost olduğu bilinmektedir (İnal, 2000, s. 979; Süreyyâ, 1996, s. 731). Son olarak Osman Âġâh ve Emîn Hilmî'nin Hüsnî Paşa için yazmış oldukları müşterek kasidenin, Hüsnî Paşa'nın Bursa Valiliği sırasında yazılmış olması ve Bursa'da bu tarz şiir yazma geleneğinin yaygın olması, Bursa'da bulunduğu sıralarda Hüsnî Paşa'yı da etkilemiş olabilir. Tüm bu bilgiler, nazire yazılan şairin Babaefendi-zâde Şeyh Mehmed Sa'îd olabileceği ihtimalini arttırmaktadır. Müşterek şiir geleneği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Hakkı Aksoyak, "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, Sivas, 1999, s. 239-254.

⁸Manzume numarası 142.

Dehān-ı nāzı yārīñ ğonce-i zībā mıdır bilmem

Leb-i ūrīn-ıla‘li yāķut-ı ħamrā mıdır bilmem(167/1)

matla’lı gazeldir:

Nazīre söylemek nazm-ı belīğ-i Nāūide Hūsni

Ħaṭā yā pek büyükda‘vā-yı bī-ma‘nā mıdır bilmem

makta’ beytinde ūair naziresini Nāūid (ö. 1791)’e yazdığını ifade etmektedir. Sözü konusu olan ūair, Nāūid Dīvān’ında gazeller bölümünde yer alan:

“Ĉerāğ-ı ħüsni ūem‘-i bezm-i ünsiyyet midir bilmem

Yaĥod bir āfitāb-ı maūrık-ı ülfet midir bilmem” (Zülfe, 1998, G-058)

matla’lı ūiirdir.⁹

Son nazire:

Terk eder ‘āūık olan külfet-i kayd-ı ‘ārı

Ħanda olsa alır āğūūa hemānce yārı(182/1)

matla’lı gazeldir.

Rahmī vü Nāūide Hūsni bu ğice pey-rev olup

Bir ğazel söyledi ğüyā o da ūā‘ir-vārı(182/7)

makta’ beytinde ūair nazire olarak tanımladığı bu gazelini, Rahmī (ö. ?) ve Nāūid’e nazire olarak yazdığını ifade etmektedir.¹⁰ Fakat, Nāūid Dīvān’ında benzer redif, kafiye ve vezinde bir ūair bulunmamaktadır; aynı ūekilde, Rahmī adlı ūairlerin inceleyebildiğimiz dīvānlarında da benzer redif, kafiye ve vezinde ūair görülmemiūtir (Elmas, 1997; Tığlı, 2006). Bu durumu dikkate alarak, Hūsni Paūa’nın nazireden

⁹Vezin, redif ve muhtevaları aynı olan gazellerin, kafiye harfleri birbirinden farklıdır. Fakat bu durum Hūsni Paūa’nın yazmıū olduĝu ūiiri nazire olarak deĝerlendirmemize engel teūkil etmemektedir. “Zemin/model ūiirle kafiye ve(ya) redif birliĝinin de bir nazirede bulunması gereken temel vasıflardan olduĝu yaygın bir kabuldür. Hālbuki bunun, nazire kavramının tanımlanmasında belki önemli bir kıstas olmakla birlikte yüzde yüz belirleyici bir özellik olmadığını, daha açık bir ifadeyle bu özelliĝin bütün nazireleri kapsamadığını söyleyebiliriz” (Köksal, 2018, s. 39).

¹⁰ Klasik Türk Edebiyatı’nda Rahmī mahlasıyla ūiir yazmıū 14 ūair tespit edebildik; ancak, Hūsni Paūa’nın yazmıū olduĝu nazirede ūair hakkında herhangi bir ipucu verilmemiūtir. Nāūid ile aynı yüzyılda yaūamıū olması ve dönemin meūhur ūairlerinden olmasından yola çıkarak ūiirde geöen ūairin Kırmılı Rahmī (ö. 1752) olma olasılıĝı diĝer ūairlere göre daha muhtemel görünmektedir. Kırmılı Rahmī için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahmi-mustafa-rahmi-efendi> (e. t.: 12. 04. 2022).

kastının, bu şairlere ait bir şiiri örnek alarak benzer bir şiir yazmak olmadığını söyleyebiliriz. Hüsnî Paşa'ya ait bu gazelin kelime kadrosuna baktığımız zaman diğer gazellerinde gördüğümüz hakikî aşkın açık ifade tarzının bu gazelinde, kendisini mecazî aşk söylemlerine de müsade edecek şekilde, hatta ağırlıklı olarak mecazî aşkı kastedecek şekilde, daha yoğun işlendiğini söyleyebiliriz:

Terk eder ‘aşık olan külfet-i kayd-ı ‘arî

Çanda olsa alır âgûşa hemânce yârî(182/1)

Gerçi dört kaşlıgüzel-de sevilir ammâ kim

Sâde-rûlar gibi pek cezbesi olmaz sârî (182/2)

Çendi dil-berleriniñ haqqı olunmaz inkâr

‘Ayn-ı tûfî gibidir ba‘zısının güftârî(182/6)

gibi beyitlere şairin *Dîvânında* nadiren rastlanır. Yine şairin “gûyâo da şâ’ir vâri” ifadesinden bu üslûbu tanımlama şeklini de görebiliriz. Şairin genel olarak şiirlerinde, tasavvufa meyli çok açıktır; fakat tüm bu değerlendirmeler sonucunda, kuvvetle muhtemel, şairin bilinçli bir deneme olarak bu gazelinde böyle “şâ’ir-vâri” bir üslûpta yazmak istemiş olabilir, diyebiliriz.

Dîvânda, Hüsnî Paşa'nın Sa'îd ile yazmış olduğu müşterek gazeli de yine nazire olarak değerlendirebiliriz. “Müşterek şiir, birden fazla şairin katılımıyla oluşturulan manzumelerin genel adıdır” (Aksoyak, 2005, s. 72). Köksal müşterek şiir ve nazire arasındaki bağlantıyı şu şekilde ifade ediyor: “(...) nazireye en uzak olan türün ‘müşterek şiir’ olduğunu söyleyebiliriz. Ancak müşterek şiirde de esas olan birden fazla şair ve onların aynı vezin ve kafiyede manzume kaleme almalarıdır ki nazire ile olan benzerliği de bu noktadadır” (Köksal, 2018, s. 72). *Dîvânda*ki tek örnek olan bu gazelin matla' beyti:

H Vişâliñ ‘arz edelden Medyen-i cânân herânım

S Tecellî-gâh-ı Mûsâ-yı dil oldu Tûr-ı ‘irfânım(141/1)

şeklindedir ve 11 beyit uzunluğundadır.

2.3. Tarikatı

Kaynaklarda sadece, Hüsni Paşa'nın Rufâî tarikatına mensup olduğu ve dervişlere karşı sevgi beslediği belirtilmektedir (İnal, 2000, s. 979). Hüsni Paşa'nın belirtilen tarikata mensup olduğunu:

Baňa kâr eylemek mümkün degil sem-i efâî

Ki zîrâ ben Rufâîyim Rufâîyim Rufâî(106/1)

matla'lı kasidesinden anlıyoruz. Yine aynı kasidenin makta beytinde de yolunun Ahmet er-Rufâî (ö. 1182)'nin yolu olduğunu ve şeyhinin kapısındaki kullardan biri olduğunu belirtiyor:

Gel imdi hâzret-i Ahmed Rufâî'ye kul ol kim

İki 'âlemde de yok anlarıñ kaṭ'â şudâ'ı(106/9)

“Kurucusunun nisbesinden dolayı Rifâiyye diye bilindiği gibi ismine izâfetle Ahmediyye, kurulduğu bölge olan Batâih'e nisbetle Batâihiyye adlarıyla anılan bu tarikat sonraki yıllarda muhtemelen Batâihiyye adının fazla kullanılmaması ve XIII. yüzyılda Ahmediyye adıyla ortaya çıkan Bedeviyye ile karıştırılmaması için daha çok Rifâiyye adı ile yaygınlaşmıştır” (Tahralı, 2008, s. 99).“Rifâiyye'ninXII.yüzyılda teşekkül eden tarikatlar arasında kuruluşunu tamamlayıp teşkilatlanan ilk tarikat olduğunu söylemek mümkündür” (Tahralı, 2008, s. 99). Tarikatın Anadolu'ya ne zaman geldiği ve burada ne zaman failiyete geçtiği konusunda Köprülü İbni Battûta'dan aldığı: “XIII. Yüzyılın son ve XIV. asrın ilk seneleri zarfında Anadolu'da yayılmış olan tarikatlar arasında, İbn Battûta'nın Tarikat-ı Ahmediyye namını verdiği Rufâîliği de görüyoruz” (Köprülü, 2020,s. 295) ifadelerini kullanır. “Buna rağmen, kaynaklarda tarikatın İstanbul'daki varlığına XVI. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılda “Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî adında hem soylu hem de Rifâî olan bir şeyhin nakîbüleşraf olarak II. Abdülhamid'in yakınında bulunması, Rifâiyye'nin XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında bütün Osmanlı topraklarında faal olduğunu göstermektedir”(Tahralı, 2008, s. 100)Rifâiyye tarikatının esasları Ahmed er-Rufâî tarafından tesbit edilmiştir. Bu esasların bir kısmı Hüsni Paşa'nın şiirlerine tesir etmiştir. Bu esasları şu şekilde özetleyebiliriz:

“Ahmed er-Rifâî'nin menkıbe ve eserlerinde görülen tasavvuf anlayışı Kitâb ve Sünnet'e tamamen uygundur” (Çakır, 2007, s. 22).

Ol şer‘ ile erkânını hem dîn-i mübîniñ

Tâ haşre kadar eyledi mahfûz u müşeyyed (22/6)

“Ahmed er-Rifâ’ ye göre tasavvufun hepsi edebdir” (Çakır, 2007, s. 22).Hüsni Paşa bir manzumesinde bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Ziyâretde edeb gözle saķın zâ’ir kuşur etme

Ki zîrâ farṭ-ı ta‘zîm ü edeb bādî-i ihsândır(122/8)

“Seyyid-i Kebir’e göre sûfinin ma’nevî yükseliş i ancak Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve selem)’e uyması ve ona olan sevgi ve baēlılıēı nisbetinde olur” (Çakır,2007, s. 29).Hüsni Paşa’nın özellikle kasidelerinde, samimi bir müslümanın Hz. Peygamber’e olan sevgi ve saygısını görmekteyiz:

Ḳuluñ Hüsni şalât ile selâm eyler saña dâ’im

Budur çünki aña ‘ayn-ı ‘ibâdet yâ Resûla’llâh(81/19)

İsm-i Haḳ’la ismiñi şıdḳ ile her dem yâd eden

Yevm-i maşşerde olur âzâde-i derd-i hisâb(11/8)

Şeyh Rufâi’nin tasavvuf anlayışına göre “Cenâb-ı Hakk’a mûsıl olan turuk, halâikın aded-i enfâsı kadar çoktur. En yakın, en vâzih, en kolay ve sahîh ve Cenâb-ı feyyâz-ı mutlak indinde en makbûl yol ise züll ve inkisâr ve acz ve iftikârdır”(Çakır,2007, s. 44).Kulun, Hak karşısındaki bu acz hâli, Hüsni Paşa’nın Dîvânı’ndaki kasidelerde açık bir şekilde görölmektedir:

Farṭ-ı ‘acz u meskenetle zâr eder Hüsni ḳuluñ

El-meded ey müznibîn-i ümmete ‘avn u şeffî‘(43/11)

Giriftâr-ı kemâl-i ‘acz-i hâl olsam-da ḡam çekmem

Erip cüduñ yine zîrâ olur ikrârıma bâ’is(13/8)

Hüsni ḳulunuñ zülline raḡm eyle meded ḳıl

Ey sidre-serîr dâver-i deyyân-ı ḡaṭâ-puş(37/13)

Rufâi dervişlerinin bazı inançlarını Hüsni Paşa’nın manzumelerinde bulabilmekteyiz. “(...) İbn Battûta böyle bir zümreye rastlamış ve onların raks eyleyerek yanan ateş

girdiklerini, ateş yediklerini ve daha bu gibi garip haller gösterdiklerini yazmıştır” (Köprülü, 2020, s. 295). Bu ritüeli Hüsnî Paşa:

Olur der-mazhar-ı sırr-ı tecellî-i Halîlu’llâh

Bıçak kesmez ü yakmaz nâr hâzer eyle Rufâ’iden(107/10)

beytiyle, bütün dervişler yerine, Ahmed er-Rufâî’ye özel bir durum olarak belirtmiştir.

Hüsnî Paşa’nın şiirlerine, özellikle kasidelerine, bağlı olduğu tarikatın öğretilerinin tesir ettiği açıktır. Bu öğretiler dışında şiirlerini etkileyen diğer bir konu da şeyhinin nesebidir. “Ahmed er-Rifâî’nin Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olduğunda bütün kaynaklar birleşirler” (Çakır, 2007, s.9). Soyu ile ilgili sorulan soruya Ahmed er-Rufâî’nin şöyle dediği söylenmektedir: “İmâm Ali’nin soyundan gelen ceddim Ali Rifâa’ya nisbeten gelir.Hamd olsun ki; ceddim İmâm Ali (kerremellâhu vechehû)dur ve ben Ebu’l-Fevâris’in evinde yetiştim” (Kaya,2010,s.7).Hüsnî Paşa da bu durumu, şeyhi için yazdığı kasidede, şu şekilde ifade etmektedir:

Odur ‘ayn-ı ‘alî vü o velî zât-ı şifâtıyla

Odur hem Haydar-ı Kerrâr hâzer eyle Rufâ’iden(107/12)

Ayrıca *Dîvânda* Hz. Ali ile ilgili üç methiye vardır. Çehâr-yâr-ı güzîn diye de adlandırılan İslam’ın dört halifesi arasında en fazla methiye Hz. Ali için yazılmıştır.¹¹ Bu durum kuvvetle muhtemel, Ahmed er-Rufâî’nin Hz. Ali soyundan geliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şiirlerin ikisi kaside biri mütekerrir müseddestir. Kasidelerin matla’ları şunlardır:

İbn-i ‘amm-i şâh-ı kevneyn Haydar-ı Kerrâr’dır

‘Ayn-ı dem-i fâhr-ı dâreyn Haydar-ı Kerrâr’dır(95/1)

Hem-dem-i bezm-i şafâ-yı Muştafa’sın yâ ‘Alî

Maḥrem-i her-râz-ı maḥbûb-ı Hudâ’sın yâ ‘Alî(97/1)

Hz. Ali için yazılan on iki bendlik müseddesin tekrar eden kısmı da şu şekildedir:

¹¹bkz. Kasideler, s. 31-32.

Žu‘afāya nigeħ-endāz-ı ħimāyetdir ‘Alī

Nāşir-i cümle-i taķvā vü diyānetdir ‘Alī(96/1)

2.4. Eserleri

2.4.1. Dîvân

Hüsnî Paşa’nın eserleriyle ilgili en ayrıntılı bilgiliyi *Son Asır Türk Şâirleri*’nde bulmaktayız. Bu eserinde İnal: “Dîvân-ı eş’ârını -kitap muhiblerinden-sâbık Arnavutluk Sefîri muhterem Âli, muahharen elde ederek bana gösterdi. Buharalı Nâci tarafından hicrî 1292 senesinde tâlik yazı ile yazılmıştır. Arabî Fârsî şiirleri de hâvîdir. Hüsn-i Eser’le beraber 151 büyük sahifedir” (İnal, 2000, s. 982) ifadelerini kullanır.İnal, görmüş olduğu bu nüshadan beyitler de aktarmıştır. İnal’ın bahsettiği nüsha,çalışmamıza konu olan nüshadır ve aktardığı gazellerin matla’ları da şunlardır:

Rāz-ı ‘aşkı ne-ķadar eylese ‘aşık pinhân

Rüy-ı dil-dârı görünce olur elbetde ‘ayân(169/1)

Diğeri:

Bu bülbül-i dil ‘āleme feryāda mı geldi

Yā ğonce-i maķşūdunu hep yāda mı geldi(181/1)

2.4.2. Manzûme-i Hüsn-i Eser

Hüsnî Paşa’nın Dîvânı dışında bahsedilen diğer eseri,*Manzûme-i Hüsn-i Eser*adlı mesnevisidir.¹²Çalışmamıza konu olan yazmada **71a**’dan başlayarak yazmanın son kısmı olan **76a**’ya kadar devam eden 200 beyitlik mesnevi aruzun *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu eserle ilgili ilk bilgileri İnal’dan öğreniyoruz: “Manzûme-i Hüsn-i Eser isimli ve yüz beyitli matbû bir eseri vardır. Bunun sonunda elliüç beyitli bir naat mündericidir” (İnal, 2000, s. 980). İncelediğimiz nüshayı İnal’ın gördüğü konusunda, verdiği nüsha bilgileri ve örnek beyitlere bakarak, herhangi bir şüphe yoktur. Fakat, İnal kuvvetle muhtemel sehven yapmış olduğu bir hata

¹² Hüsnî Paşa Dîvânı’nın sonunda yer alan bu eser hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Ak, M. (2018). Manzum Bir Ahlâk Metni: Hüsn-i Eser. *Süfi Araştırmaları*, Cilt: 9, Sayı: 17, s. 79-96; Durmaz, G. (2018). 19. Yüzyıla Ait Bir Mesnevi Örneği: Manzûme-i Hüsn-i Eser. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 19, s. 51-78.

neticesinde, *Dîvânın* sonunda yer alan bu mesnevinin 100 beyit olduğunu ifade etmiştir. Mesnevi hakkında yapılan diğer araştırmalarda da incelenen nüshalarda eserin beyit sayısı 200 olarak tespit edilmiştir. Durmaz, Millet Kütüphanesi Aemnz 864 numarada kayıtlı olan nüshayı incelemiş“Eser, İnal’ın belirttiğinden farklı olarak 100 değil 200 beyittir. Mesnevinin sonunda yer alan na’t ise 53 değil 27 beyittir” (Durmaz, 2018, s. 82) tespitinde bulunmuştur. Manzûme-i Hüsn-i Eser’i inceleyen diğer araştırmacı Murat Ak’dır. Ak, eserin iki nüshasını tespit etmiştir. Bunlardan biri Ak’ın incelemiş olduğu,el yazması bir defterin içerisinde yer aldığını söylediği Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi kataloğunda yer alan nüshadır; diğer nüsha ise Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup matbudur. Bu eser, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi’nde ve Seyfettin Özege Koleksiyonu’nda mevcuttur.¹³ Bu nüshaların dışında Ak şu bilgiyi de vermektedir: “1729-1875 seneleri arasında Osmanlı’da basılan kitapların isimleri ve künyeleri hakkında bilgi veren bir çalışmada *Manzûme-i Hüsn-i Eser*’in İstanbul’da, Matbaa-i Âmire’de 1282 tarihinde basıldığı bilgisi yer almaktadır” (Ak, 2018, s. 61). Ak ve Durmaz *Manzûme-i Hüsn-i Eser* hakkındaki incelemelerinde, eserin sonunda 27 beyitlik bir na’t olduğunu ifade etmiştir. Durmaz’dan farklı olarak Ak, *mef’ûlü mefâ’ilü mefa’ilü fe’ûlün* vezniyle yazılmış olan bu na’tın çevriyazısını incelemesine eklemiştir. Fakat ilk bakışta hem vezin hem de nazım biçimiyle ana metinden farklı olduğu anlaşılan bu na’tın diğer nüshalarda neden eserin sonuna eklendiği bilinmemektedir. Ak’ın mesnevinin sonunda çevriyazısını vermiş olduğu kaside Hüsnî Paşa *Dîvânı*’nda yer alan ve matla’ beyti:

Ey rahmet-i Hâk hazret-i sulţân-ı risâlet

Ey nür-ı ezel mâye-i kîmyâ-yı sa‘âdet(12/1)

olan 12 numaralı manzumedir.

¹³ Eserin Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi katalog bilgileri şu şekildedir: 190970 GNL. 16829 T811.31 HÛS.M Manzume-i Hüsn-i Eser / Hüsnü [y.y. t.y] 12. s., 23 cm. Seyfettin Özege Koleksiyonu’na Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’nden ulaşılabilir. Eserin Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi katalog bilgileri şu şekildedir: 0116547 8530 SÖ Manzume-i Hüsn-i Eser / Hüsnü.

2.4.3. Tercüme-i Ahd-i Aziz

Hüsni Paşa'nın yazmış olduğu diğer bir eser de *Tercüme-i Ahd-i Aziz*'dir. Hz. Ali için yazmış olduğu müseddeste Hüsni Paşa, yazmış olduğu eser hakkında şu bilgileri verir:

‘Aşr-ı řāhen-şeh-i devrāna berāy-ı hizmet

Eyledim terceme-i ‘ahd-i ‘azīze cür‘et

Bir eşerdir bu ki her noktası maşz-ı raşmet

Hāřř imiř Haydar’a halk ūzre ‘ulūvv-i himmet (95/X)

Bu eseri de gūrdūđūnū dūřūndūđūmūz İnal, eser hakkında řu bilgileri vermektedir:“Hūsni Pařa'nınTercūme-i Ahd-i Aziz isimli -basılmamıř- bir eseri daha vardır ki; Hazret-i Ali Mālik ibnū'l-Hart radiyallahū anh'ı Mısır'a vālî nasbettiđi hengāmda yazıp verdiđi vasiyetnāmeyi -Selānik Vālisi iken- Tūrkçe'ye tercūme etmiřtir. Bu da Āli'nin kūtūphānesindedir” (İnal, 2000, s. 982-983). Bu esere tesadūf edilememiřtir.

3. DÎVÂNIN İNCELENMESİ

3.1. Dîvânın Şekil Özellikleri

Hüsni Paşa Dîvânı'nın tertibinde dikkati çeken ilk husus, *Dîvânın* nazım biçimine bağlı klasik tertip şekline farklı olarak muhtevaya dayalı tertip edilmiş olmasıdır. Bu muhtevaya dayalı tertip hususiyeti özellikle kasidelerde belirgin bir şekilde görülmektedir. *Dîvânda* başlık kullanılmadan yazılan kasideler bilinçli olarak şair tarafından iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm: *Dîvânın* ilk manzumesi olan ve Arapça-Farsçaek ve kelimelerle yazılmış bir kaside ile başlar ve karışık şekilde sıralanmış münacat, tevhid, na't türündeki kasidelerle devam eder.¹⁴ Ayrıca bu bölümde musammat nazım biçimleriyle yazılmış manzumeler de yine kasidelerle birlikte karışık şekilde yer almaktadır.¹⁵ Bu bölümün bittiği ve ikinci bölüme geçildiği *Dîvânın* tertibinden net bir şekilde anlaşılmaktadır. İlk bölüm olarak adlandırdığımız bölümün son kasidesinin redifi "tecellî"dir ve tevhid türündedir.¹⁶ Makta' beyti **36a**'nın hemen baş bölümde biten kasideden sonra devam eden bölüm boş bırakılmış ve **37b**'ye geçilmiştir. Bu bölümden sonra ikinci bölüm kasideler olarak adlandırdığımız bölüm gelmektedir. Bu bölüm, çehâr-yâr-ı güzîn olarak da adlandırılan dört halifenin, halifelik sırasına göre yazılmış methiyeleriyle başlar ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, din uluları için yazılmış methiyelerle devam eder. Yine bu bölümde de kasideler ve musammatlar birlikte ve karışık şekilde yer almaktadır. Bu bölümden sonra kıt'a nazım biçimiyle düşürülmüş tarihler yer alır ve ardından gazel nazım biçimiyle yazılmış manzumeler gelir. Gazel nazım biçimiyle yazılmış manzumelerde de yine muhtevaya dayalı tertip söz konusudur. Aşk, şarap ve rindlik gibi temaların işlendiği musammatlar bu bölümde yer almaktadır.

¹⁴ Dîvânın içerisinde yer alan 1, 10, 49, 52, 57, 60, 67, 86, 89, 98, 105, 112, 113, 176 numaralı Arapça-Farsça yazılmış manzumeler incelemeye dahil edilmemiştir.

¹⁵ bkz. Tablo 3.5, s. 35.

¹⁶ Manzume numarası: 91.

3.1.1. Kasideler

Klasik Türk Edebiyatı araştırmacıları çoğu zaman, bu edebiyatta yer alan tür ve şekillerle ilgili tanımlamalarda kesin hükümler ver(e)mezler. Bu durum kaside nazım şeklinin tanımlarında da görölmektedir. Halil Çeltik kaside için şu ifadeleri kullanır: “Kâside, klasik Türk şiirinin belki de en problemlı şiirlerindedir.” Problemler öncelikle onun isminden başlar. “(...) Kâside, kelime anlamıyla nazım şeklinden çok nazım türünü karşılırsa da şeklen gazele benzeyip iç düzen bakımından ondan ayrılan bir nazım şekli sayılır” (Çeltik, 2013, s. 130-131). En genel tanımıyla kaside: “Bir edebiyat terimi olarak ilk beyti kendi içinde, diğer beyitleri ilk beyitle kafiyeli olmak üzere en az 15 beyit uzunluğunda ve aynı vezinde söylenilmiş nazım biçiminin adıdır” (Saraç, 2011, s. 21). Ancak, XIX. yüzyıla ait 824 kasideyi inceleyen İsrail Babacan, bu asırda kasidelerin beyit sayılarıyla ilgili şu tespiti yapmaktadır: “Bu rakamlardan yola çıkarak kasidenin tarihi gelişimi içerisinde XIX. y.y. a doğru 9 beytin altında yazılan kasidelerin gittikçe arttığını, 100 beytin üstünde yazılan kasidelerin ise giderek azaldığını görmekteyiz” (Babacan, 2001, s.4). Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yer alan 99 kasideye bu ifadeler ışığında baktığımızda, Babacan’ın tespitleriyle Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yer alan kasidelerin beyit sayılarının örtüştüğünü görmekteyiz:

Beyit Sayıları	TÜRLER							Toplam
	Tevhid	Münacat	Na’t	Çehar yâr-ı güzîn	Medh	Mersiye	Diğer	
1-15	4	9	46	4	8	2	7	81
16-30		2	7	1	6	1		16
31-45							1	1
46-60								0
61-75						1		1
Toplam	4	11	53	5	14	4	8	99

Tablo 3. 1: Kaside türleri

Dîvânda yer alan 99 kaside arasında en kısa kaside (Münacat) 2, en uzun kaside (Kerbelâ Mersiyesi) 67 beyitten müteşekkildir. Bu kasidelerin 81 tanesinin 1-15 beyit arasında olması kasideyle ilgili bir başka problemi daha ortaya çıkarır: Bölümler. “Teorik olarak bir kasidenin oluşumu için iki nazım birimine, iki beyte ihtiyaç vardır;

ancak bölümlerinden dolayı, ideal kasidenin hacmi uzamaktadır” (Çeltik, 2013, s. 142).*Dîvânda* yer alan kasidelerde, iç düzenini oluşturan bölümlerden, yalnızca girizgâh-101. ve 104. manzumeler birer beyit-, methiye ve dua bölümleri bulunmaktadır. Bunun temel sebebi olarak, bu kasidelerin bir memduha yazılmamış olması, muhatabının Allah, Hz. Peygamber, dört halife ve din ulularının olması gösterilebilir. Ancak, Hüsnî Paşa *Dîvânı*’nda yer alan bazı kasidelerde iki bölümden oluşma, methiye ve dua, şartının da tam olarak yerine getirilmediğini söyleyebiliriz. Bu noktada Menderes Coşkun’un: “Zaten şair sanatını icra ederken belâgatçinin tanımlarını ve bakış açısını hemen hiç dikkate almaz” (Coşkun, 2010, s. 45) ifadesi önemlidir.*Dîvânda*, nasihat vermek (27. ve 38.) ve bir terim veya konu hakkında (56. ve 62.) geliştirilen hayalleri ifade etmek için yazılan bu şiirleri, tek kafiyeli ve gazele göre nispeten uzun olmaları münasebetiyle kaside olarak kabul edersek; kasidenin iki bölümden oluşma şartına uyulmadığını söyleyebiliriz. Bu tür kasidelerin isimlendirilmesinde de problemler yaşanmaktadır. “(...) kasidelerde asıl konunun işlendiği bölüm ‘medhiye’ olarak adlandırılmıştır. Ancak övgü amacı gütmeyen, beyit sayısı ve kafiye düzeni kasideyle aynı olan şiirlerde divanlarda ‘kasâid’ bölümlerinde yer almıştır. Bu tür kasideler, yaygın olanın dışında, mesneviye benzeyen ve çoğu didaktik şiirlerdir” (Çakıcı, 2021, s. 194). Bu nedenle, şimdilik, *Dîvânda*ki bu kasideleri “diğer kasideler” şeklinde ayırmayı tercih ettik.

Hüsnî Paşa *Dîvânı*’nda 99 kaside yer aldığını ifade etmiştik. *Dîvânın* tertibinden bu kasidelerin muhtevaya göre sıralandığı açıktır. İlk bölümde yer alan kasideler revî harflerine göre sıralanmış ve her revî harfle en az bir şiir yazmaya dikkat edilmiştir. İlk bölüm kasidelerini revî harflerine göre şu şekilde gösterebiliriz:

Elif (ا) 6	Be (ب) 1	Te (ت) 1	Se (ث) 1	Cim (ج) 1
Ha (ح) 1	Hı (خ) 1	Dal (د) 5	Zel (ذ) 1	Ra (ر) 7
Ze (ز) 4	Sin (س) 1	Şın (ش) 2	Sad (ص) 1	Dad (ض) 1
Tı (ط) 1	Zı (ظ) 1	Ayın (ع) 1	Gayın (غ) 1	Fe (ف) 1
Kaf (ق) 1	Kef (ك) 2	Lam (ل) 4	Mim (م) 5	Nun (ن) 6
Vav (و) 1	He (ه) 12	Ye (ی) 4		

Tablo 3. 2: Birinci bölüm kasidelerin revî harfleri

İlk bölümün ardından gelen ikinci bölüm, dört halifeden ilki olan Hz. Ebubekir için yazılan methiye(92) ile başlar; ardından sırasıyla: Hz. Ömer(93), Hz. Osman(94), Hz.

Ali(95 ve 97), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için methiye(99); Kerbelâ Mersiyesi (100, 101, 102 ve 104); Yezid için hicviye(103); Rufâ'îlik(106), Ahmed er-Rufâ'î(107), Şeyh Fethü'l-Maârif(108), Abdü'l-Kadir Geylânî (111), Mevlânâ (114 ve 115), Yahyâ eş-Şirvânî(116), Hacı Bektâş Velî(117),Atpazarî Osman Fazlı (118), Bahâeddin Nakşibend(119), Niyâzî Mısırî(120), Hasan Efendi(121), Ümmü Harâm bint Milhân(122) methiyesi gelmektedir. İkinci bölüm olarak adlandırdığımız bu bölümde methiyeler -dört mersiye ve yalnızca bir hicviye- geleneksel tertibe uygun olarak çehâr-yâr-ı güzîn methiyeleri ile başlayıp, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilgili methiye ve Kerbelâ mersiyesiyle devam ettikten sonra, şair için önem sırasına göre sıralanan dinulularının methiyesiyle devam etmekte ve bu bölümÜmmü Harâm bint Milhân methiyesiyle son bulmaktadır. Bu kasidelerin tertip şeklindeki tek husus şair için önem sıralamasıdır, diyebiliriz. İlk bölümde revî harflerde görülen hassasiyet burada görülmemektedir ve alfabetik bir sıralama da söz konusu değildir:

İkinci Bölüm Kasideler

Elif (ا) 1	Te (ت) 1	Dal (د) 3	Ra (ر) 6	Şin (ش) 2
Lam (ل) 1	Mim (م) 1	Nun (ن) 4	He (ه) 2	Ye (ي) 4

Tablo 3. 3: İkinci bölüm kasidelerin revî harfleri

3.1.2. Gazeller

“Gazel, divan şiiri nazım biçimlerindedir. Beyitlerle kurulan tek kafiyeli kısa bir biçimdir” (Dilçin, 2011, s. 13).Klasik Türk Edebiyatı kültür dairesi içerisinde yer alan şairler için gazelin önemi malum; dîvânlarında yer alan gazelleri revî harflerine göre düzenleyen şairler, mümkün mertebe her revî harfi için en az bir gazel yazmaya çalışmıştır.

Hüsnî Paşa Dîvânı’nda, biri müşterek olmak üzere, 39 adet gazel bulunmakta ve kasidelerle kıyasladığımız zaman, gazellerDîvânın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır.Hüsnî Paşa’nın, revî harflerine göre alfabetik sıraladığı gazellerinde, kasidelerdevar olan her harften şiir yazma çabası yoktur.¹⁷ Aşağıdaki tabloda bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir:

¹⁷ Bu kısımdaki kasidelerden kasıt, ilk bölüm kasideleri diye adlandırdığımız manzumelerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dîvânın Şekil Özellikleri, s. 29.

Elif (ا) 2	Be (ب) 1	Ha (ح) 1	Dal (د) 1
Ra (ر) 7	Kaf (ك) 3	Kef (ك) 3	Lam (ل) 2
Mim (م) 5	Nun (ن) 3	He (ه) 5	Ye (ي) 6

Tablo 3. 4: Gazel revî harfleri

“Kesin bir kural olmamakla birlikte gazeller genellikle 5,7,9,11 gibi tek sayılı beyitlerle yazılmışlardır” (İpekten, 2021, s. 19). Hüsni Paşa Dîvânı’nda 4 beyitli 1; 5 beyitli 14; 7 beyitli 16; 9 beyitli 2; 11 beyitli 4; 14 beyitli 1 ve 18 beyitli 1 gazel bulunmaktadır. Gazellerinin büyük çoğunluğunu (30 gazel) 5-7 beyit arasında yazmış olan şair, diğer gazellerine göre daha uzun olan 171 (18 beyit) numaralı gazelinde nefesine; 178 (14 beyit) numaralı gazelinde ise sabâya seslenmiştir. Karşısında bir muhatap varmış gibi konuşma havasında yazdıkları için bu gazellerin beyit sayılarının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

“Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmıştır. Dört beyitli gazel yok denecek kadar azdır” (İpekten, 2021, s. 19). *Dîvânda* yer alan ve son manzume olan 183 numaralı gazel bu istisnalar arasındadır. Bu gazel, recez bahrinin müsemmen kalıbı olan dört “Müstef’ilün” ile yazılıp bu veznin ortasından iki eşit parçaya bölünebilme özelliğinden yararlanılarak musammat gazel şeklindedir.

Gazellerde, genel olarak, beyitlerin birbirlerinden bağımsız olması ve anlamın beyit içerisinde tamamlanması genel bir tutumdur. Şairler konu birliğini redif vasıtasıyla sağlamaktadır. Hüsni Paşa’nın zaman zaman redif olarak ‘aşk, kadeh, müştak, müşkil, vb. kelimeleri kullanarak gazellerinde tematik birliği ve kavramsal bütünlüğü sağladığını görülmektedir.

Dîvânda yer alan ve birbiri ardına gelen 156 ve 157 numaralı gazeller aynı vezin, kafiye ve redif ile yazılmıştır. Bu gazellerin matla’ beyitleri şu şekildedir:

İhtiyâr-ı ğayret etdirdi baña sevdâ-yı ‘aşk

Hecr ile Mecnûn’a döndürdü beni Leylâ-yı ‘aşk (156/1)

Keşf-i dîdâr eyledikçe ğonce-i ra‘nâ-yı ‘aşk

Dem çeker şevkiyle her dem meyl-i ğüyâ-yı ‘aşk (157/1)

Hüsni Paşa Dîvânı’nda dikkati çeken diğer bir gazel de 141 numaralı gazeldir. Bu gazel müşterek gazel özelliğini ihtiva etmektedir. Gazeli oluşturan beyitlerin bir

mısra'ını Hüsni Paşa diğer mısra'ını ise Sa'îd oluşturmuştur; ancak, mısra'lar oluşturulurken herhangi bir sıralama gözetilmemiştir. Söz gelimi, matla' beyti oluşturulurken gazelin ilk mısra'sını Hüsni Paşa; ikinci mısra'sını Sa'îd yazmıştır:

H Vişâliñ 'arz edelden Medyen-i cânân herânım

S Tecellî-gâh-ı Mûsâ-yı dil oldu Tûr-ı 'irfânım(141/1)

Fakat üçüncü beyitte, beytin ilk mısra'sını Sa'îd; ikinci mısra'sını Hüsni Paşa oluşturmuştur:

S Eţibbâ-yı zamândan çâre-i emr-i devâ müşkil

H'îlâc-ı vaşl-ı cânân isterim ben haste-i cânım(141/3)

Dîvânda tek örneğine rastlanan durumlardan bir diğeri de 161 numaralı gazelde görülmektedir. Bu gazel, müstezâd nazım şekliyle yazılmıştır. Müstezâdların niteliği birkaç hususta değerlendirilir. Müstezâdlarda ziyâdeler okunsa da okunmasa da beytin anlamının bozulmaması ve bu ziyâde parçalar çıkarıldığında şiirde bir anlam eksikliğinin olmaması beklenir. Hüsni Paşa'nın yazmış olduğu ve matla'ı:

Göñlüñ gibi taştan taşta bir haylice sekdiñ

'Ayyâr-ı felekdiñ

Çift olmadı ammâ saña bir gayrisi tekdiñ

Ġayetle dönekdîñ(161/1)

olan bu müstezâd gazelin, bazı dizelerininbu anlamda pek başarılı olduğu söylenemez.

3.1.3. Musammat nazım biçimleri

Hüsni Paşa *Dîvânı*'nda 16 adet manzume musammat nazım şekliyle yazılmıştır.

Bunları tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

Numara	Nazım Biçimi	Bent Sayısı	Muhteva
4	Tazmin Yollu Tesdis	7	Münacat
5	Mütekerrir Müseddes	5	Hz. Peygamber'e na't
18	Mütekerrir Müseddes	7	Hz. Peygamber'e na't
25	Tazmin Yollu Tesdis	9	Münacat
47	Tazmin Yollu Tesdis	9	Hz. Peygamber'e na't
48	Mütekerrir Müseddes	5	Hz. Peygamber'e na't
59	Tazmin Yollu Tesdis	7	Münacat
85	Müzdevic Muhammes	7	Hz. Peygamber'e na't
96	Mütekerrir Müseddes	12	Hz. Ali methiyesi
110	Mütekerrir Muhammes	4	Abdü'l-Kâdir Geylânî methiyesi
137	Tazmin Yollu Tesdis	5	Hz. Peygamber'e na't
138	Tahmis	6	Şeyh Gâlib'in bir gazeline
139	Tahmis	7	Nâbî'nin bir gazeline
140	Tahmis	7	Muhlis Paşa'nın bir gazeline
142	Tahmis	7	Sa'id'in bir gazeline
168	Mütekerrir Muhammes	4	Aşıkane

Tablo 3. 5: Musammatlar

Yukarıda yer alan tabloya baktığımız zaman, musammat nazım şekliyle yazılan manzumelerin *Dîvânın* içerisinde dağınık hâlde bulunduğunu görebiliriz. Bunun temel sebebi, Hüsnî Paşa *Dîvânı*'ndaki şiirlerin muhtevaya göre sıralanmasıdır.

3.1.3.1. Müseddesler

Hüsnî Paşa *Dîvânı*'nda yer alan musammatların dördü mütekerrir müseddestir:

Dergeh-i luţfuñ  ururken  ayra etmemiltic 

Mücrim ne z at-ı p ki ndir e azz-ı m ltec (5)

beytinin her bent sonunda tekrarlandığı birinci müseddes, toplam 5 bentten oluşmaktadır.

Ey ŧeh-i muhtār-1 taht-1 ıŧıfā senden meded

Ey ‘azīmü’l-halk Muḥammed Muŧafā senden meded(18)

beytinin her bent sonunda tekrar ettiği ikinci mütekerrir müseddes, toplam 7 bentten oluŧmaktadır.

Meded ey ḥazret-i sultān-1 serir-i *levlāk*

Meded ey maḫhar-1 ‘ünvān *ve mā erselnāk*(48)

beytinin her bent sonunda tekrar ettiği üçüncü müseddes, toplam 5 bent olup, bu üç müseddes de na’t türünde yazıldığı için ilk bölümdeki kasidelerin arasında yer almaktadır.Mütekerrir müseddesler arasında en uzununu olan dördüncü müseddes, Hz. Ali methiyesidir:

Žu‘afāya nigeh-endāz-1 ḫimāyetdir ‘Alī

Nāŧir-i cümle-i taḫvā vü diyānetdir ‘Alī(96)

beytinin her bentte tekrarlandığı bu müseddes 12 bentten oluŧmaktadır.

3.1.3.2. Tesdisler¹⁸

Dîvânda yer alan tesdis nazım ŧekliyle yazılmıŧ beŧ manzume tazmin yoluyla oluŧturulmuŧtur. İlk tesdis münacat türünde yazılmıŧtır; tazmin edildiğini düŧündüęümüz beyit ŧudur:

تبتواستغفرتجالارينا فاغفر لنا

يارحمالراحمينيا ملتجار حملنا

İkinci tesdis de yine münacat türündedir ve tazmin edildiğini düŧündüęümüz beyit ŧuŧekildedir:

اغفر اللهم ذنبي انت جواد الغفور

وافتحالهم لي ابواب فضلك بالسرور

¹⁸ Bu bölümde incelediğimiz tazmin yollu tesdislerin yalnızca iki tanesinin nereden (hangi ŧairden) alındığını tespit edebildik; bu beyitler Mevlânâ’dan tazmin edilmiŧtir. Diğer üç tesdiste yer alan Arapça-Farsça beyitlerin, ŧairin kendi oluŧturduęu beyitler mi, yoksa baŧka bir kaynaktan mı aldığı tespit edilememiŧtir. Mevcut iki örneğin Mevlânâ’dan alınmıŧ olması, diğer tesdislerin de tazmin yollu oluŧturulduęunu düŧündürmektedir. Bu nedenle, ŧimdilik, ŧairin bu ŧiirleri bu bölümde deęerlendirilmiŧtir.

Tazmin yollu oluşturulan üçüncü tesdis, Mevlânâ'dan alınan beyitle ve na't türünde yazılmıştır. Alınan beyit *Mesnevî*'nin üçüncü beytidir:

سینهخواهم شرحها زفراق

تابکوم شرح دردواشتیاق

Beytin latin harflere aktarılmış şekli:

Sîne-hâhem şerha şerha ez firâk

Tâ begüyem şerh-i derd-i iştiyâk

Tazmin yoluyla oluşturulduğunu düşündüğümüz üçüncü tesdis de münacat türündedir:

سنمغیثومستغاثجملمخلقنیا عظیم

ارسالاًلهممدراراعلینایارحیم

Dîvânda yer alan son tesdis, na't türünde olup tazmin edilen beyit yine Mevlânâ'dan alınmıştır:

أهمنالعشوقحوالاته

احرققلیبیحراراته

Beytin latin harflere aktarılmış şekli:

Âh min'el-'ışkı ve hâlâtihi

Ahraqa kalbî bi-ḥarâtihi

3.1.3.3. Muhammesler

Dîvânda bir müzdevic ve iki mütekerrir olmak üzere üç adet muhammes bulunmaktadır. Müzdevic muhammes7bentten oluşup na't türünde yazılmıştır; bu nedenle ilk bölümdeki kasidelerin içerisinde yer almaktadır.¹⁹

*Dîvânda*ki ikinci muhammes, Abdü'l-Kâdir Geylânî'nin methi için yazılmıştır:

Amân ey şâh-ı kerem şiddet-i 'aczim zâhir

(110) خذ بفضلک بیدی انت قریب الناصر

¹⁹ Manzume numarası: 85.

beytinin her bentte tekrarlandığı toplam dört bentten oluşmakta ve ikinci bölümde yer alan methiye kasidelerinin içerisinde yer almaktadır.

*Dîvânda*ki son muhammes:

Güzelim gel gidelim kaplıcaya zevk edelim

Tağını bāğını gül-zârını pür-şevk edelim(168)

beytinin her bentte tekrarlandığı mütekerrir muhammestir. Bu muhammes toplam 4 bentten oluşmaktadır. Klasik gazel konularından, sevgilinin güzelliği ve sevgiliye kavuşma isteği baskın olarak işlenmiştir.

3.1.3.4. Tahmis

Hüsnî Paşa *Dîvânı*'nda toplam dört adet tahmis vardır.²⁰ Bunlardan ilki Şeyh Gâlib'in

Bağlanıp zülfünde bozdum 'ahdı-da peymânı-da

Çeşmini gördüm unuttum derdi-de dermânı-da

matla'lı gazeline; ikincisi Nâbî'nin:

Çalmadı rāh-ı talebde hâtar inşâ'llah

Ederiz kûy-ı murâda sefer inşâ'llah

matla'lı gazeline; üçüncüsü Muhlis Paşa'nın:

Geh güle geh şem'e benzetdim ruḥ-ı cānāneyi

Bülbül ü pervâne-ḥâl etdim dil-i divāneyi

matla'lı gazeline; dördüncüsü Sa'id'in:

Zāhide bî-gāne ammā rinde maḥremdir kadeḥ

Dem-be-dem būs-ı leb-idil-berleḥurremdir kadeḥ

matla'lı gazeline yazılmıştır. Muhtevası bakımından benzer olan tahmisler *Dîvânda* gazellerin arasında yer almaktadır.

²⁰ Bu tahmislerin sırasıyla manzume numaraları: 138, 139, 140, 142.

3.1.4. Kıt'a nazım biçimleri ve tarih düşürmeler

Hüsnî PaşaDîvânı'nda kıt'a nazım biçimiyle yazılmış 14 adet manzume bulunmaktadır.Bunların tamamıbelli olayların tarihlendirildiği tarih manzumeleridir. Gelenekte, bir memduhu övmek için vasıta olarak kasidelerin kullanılması yaygındır; ancak, Hüsnî Paşa, bu övgü için kaside yerine münasip zamanlarda kıt'a nazım şekliyle yazmış olduğu tarih manzumelerini kullanmıştır. Muhtelif konularla ilgili yazılmış bu tarihleri şu tablo ile gösterebiliriz:

Numara	Tarihin Konusu	Tarih
123	Ömer Fu'âdî methi	1264
124	Emîr Sultan Türbesi'nin tadilatı	1284
125	Emîr Sultan Türbesi'nin tadilatı	1284
126	Sultan Abdülaziz için yeni yıl tebriki	1291
127	Sultan Abdülaziz için yeni yıl tebriki	1291
128	Sultan Abdülaziz için yeni yıl tebriki	1291
129	Sultan Abdülaziz için yeni yıl tebriki	1291
130	Rüştü Paşa'nın vezir olması	1289
131	Avnî Paşa'nın vezir olması	1290
132	Avnî Paşa'nın vezir olması	1290
133	Sultan Abdülaziz için yeni yıl tebriki	1281
134	Sultan Abdülmecid'in iki şehzâdesinin sünneti için	1267
135	Reşit Paşa'nın vefatı	1274
136	Mîr Nâzım'ın vefatı	1280

Tablo 3. 6: Tarihler

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde dikkati çeken ilk durum, Hüsnî Paşa'nın aynı olay için birden fazla tarih manzumesi yazmış olduğudur. İlki: Emîr Sultan türbesinin tamiri içindir. Bursa'da bulunan bu türbenin 1855 senesindeki depremde tahrip olduğu bilinmektedir. Manzumede de bu durum ifade edilmektedir:

Sinân-ı zelzele çok rahne açmışdı bu tāk üzre

‘Aṭā-yı merhem-i tecdīd-i emriyle devā etdi (124/2)

Sultan Abdülaziz'in Emîr Sultan'a çok hürmet ettiğini söyleyen şair; bundan dolayı bu türbenin tamiri için sultanın emir verdiğini ifade etmektedir. Hüsnî Paşa'nın aynı olaya ikinci tarihi yazması kuvvetle muhtemel, kendisi 1869 senesinde Bursa Zabtiye Müşiri iken bu tamir emrinin kendisine verildiğini ifade etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum:

Bu vālī-i bī-ķudreti Hüsni-i 'abd-i ŧevketi

Bir vefķ-i emr-i devletī tesrī^c-i bünyād eyledi(125/6)

beytinden anlaşılmalıdır.

Aynı tarihe manzume yazdığı diğer olay; yeni yıl kutlamasıdır. Hüsnî Paşa 1291 yılı için Abdülaziz'e sunmak için dört adet manzume yazmıştır. Fakat, şairin aynı yılın, yeni yıl kutlaması adına yazmış olduğu bu şiirlerin hepsini mi padişaha sunduğu yahut bir seçim yapıp beğendiği şiiri mi götürdüğu bilinmemektedir.

Aynı olay için birden fazla tarih yazdığı son vaka, Avnî Paşa'nın sadrazam olmasıdır. Burada da şairin iki şiir arasında, sunmak için, bir seçim yapıp yapmadığı bilinmemektedir.

Manzumelerle ilgili dikkati çeken bir diğer durum: Kaynaklarda Hüsnî Paşa'nın hamisi olarak gösterilen Âli Paşa için tebrik, kutlama veya vefat tarihi düşürülmemesidir.²¹ Kıt'a nazım şekliyle yazılmış tarih manzumelerinin arasında muhtevasından ziyade diş yapısıyla dikkati çeken tek manzume Ömer Fu'âdî için yazılan manzumedir.²² Bu manzume, aruzun

²¹bkz. Hayatı, s. 13-14.

²²Ömer Fuâdî, Halvetiliğin Şa'bâniyye kolu şeyhlerinden olup mutasavvıf ve şairdir. Ömer Fuâdî'nin ölüm tarihi 1636'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fuadi-omer> (e.t.: 11.04. 2022). Hüsnî Paşa'nın şiirinde düşürülen tarih 1264/1848'dir. Şair yazdığı tarih için "tarihi etdi cevher" tabirini kullanmaktadır. "Cevher" ifadesinden bu tarihin bir mu'cem tarih olduğu anlaşılmalıdır. Mu'cem tarih "Manzumede yalnız noktalı harflerin hesap edilmesiyle söylenen tarihtir. Buna 'münakkat, menkût, mücevher, cevher, cevherî, cevherdâr, cevherîn, gevher, güher' adları da verilir" (Karabey, 2011, s. 81). Şirde yer alan:

'Asrında mişl-i İsî çok mürde etdi ihyā

Nuķ u nigāh-ı mehdî sırr-ı fu'âd-ı Hādî(123/2)

ifadelerden şairin, Ömer Fuâdî'yi yâd etmek istediği anlaşılmalıdır. Ayrıca şair, bu şiiri kendisine yazdıran durumu da şu şekilde ifade eder:

Hüsni bu nazm ü târiķ zann etme ŧođdı senden

Kendi o zāt-ı eşref oldu zuhūra bādî (123/8)

İlginç olan durum, şairin Ömer Fuâdî methi için kaside nazım biçimi yerine kıt'a nazım biçimini tercih etmiş olması ve böyle bir tarih düşürmesidir.

mef'ûlüfâ'ilâtünmef'ûlüfâ'ilâtün kalıbıyla ve musammatkıt'a şeklinde yazılmıştır.

Beyitlerden Oluşan Nazım Biçimleri	Beyit Sayısı																				Toplam		
	2	4	5	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	19	21	22	23	27	30		34	67
Kaside	1	1	5	19	1	13	13	10	5	5	1	6	4	5	2	1	1	2	1	1	1	1	99
Kıt'a			2	1	1	3	2	1		1		1				2							14
Mesnevî										1													1
Gazel		1	14	16		2		4			1			1									39
Toplam	1	2	21	36	2	18	15	15	5	7	2	7	4	5	2	3	1	2	1	1	1	1	153

Tablo 3. 7: Beyitlerden oluşan nazım şekilleri

Bendlerden Oluşan Nazım Biçimleri	Bend Sayıları						Toplam
	4	5	6	7	9	12	
Muhammes	2			1			3
Tahmis			1	3			4
Müseddes		2		1		1	4
Tesdis		1		2	2		5
Toplam	2	3	1	7	2	1	16

Tablo 3. 8: Bendlerden oluşan nazım şekilleri

3.1.5. Ahenk unsurları

3.1.5.1. Kafiye

“Kafiye kelimesinin asıl anlamı, başın arkası, ense demektir. Bir şiir terimi olarak kafiye, mısraların sonunda veya sonu kabul edilen yerlerde, kendisi yahut anlamı farklı kelimelerde belli bir sesin (bu sesi gösteren hareke ve sükûn bakımından aynı harfin) tekrarlanmasıdır” (Saraç, 2011, s. 265).“Kafiyeden sonra tekrarlanan ek ve kelimelere ise redif adı verilir” (Saraç, 2011, s. 257).Gelenekli bir edebiyat olan Klasik Türk Edebiyatı’nda kafiye ve redif, ses ve kelime tekrarlarından öte; şairlerin dağınık hâlde bulunan hayallerine yön veren, dalgıçlık yaptıkları mana denizinde ulaşmak zorunda oldukları sahildir.

Hakikatte, düşünce veya hayal onun mihveri etrafında kuruluyor, onun imkânlarıyla şair, velev ki kıyas yoluyla olsun, duygularının veya duyularının dünyasına giriyordu. Bu itibarla şairlerimizin getirdikleri yeni redif ve kafiyelere göre orkestrasına ilâve ettikleri şeyi bulmak daima mümkündür. Bu gelenekte her yeni kafiye ve redif yeni bir mânâ âlemine açılmış bir yola benzer. (Tanpınar, 2010, s. 35-36)

Kafiye genel olarak şiirin ses kuvvetini arttırırken; redif, şairin anlatmak istediği duyguyu sahiplenir; şiirin yek-ahenk bir tarzda ifadesini sağlar.

Hüsnî Paşa Dîvânı’nda musammat nazım şekillerindeki bendleri de dâhil ettiğimiz zaman, daha çok *kafiye-i mürdefe*²³ve *kafiye-i mücerrede*²⁴ adlı kafiye çeşitlerini görmekteyiz. *Dîvânda* az da olsa *kafiye-i müessesese*²⁵ve yalnızca dört defakullanılan *kafiye-imukayyede*²⁶adlı kafiye çeşitlerini de görebiliriz. Aşağıda Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yer alan şiirlerin kafiyeleri verilmiştir²⁷:

-ā (41), - āī (1), -ak (1), -em (8), -est (1), -āb (8), -āc (1), -ād (9), -āğ (1), -āh (3), -eh (1), -āk (3), -al/el (6), -āl (12), -ām (4), -an/en (3), -ence (1), -ān (28), -āne (6), -r (1), -er (1), -ār (19), -āre (3), -ir (1), īr (1), -āş (1), -āt (2), -āye (1), -āz (1), -ed (1), -end (1), -

²³“Mürdef kafiye: *Ridf* harfinin bulunduğu kafiyedir. ‘...cihân / nişân’ kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 272).

²⁴“Mücerred kafiye: Yalnız revî harfi ile yapılan kafiyedir. ‘...ser / ...seher’kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 272).

²⁵“Müesses kafiye: Te’sis harfinin bulunduğu kafiyedir. ‘...kerâmet / ...işâret’kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 272).

²⁶“Mukayyed kafiye: Kayıd harfinin bulunduğu kafiyedir. ‘...mest / ...elest’ kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 272).

²⁷ Değerlendirmeye *Dîvânda* yer alan musammat nazım şekillerine ait bendlerde bulunan kafiyeler de dahil edilmiştir.

er (4), -eyn (1), -ik (2), -id (3), -if (1), -ih (1), -ik (2), -il (5), -im (1), -im (1), -in (9), -iş (1), -iş (2), -k (1), -n (1), -ü (1), üb (1), -üd (5), -üh (1), -ül (1), -ül (3), -üm (1), -ür (10), at/et (21), -il/i l(3), -vk (1)

Yukarıda verilen kafiye eklerine bakıldığı zaman, en çok mücerred kafiye de kullanılan “-ā” harfinin kullanıldığı görülmektedir; ardından mürdef kafiye yapılırken kullanılan “-ān”, “-in”, “-ār” ve “-āl” gibi ekler gelmektedir. “Bunda Türkçe söz varlığı içindeki Farsça son ekleri bulunduran kelimelerin çokluğu gibi faktörlerin rolü vardır” (Saraç, 2011, s. 275). Ancak *Dîvânda* yer alan bu kafiyelerin kullanım sıklığına bakarak, Hüsnî Paşa’nın şiirlerinde yaratmaya çalıştığı hayal dünyasını belirli kelimeler arasına hapsettiğini ve ifade gücünün yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

Gelenekli bir edebiyat olan Klasik Türk Edebiyatı, oluşum evresinde, şairlerini kelime seçme konusunda kısıtlamamıştır. Türkçenin vurguya bağlı kelime yapısı, bu edebiyata uygun olmadığı için, başlangıçtan itibaren Türk şairleri bu gelenekli şiirin, uzunlu kısısalı, metrik yapısına uygun Türkçe şiirler yazmağa çalışırken, Tanpınar’ın deyimiyle “keyfi bir lügat” (Tanpınar, 2010, s.20) kullanmışlardır. Bu durum kafiye kusurlarını da beraberinde getirmiştir. Bunlar: *Sinâd*²⁸, *ikvâ*²⁹, *ikfâ*³⁰, *îtâ-yı celî*³¹ ve *îtâ-yı hafî*³²dir. Sık yapıldığında îtâ-yı celî sayılan bir diğer durum da *kâfiye-i şâyegân*³³ dır. Hüsnî Paşa *Dîvânı*’nda da bu kusurlara rastlanmaktadır:

8 numaralı manzume kaside nazım şekli ve mücerred kafiye ile yazılmıştır. Revî harfi elif olan bu manzumenin matla’ında şair *...mültecâl...Muştîfâ* kelimelerini kullanmıştır. Mustafâ kelimesinin revî harfi *ye* harfidir. Kelimeler arasındaki mahreç yakınlığı kullanılmıştır. Dolayısıyla ikfâ kusuru vardır. Yine aynı manzumenin

²⁸“Kafiye de *ridf* harfinin (elif, vav, ye) farklı olmasıdır. ‘...mâr/...mûr’kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 273).

²⁹“Kafiye de *hazv* ve *tevcîh* hareketlerinin farklı olmasıdır. ‘...derd/...dürd’; ‘...gül / ...gil kafiyeleri gibi” (Saraç, 2011, s. 273).

³⁰“Revi harfinin mahreç (seslerin çıkış yerlerinin) yakınlığı olan bir başka harfe dönüşmesidir. ‘sabâh/...sipâh’ gibi” (Saraç, 2011, s. 274).

³¹“Aynı kafiye nin birden fazla kullanıldığı, yani tekrarlandığının açık olduğu durumdur. ‘...âlem-gîr/...cihân-gîr’ kafiye lerindeki Farsça -gîr eki” (Saraç, 2011, s. 274).

³²“Kafiye tekrarlarının açık olmadığı durumdur. ‘...sîmîn/...zerrîn kafiyesi gibi” (Saraç, 2011, s. 274).

³³“*Kâfiye-i şâyegân*, Farsça çokluk ve sıfat-ı müşebbehe eki olan -ân eki ile kafiye yapılan kafiye ye denir” (Saraç, 2011, s. 273).

7.beytinde *Murtazāve* 9.beytinde *hudā* kelimelerinin revî harfleri *ye* harfidir; bu beyitlerde de ikfâ kusuru vardır:

Ey ‘uşât-ı ümmete dergâh-ı luṭfümültecâ

Ḥazret-i sultân-ı kevneyn-i cenâb-ı Muştafâ (8/1)

32 numaralı manzumede 7 beyitlik bir kasidedir. Bu kasidede, Farsça *mest*, *merd*, *şeyh* kelimelerine Farsça *-âne* eki getirilerek (*mestâne*, *merdâne*, *şeyhâne*) kafiye yapılmıştır. Kısa aralıklarla yapılan bu durum Klasik Türk Edebiyatı’nda *îtâ-yı celî* kusuru olarak adlandırılmaktadır:

Cemâliñ nûruna yâ Rab seniñ pervâne kim olmaz

Vişâliñ bāğına yâ bülbül-i divâne kim olmaz(32/1)

Şarâb-ı ‘aşkınuñ bir kaṭresin nûş eyleyüp âyâ

îlâ-yevmi’l-kıyama zâr eder *mestâne* kim olmaz(32/2)

Fedâ-yı cân ise ger kıymet-i kâlâ-yı vaşlıñda

Anıñ her-dem şarâba ṭâlibi *merdâne* kim olmaz(32/5)

70 numaralı manzumede de *îtâ-yı celî* *mücrîm*, *müşfik*, *mürsel*, *mü’min*, *müzn*, *‘âciz* kelimelerinde, Arapça çokluk eki olan *-în* getirilerek (*mücrîmîn*, *müşfikîn*, *mürselîn*, *mü’minîn*, *‘âcizîn*) yapılmıştır.

Ey melâz u mültecâ-yı ‘âcizîn ü mücrimîn

Ey cenâb-ı şâfi‘-i ümmet e‘azz-ı müşfikîn(70/1)

Sensin ol maḥbûb u memdûḥ-ı Ḥudâ kim dâ’imâ

Luṭfunuñ muḥtâcıdır hep enbiyâ vü mürselîn(70/2)

Ḳulluğun şân-ıla faḥr eyler iki ‘âlemde de

Cümle ḥalk içre ‘umūmen müslimîn ü mü’minîn(70/3)

Bu tür kusurlu kafiye örneklerinin dışında *Dîvânda tarsî*³⁴ sanatı ile yazılan ve Klasik Türk Edebiyatı'ndaki *l kâfiyeteyn*³⁵ olarak adlandırılan kafiye çeşidinin mütekarrin³⁶ örneklerine de rastlanmaktadır:

Ey fahr-ı rüsûl hazret-i sulţân-ı haţâ-puş

Ey 'avn-ı Hudâ rahmet-i rahmân-ı haţâ-puş(37/1)

Vücûdudur vücûd ancak cihânda yâ Resûla'llâh

Vürûduñdur vürûd ancak cihânda yâ Resûla'llâh(80/1)

Zü'l-kâfiyeteyne örnek olarak verdiğimiz 80 numaralı manzume, 7 beyitlik bir kasidedir; şair bütün beyitlerin ikinci mısra'ındaki ilk kelimeleri, birinci beyitin bir ve iki numaralı mısra'ında yer alan kafiyeeye uygun olarak seçmiştir(Şühûduñdur, Şu'ûduñdur, Dürûduñdur, Cünûduñdur, Sücûduñdur, Velûduñdur).

3.1.5.2. Redif

Redifin, kafiyeeden sonra tekrarlanan ek ve kelimelere dendiğini ifade etmiştik. "Redif şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar" (Kalpaklı, 1999, s. 442).Dîvân şairleri, şiirde bir araya getirilmesi gereken imajları ve organize edilmesi gereken sesleri redifin sağladığı aliterasyon, asonans, kelime ve deyim tekrarlarıyla ahenkli bir şekilde ifade etmişlerdir. "Arab'ın şiirinde redif usludur, fakat Acem'le Türk'ün şiirinde azgındır, taşkındır, coşkundur. Türk'ün ve Acem'in şâirleri kafiyeeden ziyâde redife basarlar. Bilhassa Türk'ün mazûmeleri denilebilir ki âdeta rediften doğar; Türk redifi buldu mu şiirinin asıl özünü söylemiş demektir" (Beyatlı, 1970, s. 133-134). Dîvân şairlerine ifade kolaylığı sağlayan bu durum, şairler için, bir noktadan sonra şiir yazma kolaylığına dönüşebilmektedir. "Duygusuz şâirler redife tıpkı can kurtarana sarılır gibi sarılır, duyguluları ise şevkin en yüksek zirvesine fırlamak için basarlar" (Beyatlı, 1970, s. 134). Hüsni Paşa Dîvânı'nda ek seviyesindeki redifleri bir kenara bırakırsak, kelime ve kelime grubu seviyesinde olan rediflerle oluşturulan şiirlerin fazlalığı dikkat çekicidir. Nazım şekliyle de doğrudan bağlantılı olan bu redifler,

³⁴"Mısra sonlarındaki kafiyeelerden önce, alt ve üst mısralarda paralel olarak yer alan aynı vezindeki kelimelerin birbiriyle kafiyeeli olmasıdır" (Saraç, 2011, s. 269).

³⁵"Divan edebiyatında şiirler iki uyaklı da olabilir. Böyle iki uyaklı şiire zü-kâfiyeteyn denir" (Dilçin, 2016, s. 66).

³⁶"Uyakları arka arkaya gelen zü-kâfiyeteyndir" (Dilçin, 2016, s.66).

şairin bütün imajlarını yüklenmişlerdir. Fakat bazı şiiirlerde Hüsni Paşa, aynı imajları farklı rediflere yüklemiştir; eğer o şiiirlerden redifi çekersek, elimizde“tab’a kelâl” veren bir yığın kelimedenden başka bir şey kalmayacağı açıktır. *Dîvânda* yer alan redifleri incelediğimiz zaman bu durum daha iyi anlaşılacaktır.³⁷

- 1. Ek Redifler:**Şiiirlerinin 52’si ek redif kullanılarak yazılmıştır. Bunlar:-i(13), -sın,-iñ(5), -dır(4), -eden(2), -ımız, -e/a(4), -ım(3), -ısın, -ıma, -maz, -ımı, -si, -ıyım, -yı(2), ider, niñ, - uduur, -ya(2), -iñdir, -dan, -sine, -de, -den, diñ.
- 2. Kelime Redifler:**Şiiirlerin 41’i tek kelimedenden oluşan redifle yazılmıştır. Bunlar:- için, Hâk, vâhid, Aḥmed, dervîş, ihlâş, inbisât, tevekkül, el-amân, bize, veş, na’tiñ, tecellî, bizi, -âdemi, oldu, ‘Abdü’l-Ḳâdir’e, Mevlânâ, etdi, eyledi, meslege, ‘aşḳdan, dil, inşâallah, ile, neş’esi, neş’ede, ehliniñ, etme(2), âşinâ, intizâr, ister, ‘aşḳ(2), etdiñ, müşkil, menem, gördüm, edelim,luţfuña.
- 3. Kelime Grubu Redifler:**Şiiirlerinin 30’u kelime grubundan oluşan redifle yazılmıştır. Bunlar:‘aşḳına yâ Rabbenâ(2), eyler bu şeb, seyyid-i memdûh, ‘illet-i tevbiḥ, senden meded, -u elezz, -kıl baña, kim olmaz, sırr-ı Ḳuddûs, haṭâ-puş, Rabb-ı feyyâz, ‘aşḳına olsun, -eden Allâh, yâ Resûla’llâh, ancak cihânda yâ Resûla’llâh(3), dâr-ı feyz, füyûzât-ı İlâhî, ḥâzret-i Şiddîk’dır, ḥâzret-i Fârûk’dur, ḥâzret-i Zî’n-nüreyne, Ḥaydar-ı Kerrâr’dır, cenâb-ı Ḥaseneyn, ḥâzer eyle Rufâ’iden, -şeb-i sa’d-ı regâ’ibdir, ḥâzret-i Mevlânâ’dır, Ḥâcî Bektâş-ı velî, zühd ise, -etdi esîr-i kâküli.
- 4. Ek + Kelime Redifler:**Şiiirlerin 13’ü ek ve kelime birleşimiyle oluşuna rediflerle yazılmıştır. Bunlar: -ıma bâ’is, -e gelmişdir, -ı sen, -dır gözlerim, -dir ‘Alî, dir Ḥaydar, -dir O, -ı da, -dir ḳadeḥ(2), -ım müştâḳ, -ya gönül, -mıdırbilmem.
- 5. Ek + Kelime Grubu Redifler:**Şiiirlerinin 21’i ek ve kelime grubundan oluşan rediflerle yazmıştır. Bunlar: -ı Aḥmed Muştafâ, -sın şübhe yok, -yım yâ Resûla’llâh meded, -dır Allâh’ım seniñ,-iñi ḥâmî ü ḥâfız, -e ‘avn u şeffî,-ım Muḥammed’dır benim, -ım zât-ı Ḥabîbiñ ile sensin, -ya yâ Resûla’llâh amân, -sı sensin yâ

³⁷ Değerlendirmeye *Dîvânda* yer alan musammat nazım şekillerine ait bendlerde bulunan redifler de dâhil edilmiştir.

Resūla'llāh, -sın yā Resūla'llāh, -isin yā Resūla'llāh, -a kıoyamaz yā Resūla'llāh, -yım yā Resūla'llāh, -sın yā 'Alī, -im hāzret-i fetḥü'l-ma'ārifdir, -lerdir çāre ne, -maz ey dil, -de ḥayāl-i zūlf eden, -ım var bu şeb, -i olsa gerekdir, -a mı geldi.

3.1.5.3. Vezin

“Değişik milletlerin şiirlerinde hecelerin sayısı veya niteliklerini esas alan ölçünün, ses ile ilgili önemli bir öge olarak yer aldığı görülmektedir. Türk şiirinde de hece ölçüsü (hece vezni) ve aruz ölçüsü (aruz vezni) denilen iki ölçünün kullanıldığını biliyoruz” (Saraç, 2011, s. 201). “Divan şiirinde hâkim vezin, aruzdur. Arap şiirinin ölçü sistemi olan aruz, önce Fars şiirinde, ardından aynı medeniyet dairesindeki Türk şiirinde kullanılmaya başlandı” (Kalpaklı, 1999, s. 438). Klasik Türk Edebiyatı şairlerinin zaman zaman hece vezniyle şiirler yazdıkları görülebilmektedir; ancak, Hüsnî Paşa Dîvânı'nda yer alan Türkçe 169 manzumenin tamamı aruz vezniyle yazılmıştır. Kullanılan bahirleri ve aruz kalıplarını şu şekilde gösterebiliriz:

Bahir	Vezin	Nazım Şekli	Manzume numarası	Toplam
Hezec	Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün	Kaside	13, 16, 20, 21, 24, 26, 29, 31, 32, 46, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 107, 108, 115, 116, 122	24
		Kıt'a	124, 129, 131, 132, 134, 135	6
		Gazel	141, 145, 152, 155, 159, 160, 163, 165, 166, 167, 175	11
		Muhammes	85	1
		Mesnevi	143	1
Hezec	Mef'ülü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ülün	Kaside	12, 15, 22, 28, 34, 37, 39, 42, 45, 50, 53, 56, 64, 65, 66, 75, 90, 91, 120	19
		Gazel	149, 161, 181	3
Hezec	Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün	Kaside	106	1
Muzârî	Mef'ülü Fâ'ilâtün Mef'ülü Fâ'ilâtün	Kıt'a	123	1
		Gazel	170	1
Recez	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	Kaside	6, 109	2
		Kıt'a	125, 126, 127	3
		Gazel	183	1
Recez	Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün	Kaside	17, 58	2
Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Kaside	3, 7, 8, 9, 11, 14, 19, 35, 41, 43, 44, 51, 55, 62, 63, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 87, 88, 92, 93, 95, 97, 100, 101, 111, 118, 119, 121	34
		Kıt'a	128, 130, 133, 136	4
		Gazel	144, 146, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 156, 157, 164, 172, 177, 180	14
		Tahmis	138, 140, 142	3
		Tesdis	4, 25, 59	3
		Müseddes	5, 18	2
Remel	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Kaside	2, 23, 27, 30, 33, 36, 38, 40, 54, 61, 94, 99, 102, 103, 104, 114, 117	17
		Gazel	158, 162, 169, 171, 173, 174, 178, 179, 182	9
		Müseddes	48, 96	2
		Muhammes	168	1
		Tahmis	110, 139	2
Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tesdis	47, 137	2

Tablo 3. 9: Vezinler

Klasik Türk Edebiyatı'nın kültür dairesinde yer alan şairler şiirlerini farklı bahirler ve bu bahirler içerisinde yer alan aruz kalıplarına göre oluşturmuşlardır. Konu ile

ilgili araştırmacılar farklı sayılar vermektedir.³⁸Hüsnî Paşa manzumelerinde bu bahirlerden dört tanesini kullanmıştır. Bunlar: Hezec, muzârî, recez ve remeldir.

3.1.5.3.1. Hezec Bahri

“Hezec Arapçada ‘güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme’ demektir. (...) Hezec bahri, Türk şairlerince de sevilen bir bahirdir” (İpekten, 2021, s. 170). Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yazılmış olan manzumelerin 66 tanesi bu bahire ait aruz kalıplarıyla yazılmıştır.

a) Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

“Bu müsemmen kalıp hezec bahrinin şiirimizde en çok kullanılan kalıbıdır. Hemen bütün nazım şekilleri, özellikle kaside ve gazeller, kıt’a ve şarkılar bu kalıpla yazılmıştır” (İpekten, 2021, s. 170).*Dîvânda* yer alan 24 kaside, 6 kıt’a, 11 gazel, 1 muhammes ve 1 mesnevi bu aruz kalıbıyla yazılmıştır. Toplam 43 manzumede tercih edilen bu aruz kalıbı, manzumelerde en çok kullanılan ikinci kalıptır.

b) Mef‘ülü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ülün

“Aruzun hareketli ve ahenkli kalıplarındandır. Türk şairlerince benimsenmiş ve çok kullanılmıştır. Eski devirlerden başlayarak her tür şiirde ve özellikle kaside ve gazellerde görülür” (İpekten, 2021, s. 192).*Dîvânda* yer alan 19 kaside ve 3 gazel bu aruz kalıbıyla yazılmıştır. Toplam 22 manzumede tercih edilen bu kalıbın Eski Türk Edebiyatı’nda gazel nazım biçiminde görülen kullanım sıklığı Hüsnî Paşa Dîvânı’nda görülmemektedir. Dikkati çeken diğer bir durum ise sık kullanılan bu kalıbın kaside ve gazel dışında kalan herhangi bir nazım biçiminde kullanılmamasıdır.

c) Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ülün

Dîvânda yalnızca bir manzumede tercih edilen bu aruz kalıbının Türk aruz sisteminde var olduğunuyalnızca birkaç kaynak belirtmiştir. (Dilçin, 2016, s. 23; Çetin, 1991, s. 436) Bu kaynaklarda da bu kalıp için herhangi bir örnek verilmemiştir. XIX. asırda yaşanan kültür değişimine rağmen geleneğe bağlı kalmaya devam eden Hüsnî Paşa için bu tarz denemeler, istisnaî bir durumdur.

³⁸ Türk aruz sisteminde yer alan bahir ve aruz kalıplarının sayısı hakkında yapılan bazı yorumlar şu şekildedir: “Bu ölçüler Arap sınıflamasına göre 19 bahir 6 daire, İnan ve Türk sınıflamasına göre 14 bahir 4 dairedir” (Dilçin, 2016, s. 5); “Türk aruzu sistemini oluşturan kalıplar 10 bahrin 39 kalıbı olmuştur” (İpekten, 2021, s. 161).

3.1.5.3.2. Muzârî Bahri

“Muzârî, sözlük anlamıyla ‘benzeyen, ortak’ demektir. Remel ve hezec bahirlerine benzediği için bu ad verilmiştir” (İpekten, 2021, s. 255).

a) Mef‘ülü Fā‘ilâtün Mef‘ülü Fā‘ilâtün

“Muzârî bahrinin bu kalıbı, ilk ve üçüncü cüzlerde vurguların yerleri değiştirilerek Münserih bahrinin ‘Müstef‘ilün fâ‘ülün müstef‘ilün fâ‘ülün’ kalıbı şeklinde de okunabilir, yani iki türlü takti’i vardır. Edebiyat kitaplarımızda bazen muzârî, bazen münserih bahrinin kalıbı olarak gösterilmiştir. Bu, Türk edebiyatının her devrinde görülen, ama oldukça az kullanılan kalıplardan biridir” (İpekten, 2021, s. 256). Şairlerimizin çok fazla kullanmadığı bu kalıbı Hüsni Paşa da yalnızca iki manzumesinde tercih etmiştir. Bunlardan biri kıt’a biri de gazeldir.

3.1.5.3.3. Recez Bahri

“Recez, Arapçada ‘titreme, acı çekme’ anlamındadır. (...) Recez bahri Türk şiirinde fazla kullanılmamış ve daha çok kaside ve gazellerde görülmüştür” (İpekten, 2021, s. 209). *Dîvânda* bu bahir kalıplarıyla 8 manzume bulunmaktadır.

a) Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

“Bu müsemmen kalıp Recez bahrinin en çok kullanılan kalıbıdır” (İpekten, 2021, s. 210). *Dîvânda* yer alan 2 kaside, 3 kıt’a ve 1 gazel bu kalıpla yazılmıştır. Bu aruz kalıbı ortasından iki eşit parçaya bölünebilmektedir. *Dîvânda* da bu aruz kalıbıyla yazılan 109 numaralı kaside, 125 numaralı kıt’a ve 183 numaralı gazel musammat olarak oluşturulmuştur.

b) Müstef‘ilâtün Müstef‘ilâtün

Bu murabba’ kalıp da ortadan bölünmeye müsait aruz kalıplarındandır. “Edebiyatımızda çok seyrek kullanılan kalıplardandır” (İpekten, 2021, s. 216). *Dîvânda* da yalnızca iki kasidede tercih edilmiştir. Bu kasidelerden 58 numaralı olanı yine kalıbın sağladığı özellikle ortadan bölünebilecek şekilde yazılmıştır.

3.1.5.3.4. Remel Bahri

“Remel, Arapçada ‘koşma, hızlı yürüme’ demektir. (...) Remel bahri Türk şairlerince de benimsenmiştir. İlk yüzyıllardan başlayarak bütün nazım şekillerinde en çok

kullanılan bu bahrin kalıpları olmuştur” (İpekten, 2021, s. 222). *Dîvânda* yer alan 93 manzume bu bahrin kalıplarıyla oluşturulmuştur.

a) Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

“Remel bahrinin bu kalıbı hem ahengi hem de kullanımının kolaylığı nedeniyle Türk şairlerince en çok benimsenen ve kullanılan kalıptır. Her devirde ve her tür nazım şeklinde, özellikle kaside, gazel ve kıt’alarda çok görülür” (İpekten, 2021, s. 223). Geleneğin seyrine uygun olarak *Dîvânda* da en çok kullanılan kalıp, bu kalıptır. *Dîvânda* yer alan 34 kaside, 14 gazel, 4 kıt’a, 3 tahmis, 3 tesdis ve 2 müseddes, toplam 60 manzume, bu kalıpla oluşturulmuştur.

b) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

“Bu kalıpta ilk tef‘ilenin ‘fâilâtün’ ve son tef‘ilenin ‘fa’lün’ şeklinde değiştirilerek kullanılması gibi bir özellik vardır. Bu değişiklikler kalıba canlılık ve kolaylık getirmiş ve dört ayrı şekilde yararlanılmasını sağlamıştır. (...) Bu kolaylık yanında, aslında ahenkli ve kıvrak olması ve Türkçenin kısa gece özelliğini de karşılamasıyla bu kalıp edebiyatımızda her tür nazım şeklinde ve özellikle kaside, gazel ve kıt’alarda çok kullanılmıştır” (İpekten, 2021, s. 238-239). *Dîvânda* da sık kullanılan kalıplardan olan bu kalıpla; 17 kaside, 9 gazel, 2 müseddes, 2 tahmis ve 1 muhammes, toplam 31 manzume, yazılmıştır. Hüsnî Paşa yazmış olduğu kıt’alarda, geleneğin aksine, bu kalıbı hiç tercih etmemiştir.

c) Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

“Remel bahrinin bu müseddes kalıbı da Türk edebiyatında en çok kullanılan kalıplardandır” (İpekten, 2021, s. 231). Daha çok mesnevi nazım şeklinde görülen bu kalıp, diğer nazım şekillerinde de kullanılmıştır. Fakat, Hüsnî Paşa yazmış olduğu 2 tesdis dışında bu kalıbı tercih etmemiştir.

Sonuç olarak Hüsnî Paşa Türk aruz sisteminde en çok kullanılan 10 bahrin yalnızca 4 tanesini ve bu bahirlerde yer alan ve en çok kullanılan 39 kalıbın yalnızca 9 tanesini kullanmıştır.

3.2. Dîvânın Muhteva Özellikleri

Klasik Türk Edebiyatı'nda şairin şiirdeki tavrını, genellikle, seçtiği nazım şekli belirlemektedir; kasidelerde özenle seçilen sözcüklerin şairin sesine verdiği vakarın yerini, terkîb-bend ve tercî-bendlerde mütefekkir somurtkanlığı ve mistik ciddiyet, gazelerde ise aşk derdiyle tutuşan âşığın yaşamla ölüm arasındaki tereddütleri alır. Bu edebiyat gelenekli bir edebiyattır ve bu edebiyatı var eden her şey gelenek tarafından idealize edilmiştir.

Divan edebiyatı “l'esthétique métaphysique” yolu ile izah edilen ‘idealist’ bir edebiyattır. Şarkta Hind'in en eski ‘estetik’lerinde tesadüf edilen bu mektep, Garpta Platon (347- 429 Milâttan Evvel) tarafından temsil edilmiştir. ‘İdealizm’ adı ve mahsus âlem yerine fikir mahsulü olan ideal bir âlem ikame etmektir. Hissî tecrübelerle elde edilen kanunlardan başka kanunlara tabi olan bu âlem, (réalité) ile alâkadar değildir. (Tarlan, 2004, s. 63)

Tarlan'ın ifade ettiği bu idealize edilmiş kurmaca âlemi yalnızca, dış dünyadan alıp mecazlar ve istiarelerle süslenen imajlar oluşturmaz. Bu kurmaca âlemde şairin kendisi de “idealize” edilmiştir. Geleneğin somut tezahürü olan dîvânlarda nazım şekilleri değiştikçe şairin tavırları da değişir. İlk bakışta günümüz okuyucusuna komik görünebilecek bu değişken ifade ve tavırlar, şiirin gelenek dairesine girildiği zaman okuyucu tarafından, itirazsız, kabul görmektedir. Booth'un “erken anlatıda otoriter anlatım” olarak tanımladığı ve “o hâlde edebiyatta daha en başından itibaren güdülerin doğrudan ve yazar tarafından belirtilmesi, kendi hayatlarımızda başkaları söz konusu olunca asla kaçınmadığımız altı boş çıkarımlara dayanma zorunluluğunun devreye girmemesi” (Booth, 2012, s. 15) olarak ifade ettiği durum, gelenekli edebiyatımızda, geleneğin “okuyucu”nun zihninde oluşacak yapaylık hissini engellemek için şaire sunduğu bir “imtiyaz”dır. Hüsnî Paşa'nın şiirlerinde de bu tavır değişikliği görülmektedir. Kasidelerinde “mağfiret” ve “afv” için yaşlı gözlerle dua eden şair gazelerinde:

Gerçi dört kaşlu güzel-de sevilir ammâ kim

Sâde-rûlar gibi pek cezbese olmaz sârî (184/2)

diyebilecek kadar “rind”tir; ya da kasidelerde sık sık vurgulanan cehennem korkusu gazelerde yerini sevgiliden ayrı kalma korkusuna bırakmıştır:

Nār-ı dūzahdan eşedir renc-i nār-ı intizār

Ādemi bīzār eder āh derd-i zār-ı intizār(152/1)

Fakat, Hüsni Paşa geleneğın sunduğu bu imtiyazı yeterli bulmayacak ki, gazeller bölümüne geçmeden önce mesnevi nazım şekliyle yazılmış on üç beyitlik bir manzumeyle karşılaşırız. *Özetle*: Her işini Allah’a bırak, O’nun rızasına boyun eğ ki kıyamet günü sıkıntı yaşama. Ağaca bel bağlanılmayacağı gibi, bir kulun da sözlerine bel bağlama. Tevekkül et, Allah’a karşı gelme ve O’ndan başkasından bir şey bekleme. Mevki sahipleri neden böyle mağrur olur? Devlet görevi sonsuza kadar sürecek mi sanıyorlar? Yeter artık gözünü aç her zaman aldanma ey gafil! Allah’tan başka bir şeye meyil vermekten kork! Gazellerden hemen önce yazılmış olan bu mesnevinin *Dîvân*daki yer ve muhtevası dikkat çekicidir. Hüsni Paşa’nın muhteva değışikliğinden kaynaklı, “yanlış anlaşılma” tereddütleri özellikle gazellerindeki kendisini gösterir. Geleneğe bağlı olan Hüsni Paşa da gazellerinde mecazî ve hakikî aşkın şairlere sağladığı sembolleri birlikte kullanmıştır. Fakat bu ortak kullanılan semboller Hüsni Paşa’nın gazellerinde, renkleri muntazam bir şekilde birbiriyle uyumlu ve görenleri şaşırtan bir “kaleydoskop” olmaktan ziyade, tasavvufî sembollere ait renklerle oluşturulan bir resimde, gazel yazmanın icabı olarak, detaylarında mecazî aşka ait renklerin kullanılmasından öteye gitmez. Aslında şairin böyle bir derdi de yoktur; aksine okuyucuyu ikileme düşürebilecek böyle bir durumu kendisi de istememekte ve derdinin hakikî aşk olduğunu:

Hüsniyâ meyl edemem ben cihet-i nâ-hakka

Çünkü vâreste miyânımda şadâkat kemeri(178/14)

Mecazî aşkın kuru bir sevda olduğunu ve bu yolda gidilemeyeceğini, açık bir şekilde anlatmaktadır:

Hâlik’i görmek için halka nazar kıl yoğsa

‘Aksi hâlde ne çıkar halka kuru sevdâdan(171/8)

Tâlib-i Hak neyl-i esrâra ehaqqım zann edip

Bir takım bî-çâreler kalmış reh-i efsânede(177/5)

“*Gazel*, ‘kadınlar hakkında söylenen âşıkane ve güzel söz’ anlamına gelmektedir. Özellikle kadın, aşk, güzellik, şarap, tabiat gibi konularda yazılmış belirli biçimdeki şiirlerin adıdır” (Dilçin, 2011, s. 13). “Başlangıçta asıl konusu duygu, yani aşk olan gazel, daha sonraları Sa’dî-i Şîrâzî ile mev’ize ve nasihat, Hâfız ile de tasavvuf gibi konuları içine alarak muhteva bakımından bir değişim geçirmiştir. Sebki Hindî şairleri ise, bunlarla yetinmeyip gazelde hemen her konuya yer vermeye başlamış; çeşitli konular hakkındaki şahsi, gözlem, deneyim ve düşüncelerini anlatmak üzere gazeli bir araç olarak kullanmışlardır” (Mum, 2006, C. 2, s. 383).

Her bir alışın bir verişi olsa gerekdir

Her bir gelişin bir gidişi olsa gerekdir (149/1)

Matla’lı gazelinde de görüleceği üzere Hüsnî Paşa’nın, gazelin klasik tanımının dışında, edebiyatımızda “Nâbî tarzı” olarak da bilinen “hakimâne” şiir söyleme anlayışına yaklaşan gazeller yazdığı da görülmektedir.

Hüsnî Paşa’nın şiirlerinde hâkim tema din ve tasavvuftur. Orijinal olma endişesi taşıyan bir şairin dış dünyaya olan ilgisi onun şiirlerinde görülmez. Dış dünyaya kapalı olan şair bu eksikliği, geleneğin hazır “estetik kataloğu”nu kullanarak kapatır. XIX. yüzyılda hızla değişen sosyal ve siyasi yaşam tarzı, Hüsnî Paşa’nın kapalı şiir dünyasına girememiştir. “Gelenekli temaları sürdürmek isteyen şair için, arayışa ihtiyaç yoktur; zamanenin etkileri ise, dolaylı ve ancak gayriiradi olarak şiire sızabildiği kadardır” (Özgül, 2006, C. 2, s. 636). Bunun sonucunda, şairin şiirlerinde yeni hayal ve mazmunlar görülmemektedir. Söz gelimi, bu yüzyılda şairlerin sık sık kullandığı fes, vapur, telgraf, tiyatro vb. mazmunları onun şiirlerinde göremeyiz.

Osmanlı aydını klasik dönemin bazı geleneklerini de atmadı. Günün mücadelesi, Avrupa edebiyatının izlenmesi, giderek Batı siyasal düşüncesine ilgi yanında tarikatlara ilgi de vardı. Ara sıra bir tekkenin havasına sığınıp bir tür tecerrüde (meditasyon) hayatın çalkantılarından uzaklaşmak, tekke şiiri ve tasavvuf tarihiyle ilgilenmek yeni hayat tarzının bir parçasıydı. (Ortaylı, 2018, s. 253-254)

Tasavvuf çevrelerinde bilinen bir sima olan Hüsnî Paşa’nın, dervişlerle dostluklar kurduğunu ifade etmiştik.³⁹ Hüsnî Paşa, şiirlerinde, bu çağın bütün siyasi ve askerî mücadelelerini bir kenara bırakmış, tasavvufun insan ruhuna seslenen dünyasına girmeyi tercih etmiştir:

³⁹ bkz. Şahsiyeti, s. 15.

Ṭālib-i feyz-i tecellī var ise gelsin berü

Bahş-i vahdetde nice re'y-i şevābım var bu şeb(146/6)

Ancak, Hüsni Paşa'nın tasavvufi eğilimleri heterodoks ya da panteist bir anlayıştan ziyade, zahidane bir tasavvuf anlayışıdır; coşkun bir vahdet-i vücûd anlayışından ziyade, var olan ve eserine yansıttığı vahdet-i vücûd düşüncelerini şeriat çerçevesinde yorumlamayı tercih etmiştir. Gelenekli edebiyatın kültür dairesinde yer alan güçlü şairlerin, mecazî ve hakikî aşka ait sembolleri birbirine karıştırarak yazdıkları ve hem meyhanede hem de hankahlarda okunabilecek şiirler, Hüsni Paşa'da, gazel sayısının azlığında da kaynaklı, çok fazla görülmez. Birçok şiirinde şair, tasavvufî remizleri anlamın ardına gizlemez:

Ben evvel âdem ü hem ma'nā-yı âdem iken eyvāh

Olup me'nūs-ı kesret işte şimdi sâde insānım (165/2)

Görünce serv-ķadd-i nāz-ı hikmet-rāzını nāķār

Aşılmaķ geldi birden 'aķlına Ḥallāc-ı Mańşūr'un (159/2)

Ķays-ı pūr-sevdā gibi Mecnūn-ı bī-pervā eder

Her kime keşf-i niķāb eyler ise Leylāy-ı 'aşķ (157/4)

beyitlerinde görüleceği üzere şair, tasavvufî remizleri mazmunlar ardına gizlemeden şiirlerinde kullanmaktadır; ancak, şairin okuyucuyu ikileme düşürecek şiirleri de vardır:

Meclis-ārā neş'e-efzā dāfi'-i ģamdır ķadeķ

Sīm-ten ģonce-dehen rīş-i ģama emdir ķadeķ (147/1)

Etmeyip 'uşşāķa ey ķaşı kemānım merķamet

Renc-i tiĝ-i ģamze-i cevriñle etdiñ bī-şu'ūr (154/4)

Mutasavvıf şairlerin, şiiri bir "öğreti" aracı olarak kullanma tutumu Hüsni Paşa'da da gözlemlenebilir; ancak, onun sırrı "faş" etme gibi bir korkusu yoktur. Aksine kasidelerinde "tebliĝci" bir anlayışa sahip olan şairin; gazellerinde de gazelin dilinden dolayı ortaya çıkan tabii deĝişim dışında bir farklılık görülmemektedir:

Birḥikāyetdir ġarāz yoḥsa ŧikāyet eylemem

Merḥabālar hem cemāl u hem celāl-i luṭfuña(172/5)

diyen ŧair, gazel dilinin ŧairi, daima “âh” çeken âŧık tavrına mecbur bırakan yapısını zoraki tercih ettiğini ifade etmektedir.

Fakat tüm bu örneklerin yanında Hüsnî Paŧa Dîvânı’nda âŧıkane ŧiirler de bulunmaktadır. Söz gelimi, *Dîvânda* gazellerinin arasında yer alan ve mütekerrir muhammes biçimde yazılmış olan ŧiiri, baştan aşağı âŧıkane bir tarzda yazılmıştır:

Kūy-ı yāre bu dil-i zārı gelin sevḳ edelim

Vādî-i hecre raḳîbi düşürüp ‘avḳ edelim

Boynuna silsile-i âhımızı ṭavḳ edelim

Güzelim gel gidelim ḳaplıcaya zevḳ edelim

Ṭaġını bāġını gül-zārını pür-ŧevḳ edelim (168/I)

Yine başka bir ŧiirinde:

Ḳaŧlar kara gözler ela ḳaddi çü serv-i pür-edā

Gönlüm alıp ol bî-vefā etdi esîr-i kāküli (183/3)

derken ŧair mecaz-hakikat ikilemini bir kenara bırakmış, âŧıkane duygularla ŧiirini oluşturmuŧtur.

3.2.1. Din

“İbadet; raġbeten, rehbeten, bir de Allah için olmak üzere edilirmiş. ‘Raġbeten ibadete’ Cennete girebilmek, ‘rehbeten ibadet’ Cehennem azabından kurtulmak için edilen taat imiş” (Olgun, 2012, s. 87). Bilindiği üzere, Klasik Türk Edebiyatı’nda mutasavvıf ŧairler, bu dünyanın nimetlerine ve hatta cennet nimetlerine karşı müstaġni bir tutum sergilerler ve insanların onları ayıplamaları, kınamaları ve hor görmelerini umursamaz; hatta bunu isterler. Hüsnî Paŧa’nın bu düşünceye meyli olduğunu söylemekle beraber, bu tavra sahip olduğunu söylemek güçtür. Onun için iki âlem de önemlidir:

Ḳuluñ Hüsnî-i nā-çāraamān luṭf u ‘ināyet ḳıl

Günāhım olmasın ḥalk içre artıḳ‘ārıma bā‘is(13/12)

Ma‘āza’llāh eger rahm u şahābet eylemezsen sen
Dem-i maḥşerde de ḥālim eder ḥalka beni menfūr(29/8)

Mücrimiz gerçi velākin umarız kim muṭlaḳ
Bizi dünyāda vü ‘uḳbāda ederler is‘ād(104/65)

beyitlerinde görüleceği üzere şair, iki dünyaya karşı da alakasını belli etmektedir.
Bunların yanında:

Rü’yet-i nūr-ı ḥayāt-baḥş-ı cemāliñdir murād
Aşl-ı cennetden degil şāhım gül-i gül-zār u bāğ(44/2)

demekten de kendini alamaz. İlk bakışta tuhaf karşılanabilecek bu tutum için
Yıldırım:

Divan şiirinde, birbirinden farklı veya birbirinin tamamlayıcısı gibi görünen düşünceleri bir arada görmek mümkündür. İslam dininin daha çok zahiri yönünü ortaya koyan, bu dünyanın gelip geçici olduğu, dolayısıyla dünyevi hazlara hitap eden güzelliklerin aldatici ve kişiyi ebedi güzelliklerden uzaklaştırıcı olduğu anlayışı, pek çok şairin dünya görüşünü oluşturmuştur. Hemen bunun yanında, yine dünyadaki güzelliklerin gelip geçici olduğu, dolayısıyla bu güzellikleri doyasya yaşamının gerekliliği de vurgulanırken; insanların mevki, makam, güç ve zenginliklerine güvenmemeleri de belirtilir. Belki birbirleriyle çelişkili gibi görünen bu düşünceler, divan şiiri potası içerisinde uyumlu bir bütünlük oluşturmuştur. (Yıldırım, 2006, C. 2, s. 99)

Yıldırım’ın ifade ettiği antitetik yapı Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yer alan birçok mısradan, beyitte ve bentte kendisini göstermektedir:

Ey nefis geçmez iseñ ger heves-i dünyādan
Bil-ki yoḳdur saña behre şeref-i ‘uḳbādan(171/1)

Saña Ḥüsni̇ gibi bir nāşih-ı şādık yoḳdur
Diñleyip nuşhunu el çek bu deni̇ dünyādan(171/17)

Baña cennet gibidir gülşen-i ḥüsni̇ ü āniñ
Derd-i dūzahdan eşedir elem-i hicrāniñ
Tek ü tenhā oturup şıkma efendim cāniñ

Güzelim gel gidelim kaplıcaya zevk edelim

Ṭağını bâğını gül-zârını pür-şevk edelim(168/ II)

burada “ukbâ”nın yerini “kaplıca” ve “dûzah” korkusunun yerini de “ayrılık” almıştır. Bu antitek ikiliğin Hüsnî Paşa’da görülmesinin önemli bir sebebi de Hüsnî Paşa’nın ehl-i sünnet bir Müslüman oluşudur. O şeriatın hoş görmeyeceği tutumlardan kaçınmaya çalışmış, tavırlarını “itidal” üzerine oturtmuştur. Bu nedenle şiirlerinde ne mistik transandantalizm seviyesinde din; ne de mahbûb-perestlik seviyesinde dünyevi aşk vardır.

3.2.2. Allah ve Hz. Peygamber

“Din, aşk, şiir... Boşlukta yuvarlanan insanın bir yıldız attığı merdivenler” (Meriç, 2011, s. 298). Hüsnî Paşa’nın “din” düşüncesine Allah ve peygamber aşkı yön verir ve bu düşüncelerin uyandırdığı hisleri şiirlerinde görürüz:

Veren bu tûṭî-i ṭab‘a hemîşe kudret-i güftâr

Şafâ-yı ‘aks-i mir‘ât-i cebîniñle ḥayâliñdir(155/4)

Dîvânda yer alan manzumelerin %54’ünü tevhid, münacat ve na’t türündeki kasideler oluşturmaktadır. Bu şiirlerdeki Allah ve Hz. Peygamber arasındaki ilişki nedeniyle ayrı ayrı başlık açmak yerine, tek başlık altında değerlendirmeyi tercih ettik.

Edebiyatta, şiirde, sanatta, yüksek tefekkürde Hz. Peygamber ve onun vasıfları işlenerek Müslüman’ın hayatının en derin noktalarına kadar ulaşması temin edilmiştir. Öyle bir canlılık ortaya çıkmıştır ki herhangi bir devirde veya mekânda yaşayan bir Müslüman ile Hz. Peygamber arasındaki zaman ve mekân mesafesi neredeyse ortadan kalkmıştır. Allâh ile Peygamber Efendimiz’i birlikte zikretmek hiç kuşkusuz, kelime-i tevhidin yapısından kaynaklanır. ‘Allâh’tan başka ilah yoktur’ ifadesi ancak ‘Ve Muhammed onun elçisidir’ ile tamamlanabilir. İslam’ı bir din kılan da kelime-i şehadetin sadece birinci kısmı değil, onunla birlikte Peygamber’e iman ilkesidir. Peygamber, Allâh’a giden yolu getirdiği-öğrettiği gibi aynı zamanda o Allâh’a giden yolun ta kendisidir. (Cengiz, 2015, s. 229)

Dîvânda Allah’ın esmâ-i hüsnâ ve zât isimlerinden 39tanesi zikredilmiştir.⁴⁰ Bu isimlerden ikisi şairin şiirlerinin mayasını oluşturur. Bunlar: “Cemâl” ve “Celâl”

⁴⁰ Allâh, ‘Alîm, Bârî, Cebbâr, Celâl, Cemâl, Cevâd, Erhâm, Feyyâz, Gaffâr, Gafûr, Ganî, Gıyâs, Hak, Halık, Halîm, Hallâk, Hamid, Hudâ, İlâh, Kâdir, Kakhâr, Kerîm, Kibriyâ, Kird-kâr, Kuddûs, Lem

sıfatlarıdır. “Sûfiyyûn cemâl denilince celâli ona hem-dem bilirler. Sıfât-ı ulûhiyyet, üns ve heybet i’tibâriyle iki sıfat-ı asliyeye inhisâr eder ki cemâl ve celâldir (Cengiz, 2015, s. 185).Erbâb-ı kemâlbu iki sıfatın her an hayatın her noktasında geçerli olduğunu bilir; ancak, Hüsnî Paşa özellikle kasidelerinde cemâl ve celâl sıfatlarının; cehennem ve cennet boyutlarıyla ilgilidir. “Cemâl ve celâl sıfatları her ân kârdadır, ta’tîli yoktur. Lakin kemâl-i sür’atinden dolayı herkes bu râza vâkîf olamaz. Bu iki sıfatın âhirette dahi iki mazhar-ı küllîsi vardır ki biri cennet dîğeri [36] cehennemdir” (Cengiz, 2015, s. 185).

Yâ Rabbi celâliñle beni eyleme mehcûr

Ƙıl göñlümü envâr-ı cemâliñ ile pür-nûr(28/1)

Şâfi‘iniñ eşfa‘ı vü a‘zamısın ey Kerîm

Bendeñi eyle rehâ-yâb-ı ğam-ı kayd-ı celâl (55/14)

Benzer yapı gazellerinde de vardır:

Ħande gez bir yüzden eyler şüretâ va‘d-i vişâl

Ħamze gez ammâ o bir yüzden eder kaçd-ı va‘îd(148/2)

Hüsnî Paşa’nın Allah inancı ve Allah-kâinat-insan arasındaki ilişki *Kur’an* ve *hadis*ler doğrultusundadır. O, nefsinin pençesinde aciz bir kuldur ve bunun suçlusu kendisidir:“Sana gelen iyilik Allah’tandır; başına gelen kötülük ise, nefsendendir.”⁴¹

Hep cürm ü güneh bendedir ihsân ise sizde

Ħâşâ ki edem kimseye ‘işyânımı taħmîl(53/25)

Samimi bir Müslümanın Allah korkusu, “Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı (ve sizin bize döndürölüp getirilmeyeceğinizi) mi sandınız?”⁴² birçok beyitte açık şekilde görülür:

yezeli, Mahmûd, Mennân, Muktedir, Müntakim, Perverdgâr, Rabb(Rabbü’l-âlemîn, Rabbü’l-enâm, Rabbü’l-felak), Rahîm, Raûf, Settâr, Sübhân, Tevvâb, Vedûd.

⁴¹ Mâ esâbeke min hasenetin fe-mina’l-lâhi ve mâ esâbeke min seyyi’etin fe-min nefsike (Nisa, 4/79).Ayetler ve anlamları için bkz. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR>. Bundan sonraki bölümlerde ayrıca belirtilmeyecektir. (e.t.: 25.12.2021).

⁴² Efehasibtüm ennemâ halaknâküm abesen (Mü’min, 23/115).

‘Ömrünü şarf ede gör t̄at-ı H̄aḫḫ’a z̄irā

Bulamazsın kaçacak yer ḡazab-ı Mevlā’dan(171/11)

Fakat Hüsni Paşa bunca günahın içinde olmasına rağmen bağışlanacağına emindir. Çünkü onu bu durumdan kurtaracak deliller çok açıktır. İlk olarak, “İlâhınız bir tek Allah’tır. Ondan başka ilâh yoktur. O, Rahmân’dır, Rahîm’dır.”⁴³

Tevvâb u Raḫîm olmasañ Allâh’ım eger sen

İnsâna da olmazdı güneh işleme maḫdûr(28/9)

Diğer delil, Hz. Muhammed’dır. *Dîvânda* çeşitli isim ve sıfatlarla zikredilen Hz. Muhammed⁴⁴, âlemlere rahmet olarak gönderilişiyle Allah’ın, “cemâl” sıfatı başlığı altındaki bütün güzelliklere sahiptir:

İsm-i H̄aḫḫ’la ismiñi şıdḫ ile her-dem yād eden

Yevm-i maḫşerde olur āzāde-i derd-i ḫisāb(11/8)

İlk yaratılan “nur”⁴⁵ Hz. Muhammed’in nurudur:

Cümleden evvel seni ḫalk etdi ḫallāk-ı ezel

Nûr-ı z̄atıñdır cemî-i kâ’inâta mübtedâ(8/3)

Kâinatın ve bütün peygamberlerin övünç kaynağı Hz. Muhammed’dır. O, bütün yaratılmışların peygamberidir:

Mā-dām-ki nebîler bile oldu saña ümmet

Mümkün-mi ola fazlıña bir ḫadd ü nihāyet(12/7)

Kur’an, ayın ikiye yarılması, başında daimî bir bulutun olması, gölgesinin yere değmemesi gibi mucizelere sahip olan peygamberin, şairi en çok etkileyen mucizesi *Miraç* hadisesidir:

⁴³ Ve ilâhuküm ilâhun vâhidüdün lâ-ilâhe illâ hüve’r-rahmânü’r-rahîmu (Bakara, 2/163).

⁴⁴ Ahmed, Emînu’llâh, Enîsu’llâh, Habîbu’llâh, Halîlu’llâh, Karînu’llâh, Muhammed, Muhtâr Mustafâ, Nasîr, Nebîu’llâh, Resûlu’llâh, Sadîku’llâh, Safîyyu’llâh; akdes, âyine-i esrâr-ı H̄aḫḫ, e’azz-ı mültecâ, erham, fahrü’l-enâm, hayrül enam, meḫar-ı dünyâ vü ‘uḫbâ, nûr-ı ezel, resûl-i müctebâ, şâḫib-i tâc-ı şafâ vü iştîfâ, zü’l-irfân.

⁴⁵ Evvelü mâ halaka’l-lâhu nûrî: “Allah, önce benim nurumu yarattı” (Yılmaz, 2013, s. 147).

Sensin ol ahsen-i maḥbûb-ı Hudâ kim el-ḥaḳ

Sırr-ı Ḥaḳḳ oldu saña leyle-i İsrâ'da delîl (53/3)

Hüsni Paşa manzumelerinde sık sık bu “maḥbûb” fikrini işlemiştir. Şiirlerinde en aşkın hayaller bu fikir üzerinde yoğunlaşır. Söz gelimi, Hüsni Paşa, “vahdet-i vücûd” sembol ve hayallerini yalnızca bu konuda kullanmayı tercih etmiştir. Hüsni Paşa içinhahdet-i vücûtta var olan “birlik”, eşyayı hariç tutarsak, Hz. Peygamber ve Allah arasında geçerlidir:

Seni görmek Ḥaḳ'ı görmek gibidir bî-şübhe

Meded ey âyîne-i vahdet-i Rabb-ı feyyâz(40/7)

Şair zaman zaman, bu konuda, şariat hükümlerini bile görmezden gelir:

Cemâl-i pâkiñe Ḥâlik'dir ‘âşık yâ Resûla'llâh

O ‘âşık sen aña ma‘şûḳ-ı şâdık yâ Resûla'llâh(84/1)

Şairin mistik transandantalizm sevisindeki bu tutumu şiirlerinde istisna seviyesindedir. Bu şekilde bir tavır takınması aslında tabiidir. Çünkü, anlatılması en güç konularda ifade aracı olarak “aşk”ı kullanmak şairlerin çok sık başvurduğu bir durumdur:

‘Aşk bir ta'bîr-i ‘âlem-gîr iken ḥâlâ daḥı

Herkesiñ fehm itdiği ma'nâlarıñ bâlâsıdır(Horata, 2019, G-56/3).

3.2.3. Diğerpeygamberler

Hüsni Paşa ehl-i sünnet bir Müslümandır. Onun için son peygamber Hz. Muhammed ve son din İslam dinidir. Manzumelerinin, özellikle kasidelerinin, merkezinde Hz. Muhammed olmasına rağmen,azda olsa, diğer peygamberleri de anmaktadır. Bu telmihlerle iki şekilde karşılaşmaktayız: İlki, bağışlanmak isteyen “aciz” bir kulun kendisine aracı olarak, *Kur'an*'da da adı geçen, peygamberleri anması. Bu noktada da şairin kaynağı *Kur'an*'dır: “İyi bilin ki, Allah'ın velilerine (sevdiklerine) korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”⁴⁶*Dîvânda* adı geçen peygamberler; Hz. Âdem,

⁴⁶ “Elâ inne evliyâa'llâhi lâ-havfün aleyhim ve lâhüm yahzenûne(Yûnus, 10/62).

Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Eyyûb, Hz. Yusuf, Hz. İsa ve Hz. Musa'dır. Fakat şairin amacı şefaatçi aramak değildir; zaten en yücesinin ümmetine dâhildir:

Cemîc-i enbiyânîñ nezd-i Hâk'da fazlı var ammâ

O cem'îñ efdal u evlâsı sensin yâ Resûla'llâh(76/5)

Bü'l-beşer Âdemle cümle enbiyâ vü bâ-ħuşûş

Nûh ü İbrâhîm ü Mûsâ 'aşkına yâ Rabbenâ(3/3)

İkinci kısım bir hadisin üstüne kurulmuştur: “Âdem, su ile çamur arasında (balçık durumunda) iken ben peygamberdim.”⁴⁷ Burada şair Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün tutmaktadır:

Ĥilkât-i Âdem'den ašlâ yoğ-iken ancak eşer

Olmuş-idi derd-i 'aşk ĥaĥka nûruñ mübtelâ(8/4)

Hüsni Paşa'ya göre, yaratılan bütün eşya gibi diğer peygamberlerin yaradılışındaki sır da Hz. Muhammed'dir; O'nun gelişi için hazırlık yapmışlardır ve O'ndan izler taşımışlardır:

Müjde-i makdemiñi vermek için dünyâya

Geldi bi'l-cümle nebîlerle muĥaddemce Ĥalîl(54/4)

Maĥdem-i teşrifiniñ icâbıdır bî-iştibâh

Âdem ü Ĥavvâ'daki sırr-ı vuĥûc-ı izdivâc(14/3)

Hz. Peygamber gelene kadar gerçekleşmiş her mucize O'nun yüzü suyu hürmetindedir. Hz. Nuh eğer O'nun ismini söylemese kurtuluşa eremezdi:

Ĥazret-i Nûh ismiñi bād etdigi-çün bî-ta'ab

Keştîsin Ĥaĥ kıldı tavşîl-i kenâr-ı inbisâĥ(41/6)

Hz. İbrahim'i Nemrud'un ateşinden kurtaran O'dur:

Nâr-ı Nemrûd'u eden zât-ı Ĥalîl'e gül-zâr

Seniñ esrârîñ idi ey şeh-i ĥikmet-endâz(33/7)

⁴⁷ “Küntü nebiyyen ve âdemü beyne'l-mâi ve't-tîni” (Yılmaz, 2013, s. 397).

Hz. Musa'nın asasının mucizesi de O'na aittir:

Dest-i Mūsī'deki ol mu'cize-i beyzāda
Zerre-i enver-i nūruñdan olundu ibrāz(33/8)

Hz. Yusuf'u güzel kılan O'nun nurudur:

Cemāl-i Yūsuf'ı çün 'aks-i nūruñ kıldı şöhet-gīr
Bedīhīdir bu kim ḥüsnuñ seniñ a'lādan a'lādır (24/3)

Cenāb-ı Yūsuf evvel ḥüsni-ile meşhūr idi ammā
Nice Yūsuf'larıñ sen ecmelisin yā Resūla'llāh(82/2)

Hz. İsa'yı beşiğinde konuşturan da O'dur:

Feyz-i cān-baḥş-ı 'azīmiñ eṣeridir hem-de
Mehd-i nāz içre eden rūḥ-ı Mesīḥī dem-sāz(33/9)

3.2.4. Kutsal kitaplar (Kur'an, Tevrât, Zebûr, İncîl)

Dîvânda iki beyitte yer alan kutsal kitaplar sadece isimleriyle anılmışlardır. Bu kitapların hatırına bağışlanmak istediğini vurgulayan şair:

'İzzet ü şān-ı Zebûr Tevrât u İncîl-i celîl
Hem-de Ḳur'ân-ı müşennâ 'aşkına yā Rabbenâ (3/5)

beytinde görüleceği gibi, Kur'an dışındaki kitaplara karşı da saygılı bir dil kullanmaktadır. Fakat Kur'an'ı diğer kitaplardan ayırdığı fark edilmektedir. Hem beyit yapısında üç kitabı beraber alıp Kur'an'ı diğer mısrada alması hem de Kur'an için, yalnız Kur'ân'a ait olan, "müşennâ" ifadesini kullanarak yaptığı telmihten bu durum fark edilebilir.

Kutsal kitaplardan Tevrât, Zebûr ve İncîl'in diğer bir kullanım şekli de yine, Hz. Muhammed'in habercisi olarak görülmeleridir:

Hep şuhuf u Zebûr hem-daḥı Tevrât ile İncîl
İ'lān-ı ḳudūmuñ-çün olunmuş idi tenzîl(53/4)

diyen şair, diğer peygamberlere yüklediği misyonu, onlara ait kitaplara da yüklemiştir.

3.2.5. Melekler (Cebraîl, İsrâfîl, Mikâil, Azrâil) ve iblîs

Dîvânda, Kerrûbî diye anılan dört melek yalnızca bir beyitte birlikte anılmıştır:

Çadr-i Cebraîl ü Mîkâil ü ‘Azrâil ile

Dağı İsrâfîl-i isnâ ‘aşkına yâ Rabbenâ(3/4)

beytinde şair yine affedilmek için bir yol ararken bu meleklerin hatırına Allah’ın onu affetmesini istemektedir. Bu meleklerden biri olan Cebraîl ise tek başına başka beyitlerde de zikredilmiştir. Diğer meleklerin vasıflarından ve görevlerinden bahsedilmemesine karşın Cebraîl’in, Hz. Muhammed’in hizmetinde bulunduğu ifade edilmiştir:

Çizmetiñle fahr ederdi gökde Cibrîl-i emîn

Enbiyâda yerde bir bir ümmetiñ oldu kamu(72/6)

beytinde şair hem bu duruma telmihte bulunmuş hem de Cebraîl’in diğer ismi olan Rûhülemîn’i tevriyeli olarak ifade etmiştir.

Dîvânda yer alan diğer melek, tardedilmiş olan İblîs’dir. İblîs’in geçtiği beyitler Kur’an’da yer alan anlatımla paralellik göstermektedir. Onun kibrinden Hz. Âdem’e secde etmemesi olayı “nefs” ile bağlantılı olarak anlatılmış:

Cenâb-ı Âdem’e emr-i ‘azîm-i secdeden Hüsni

İbâsı oldu bâ‘is çardına şeytân-ı mağrûruñ(159/7)

ve insanların ibret alması gerektiği:

Uyma şeytâna seni gâyeti rüsvây eyler

‘İbret al vâkı‘a-yı Âdem ile Havvâ’dan(171/6)

beytinde olduğu gibi söylenmiştir.

3.2.6. Çehâr-yâr-ı güzîn

Hiz. Muhammed'e yakınlıklarından dolayı kendilerine çâr-yâr ismi verilen İslâm'ın dört halifesi için *Dîvânda* methiye türünde manzumeler yazılmıştır.⁴⁸ Bu manzumelerde halifelerin hayatları ile ilgili bazı bilgiler kullanılmış ve dört halife çeşitli sıfatlarla övülmüşlerdir. Onların sahip oldukları özelliklerle ilgili sıfatlar kullanılırken Hüsnî Paşa'nın tekrara düşmediği ve aynı sıfatları farklı bir halife için kullanmadığı görülmektedir.

BeyitlerdeHz. *Ebûbekir* siddîk, seyyid-i ashâb-ı ümmet, eşref-i erbâb-ı himmet, sâhib-mürüvvet, yâr-ı gâr, âyine-i sıdk u vefâ, a'zam-ı ehl-i yakın, kenz-i cûd u re'fet gibi sıfatlarla övülmüş, Hiz. Peygamberle yaşadıkları olaylardan bazıları hatırlatılmıştır:

Yâr-ı gâr oldu cenâb-ı Aḥmed'e ezcân u dil

Efdal-i her-ehl-i ğayret ḥazret-i Şiddîk'dir(92/3)

BeyitlerdeHz. *Ömer* için fârûk, hâmi-i dîn ü şeri'at, nâsır-ı ehl-i hamîyyet, emîr-ü'l-mü'mînîn, imâm-ı müslimîn, hüsrev-i sâhib-meziyyet, tâc-dâr-ı zû-basîret, matla'-ı nûr-ı fazîlet, dâfi'-i şer ü mekîdet, asdak-ı ehl-i 'azîmet gibi sıfatlar kullanılmıştır. Yine Hiz. *Ömer*'in adaleti ve fetihleri şiirde vurgulanmıştır:

Ser-te-ser dünyâyı ma'cûr eyledi 'adli ile

Hüsrev-i şâhib-meziyyet ḥazret-i Fârûk'dur(93/3)

Ehl-i îmân sâyesinde oldu düşmenden emîn

Dâfi'-i şer ü mekîdet ḥazret-i Fârûk'dur(93/6)

BeyitlerdeHz. *Osman* için zi'n-nûreyn, fart-ı vefâ, ekmel-i îmân, mevsûf-ı cihân, efdal-i kâtib-i vahy, hâdî-i râh-ı hüdâ, melâz-ı zu'af sıfatları kullanılmıştır:

Efdal-i kâtib-i vahy etdi anı faḥr-ı rüsûl

Ne 'aṭâdır bu 'aṭâ ḥazret-i Zî'n-nûreyn'e (94/3)

BeyitlerdeHz. *Ali* için haydar-ı kerrâr, 'ayn-ı dem-i fahr-ı dâreyn, vâlid-i vâlâ-yı sibteyn, şîr-i meydân-ı vegâ, şems-i tâbân-ı sipihri-i 'âlem, me'haz-ı envâr-ı bedreyn,

⁴⁸Hüsnî Paşa *Dîvânı*'nda Hiz. Ebûbekir için bir (92), Hiz. Ömer için bir (93), Hiz. Osman için bir (94) kaside yazılmıştır. Hiz. Ali için ise iki kaside (95-97) ve bir mütekerrir müseddes (96) yazılmıştır.

‘ârif-i her-remz, kenz-i esrâr-ı Hudâ, nass-ı Kur’ân, nâsir-i cümle-i takvâ, mültecâ-yı evliyâ sıfatları kullanılmıştır. Hz. Ali’nin savaşlardaki cesareti, eşi ve çocukları yine manzumelerde bahsedilen konulardandır:

Dâfi^c-i her-şerr-i a‘dâ şîr-i meydân-ı vegâ

Câmi^c-i ma‘nâ-yı emrîn Hâidar-ı Kerrâr’dır (95/3)

Zevc-i Zehrâ vâlid-i şeh-zâdegân-ı mülk-i dîn

Pâdişâh-ı taht-ı kurb u ıstıfâsın yâ ‘Alî(97/3)

3.2.7. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

Hüsni Paşa, Âl-i Resûl’den Hz. Ali’nin iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için “Haseneyn” redifli bir methiye kaside yazarak, iki kardeşi aynı şiirde buluşturmuş; asîleyn-i kerîmeyn, edîbeyn-i necîbeyn, habîbeyn-i lebîbeyn, haîfeyn-i sahîheyn, sadîkeyn-i şerîfeyn, halîmeyn-i selîmeyn, cemîleyn-i münîreyn sıfatlarıyla iki kardeşi beraber övmüştür. Hz. Hüseyin için yazmış olduğu diğer kasidelerde⁴⁹ ise Kerbelâ Olayı anlatılmıştır:

Hâtıra geldikçe ol derd-i belâ-yı Kerbelâ

Ol belânîñ mübtelâ-yı sūziş ü giryāniyim(100/2)

Âh yine geldi o rûz-ı reste-hîz-i cān-hırâş

Rûz-ı derd-i Kerbelâ’dır kim verir halka telâş(101/1)

beyitleriyle olayın kendisi ve halk üzerindeki etkilerini vurgulayan şair sık sık Yezîd’e lanet okuyup hakaret etmektedir:

‘Aded-i reml ü nemlden daği efvn-ı la’net

Ola her lahzada bir cān-ı Yezîd-i bed-kîş(102/4)

Bü’l-‘aceb bî-‘aql imiş başıñ-ki farzâ cebr ile

Cism-i hınzîre tağılsa istemezdi öyle baş(101/15)

⁴⁹bkz. Kasideler, s. 32.

3.2.8. Dinuluları

Hız. Muhammed bütün nebilerin önderi olduğu gibi, yine bütün evliyaların da önderidir. Evliyalar O'nun yolundan, arkasından, giderler:

Ğubār-ı na'f-i pākîñ kuhl-ı çeşm-i ehl-i ma'nādır

Anıñ-çün evliyānıñ gözleri ğāyet mücellādır(24/1)

Şefaatin yalnızca Hız. Peygamber'e verildiğine inan âlimlerin dışında "... âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Allah katında yüksek dereceler elde eden iyi kullar şefaata etmeye yetkili kılınacaktır." (Yavuz, 2010, s. 414). *Dîvânda* adı geçen, kendisi için kaside yazılan din büyükleri şunlardır: *Ahmed er-Rufâî, Seyyid Muhammed Fethu'l-Maârîf, Abdülkâdir-i Geylânî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yahyâ-yı Şîrvânî, Hacı Bektâş-ı Velî, Bahâeddin Nakşibend, Niyâzî-i Mısrî, Şeyh Hasan Efendi ve Ümmü Harâm*. Hüsni Paşa bu velilerden şefaata ummaktadır:

Sizden olıcağ luğ u 'ināyetle i'ānet

Cürmüm olur elbetde hemān lāyık-ı ğufrān(120/18)

Adlarına methiye manzumeler de yazdığı bu velilerin maddi ve manevi özelliklerine manzumelerinde benzer bir dille yer vermiştir. Söz gelimi intisap ettiği Ahmed Rıfâî için:

Olur der-mazhar-ı sırr-ı tecellî-i Ğalîlu'llāh

Bıçak kesmez ü yakmaz nār hāzer eyle Rufâ'iden(107/10)

demektedir. Mevlânâ'dan ötürü Mevlevîliğe karşı bir sempatisi olduğunu anladığımız Hüsni Paşa, Mevlânâ için:

Şevk-ı vuşlatla edip devrini 'ālemde tamām

Vāşıl-ı bezm-i şafā hāzet-i Mevlânâ'dır(114/2)

ifadelerini kullanır. Adı geçen diğer velilere karşı da benzer bir dil kullanan şair, yalnızca Ümmü Harâm'dan bahsederken kelime kadrosunu az da olsa değiştirmiştir. Hüsni Paşa için kadın veya erkek olmaktan ziyade Allah karşındaki mertebe önemlidir:

Zükür olsun ināş olsun bizim-çün cümleten aşhâb

Delîl ü hādî-i rāh-ı amān u emn-i îmāndır(122/9)

Ancak, velide olsa bir kadın olan *Ümmü Harâm* için, bazen genel kelime kadrosunun dışına çıkılmış “ismet”, “ümm-i müninîn”, “şefî’e” gibi kelimeler kullanılmıştır:

Bu ne şıdık u metānetdir bu ne ‘izz-i sa‘ādetdir

Denilse ümm-i cümle-mü’minîn şânında şâyāndır(122/5)

3.2.9. Dinî inançlar, mefhumlar

3.2.9.1. Mahşer (Rûz-ı ferdâ, Yevm-i tenâd, Meydân-ı haşr)

Hüsnî Paşa *kıyamet* günüyle ilgili kavramları, manzumelerinde, sık sık kullanmıştır. Genel olarak kıyamet günü, Kur’an’da ve hadislerde işaret olunduğu gibi, insanların ve cinlerin bir arada toplanacağı bir gün olarak geçse de uzak geleceği ifade ederken “tâ haşre deg” şeklinde de kullanılmıştır:

Tâ haşre kadar mest eder elbet de verirse

Sâkî-i cefâ ‘aşıkâ bir cām-ı tecellî(91/4)

Şair, herkesin bir araya geldiği bu zamanın dehşetini ve korkusunu manzumelerinde işlemiş; Müslümanlara da bugüne hazırlık yapmaları çağrısında bulunmuştur:

Hâl-i haşrî düşünüp her dem ü ân ey gâfil

Terk-i bahş u cedel et mes’ele-i uhrâdan(171/15)

3.2.9.2. Cennet (Mev’a, Firdevs, ‘Adn)

Cennet’in Hüsnî Paşa’daki ifadesi; müminlerin gideceği ve sonsuz mutluluğun olduğu yerdir. Cennet ve eş anlamlıları *Dîvânda* hem mekân ismi olarak:

Bî-şübhe rûh-ı ekremi cedd-i ecel-i a‘zamı

Firdevs-i a‘lâda eder taqdîr-i re’yinde kıyâm(126/18)

hem de yapılan teşbihlerde benzetilen (müşebbehünbih) olarak kullanılmıştır:

Cennet-i haddiñdeâdem hâl-i müşgîniñ görüp

Oldu nâ-çâr çâşnî-i vaşlınıñ dîvânesi(88/4)

3.2.9.3. Cehennem (Sakar/Sekar, Dûzah, Cahîm)

Cehennem Hüsnî Paşa için; nefsinin esiri olanlar ve din düşmanlarının gideceği yerdir:

Eyleme Hâlik'iniñ gayrıdan ümmîd-i kerem

Bu yoluñ 'âzimi zîrâ saķar-ı şirke erer (27/8)

fakat *Dîvânda*, cehennem bir mekân olmaktan ziyade, daha çok “teşbih-i maktûb”larda ayrılık ateşiyile kıyaslandığını görürüz:

Eşedir nâr-ı dûzahdan 'azâb-ı nâr-ı hicrânîñ

Der-i luţfuñdan etme bendeñi Allâh için mehcûr(29/2)

diyen şair, cehennem ateşinden korkan bir “ham sofı” yerine; asıl azabın Allah'tan ayrı düşmek olduğunu savunan tasavvuf ehlidir.

3.2.9.4. Diğer Dînî Mekânlar: 'Arş, Kürs, Tûr

Arş, “Feleklerin feleği, en büyük felek, taht, mülk, hâkimiyet, ihata, zuhur, tecelli” (Uludağ, 2016, s. 44). Kürsî, “(...) Dokuzuncu kat gök olup sekizinci kat göğü kaplar” (Pala, 2015, s. 282). 'Arş ve Kürs genel olarak yüceliği ifade eden mekânlar olarak kullanılmıştır:

'Arş u Kürs ü Sidre vü Levh ü Qalem

Aşl-ı remz-i vahy-i yuhâ aşkına yâ Rabbenâ (3/2)

Bu mefhumlarla birlikte kullanılan “kibâb” kubbenin çoğuludur. Klasik Türk Edebiyatı'nda şairler zaman zaman felekleri kubbeye benzetmişlerdir. Yeryüzünü kaplayan bu felekler iç içe geçmiş soğan halkaları ya da tabaklar olarak tasavvur edilmiştir:

Nûrunuñ bir zerre-i feyziyle bulmuşdur vücûd

Pâdişâhâ cümleten bu 'Arş u Kürs ü nüh kıbâb(11/9)

Ayrıca Tûr, “tecellî, Medyen, Musa” münasebetleriyle zikredilmektedir:

Vişâliñ 'arz edelden Medyen-i cânân her-ânım

Tecellî-gâh-ı Mûsâ-yı dil oldu Tûr-ı 'irfânım(141/1)

3.2.10. Ayetler ve hadisler

“Başkasına ait bir ifadeyi kısmen veya tamamen söz içinde kullanmaya iktibas veya alıntı denir. Eski belâgatçiler, iktibasî âyet ve hadislerden yapılan alıntılarla sınırlanmışlardır.” (Coşkun, 2010, s. 175). Hüsnî Paşa’nın Dîvânı’nda yer alan iktibaslar da bu şekildedir.

3.2.10.1. Ayetler

1. “*Lâ-taknatû min rahmeti’l-lâhi*”: “Allah’ın rahmetinden umut kesmeyin”(Zümer, 39/53).
Eldedir hüccet-i *lâ taḳneṭû* bî-şekk ammā
Vâcib oldu yine her-demde bize ḥavf u recā(2/9)
2. “*Ve iz ehaze rabbuke min beni ademe zuhurihim zurriyyetehum ve eşhedehum ala enfusihim, elestu birabbikum, kalu bela, şehidna, en tekulu yevmel kıyameṭi inna kunna an haza gafilin*”: “Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız kıyame günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir” (Araf, 7/172).
Şābitim dā’ire-i ‘ahd-i ezelde her bār
Hāṭırımıdan çıkamaz mes’ele-i *ḳālū belā*(2/13)
3. “*İn hüve illâ vahyün yûhâ*”: “O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir” (Necm, 53/4).
‘Arş u Kürs ü Sidre vü Levḥ ü Ḳalem
Aşl-ı remz-i *vahy-i yuḥā* aşkına yā Rabbenā(3/2)
4. “*İnna fetahnâ leke fethan mübînen*”: “Sana apaçık bir fetih ihsan ettik” (Fetih, 48/1).
Bāb-ı maḳşūdum amānluṭfuñ ile eyle güşād
Süre-i *innā feteḥnā* aşkına yā Rabbenā
5. “*Rahmeten li’l-âlemîne*”: “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”(Enbiyâ,21/107).
Çün cenāb-ı Muştafâ’dır *rahmeten-lil âlemîn*(4/V-1)
6. “*Nûrun alâ nûrın*”: “Nûr üstüne nûr” (Nûr, 24/35).

Bilmeyen yokdur seniñ *nūrun* ‘*alā nūr*’ olduğıñ

Verdi ammā ihtilāfı halka emr-i *men yeşā*(7/4)

7. “*Yehdi’l-lāhu men yeşāu*”: “Allah, dilediğini doğru yola iletir” (Nūr, 24/46).

Bilmeyen yokdur seniñ *nūrun* ‘*alā nūr*’ olduğıñ

Verdi ammā ihtilāfı halka emr-i *men yeşā* (7/4)

8. “*Kābe kavseyni ev ednā*”:“Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu” (Necm,53/9).

Ey serīr-ārā-yı mülk-i *ķabe ķavseyn* el-meded

El-meded ey şāhib-i tāk-ı şafā vü işīfā(7/5)

9. “*Sūbhāne’l-lezī esrā bi-abdihī leylen*”: “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harām’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir” (İsrâ, 17/1).

Sırr-ı *sūbhānū’z-zī-ısrā* seniñ şānındadır

Ey gönüller şāhı hem İmānı Aḥmed Muştafā (9/5)

10. “*Lā uksimu bi yevmil kıyāmeḥ*.”: “Sandıkları gibi değil, kıyamet gününe yemin ederim!” (Kıyamet, 75/1).

Şarāb-ı ‘aşkıñıñ bir ķaṭresin nūş eyleyip āyā

İlā-yevmi’l-ķiyama zār eder mestāne kim olmaz (32/2)

11. “*Ve’n-necmi izā hevā*”:“Battığı sırada yıldız andolsun” (Necm,53/1).

Ķıldı Ḥaķ lafz-ı *ķasemi necmi* saña nisbet edip

Çünkü sensin ezeli aḥter-i sırr-ı Ķuddūs (36/6)

12. “*Mā zāga’l-basaru ve mā tagā*”: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı” (Necm,53/16-18).

Etdi mi zātıñ gibi bir mürsel ü yāḥūd nebī

Etmedi ol *kuḥl-ı mā-zāga’l-başardan* iktiḥāl (55/9)

13. “*Rabbena’gfir lî ve li-vâlideyye ve li’l mü’minîne yevme yekûmü’l-hisâbü*”: “Rabbimiz!Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla” (İbrahim, 14/41).

Rabbenā yā Rabbenā aġfirli be-ħakķı fazla

Çün şeffi‘ ü şāh-ı iħsānım Muħammed’dır benim(63/8)

14. “*Nūn ve’l kalemi ve mā yesturūne*”: “Nun. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun” (Kalem, 68/1).

Levh-i dil ü ‘aynımdaki ol sūre-i enver

Nūn ve’l-ķalemim zāt-ı Ĥabībini ile sensin (65/4)

15. “*Fe-evhā ilā abdihi mā evhā*”: “Böylece Allah, kuluna vahyini ilette” (Necm,53/10).

Sırr-ı *mā evhā* saña keşf oldu ancak ey Kerīm

Enbiyā vü mürseliniñ a‘lem ü ‘irfānısın (71/4)

16. “*Seb’an mine’l mesānī*”: “Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (âyetlerden) yedisi ve yüce Kur’an’ı verdik” (Hicr, 15/87).

Vücūd-ı ‘ayn-ı cūduñ sūre-i *seb’a’l-meşānī*dür

Ne ‘izzetdir bu ‘izzet ne sa‘ādet yā Resūla’llāh(74/3)

17. “*Len-terānī*”: “Sen beni asla göremezsin” (A‘rāf,7/143).

Ben ehl-i vahdetim gönülüm hemişe Ĥakķ’a nāzırdır

Ĥiṭāb-ı *len terānī* ile yokdur baḡs-ı vicdānım (141/2)

18. “*Ve nuḡiha fīs sūri fe izā hum minel ecdāsi ilā Rabbihim yensilūn*”: “Nihayet Sūr’a üfürülecek. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın gitmektedirler” (Yasin, 36/51).

Elde iken ḡuccet-i emr-i *neḡḡeṣūfiyā*

Hıç ḡarāb olmaz hemişe beyt-i dil ma‘mūrdur(153/4)

3.2.10.2. Hadisler

1. “*Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u’refe fe-halektü’l-halka li-u’refe (li-ya’rifūnī)*”: Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım” (Yılmaz, 2013, s. 396).

Sensin ol dürr-i şadef-pirā-yı ser-i *emr-i kūn*

Var idiñ sen lā ve illā yoġ iken yā mültecā(7/3)

2. “*Levāke levlāke le-mā halaktü’l-eflāke*”: Senolmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleriyaratmazdım” (Yılmaz, 2013, s. 456).

Vaşf-ı *levlāk* ile sen mevşūfsun Allāh'dan

Ey Hāk'ıñ maḥbūb-ı zū'l-ırfānı Aḥmed Muşţafā (9/8)

3. “*Men arafe nefsehū fe-kad arafe rabbehū*”: “Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini bilir” (Yılmaz, 2013, s. 492).

Men ‘arefsırrına her kim ola vākıf muṭlak

İki ‘ālemde odur ‘ālem-i a‘lem dervīş(38/8)

4. “*Lâ-îmâne li-men lâ-emānete lehū ve lâ-dîne li-men lâ-ahde lehū*”: “Emniyetli olmayanın (gerçek anlamda) imanı; sözünde durmayanın da dini yoktur” (Yılmaz, 2013, s. 409).

Varını *‘ahde vefā* emrine şarf et her-bār

Bundadır çün ḥaṭar-ı es‘ab-ı ādem dervīş(38/11)

5. “*Lahmuke lahmî cismuke cismî demuke demî rûhuke rûhî*”: “Etin etimdir, cismin cismimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur” (Yılmaz, 2013, s. 407).

Laḥmike lahmî ḥiṭābıyla çü sensin kām-yāb

Şübhe yok kim hādī-i rāh-ı hüdāsın yā ‘Alī (97/2)

6. “*Lî ma’a’l-lahi vatün lâ-yese’unî fîhi melekün mukarrebün ve lâ-nebiyyün mürselün*”: “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir” (Yılmaz, 2013, s. 469).

Lābis-i hil‘at-i pür-zīnet-i *li-ma‘allāh*

Mālik-i zī-şeref-i kişver-i sırr-ı Ḳuddūş(36/8)

3.2.11. Şahıslar

3.2.11.1. Tarihî Şahıslar

Hüsnî Paşa Dîvânı’nda yer alan tarihî şahıslar, sadece, kıt’a nazım şekliyle yazmış olduğu tarih manzumelerinde yer alır.⁵⁰ Bu durum temelde, şairin herhangi bir devlet büyüğü için kaside yazmamasından kaynaklanmaktadır.

⁵⁰ Kıt’a nazım biçimiyle yazılmış olan tarihlerde ismi geçen şahisyetlerden yalnızca Mîr Nâzım hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Manzumede Mîr Nâzım’ın ölüm tarihi olarak 1280/1864 verilmiştir. 19. asırda yaşamış, ölüm tarihi 1863-64 olan, ölüm tarihi belli olmayan veya şüpheli olan ve mahlası Nâzım olan üç şair tespit edebildik. Bunlar: Nâzım Efendi (d. 1839-ö. ?), Hüseyin Nâzım

3.2.11.2. Hükümdarlar

Sultan Aziz Han (1861-1876)

Dîvânda, Sultan Aziz “şâhen-şeh-i deryâ-nevâl, sultân-ı mahmûdü’l-hısâl, hüsrev-i hâkân-ı dîn, tâc-dâr, zıll-ı Hudâ-ı lem-yezel, sultân-ı bî-misl ü bedel, ‘izz-i hilâfet, şîrâze-i mülk ü milel, şeh-i zü’l-ihimâm, nesl-i celîl-i pâk, şeh-i ‘âlem-penâh, hâkân-ı hilâfet, şehen-şâh-ı mu‘azzam, kutb-ı taht-ı şevket” gibi sıfatlarla övülmüştür. Türbe tadilatı ve yeni yıl münasebetleriyle düşürülen tarihlerde Sultan Aziz dönemiyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemiştir.⁵¹ Dış dünyaya en açık beytin, padişahın tersanelerinden, silahlarından ve askerlerinden bahsettiği bu beyit olduğunu söyleyebiliriz:

Her zevrağ-ı tersânesi bir hışn-ı melbûsü’l-ħadîd

Ṭob u tüfenk-i leşkeri hep nev-zemîn âteş-nişâr(127/6)

Abdülmeccid Han (1839-1861)

Dîvânda yer alan diğer padişah Abdülmeccid Han’dır. “Şehen-şâh-ı mu‘azzam, hâkân-ı dâd-efzâ, dem-i ‘İsâ-veş” gibi sıfatlarla övülmüştür. Onun için yazılan şiirlerde de dönemine ait bilgilere rastlayamayız. Yalnızca iki şehzadesi için yaptırmış olduğu sünnet töreninden bahseden şair:

Dedi Hüsni dâhı tām olmak üzere bir güzel tārîh

Olundu‘izz ile sünnet ne ‘âlî iki şeh-zâde(134/9)

Bu şehzadelerin adını söylemez. Ayrıca törene ait manzaralardan, etkinliklerden, eğlencelerden veya halkın bu törene bakışından bizlere bahsetmez.

Efendi (d. 1828-ö. 1881?) ve Mehmed Nâzım Efendi (d. ?-ö. ?). Nâzım Efendi doğup büyüdüğü Antakya civarından ayrılmamıştır. Bu nedenle Hüsni Paşa ile ortak bir muhitte bulunmuş olmaları mümkün görünmemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim> (e. t.: 11. 04. 2022). Hüseyin Nâzım Efendi şiirlerinde hem Hüsni hem de Nâzım mahlasını kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim-husni-huseyin-nazim-efendi> (e. t.: 11. 04. 2022). Mahlasın ortak olması manzumede şairin değinebileceği bir durum olarak akla gelmektedir; ancak, Hüsni Paşa şiirinde böyle bir vurgu yapmamıştır. Mehmed Nâzım Efendi, Sultan Abdülmeccid devri şairlerindedir. Şiire vakıf olan Mehmed Nâzım Efendi diğer şairlere kıyasla ölümü için tarih düşürülen isim olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Mehmed Nâzım Efendi’nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim-mehmed-nazim-efendi-mdiki> (e. t.: 11. 04. 2022).

⁵¹bkz. Kıt’a nazım biçimleri ve tarih düşürmeler, s. 39-40.

3.2.11.3. Vezirler

Rüşdü Paşa (ö. 1882)

Rüşdü Paşa XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sadrazamlarındandır. “Şubat 1811’de Sinop’a bağlı Ayandon kazasında doğdu. Asıl adı Mehmed Rüşdü olup kayıkçı Hasan Ağa’nın oğludur” (Saydam, 2006, s.202). “1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra Tophâne’de açılan Asâkir-i Muntazama Yedinci Tertip Taburu’na girdi. Özel hocalardan Arapça ve Farsça’nın yanı sıra Fransızca öğrendi. Fransızca öğrenmesi memuriyet kademelerinde hızla yükselmesine zemin hazırladı” (Saydam, 2006, s. 202). İlk olarak 24 Aralık 1859 tarihinde sadarete getirilen Rüşdü Paşa daha sonra 5 Haziran 1866, 19 Ekim 1872, 12 Mayıs 1876 ve 28 Mayıs 1878 tarihlerinde sadaret makamına getirilmiştir. Hüsnî Paşa’nın yazmış olduğu tarih, Rüşdü Paşa’nın 19 Ekim 1872 tarihinde sadaret makamına getirilmesi sebebiyledir. Bu manzumede Rüşdü Paşa, “hakîm-i dîn ü devlet, dâver-i âlî-himem, zât-ı ekmel” sıfatlarıyla övülmüştür. Paşa’nın sadarete getirilmesi münasebetiyle yazılan kıt’anın:

Cism-i devlet oldu çün muhtâc-ı luğf u himmetiñ

Kıldı zât-ı ekmeliñle halkına Mevlâ ‘ağā (130/3)

ve

Biñde ancak bir düşer Hüsni bu târih-i cemîl

Rüşdi Paşa dâ’-i şadre ‘acilen oldu devā(130/5)

beyitlerinden, imparatorluğun zor zamanlarında sadarete getirildiği sonucuna varabiliriz.

Avnî Paşa (ö. 1876)

Avnî Paşa “Isparta’nın Şarkıkaraağaç kazasına bağlı Avşar nahiyesinin Gelendost köyünde doğdu. Babası Odabaşızâdeler’den vergi mültezimi Ahmed Efendi’dir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Hüseyin Avni medrese eğitimi için İstanbul’a gitti (1836). Çorlulu Ali Paşa Medresesi’nde müderris olan dayısının yanında beş altı ay kadar eğitim gördükten sonra Harbiye Mektebi’ne girdi (1837). Burada eğitimini tamamlayıp 1842’de mülâzım rütbesini aldı ve 1847’de Erkân-ı Harbiyye sınıfına ayrıldı” (Gencer, 1998, s. 526). Savaşlarda gösterdiği başarıların ardından, miralay, Mekteb-i Harbiyye nâzırlığı, Hassa Ordusu müşirliği, Bahriye nâzırlığı ve seraskerlik

rütbelerine getirildikten sonra Hüseyin Avni Paşa 15 Şubat 1874 tarihinde sadaret makamına getirildi. Hüseyin Avni Paşa'nın sadarete getirilmesi münasebetiyle Hüsnî Paşa'nın yazmış olduğu tarihte Avnî Paşa, “merd-i müstahsen, “vezîr-i esdak, şâhen-şâh-ı devrân, sipeh-dâr” sıfatlarıyla övülmüştür. Şairin devam eden olumsuzlukların Avnî Paşa'nın sadareti ile düzeleceğini umduğu:

O şadr-ı ‘âlî-i ‘âlem-pesendîde hemân Allâh

Devâmen hayre nâ’il eyleyip hâ’il ede şerre(132/8)

beytinden anlaşılmaktadır.

ReşidPaşa (ö. 1858)

“Tanzimat” adıyla anılan devrin önemli simalarından olan ve 3 Kasım 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nı okuyan Reşid Paşa “16 Şevval 1214'te (13 Mart 1800) İstanbul'da Davutpaşa mahallesinde doğdu. Koca ve Büyük lakaplarıyla anılır. Babası II. Bayezid evkafî rûznâmçecisi Mustafa Efendi'dir. İlk eğitimini babasından aldı. Bir süre mahalle mektebine devam etmekle birlikte düzenli bir öğrenim görmedi ve kendi kendini yetiştirdi” (Beydilli, 2020, s. 348). Reşid Paşa ilk olarak 28 Eylül 1846 tarihinde sadarete getirildi; daha sonra sırasıyla 12 Ağustos 1848, 5 Mart 1852, 23 Kasım 1854, 1 Kasım 1856 ve 22 Ekim 1857 tarihlerinde sadarete getirildi. Hüsnî Paşa 7 Ocak 1858 tarihinde vefat eden Reşid Paşa için yazmış olduğu tarih manzumesinde Reşid Paşa'yı, “ferah-bahşâ-yı sadr-ı ‘âlî-i devlet, ferîd-i dehr” sıfatlarıyla övülmüştür. Sadece dostlarının değil düşmanlarının bile saygısını kazanan Rüşdü Paşa'nın ardından herkes duacıdır:

Kemâl-i hîlm ü luğf-ı tab‘-ı müsteşnâ-yı memdûhı

Cihânda kıldı mecbûr-ı du‘â a‘lâ vüednayı (135/3)

Ayrıca, manzumede Paşa'nındindarlığı vurgulanıp, onuncenneti hak ettiği ifade edilmiştir:

Ferîd-i dehr idi tedbîr ü re’y-i emr-i devletde

Ederdi ‘aql-ı peşîn ile icrâ kâr-ı ferdâyı(135/2)

3.2.11.4. Sanatkârlar

Şairler

Hüsnî Paşa Dîvânı'nda şair isimleri, yazmış olduğu nazirelerde ya da nazire benzeri şiirlerinde geçmektedir.⁵² Nazirelerde yer alan şairler: Mîr 'Atâ⁵³ (ö.?), Nâşid⁵⁴ (ö. 1791-92) ve Rahmî⁵⁵ (ö.?)'dir. Nazire benzeri olan şiirlerde tabii olarak geçen şairler:Şeyh Gâlib⁵⁶ (ö. 1799), Nâbî⁵⁷ (ö. 1712),Muhlis Paşa⁵⁸ (ö. 1851) ve Sa'îd⁵⁹ (ö. ?)'dir.

Mesnevikahramanları

Hüsnî Paşa Dîvânı'nda gelenekselleşmiş mazmun evrenini oluşturan çeşitli mesnevi kahramanları yer almaktadır. Bunlar: Leylâ, Mecnûn/Kays, İskender, Cemşîd, Dârâ, Keykûbâd.

Aşk hikâyesi kahramanları: Leylâ ile Mecnûn

Dîvânda yer alan *Leylâ* ve *Mecnûn* mazmunu tasavvufî mahiyettedir. Kays'ın Mecnûn'a dönüşmesi sürecine vurgu yapan şair:

Ƙays-ı pür-sevdâ gibi Mecnûn-ı bî-pervâ eder

Her kime keşf-i niķâb eyler ise Leylâ-yı 'aşķ(157/4)

Mecnûn'un aşkının hakikî aşk olduğunu, bu aşk ile sadece ağzından değil ölse mezarından bile Leylâ isminin yükseleceği gibi ifadelerle bu aşkın şiddetini anlatır:

Sen-de Mecnûn gibi bir 'âşık-ı şâdık olagör

Zât-ı Mevlâ idi çünkü ğaraż-ı Leylâ'dan(171/14)

Şah-nâme kahramanları: İskender, Cemşîd, Dârâ, Keykûbâd

Bilindiği üzere İskender, Cemşîd, Dârâ ve Keykûbâd Şahnâme'de yer alan hükümdarlardır. *Dîvânda* bu hükümdarlar yalnızca birkaç beyitte geçmektedir ve

⁵² Bu ifade ile tahmis, tesdis, tesbi', tesmîn gibi nazım şekilleri kastedilmektedir.

⁵³ Manzume numarası: 163.

⁵⁴ Manzume numarası: 167, 182.

⁵⁵ Manzume numarası: 182.

⁵⁶ Manzume numarası: 138.

⁵⁷ Manzume numarası: 139.

⁵⁸ Manzume numarası: 140.

⁵⁹ Manzume numarası: 141, 142.

hükümdarlara ait tarihsel ya da efsanevi herhangi bir özellik anılmamıştır. Övülmek istenen kişinin yüceliğini arttırmak için kullanılmışlardır:

Olsa ger İskender ü Cemşîd ü Dārā Keykubād

Dergeh-i şevket-penâhında olurlardı ‘abîd(133/6)

3.2.11.5. Kavimler: Türk, Acem, Arap, Ekrad, Gebr, Nasara, Yahudi

Dîvânda yer alan her kavmin ismi yalnızca bir beyitte, bütün topluluğu kastedecek şekilde, geçmektedir. Kerbelâ Olayı’nı anlattığı kasidesinde şair Türk, Arap, Acem ve Ekrâd topluluklarının sürekli Yezîd’e lanet ettiğini vurgularken bu toplulukların ismini anar:

Lâ‘n u ta‘n etmededir sizlere cândan her bâr

Sû-be-sû hep ‘Arab u Türk ü ‘Acem hem Ekrâd(104/44)

İlginç olan kısım ise Yahûdî ve Nasaralar’a bakışıdır:

Yok-durur sizce ‘azâbdan ebedî rû-yı hâlâş

Olsa da Gebr ü Naşârâ vü Yahûdî âzâd(104/45)

Şair, bu toplulukların bile cehennemden çıkabileceğini ama Yezîd’in çıkamayacağını vurgularken, bu topluluklara karşı tutumunu da göstermektedir.

3.2.12. İnsanlar (Tipler)

3.2.12.1. Âşık / Rind

“Divân edebiyatında şâir daima âşıktır. Bu yüzden her şey, sonuçta aşk ile ilgili görünür” (Pala, 2015, s. 37). Bu durum aslında toplum yaşantısının şiire yansımalarıdır. Konu ile ilgili Şentürk’ün: “Osmanlı şiirini tanımlamak için sadece bir tek söz söylemek gerekirse, sarf edilebilecek en isabetli kelime ‘aşk’ olabilir. Bu şiir kâinatın yaratılış sebebini, gezegenlerin dönüşü, gece ve gündüzün oluşmasını, yağmurun yağışını, bülbülün ötüşünü, pervanenin mum çevresinde dönüşünü; kısacası dünyada var olan her şeyi ve hareketi ‘aşk’ ile izah etme inceliğine erişen bir zihniyetin şiiridir. ... Asker padişaha olan aşklarından dolayı canını feda etmekten zevk duyar hâle geliyor, derviş aşkın eğitimini alıyor, sokak serserileri dahi âşık olduklarına alâmet olmak üzere göğüslerine yaralar açıp iftiharla geziyorlardı...”

(Şentürk, 2011, s.110) ifadeleri, toplumun aşka bakışını anlatma hususunda önemlidir. Hüsnî Paşa'nın manzumelerinde de düşüncelerin hayale dönüşmesinde aşk, âşık ve sevgili/maşuk gibi imgeler kullanılmıştır. Bu hayallerde aktif rol oynayan imge “âşık”tır. Âşık, sevgiliden gelen her cevri ü cefaya katlanmalı, gündüz hayalinde gece düşünde sevgiliyle beraber olmalı ve sadakatle kavuşma gününü beklemedilir; yalnızca bu yolla seçkin kimseler arasına girebilir:

Ḳahrımı luḡfu gibi yāriñ ḳabūl etmek gerek

Böyledir de'b-i güzīn-i zümre-i dānā-yı 'aşḳ (157/7)

Dîvânda yer alan âşık, gelenekte olduğu gibi aşk hastalığına tutulmuştur ve bu hastalığın dermanına ulaşmak çok zordur:

Ġam-ı cānān ile dil-ḥasteye ṡıbben devā müşkil

Ne ḥikmetdir bu şorma çünkü naḳl-i mācerā müşkil (163/1)

Fakat bazı beyitlerde, nadir de olsa, geleneğin hoş karşılamayacağı ifadelerle karşılaşmaktadır:

N'olur bir kerre luḡf eyle uşandım ḳahr u cevriñden

Efendim ṡurma ḳarşı āhına bu ḳalb-i meksūruñ (159/4)

İstisna seviyesindeki bu ve benzeri birkaç beyti genel tavır olarak algılamak yanlış olur. Çünkü âşığın seçmek, vazgeçmek ve talep etmek gibi ihtimalleri yoktur. Âşığın akli elinden gitmiştir. Onun bu noktadan sonra olması gereken kişi Mecnûn'dur:

Sen-de Mecnûn gibi bir 'âşık-ı şādık olagör

Zāt-ı Mevlā idi çünkü ḡaraż-ı Leylā'dan (171/14)

derken şair aşkı, âşığı ve maşuḡu açık bir şekilde vurgular.

3.2.12.2. Sevgili

Hüsnî Paşa *Dîvânı*'nda yer alan sevgili, gelenekte var olan sevgili tipiyle örtüşmektedir. Sevgili ister mecazî ister hakikî olsun, güzellikte eşi benzeri yoktur. Herkes ona âşıktır; o ise sevmez. Ağyar ile gezer, eğlenir; âşıḡa karşı ilgisizdir. Kendisinde var olan güzellik unsurlarını, bir silah gibi, âşığı uzaklaştırmak için kullanır:

Ālāy-ı leşker-i müjgāniñ ey şūh-ı ḥasen bī-şek
Hemān me'mūr-ı hıfz-ı zīb-i gül-zār-ı cemāliñdir(155/6)

Etmeyip 'uşşāka ey kaşı kemānım merḥamet
Renc-i tīg-i ğamze-i cevriñle etdiñ bī-şu'ūr(154/4)

Hüsnî Paşa, sevgilinin âşığın gönlünde yarattığı coşkuyu ve bu coşkunun tesirini:

Hüsniyā baḳ ben gibi kilik-i suḥandānım bile
Şem'-i ḥüsn-i yāra 'arz-ı meyl içün pervānedir(151/5)

diyerek ifade etmektedir. Şaire göre her güzel sevilmez. Bunca sıkıntıya her güzel için katlanılmaz:

Hemān bir ārzū-yı lezzet-i şehdiyle bī-pervā
Çekilmez tār-ı zaḥm-ı nīze-i cān-sūzı zenbūruñ (159/5)

Peki bu güzel nasıl olmalıdır? Hüsnî Paşa bu noktada gönül ehlinin nasıl bir güzel istediğini şöyle ifade etmektedir:

'Abeşdir ehl-i dilce Hüsniyā her şūḥa meyl etmek
Göñül maḥbūbunu ğāyet 'afif ü hem semīḥ ister (152/5)

3.2.12.3. Ağyâr / Rakip

Ağyâr, “Divân edebiyatındaki aşk üçgenini oluşturur. Bunlar seven, sevilen (yâr) ve sevgilinin diğer âşıkları (ağyâr)dır” (Pala , 2015, s. 10). Sevgili âşığı etrafında tutmaz ama ağyâr, sevgilinin bezminin bir parçasıdır. Âşığın en çok şikâyet ettiği durum da ağyârın gördüğü ilgiyi görememektir:

Müşterî olsam eger kâle-i vaşl-ı pāre
Verip ağyāra ucuzca baña vermez ḥalı (179/3)

Çünkü âşık her daim sevgilinin kapısında feryad etmektedir. Ağyâr ise hiçbir şey yapmadan, hiçbir vasfi olmadığı hâlde o kapıdan içeri girebilmektedir:

Göñül mişl-i kebüter dem-keş-i 'aşkıñ iken dā'im
Nedendir ḳadri nezdinde yine ağyār-ı 'uşfūruñ (159/6)

Hüsnî Paşa Dîvânı'nda bazan aġyâr ile zâhid aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Âşığı, aşkın şarabıyla kendisinden geçtiği için, ayıplayan düşman kadronun içerisine aġyâr da girmektedir:

Bâde-i gül-reng-i la'liñ nüş ile ser-mest olan

Eylemez hîç ta'ne-i aġyâr u düşmenden fütür (154/5)

3.2.12.4. Sûfi / Zâhid

“Dünya işleriyle meşgul olmayan ve dünya hazlarına karşı bîgâne kalan perhîzkâra zâhid, ehl-i tasavvuftan olan ve öyle görünen kimselere sûfî denir” (Onay, 2000, s. 468). Hüsnî Paşa Dîvânı'nda bu iki kelime aynı anlamagelecek şekilde kullanılmıştır. Zâhid, âşıkların derdini ve amacını anlayamadığı için onları ayıplayan bir tiptir. Onun ne mecazî aşktan ne de hakikî aşktan haberi vardır; ibadetlerle günün geçirir ve tecelli sırrını anlayamaz:

Olurdu şâh-ı 'aşka ben gibi sûfî daği bende

Velâkin n'eylesin ki terk-i şâhib-mâsivâ müşkil (163/3)

Eğer cennet mükafat olarak verilmeseydi, zâhidlerin ibadet etmeyeceği söylenmektedir. Bu nedenle sürekli riyakarlıkla suçlanırlar:

Bâde-nüş olsam-da gelmez şıdkıma aşlâ hâlel

Bezm-i ehl-i 'aşka ben sûfî gibi vermem kesel (142/ VI)

3.2.12.5. Derviş

Dîvânda yer alan bir diğer karakter de dervîştir. Kasidelerinde rastladığımız bu tip, tasavvuf yoluna girmiş müridi temsil etmektedir. Hüsnî Paşatebliğ etmek istediği düşünceleri derviş üzerinden, nasihat yoluyla ifade etmektedir:

Münkaṭı' olmalıdır kayd-ı emel-i dünyâdan

Vuşlat-ı yâra budur meslek-i eslem dervîş (38/5)

Mâsivâdan ola gör tâ o kadar rû-gerdân

Seni gördükçe bütün halk diye sersem dervîş (38/9)

3.2.13. Kozmik âlem

3.2.13.1. Gökyüzü (Felek, Semâ, Âsumân, Sipih, Çarh)

Klasik Türk Edebiyatı'nın mecaz ve mazmun sistemi çağlar boyunca süregelen bir kültüre dayanmaktadır. Bu sistemi değiştirmek ve yenilemek isteyen akımların yanı sıra; değişen paradigmalara rağmen, şairler bu mecaz ve mazmunları kullanmaya devam etmişlerdir. Her şeye rağmen kullanılmaya devam eden sistemlerden biri de “kozmetik âlem” ve “gök” tasavvurlarıyla ilgilidir. Klasik Türk Edebiyatı'nda “(...) felek yahut gökyüzü iç içe girmiş dokuz çadır veya kâse gibi, yahut yine iç içe sıralanmış soğan kabukları gibi tasavvur edilmekte idi” (Şentürk, 1994, s. 135). Hüsni Paşada bu geleneğin “normlar”ına sıkı sıkıya bağlı olduğu için, XIX. yüzyıl insanı da olsa şiirlerinde tipik bir “klasik dönem” şairi gibi davranır:

Nây-ı cân-süz-ı firâkıyla hemân zâr eylesün

Seyr ü devrân eyledikce âsumân-ı nühtabağ(136/4)

Felekten şikâyet, söz konusu edebiyatın kültür dairesi içerisinde şiir yazan şairler için vazgeçilmez bir durumdur. Şairler şiirlerinde, felek için “kahpe, döne, hileci, cadı” vb. sıfatlar kullanmışlardır. Hüsni Paşa'da da bu tarz yaklaşımlar, nadir de olsa, görülmektedir:

Gönlün gibi taştan taşta bir haylice sekdiñ

‘Ayyâr-ı felekdiñ

Çift olmadı ammâ saña bir gayrısı tekden

Gayetle dönekiñ(161/1)

Fakat durum bazen değişebilmekte ve sevgilinin yüzü gökyüzüne de benzetilebilmektedir:

İki ebrûlarının ey sipih-i ân-ı bî-hemtâ

Birisi hâle-i hüsnün biri ‘ayn-ı hilâliñdir(155/5)

beytinde gökyüzüne ait unsurlarla sevgilinin yüzüne ait unsurlar arasındaki benzerlikler kullanılmıştır.

3.2.13.2. Yıldızlar (Mihr, Şems, Mâh, Kamer, Encüm, Necm, Kevkeb, Ahter, Süreyyâ)

Gezegenlerin ve yıldızların şekilleri ve hareketleri şairlerin mecaz dünyasında önemli bir yer tutar. Sevgilinin yüzünün “mihr/şems” veya “mâh”a benzetilmediği dîvân yoktur. Dîvânlarda kullanılan bu gök cisimlerinin ayrı ayrı hepsinin şekillerine göre farklı hayaller geliştirilmiştir. Söz gelimi, Süreyyâ “Ülker ve Pervîn diye de bilinen kuzey yarım kürede bir yıldız kümesi” (Pala, 2015, s. 415). Bu yıldız sıralanışları nedeniyle çoğu zaman gerdanlığa ya da düzenli şekilde dizilmiş inci, yakut gibi nesnelere benzetilmiştir. Hüsni Paşa'nın şiirlerinde de bu yıldızla ilgili hayaller gelenekteki şekliyledir:

Cümle cünüd şevketi ol rütbe-i a'îlâ oldu kim

‘İkd-ı Süreyyâ’da bile yokdur bu tarzta intizâm(126/7)

“Mihr” her zaman güzellikle alakalı kullanılmayabilir; görkeminden dolayı hükümdar için bir benzetme unsuru olduğu da görülmektedir:

Emr-i bedîhîdir bu kim ol mihr-i taht-ı devletiñ

Oldu cülüs-ı şevketi ihyâ-yı dünyâya medâr(127/2)

“Eskilerin ‘İlmü alikâmü’n-nücûm’ yahut “ilm-i tencim” dedikleri Astroloji’ye göre burçlar kadar gezegenler de gökyüzündeki hareketleri ve kendilerine has özellikleriyle insanların ve hadiselerin kaderine etkili olmaktadır” (Şentürk, 1994,s. 152). Bu yıldızların ve gezegenlerin birbirlerine yaklaşımları ya da birbirlerinden uzaklaşmaları gibi olaylar, uğurlu-uğursuz gibi durumları da ortaya çıkarmaktadır:

Necm-i meylim etmek ister burc-ı ikbâlden zühür

Mihr-bânım eyle gönüm tal‘atıñla pür-sürür(154/1)

beytinden anlaşılıyor ki bir kişinin yıldızının “ikbâl burcu”ndan geçmesi onun mutluluğuna işaret ediyor. Yine insanların doğumları sırasında bu yıldızların gökyüzündeki hâlleri onların kaderlerini etkilemektedir:

Burc-ı ‘akrebde idi şems ü kamer bî-şübhe

O dem ey mâr ki seni mâderiñ etdi ilâd(104/14)

Bu beyitte de güneşin ya da ayın akrep burcundayken doğanların uğursuz sayıldığı görülmektedir.

3.2.14. Zaman

3.2.14.1. Mevsimler, Aylar ve Günler (Mevsim-i ‘ıyş u safâ Bahâr, Faslı bahâr, Muharrem, Regâib)

Hüsnî Paşa'nın tasavvufa meyli olan bir şair olduğu söylemiştik. Fakat kendisinin “şâ’ir vâri” diye tabir ettiği şiir tarzında şiirleri de az da olsa, vardır.⁶⁰ İster dinî bir konu olsun isterse dünyevî eğer şiir “bahâr” kelimesi etrafında şekillenecekse açılma, ferahlama, mutlu olma gibi durumların anlatılması oldukça olasıdır. Nitekim, bir na’ tında Hz. Peygamber’in gelişini:

Mevsim-i pür-feyż-i luţf-ı bi’setiñdir muţlakâ

Eşref-i her-mevsim ü faşl-ı bahâr-ı inbisât(41/3)

şeklinde anlatmıştır. Bahar mevsimi “ayş u safâ” için en uygun zamandır. Bu mevsim, gülşen, gülzâr, zevk ve şevk gibi kelimelerle birlikte kullanılmaktadır:

Aşırıp duhter-i zî-bezme şehâ ‘aşık-ı zâr

Cân gözüyle gözedir maqđemiñi leyl ü nehâr

Mevsim-i ‘ıyş u şafâ geldi erip faşl-ı nehâr

Güzelim gel gidelim kaplıcaya zevk edelim

Çağını bâğını gül-zârını pür-şevk edelim(168/III)

Hüsnî Paşa Dîvânı’nda adı geçen tek mevsimin bahar oluşu gibi adı geçen tek ay da muharrem ayıdır. Kerbelâ Olayı’nın anlatıldığı manzumelerde hüznün ve felaket zamanı olarak nitelendirilen bu ayda baharın tersine dünya matem elbiselerini giyinmiş âh ve feryâd etmektedir:

Ey gönül geldi yine mesvim-i âh u feryâd

Kerbelâ vaç’asını eyleyelim hüzün ile yâd(104/1)

⁶⁰bkz.Şahsiyeti, s.22.

Yeter ammā bize eñ şoñraki derd-i vāk'ı

Āteşe yaqdı kulūb-ı ümeme ehl-i 'inād(104/4)

Dîvânda adı geçen iki özel gün vardır. Bunlar: Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul edilen Regâib gecesi ve Hz. Peygamber'in mevlididir:

Bu şebde Hüsniyâ bî-şekk du'â-yı hayr olur maqbûl

Ki vaqt-i pür-şeref muṭlaḳ şeb-i sa'd-ı regâ'ibdir(31/5)

beyitinde Regâib gecesinin önemi vurgulamaktadır. Mevlid gecesi için de:

Gel oḳu menḳıbe-i mevlid-i pür-feyzi bu şeb

Bir devâdır o ki her 'illet ü eşkâma yarar (30/13)

İfadelerini kullanır.

3.2.15. Tabiat

3.2.15.1. Hayvanlar ('Uşfur, Kebûter, Şîr, Hinzîr, Zembûr, Mâr, Mur, Peşşe, Meges, Bülbül, Pervâne, Seg, Tevsen)

Hüsni Paşa *Dîvânı*'nda yer alan hayvan isimleri genellikle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Güzellik, çirkinlik, ihtişam, iyilik ve kötülük gibi soyut kavramlar bu hayvanların sahip oldukları özellikler vasıtasıyla somutlaştırılmıştır:

Göñül mişl-i kebûter dem-keş-i 'aşkıñ iken dâ'im

Nedendir ḳadri nezdinde yine aḡyâr-ı 'uşfüruñ (159/6)

beytinde kendisini güvercin; aḡyârı ise serçe kuşu olarak nitelemektedir.

Hüsni Paşa'nın muhatabına direkt olarak hakaret ettiği beyitlerde de yine "seg, hinzîr, mâr" gibi bazı hayvanların kullanıldığı görülmektedir:

'Ömrüñ dürûze-i dünyâ için ol segşifât

Nefsine zaḳḳūmu etdi mesken-i düzaḳda aş (101/8)

Alegorik mesnevilerin kahramanları olan bülbül ve pervane ise daha çok tasavvufî aşk anlatılırken kullanılmıştır:

Ruḥ-ı dil-ber lebi şekkerfemi çün gonca-i ter

Bülbül olmak yaşırsın bu gül-i zîbāya gönül(162/3)

beytinde şair yine gül ile bülbül arasındaki münâsebeti dikkat çekmiştir.

3.2.15.2. Bitkiler ve Ağaçlar (Serv, Gül, Sünbül, Gonca, Sünbül-i ra'na, Gonca-i ra'na, Gül-i ra'na, Nergis, Şebbû, Hâr)

Hüsnî Paşa'nın şuur dışı âleme kayıtsızlığından daha önce bahsetmiştik.⁶¹ Bunu müşahede edebileceğimiz en uygun alan “tabiat”, özellikle “bitkiler” âlemdir. Bu edebiyatın şairi doğada görebildiği her şeyi şiirinde kullanmaya özen göstermiştir. Fakat bazı unsurlar diğerlerinden biraz daha fazla kullanılmıştır. Söz gelimi “lâle” şairlerin, kırmızı rengi ve kadehe benzer şeklinden dolayı şiirlerinde sıklıkla kullandıkları çiçeklerdendir; ancak, bu edebiyatın ve geleneğin estetik unsurlarına bağlı olan Hüsnî Paşa'nın şiirlerinde “lâle”ye rastlanmaz. Şairin şiirlerinde genel olarak çok dar bir bitki kadrosu görülür.

Tasavvufî istilahta vahdetin sembolü olmasına rağmen kasidelerde kullanılmayan *serv*, tasavvufî anlamda diğer şiirlerde kullanılmıştır:

Görünce serv-i kıadd-i nâz-ı hikmet-râzını nâcâr

Aşılmağ geldi birden ‘aqlına Ḥallâc-ı Manşûr’uñ(159/2)

Sevgilinin boyunun düzgünlüğü ve yürürken salınışı anlatılırken *serv*, genel olarak, maktûb teşbihlerde kullanılmıştır:

Kıadd-i mevzûnunu serve nice teşbîh edeyim

Gördü-mi servide kimse bu güzel reftârı(182/4)

Dîvânda en çok *gül* veya *gonca-gül* kullanılmıştır. Şekli, kokusu, rengi ve açılması gibi özelliklerinden dolayı sevgili güle benzetilmiş; bülbül, diken, meclis-bahçe ile olan münasebetleri bakımından tasvir edilmiştir:

Bülbül-âsâ heme ân eylesem ‘arz-ı nağamât

Olmaz ol gonca-femiñ ḥâr-ı cefâsı noğşân(169/3)

Sabâ ile gül arasındaki, rüzgârın kokuyu taşıması durumu:

⁶¹bkz. *Dîvânın Muhteva Özellikleri*, s. 55.

Bize de al getir Allāh için ey bād-ı şabā

Ol gül-i terden amān şemme-i feyz-i seheri(178/3)

beytinde olduğu gibi işlenen diğer bir münasebettir.

Şekli ve kokusu itibariyle *sünbül*, sevgilinin saçına benzetilmektedir. Sünbül ile yalnızca bir beyitte geçen *şebbû* yine kokusu ve şekliyle sevgilinin saçına benzetilen çiçeklerdendir:

Ham-ı zülf-i siyehi sünbüle benzer kat kat

Düşer elbet heves-i sünbül-i ra'nāya göñül(162/4)

Dîvânda yer alan teşbih unsurlarından biri de *nergist*. Sevgilinin baygın ve şehla gözü nergistir. Âşık sevgiliye kavuşmak ister:

O çeşm-i nergise üftâdelerdir ben gibi ancak

Keser rāh-ı vişâli nāvek-i müjgân-gîn-efzâ(145/4)

beytinden de anlaşılacağı üzere gözün koruyucusu müjgân buna engel olmaktadır.

Bitkilerle ve ağaçlarla birlikte ele alabileceğimiz unsurlardan biri *hârdır*. “Dîvân şiirinde âşığa eziyet eden unsurlar birer dikene benzetilir. Bunların başında zaman, rakip, cevr ü cefâ ve gam gelir” (Pala, 2015, s. 191). Hâr her tür mutluluğun önüne geçmekte, âşığa bir an bile rahat vermemektedir:

Nice yokdur hazzı hîç gül-zār-ı iqbâlin bile

Cân u dilde var iken te'sir-i hâr-ı intizâr(150/2)

diyensair hârın mutluluğa engel olan bu yönünü vurgular.

4. HÜSEYİN HÜSNÎ PAŞA DÎVÂNÎ'NİN ÇEVİRİYAZISI

4.1. Nüsha Tavsifi

Tek nüsha olan eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'nda T.Y. 9606 numarada "Hüsnî Dîvân" ismiyle kayıtlıdır. Eser Hüseyin Hüsnî Paşa'nın şiir külliyyatını ihtiva etmesine rağmen "Hüsnî Dîvân" şeklinde kaydedilmiştir. 1a-70b arasındaki sayfalar Hüsnî Dîvânı; 71a-76a arasındaki sayfalar "Manzûme-i Hüsn-i Eser" isimli mesnevi olmak üzere 76 varaktan müteşekkildir. Üst ve alt kapak düz siyah deri, sarı çiçek desenli zencirek havi. 140 yk. Her sayfada 19 st. ve 2 stn. var.1b'de mavi, yeşil ve sarı renklerin kullanıldığı ve alt bölümünde besmele yer alan bir serlevha. Açık krem renk kâğıt, dışta mavi; içte sarıyla çekilmiş çift kuzulu cetveli. Metinde derkenar yok, cetvelin dış tarafında yalnızca rekabe bulunmakta. Dili Türkçe yer yer Arapça ve Farsça şiirler, mısralar, söz öbekleri ve kelimeler mevcut. Yazı harekesiz ve sade bir talik. Başlık için yer ayrılmasına rağmen metinde başlık kullanılmamış. Siyah mürekkeple yazılı. Eserin vikaye varakları boş. Zahriyesinde yer alan mülkiyet (Temellük, Tesahüp) kaydı:

1a Min-kütübi'l-fakîr Mehmed Şükrî

Eserin ferağ kaydı:

76a Temmetü'l-kitâb bi-^çavni'l-Meliki'l-Vehâb rakamehü en-Nâci el-Bühârî 1292.

Eserin ve *Dîvân*'ın başı:

بداً تبا سماً كالأعلما العظيماً عظيم الله
وبالحمد الداننا مريتاً قديماً الله

Dîvânın sonu:

بر دلبر تر ساد لبا يتدنا سير كا كل
كيم حلا يدربو مشكلنا يتدنا سر كا ي

Eserin sonu:

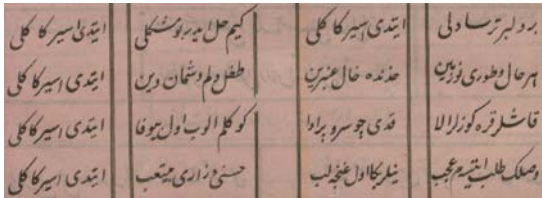
حسن ديبيلور عجز نذنبصاني
حضر تحق عفو ايد هعصيانتي

4.2. Metin Neşrinde Dikkat Edilen Hususlar

1. XIX. yüzyılda yazılmış bir eser olan Hüsni Paşa Dîvânı'nın imlâsında tamamen "Eski Anadolu Türkçesi"nin ses özelliklerine sadık kalmanın doğru olmayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle XIX. yüzyılda yazılan dîvânların ve mesnevilerin, erişime açık olan, bir kısmı incelenmiştir. Metnin neşrinde, incelenen bu eserlerden, "Eski Anadolu Türkçesi" ile "Günümüz Türkçesi" arasında bir denge kurmaya çalışan eserlerle benzer bir yol izlenmeye çalışılmıştır.
2. Anlam ya da vezin gereği yapılması gereken metin tamiri "tırma ça[r]şı" örneğinde olduğu gibi köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir; eğer kelime okunamamışsa, [?] şeklinde gösterildikten sonra dipnota kelimenin metindeki şekli eklenmiştir.
3. Metin içerisinde yer alan "içün" ve "berü" edatlarının çevriyazımında metne sadık kalınmıştır. Bu edatlar kendilerinden önce gelen kelimelerle bitişik şekilde yazılmış ise, hağ-içün, günden-berü, (-) işareti konularak kelimedenden ayrılmıştır.
4. "Kendü" zamiri ise, metinde birkaç farklı yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Metin içerisinde bu kelime (ى) ile "kendi" şeklinde yazılmıştır ve eğer (ى) düşmüş ve kelime "kendimi" ve "kendini" gibi okunmaya müsait ise bu şekilde tercih edilmiştir. Fakat "kendi" zamirinin, "kendüyi", "kendüsin" ve "kendüye" şeklinde (و) ile yazıldığı durumlarda metne sadık kalınmıştır.
5. "İle" bağlaç/edatı için tasarrufumuz şu şekildedir:

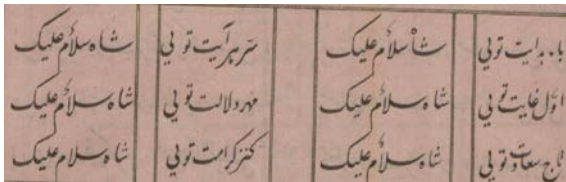
- a) Eğer söz konusu bağlaç, kelimeye bağlanırken herhangi bir vezin sorunu yaşanmıyorsa ve bağlanma sonucunda herhangi bir harf türemesi meydana gelmiyorsa olduğu gibi bırakılmıştır. Örneğin; ‘aşkımla, gönlümle.
- b) ‘‘İle’’ bağlaç/edatı, Arap harfli yazımında (ﻋ) ile yazılmasına rağmen önceki kelimeyle bitişik yazılmış ise, devlet-ile; (ﻋ) harfi düşmüş şekilde yazıldığı yerlerde, eğer vezin gereği ‘‘ile’’ şeklinde yazılması gerekiyorsa, vech-ile yār şeklinde olduğu gibi, (-) işaretiyle önceki kelimedenden ayrılmıştır.
6. Metin içerisinde bitişik yazılan, fakat, günümüz Türkçesinde ayrı yazılması gereken ek ve/veya kelimeler, bitişik yazıldığı kelime ile aralarına (-) işareti konularak eklendiği kelimedenden ayrılmıştır. Örneğin; ‘‘de/da’’, ‘‘ki’’ ve ‘‘dahi’’ bağlaçları, isem-de, hem-de, ol-ki, Hāk’dan-daği; o sıfatıyla bitişik yazılan ‘‘gün’’ ve ‘‘dem’’ kelimeleri, ‘‘ol-gün’’, ‘‘ol-dem-ki’’ şeklinde yazılmıştır.
7. Bildirme eki olan ‘‘durur’’ her zaman ayrı yazılmıştır. Ancak metinde bitişik yazıldığı durumlarda, çevriyazıya, yine (-) işaretiyle birlikte yazıldığı kelimedenden ayrılmıştır. Örneğin; ‘‘yok-durur’’, ‘‘olmuş-durur’’.
8. ‘‘Gitdi’’, ‘‘etdiñ’’ örneklerinde olduğu gibi ses değişimleri gösterilmemiş, metinde olduğu gibi çevriyazıya aktarılmıştır.
9. Noktalama işareti kullanılmamıştır.
10. Farsça kelimelerin imlâsında, belirli ölçülerde İsmail Ünver’in tekliflerine bağlı kalınmıştır. Bununla birlikte Türkçeleşmiş bazı kelimeler birleşik yazılmış ve tereddüt edilen kelimelerde kelimenin Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*’ında yer alan yazım şekli tercih edilmiştir. Örneğin; dergeh/ dergāh, nāgeh, sermāye.
11. Farsça nā-, bī-, bā-, be-, ber- gibi ön ekler ve -gīn, -nāk, -vār, -mend, -āne, -fām, -veş, - āsā gibi son ekler; bā-fetvā, ber-şifat, nā-çār; müjgān-gīn, ĥařar-nāk, bülbül-āsā örneklerinde olduğu gibi getirildikleri kelimeyle aralarına (-) işareti konulmuştur.
12. Kâf-ı Acem (g) ile yazın kelimelerin sesleri değiştirilmeden çevriyazıya aktarılmıştır. Örnek; ciger, eger.
13. ‘‘Ser-te-ser’’, ‘‘dem-be-dem’’, ‘‘mū-be-mū’’ gibi Farsça yapılar (-) işaretiyle ayrılmış; ancak, ‘‘berāber’’ kelimesi Türkçeleşmiş bir yapı olduğu için bitişik yazılmıştır.

14. “Resūla’llāh”, “Bāreka’llāh”, “Şadīku’llāh” örneklerinde olduğu gibi “Allah” lafzının olduğu tamlamalarda Arapça tamlama kuralları dikkate alınmıştır.
15. Esmâü’l-hüsna ve esmâ-i nebî, özel isimler ve kitap isimleri çevriyazıda büyük harfle yazılmıştır ve bunlarla birleşen ekler, üstten virgül ile ayrılmıştır.
16. Metin içerisinde yer alan âyetler ve hadisler Latin harflerine aktarıldıktan sonra italik olarak belirtilip, dipnotlarda açıklanmıştır; fakat, ayet ve hadislerin dışında, metinde yer alan Arapça mısralar, beyitler ve şiirlerle birlikte; Farsça mısralar, beyitler ve şiirler metinden aynen alınarak çalışmaya bu dillerin harfleriyle yazılarak eklenmiştir.
17. Vezin bozuklukları, dipnotta gösterilmiştir.
18. Metin içerisinde yer alan şiirlerde vezin gereği yapılması gereken imale-i maksûre ya da imale-i memdûde ile zihâf ve vasl/ulama gibi aruz tasarrufları gösterilmemiştir.
19. Çevriyazımda teşdîd ve tahfif uygulamaları dikkate alınmıştır.
20. Metin içerisindeki musammat özelliğine hâiz manzumeler, müstensih tarafından, veznin simetrik yapısına uygun şekilde bölünmüştür. Bu tercihi çevriyazıya yansıtmak adına, bu manzumeleri oluşturan mısralar metin içerisinde ayrıldıkları noktarda çevriyazıda da ayrı yazılmıştır. Arapça-Farsça şiirlerde de aynı uygulamaya gidilmiştir.

Bir dil-ber-i tersā dili etdi esīr-i kākūli

Kim ḥal eder bu müşkili etdi esīr-i kākūli

باء بدایت تویی شاه سلام علیک سزهر آیت تویی شاه سلام علیک

اول غایت تویی شاه سلام علیک مهر دلالت تویی شاه سلام علیک

4.3. Metin

[1b]

(1)

1. بدأتيا سمكالا عليا العظيما عظيم الله
وبالحمد الذي انتا مرتيا قديما الله
2. وبعد بالصلوة ولسلام عليا النبي الجواد
وكلالا لولصحا الاعز يا كريم الله
3. واصلا لقصد فيا البداء دعا خالصا ثم
مكبا عا جزا بينيديكيا عليما الله
4. اليما لنا مندونا كعوننا الضير ايل
اليكا اعتماديا واستناديا حكيما الله
5. وقعت تحت سجننا نفسيا الذنبولكن
ايتتبا فا حل معلييا حليما الله
6. بحقق فضل صدقا لمصطفى المختار فيا الاصل
ازلهميو غميثمكريبيار حليما الله
7. لقد مد اليكا الحنبي العجز يداه الان
فجدها لمراميا جواديا عظيم الله

(2)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Kılma luṭfuñla İlahî beni mecbûr-ı sivâ
Naḡd-i a‘mâlimi ğaşb eylemesin bād-ı hevâ
 2. Nefs-i emmâre-yi ğaddârıñ elinden feryâd
Dâ’imâ kârı vü efkârı anıñ cürm ü ḡaṭâ
 3. Mücrimim gerçi velî mu‘teḡidim yâ Rabbî
İ‘tikâdım bu ki cürmüm ola ğufrâna sezâ
 4. Niyet-i şâdıka-i ḡalbimi ḡıfz eyle amân
Bulmasın yol anı taḡrîke yed-i dîv-i riyâ
 5. İsterim ḡuvvet ü ḡudret keremiñden dâ’im
Edeyim leşker-i a‘dâ-yı zünüb üzre ğazâ
- [2a]
6. Seyl-i ‘işyânım eder mülk-i vücûdum pâ-mâl
Şeref-i maġfiretiñ olmasa ger ḡâ’il añâ

7. Pey-rev-i‘aql-ı ma‘āş olma degilken cāyīz
Beni aldatdı meded zīver-i dünyā-yı fenā
8. Mübtelā-yı marāz-ı ma‘şiyetim rencūrum
Raḥmetiñdir aña ancaḳ iki ‘ālemde devā
9. Eldedir ḥüccet-i *lā taḳnaṭūbī*-şekk ammā¹
Vācib oldu yine her-demde bize ḥavf u recā
10. Dem-i maḥşerde eger raḥmetiñ olmazsa mu‘īn
İns ü cin ḥep diyeler āh baña vāh baña
11. Hāşılı müşkil olur ḥālim İlāhī elbet
Cins-i a‘mālim ile eyler iseñ baña cezā
12. Hāzret-i şāh-ı rüsül ḥürmetine Allāh’ım
Mücrimim eyle beni lāyık-ı gufrān u ‘aṭā
13. Sābitim dā’ire-i ‘ahd-i ezelde her bār
Ḥāṭırımıdan çıḳamaz mes’ele-i *ḳālū belā*²
14. Yüzümüñ ḳarasını fazlıñ ile maḥv eyle
Ki ola zūlmet-i ḡamdan dil-i bī-çāre rehā
15. Hüsni-i ‘abd-i za‘īfiñ edip iḳrār-ı zünüb
Ni‘met-i luṭfuñu ister ki ede cāna ḡdā

(3)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Mefḥar-ı dünyā vü ‘uḳbā ‘aşḳına yā Rabbenā
Sırr-ı Ṭāhā ile İsrā ‘aşḳına yā Rabbenā
2. ‘Arş u Kürs ü Sidre vü Levḥ ü Ḳalem
Aşl-ı remz-i *vaḥy-i yuḥā* aşḳına yā Rabbenā³

¹ “Lâ-taknatû min rahmeti’l-lâhi”: “Allah’ın rahmetinden umut kesmeyin” (Zümer, 39/53).

² “Ve iz ehaze rabbuke min beni ademe zuhurihim zurriyyetehum ve eşhedehum ala enfusihim, elestu birabbikum, kalu bela, şehidna, en tekulu yevmel kıyameți inna kunna an haza gafilin”: “Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız kıyame günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir” (Araf, 7/172).

3. Bū'l-beşer Ādemle cümle enbiyā vü bā-ḥuşūş
Nūḥ u İbrāhīm ü Mūsā 'aşkına yā Rabbenā
4. Ƙadr-i Cebrā'īl ü Mīkā'īl ü 'Azrā'īl ile
Daḥi İsrāfīl-i isnā 'aşkına yā Rabbenā
5. 'İzzet [ü] şān-ı Zebūr Tevrāt u İncīl-i celīl
Hem-de Ƙur'ān-ı müşennā 'aşkına yā Rabbenā
6. Cennet ü Rıdvān u ḥūr u hem melā'ikle daḥi
Zümre-i 'ālīn-i a'lā 'aşkına yā Rabbenā
7. Bū Bekir Şiddīk u hem Fārūk u Zī'n-nūreyn ile
Ḥaydar-ı zū'l-ḳadr-i bālā 'aşkına yā Rabbenā
8. Ḥürmet-i zāt-ı Ḥasan ile Ḥüseyn-i şādıkayn
'İffet-i Kübrā vü Zehrā 'aşkına yā Rabbenā
[2b]
9. Ehl-i Bedr ile bütün sā'ir ğuzāt ü hem-daḥi
Cümle-i şaḥb-i mu'allā 'aşkına yā Rabbenā
10. Pīr 'Abdü'l-Ƙādir ile Aḥmedeyn-i ekremeyn
Hem Desūkī ƙuṭb-ı vālā 'aşkına yā Rabbenā
11. Hizmet-i Nu'mān u Mālik'le cenāb-ı Şāfi'ī
Ḥanbel-i zū-ḳavl-i fetvā 'aşkına yā Rabbenā
12. Ğavş u aḳṭāb ile hem-de evliyā vü cümleten
Zümre-i 'uşşāḳ-ı dānā 'aşkına yā Rabbenā
13. Ravza-yı cennet-naẓīr-ı meḥar-ı dāreyn ile
Ƙible-i ūlā vü uḥrā 'aşkına yā Rabbenā
14. 'Acz-i mazlūmīn ü eytām ü erāmille daḥi
Ehl-i derd ü zār ü belvā 'aşkına yā Rabbenā

³ “İn hüve illā vahyün yūhā”: “O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir” (Necm, 53/4).

15. Cürmüm ‘afv eyle meded kıl ism-i a‘zamlı bile
Kāffe-i esmā-i ḥüsnā ‘aşkına yā Rabbenā
16. Bāb-ı maḫşūdum amānluṭfuñ ile eyle güşād
Süre-i *innā fetehnā* aşkına yā Rabbenā⁴
17. Ḥüsnī-i ‘abd-i zelīle eyle iḥsān u kerem
Rāz-ı vaşl-ı bezm-i ma‘nā ‘aşkına yā Rabbenā

(4)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- I. Çün yanıldım kıl gibi cürm ü günāh etdim saña
Mātem etdiñ ‘īd-i fiṭr u ekberi yā Rab baña
Kullarıñ Rabbim hemīşe kārıdır zenb ü ḥaṭā
Sen raḥīmiñ şānı-da ğufrān u hem ‘afv u ‘aṭā
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا
- II. Oldu āh dü-dīdemiñ her birisi bir ‘ayn-ı dem
Pek perīşān etdi ḥālīm farṭ-ı zār ü ḥüzn ü ğam
Eşk olup aḳdı İlāhī ḳalmadı çeşmimde nem
Gerçi olmuş idim evvel lā’iḳ-i āzār u raġm
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا
[3a]
- III. Ḥaşm-ı cān oldu baña zāhirdeki ehl-i vefā
Girdi ‘aḳreb şekline cümle gürūh-ı aḳrabā
Rūz-ı ḥaşrı bunda gördüm işte ben yā ḥasretā
Ben ḥabībiñle saña yā Rabb ḳıldım ilticā
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا
- IV. Olmamışdım zann ederdim kendimi dünyā-perest
Düşmen-i nefse ṭururdum güyiyā kār-d-be-dest
Zevḳ-ı cāh etmiş imiş ammā beni berbād ü mest
Āh ‘aceb etdim mi bilmem rişte-i ‘ahdı şikest
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا

⁴“*İnna fetahnā leke fethan mübīnen*”: “Sana apaçık bir fetih ihsan ettik” (Fetih, 48/1).

V. Çün cenāb-ı Muştafā'dır *rahmeten-lil ʿālemīn*⁵
Cennet *lā-taknatūda* eldedir her ān u ḥīn⁶
Mağfiretten olmazam me'yūs u zār u dil-ḥazīn
Ey ulu Allāh be-ḥaḫḫ-ı şādiḫu'l-vaʿdi'l-emīn
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا

VI. ʿıyd-ı ekberdir deyu herkes sürür eyler bu şeb
Cümle ḥalk ḥālince elbetde ḥuzūr eyler bu şeb
Ḥüsni-i bī-çāre de ʿarz-ı kuşūr eyler bu şeb
Çünkü ʿafv u luṭfuñ Allāh'ım zuhūr eyler bu şeb
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا

VII. Dergeh-i iḥsāniña açdım yedeyy-i zilleti
Çekdigim ālāma kendimde bulup her ʿilleti
Cāndan kıldım temennī defʿ-i ḥāl-i şıḫleti
Yā ilāhī ol ḥabībiñ yüzü şuyu ḥürmeti
تبتواستغفرتجالارينا فافاغفرلنا
[3b]
يارحيمالراحمينيا ملتجا ارحملنا

(5)

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

I. Ey resül-i müctebā maḥbüb-ı Rabb-ı Kibriyā
Maḥrem-i rāz-ı Ḥudā sulṭān-ı taḫt-ı iştifā
ʿAyn-ı Ḥaḫḫ u maḥz-ı Ḥaḫ sensin eyā nūrü'l-ḥudā
Ben güneh-kārım baña yā seyyidī senden ʿatā
Dergeh-i luṭfuñ ṭururken ḡayra etmem ilticā
Mücrimīne zāt-ı pākiñdir eʿazz-ı mültecā

II. Geldi cümle enbiyā teşrīfini tebşīr için
Evliyā da hep ʿulüvv-i şānını taḫrīr için
Çün kalem ḥalk oldu ancak fazlını taḫrīr için
Olmazam nevmīd-i ḡufrān etdigim taḫşīr için
Dergeh-i luṭfuñ ṭururken ḡayra etmem ilticā

⁵ “Rahmeten li'l-ālemīne”: “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiyâ, 21/107).

⁶bkz. Dipnot 1.

Mücrimîne zāt-ı pâkiñdir e‘azz-ı mültecâ

III. Ey cenâb-ı aqdesi âyine-i esrâr-ı Hâk
Nâzenîn-i her-dü-‘âlem maţla‘-ı envâr-ı Hâk
Sen olunca reh-nümâ-yı zümre-i ebrâr-ı Hâk
Farz olur etmek baña bu tarz ile efkâr-ı Hâk
Dergeh-i luţfuñ tururken ğayra etmem ilticâ
Mücrimîne zāt-ı pâkiñdir e‘azz-ı mültecâ

IV. Bâ‘iş-i taşdıķ-i şân-ı ğazret-i ĩmânsın
Cümleten ecsâm-ı ğalk içre efendim cânsın
Câmi‘-i esrâr-ı Hâk hem maşdar-ı Kır‘ân’sın
Çâre-sâz-ı derd-mendân menba‘-ı iĥsânsın
Dergeh-i luţfuñ tururken ğayra etmem ilticâ
Mücrimîne zāt-ı pâkiñdir e‘azz-ı mültecâ

V. Vaşf-ı kadr ü şânıña âdemde yokdur iktidâr
Çünkü Allâh’dır seniñ vaşşâfiñ ey ‘âlî-tebâr
[4a]
Kılma ğöñlüm el-meded şâyân-ı derd-i inkisâr
Hüsni‘-i ‘âşî kuluñda söz budur leyl ü nehâr
Dergeh-i luţfuñ tururken ğayra etmem ilticâ
Mücrimîne zāt-ı pâkiñdir e‘azz-ı mültecâ

(6)

Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün

1. Geldim saña yâ Rabbenâ bâ-ĥamse-i âl-i ‘abâ
El-Muştafâ ve’l-Murtezâ ve’l-Fâtıma ve’b-nâhumâ⁷
2. ‘Afv eyleyip ‘işyânımı ver ‘afvıma fermânımı
Bu cümle ğakķ-ıçün Hudâ kıl Hüsni‘ye luţf u ‘aţâ

(7)

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

⁷ “Lî hamsetün utfî bihâ harre’l-vebâi’l-hâtıme El Mustafâ ve’l-Murtezâ ve’bnâhumâ ve’l- Fâtıma” : Cehennemın yakıcı ateşini şu beş zât ile söndürürüm. Biri Muhammed Mustafâ, diğeri kızı Fâtımatü’z-Zehrâ, dâmâdı Aliyye’l-Mürtezâ ve torunları Hasenü’l-Müctebâ ve Hüseyin-i Kerbelâ’dır. Abdü’l-Kadir Geylânî. Erişim adresi: <http://www.abdulkadirgeylanidernegi.net/> (e.t.: 25.12.2021).

1. Ey cenāb-ı mefhar-ı ‘ālem habīb-i Kibriyā
Muḳtedā-yı enbiyā vü evliyā vü etḳiyā
2. Cāmi‘-i cümle-şifātī birşifatsın Ḥaḳḳ’a sen
Sendedir şevḳ-ı fenā zevḳ-ı beḳā nūrü’l-liḳā
3. Sensin ol dürr-i şadef-pīrā-yı sırr-ı emr-i *kün*⁸
Var idiñ sen lā ve illā yoğ-iken yā mültecā
4. Bilmeyen yoḳdur seniñ *nūrun*‘alā nūrolduḡuñ⁹
Verdi ammā iḥtilāfi ḥaḳḳa emr-i *men yeşā*¹⁰
5. Ey serīr-ārā-yı mülk-i *ḳābe kavseyne*l-meded¹¹
El-meded ey şāhib-i tāc-ı şafā vü ıştıfā
6. Ümmetiñ içre benem ḥammāl-ı cürm-i bī-gerān
Etme luḳfuñla beni gūyende-i yā-ḥasretā
7. Zıkr ü fikriñ oldu çün dārū-yı derd-i ma‘şiyet
Ḳıl beni me’lūf-i ḥāl-i zıkr ü fikr-i bī-riyā
8. Düşmen-i nefsiñ esīr-i pençe-i ḡaddāriyam
Raḥmıña vābestedir naşr-ı ḥalāşım muḫlaḳā
9. Dād-res sensin efendim müznibīn-i ümmete
El-amān innī daḡilek ḳā’ilenyā müctebā
10. Ḥüsnī-i zārıñ sezā ḳıl nazra-i iḥsānıña
Ey cenāb-ı nūr-ı Ḥaḳ şemsi’d-ḡuḫā bedri’d-dücā

(8)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Ey ‘uşāt-ı ümmete dergāh-ı luḳfu mültecā
Ḥazret-i sulṫān-ı kevneyn-i cenāb-ı Muşṫafā
[4b]

⁸ “Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u’refe fe-halektü’l-halka li-u’refe (li-ya’rifûnî)”: Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 396.

⁹ “Nūrun alā nūrın”: “Nūr üstüne nūr” (Nūr, 24/35).

¹⁰ “Yehdi’l-lāhu men yeşâu”: “Allah, dilediğini doğru yola iletir” (Nūr, 24/46).

¹¹ “Kābe kavseyne ev ednâ”: “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu” (Necm, 53/9).

2. Sensin ancak enbiyā vü mürselīniñ aqdesi
Mescid-i Aqşā'da sen olduñ 'umūmen muqtedā
3. Cümleden evvel seni halk etdi Hallāk-ı ezel
Nūr-ı zātıñdır cemī'-i kā'ināta mübtedā
4. Hilkat-i Ādem'den aqlā yoğ-iken ancak eşer
Olmuş-idi derd-i 'aşq-ıHakq'a nūruñ mübtelā
5. Eñ büyük hikmet bu ki sen mebd-i 'ālem iken
Oldu envār-ı kudūmuñ müntehā-yı enbiyā
6. 'Ālemīne rahmet-i maḥz-ı Hudā'sın ey Kerīm
Dād-ressin müznibīne ey Resūl-ı müctebā
7. Ümmetiñ içre menem ser-defter-i ehl-i ḥaṭā
Kıl baña luṭf u 'atā dā'im be-ḥakq-ı Murtażā
8. İtikādım böyledir ḥakqā ki derd-i cürmüme
Zerre-i dārū-yı iḥsāniñ devādır muṭlaqā
9. Zulmet-i 'iṣyān ile maḡmūm u ḡam-nākım meded
Merḡamet-ḡāhım zi-dergāhet eyā nūrü'l-hüdā
10. Yüz kodum ḡāk-i niyāza cürmümü ikrār ile
Kıl beni iḥsāniña şāyeste ey bedri'd-dücā
11. Hūn olup aqsa vücūdum gözlerimden büsbütün
Hep hebādır luṭfuñ olmazsa baña ey zü'l-'aṭā
12. Yā Resūla'llāh be-ḥakq-ı ḡürmet-i āl-i ḡüzīn
Kılma bu 'abd-i zelīli nādī-i yā-ḡaşretā
13. Hūsnī-i zār u ḡünehkāra kerem eyle amān
Derḡeḡiñdir çün baña bi'llāhi ancak mültecā

(9)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Ey nübüvvet tâcınıñ sultānı Aḥmed Muştafā
Ey risālet tahtınıñ ḥākānı Aḥmed Muştafā
2. Mülk-i rūḥ-ı cisme bir mişliñ daha gelmiş degil
Ey maḥabbet mülkünüñ cānānı Aḥmed Muştafā
3. Zāt-ı pākiñ bilmeyenler Ḥaḳḳ'ı bilmez muṭlaḳā
Ey Ḥudā'nıñ a'zam-ı bürhānı Aḥmed Muştafā
4. Nūrunuñ bir zerresi dāreyni tenvīr eyledi
Ey fezā-yı kün fe-kāmñkānı Aḥmed Muştafā¹²
5. Sırr-ı sübhānellezī esrāseniñ şānındadır¹³
Ey gönüller şāhı hem ĩmānı Aḥmed Muştafā
6. Çekdi Ḥaḳ fermānıña tuḡrā-yı ev-ednānişān¹⁴
Ey 'umūmen şānlarıñ sen şānı Aḥmed Muştafā
[5a]
7. Āyet-i ḥüsnüñ durur çün raḥmeten-lil 'ālemīn¹⁵
Ey bize Ḥaḳ'ıñ büyük iḥsānı Aḥmed Muştafā
8. Vaşf-ı levlākile sen mevşūfsun Allāh'dan¹⁶
Ey Ḥaḳ'ıñ maḥbūb-ı zü'l-'irfānı Aḥmed Muştafā
9. İktidār-ı vaşfıñı Ḥaḳ aldı ḥalka vermedi
Ey derinde Cebre'ıl derbānı Aḥmed Muştafā
10. Ola her ānda saña bī-ḥad şalāt ile selām
Ey Raḥīmī vü daḥi Raḥmānī Aḥmed Muştafā
11. Dest-gīr ol Ḥüsñ-i güm-geşte-rāha el-meded
Ey bütün sultānlarıñ sultānı Aḥmed Muştafā

¹² “Kün fe-kān”: “Ol (der), hemen olur.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 395.

¹³ “Sübhāne'l-lezī esrā bi-abdihī leylan”: “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulumu Mescid-i Harām'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi iştikte ve görmektedir” (İsrâ, 17/1).

¹⁴bkz. dipnot 11.

¹⁵bkz. dipnot 5.

¹⁶ “Levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke.”: “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 456.

(10)

1. لولا كلنا يا سند الخلق نصيرا
بالله لما كان لنا العسر يسيرا
2. يا من هو في الخلق وفي الخلق عظيم
قد حبت لنا مني بالله بشيرا
3. من نور كقد اشرقنا لشمسومنا
انا القمر مقتبا صار منيرا
4. لا بد منا لنيل اليا لخير دوا ما
تالله لمن كنت لم يظميرا
5. يا اكرمنا كرمها لله تعالى
ما من سراج الكحيث نظيرا
6. من كان لها الصدق اليا يعطا كا
لا شكها لنا للطف كثيرا
7. لا فوز لنا نكر من فضل كجزا
بل كان لها النار جزا ومصيرا
8. يا سيدنا ارجو حماكا ولا نى
لا اعلم مندونك بالفضل شيرا
9. فيليلت ما ارفعك الله دينه
قد صرت لما شتخير او بصيرا
10. ما منا حد جا من الله سو اكا
فيا الاصلو في الفضلو في الوصل كبرا
11. خلصنا من الكربانا الحسنيعبيدك
للعاجز يا ملجنا انت نصيرا

[5b]

(11)

Fā'īlātūn/ Fā'īlātūn/ Fā'īlātūn/ Fā'īlūn

1. Bāb-ı faẓl u cūduña kim etse şāha intisāb
Dergeh-i Ḥaḡ'da olur her bir du'āsı müstecāb
2. Kıldığı-çün cümle eşyayı saña Allāh muṭī'
Bir işāretle dü-şakḡ oldu meh-i pür-zīb ü tāb
3. Maẓhar-ı her-feyz olurlar dūnyevī vü uḡrevī
Emrini icrā vü nehyiñden edenler ictināb
4. Rūz-ı ferdā kimseden bir kimseye yoḡ fā'ide
Müzniḡbine āsitāniñdir hemān ni'me'l-me'āb
5. Bunca gümrāh-ı 'ibādı etdi hem etmekdedir
Nūr-ı şer'-i enveriñ hep reh-rev-i emr-i şavāb

6. Bir ‘amel-ki emrine tevfiķ olansın şübhesiz
Şāhibiñ elbetde eyler nā’il-i ecr ü sevāb
7. Var iken zāt-ı celīliñ gibi hayrū’ş-şāfi‘in
Olmasın-mı ümmetiñ bī-ḥavf-ı her-renc ü ‘azāb
8. İsm-i Ḥaķ’la ismiñi şıdķ ile her-dem yād eden
Yevm-i maḥşerde olur āzāde-i derd-i ḥisāb
9. Nūrunuñ bir zerre-i feyziyle bulmuşdur vücūd
Pādişāhā cümleten bu ‘Arş u Kürs ü nūh-ķıbāb
10. ‘İzz-i ķurbū’l-ķurba sen ol rütbe mażharsın-ki hīç
Yok durur Ḥaķ’la seniñ beyninde aşlā bir ḥicāb
11. *Ḳābe kavseyni ev ednānaşşıdır şāhid bize*¹⁷
Kim saña bī-vāsiṭa ķıldı Ḥudā ḥüsn-i ḥitāb
12. Şerḥ ü tefsīre eger olsaydı tāķat kimsede
Ma‘nī-i her-ḥarf-i nuṭķundan olurdu biñ kitāb
13. Ḳudret-i te’sīr-i sırr-ı aķdesiñle ḥabbezā
Maşdar-ı envā‘-ı ḥikmet oldu bir ķabza türāb
14. Bunca bī-ḥad sā’il-i ehl-i ḍalāle yek-be-yek
Vaḥy-i Ḥaķ’la bī-ta‘ab verdiñ bütün müskit cevāb
15. Cümle aşḥāb-ı nifāķıñ ḳahr-ı zāt-ı Kibriyā
Eyledi dār u diyārın ser-te-ser āḥir ḥarāb
16. Görmeyip dünyāda bunlar rāḥat-ı cāndan eşer
Oldular ‘uķbāda da dūzaḥ-nişīn-i ıztırāb
17. Bir görüşde maḥv olurdu nūr-ı vechiñ kā’ināt
Çekmeseydi çār-‘unşurdan niķāb-ı iḥticāb

¹⁷bkz. dipnot 11.

18. Mübtelā-yı derd-i ‘aşkıñ olduĝum günden-berü
İştıyākım nārı kesb etmekde her-dem iltihāb
19. Zıkr ü fikriñle hayāt-ı tāze geldi cismime
Ĝam degildir nice ger geçdiyse de vaqt-i şebāb
[6a]
20. Şad hezārān devlet-i dünyā vü ‘uqbāya deger
Servet-i ‘aşkıñdan olmağ nā’il-i hadd-i nişāb
21. Hüsni-i bī-çāreñi Allāh için şayeste kıl
Bir nigāh-ı luţfuña ey seyyid-i ‘ālī-cenāb

(12)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Ey rahmet-i Hāğ hazret-i sulţān-ı risālet
Ey nūr-ı ezel māye-i kīmyā-yı sa‘ādet
2. Hāğ etmedi va’llāhi seniñ mislini Allāh
Ey kān-ı ‘atā vü kerem ü cūd u saḡāvet
3. Maḡbūb u ḡabīb olmadı bir ĝayrısı Hāğğ’a
Hāş oldu seniñ zātına bu fazl u şerāfet
4. Ol-dem-ki şehā sırr-ı denā oldu hüveydā
Her mağşad u dil-ḡāhıñı Hāğ kıldı ‘ināyet
5. Her luţfu ki kıldı saña hem kılmada Mevlā
Eyer ızam-ı şāniñı anlarla işā‘at
6. *Levlāk* daolan nükte-i ma‘nā eder işbāt¹⁸
Kim menzilet ü şāniña yok rütbe vü ĝāyet
7. Mā-dām-ki nebīler bile oldu saña ümmet
Mümkin-mi ola fazlıña bir hadd ü nihāyet
8. Zī-rūḡ olarak her ne ki ḡalğ eyledi Mevlā
İḡsān[iñ] arar bunda vü dirrüz-ı kıyāmet

¹⁸bkz. dipnot 16.

9. Ey H azret-i memd uh-ı  l ah seyyid-i kevneyn
H aş oldu size t a ezeli t ac-ı Őef a‘at
10. Ger ‘arşa-i kevneyn   ecr m-ı semav t
Hem-cins-i varağ olsa da kırt as-ı kit abet
11. EŐc r-ı d -‘ lem  alem eb ar m rekkeb
Her zerre de bir k tib-i yekt -yı bel gat
12. Bir c z’iyi h Ő  ki kem li nden efendim
Bu c mlede tavŐife ola h add   kif yet
13. Mevl ’ya hez r Ő kr   sip s ola hem Őe
  n verdi bize da‘veti e meyl-i ic bet
14. Bir b yle ‘az m p diŐehe  mmet olunca
K r olsun o kim isteye bir baŐ a h m yet
15. یاسید نایا سندیرو حیفداک
باشدتا خلاصو محبتو صد اقت
[6b]
16. منکر چہندار ماثر حسن عمللیک
دارمبکمال کرم تصدقو دیانت
17. لاشکل منکن تله بانتم عینا
D ny da v  ‘uğb da bulur feyz   hid yet
18. بسیار کھ کردھا ما از انسبیا امروز
افتادم اگر چہ ادبار و فلاکت
19. چوندر کھ عظمای شماملجامنشد
Taĥl Őıma l -b d keremi  eyles i‘ net
20. Men r -siyahem ger i vel  m yı sefidem
All h i  n etme beni renc r-ı h c let
21. Sen Ő h-ı ‘a  -baĥŐ u h   -p Ő u ker msin
Ben m crim   b -  re v  muĥt c-ı Őiy net

22. Bir atre degildir ki yem-i cūduña nisbet
‘Afv olmaya hep eyledigim cürm ü isā’et
23. Sırrıñda olan ubb-ı Hudā ‘aşkına şāhā
ıl bendeñi āzād-ı am u ayd-ı melālet
24. Hem ürmet-i mi‘rāc-ı visālīñ için olsun
Etme uluñu lāyık-ı ta‘zīb ü aaret
25. Dā’im a’ıñ envār-ı şalāt ile selāmı
Bulsun o e‘az rūhuña vuşlatla selāmet
26. Bir nesne sezā-vār-ı şeref olmadı aqlā
Tā eylemeye azretiñe kesb-i izāfet
27. üsñ-i arīb aker-i dil-aste vü zārıñ
Lufuñ ile ıl lāyık-ı ihsān u şaābet

(13)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Seniñ ‘aşkıñ durur şāhā hemīşe zārıma bā‘is
Fırāıñdır bu rütbe ayret-i efkārıma bā‘is
2. Benim-ün bir nigāh-ı şefatiñdir devlet-i dāreyn
Bu ümmīd olmasın-mı girye-i her bārıma bā‘is
3. Saña aş oldu a’dan *rahmeten-lil ‘ālemī*maşşı¹⁹
Bu ucetdir talebde lufuñu ısrārıma bā‘is
4. Ne ihsān u keremler görmedüm ben bāb-ı cūduñdan
Ne mümkindir ola bir şey bunu inkārıma bā‘is
5. Ezelde şübhesiz neyl-i tecellī-i cemālīñdir
Seni eş-şükürü lillāh şıd-ıla ikrārıma bā‘is
[7a]
6. Hücüm-ı arzū-yı maz-ı dīdār-ı ‘azīmiñdir
Dem-ā-dem rāz-ı mektüm-ı dili izhārıma bā‘is

¹⁹bkz. dipnot 5.

7. Mücerred hāk-pāy-ı fażlıña farṭ-ı teveccühdür
Dil ü cānda huşūl-ı lezzet-i ezkārıma bā'is
8. Giriftār-ı kemāl-i 'acz-i hāl olsam-da ğam çekmem
Erip cūduñ yine zīrā olur ikrārıma bā'is
9. Seniñ 'avniñ-ıla elbet olur cān-dāde-i hızlān
Olanlar bī-muḥābā zillet-i dād-bārıma bā'is
10. İki 'ālemde de sensin mu'īnim yā Resūla'llāh
Budur işte benim def'-i ğam-ı hem-vārıma bā'is
11. Saña 'arz-ı şalāt ile selāmdır dā'imā kārım
Olur zīrā bu virdim 'afv hep o zārıma bā'is
12. ẖuluñ Hüsnī-i nā-çāra amān luṭf u 'ināyet kııl
Günāhım olmasın ḥalk içre artık 'ārıma bā'is

(14)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Dā'-i zenbe yā Resūla'llāh luṭfuñdur 'ilāc
Hep sañadır cümle ḥalk u enbiyāda ihtiyāc
2. *Ḳābe kavseyntaḥtına sultān olan sensin hemān*²⁰
Zātına hem oldu maḥşūş tāc-ı ḳurb-ı ibtihāc
3. Maḳdem-i teşrīfiniñ icābıdır bī-iştibāh
Ādem ü Ḥavvā'daki sırr-ı vuḳū'-ı izdivāc
4. Ger muḳarrer olmasaydı sırrıña olmaḳ maḳarr
Çār-'unşur eylemezdi birbiriyle imtizāc
5. Feyz-i nūr-ı enveriñdir ey Cenāb-ı nūr-ı Ḥaḳ
Zulmet-i dāreynden ḥalka delīl-i infirāc
6. Şer' ü dīn-i müstaḳīmiñ ehlidir maġfūr olan
Bī'l-'akis maṭrūd-ı Ḥaḳ'dır ehl-i caḥd u i'vicāc

²⁰bkz. dipnot 11.

7. Her seher Hüsni kuluñ eyler saña ‘arz-ı niyāz
El-meded kıl leyl-i ümmidin qarın-i ibtilāc

(15)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Ey feyz-i Hudā kân-ı ‘atā Seyyid-i memdūh
Ey baħr-ı sehā künh-i vefā Seyyid-i memdūh
[7b]
2. Kıl bende-i dil-ħasteñe luħfuñla müdāvāt
Ey derde devā cāna şifā Seyyid-i memdūh
3. Vechiñdir eden zulmet-i dāreyni izāle
Ey şems-i duħā bedri-i dücā seyyid-i memdūh
4. Sensin yalıñız rehber-i tevfiķ u hidāyet
Ey aşl-ı ziyā nūr-ı hüdā Seyyid-i memdūh
5. Dünyā eşer-i ħürmetine olmadı nā’il
Ey kenz-i ğınā feyz-i beķā Seyyid-i memdūh
6. Ma’nā dökeli vaşfına dāll-aħruf-ı Kur’ān
Ey bā-ı behā şā-ı senā Seyyid-i memdūh
7. Her rāzına Ĥaķ kıldı seni maħrem-i ekrem
Ey sīn-i senā şād-ı şafā Seyyid-i memdūh
8. Ĥalk cümleseniñ nazra-i iħsāniña muħtāc
Ey ‘ayn-ı ‘alā vāv-ı velā Seyyid-i memdūh
9. Sen olmasañ olmazdı maħabbet daħi zāhir
Ey sırr-ı denā şāh-ı liķā Seyyid-i memdūh
10. Raħmiñla kuluñ Hüsni-i nālāna mu‘īn ol
Ey kân-ı ‘atā melce’-i māSeyyid-i memdūh

(16)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Meded ey muħfi-i nār-ı ezā-yı illet-i tevbīħ
Meded ey dāfi’-i şerr-i belā-yı illet-i tevbīħ

2. Kesildi t̄āḳat u dermānı cism ü cānımıñ Allāh
Meded ey luṭf-ı dārū-yı şifā-yı ‘illet-i tevbīḥ
3. Benim sensin muḳīn ü dest-gīrim başḳa kimsem yok
Meded ey dād-fermā-yı ‘anā-yı ‘illet-i tevbīḥ
4. Taḥammülsüz olan bir bār-ı ğam altındayım işte
Meded ey rāfi‘-i ḥiml-i cefā-yı ‘illet-i tevbīḥ
5. Ḳuluñdur yā Resūla’llāh seniñ bu Ḥüsni-i miskīn
Meded ey erḥam-ı her-mübtelā-yı ‘illet-i tevbīḥ

(17)

Müstef‘ilātün/ Müstef‘ilātün

1. Sensin ilāhī ma‘būd-ı vāḥid
Her cān u dilde maḳşūd-ı vāḥid
[8a]
2. Cümle ḥalāyık zevceyn-i işneyn
Zātıñ mücerred mefrūd-ı vāḥid
3. Eşyā cemī‘an zikriñle me’lūf
Sen ḳudretıssı mevrūd-ı vāḥid
4. Ḳullar hemīşe cehd ü cihādda
Ġāyetde sensin mechūd-ı vāḥid
5. Hep cism-i ‘ālem bir zıll-ı mevḥüm
Bir zāt-ı pākiñ mevcūd-ı vāḥid
6. Ḥalkıñda etdiñ izḥār-ı ḳudret
Olduñ o yüzden meşhūd-ı vāḥid
7. Her dilde dā’im sensin Ḥudāyā
Meşḳūr-ı mācid maḥmūd-ı vāḥid
8. Zātıñ gibidir yā Rab şifātiñ
Ol nūr-ı Aḥmed mes‘ūd-ı vāḥid

9. Hıketleriñdir bî-hadd ü ihşâ
Ammâ ki zâtıñ ma‘dūd-ı vâhid
10. Halkı ‘umūmen sâcid yaratdıñ
Sen olduñ ancak mescūd-ı vâhid
11. Hüsni kuluñdur kıl luḡ u ihşân
Ey raḡmeti çok ma‘būd-ı vâhid

(18)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- I. Ey resūl-ı müctebâ sırr-ı Hudâ senden meded
Ey ḡabīb-i zât-ı pāk-i Kibriyâ senden meded
Ey nebī-i zū'l-‘aṡâ şemsü'd-ḡuḡâ senden meded
Ey şeffī‘-i bü'l-vefâ bedri'd-ḡücâ senden meded
Ey şeh-i muḡtâr-ı taḡt-ı ıḡıfâ senden meded
Ey ‘azîmü'l-ḡalk Muḡammed Muḡtafâ senden meded
- II. Mübtedâ vü muntehâ-yı evliyâsın şübhe yok
Enbiyâ vü evliyâya mültecâsın şübhe yok
Maḡrem-i bezm-i mu‘allâ-yı şafâsın şübhe yok
Ehl-i ‘aşkıñ derdine ‘ayn-ı devâsın şübhe yok
Ey şeh-i muḡtâr-ı taḡt-ı ıḡıfâ senden meded
[8b]
Ey ‘azîmü'l-ḡalk Muḡammed Muḡtafâ senden meded
- III. *Raḡmeten-lil ‘âlemîn*olduḡça ni‘met ‘izzetiñ²¹
Maḡzar-ı ḡufrân olur elbet ‘uşât-ı ümmeñ
Halk-ı dâreyn cümleten muḡtâc-ı luḡ u şefḡatiñ
Pek büyük ‘izzetdir olmaḡlık sezâ-yı himmeñ
Ey şeh-i muḡtâr-ı taḡt-ı ıḡıfâ senden meded
Ey ‘azîmü'l-ḡalk Muḡammed Muḡtafâ senden meded
- IV. Varlıḡıñ var eyledi el-ḡaḡ vücūd-ı âdemi
Ḳıldı lâzım maḡdemiñ kevine vürūd-ı âdemi
Nūr-ı pakiñ pür-ziyâ etdi şühūd-ı âdemi
Zikriñ etdirdi kabûl ancak dürūd-ı âdemi
Ey şeh-i muḡtâr-ı taḡt-ı ıḡıfâ senden meded

²¹bkz. dipnot 5.

Ey ‘azîmü’l-halk Muḥammed Muştafâ senden meded

V. Zâ’il oldu mu‘cizâtıñla dalâlet zulmeti
Geydi cümle ümmetiñ tâc-ı felâḥ u rif‘ati
Mübtelâ-yı feyz-ı ‘aşkıñdır bulan her devleti
Dergehiñden ğayra yoḡdur göñlümüñ hiç nisbeti
Ey şeh-i muḥtâr-ı taḥt-ı ıştıfâ senden meded
Ey ‘azîmü’l-halk Muḥammed Muştafâ senden meded

VI. Hâzret-i Hâk’dır seniñ vaşşâfıñ ey Sultân-ı dîn
Dendi çünki şanıña maḥbûb-ı Rabbü’l-‘âlemîn
Olduĝu-çün ‘izz-i esrâr-ı Hudâ’ya pek yaḡın
Cümle-i evşâf-ı zâtıñdan biri oldu Emîn
Ey şeh-i muḥtâr-ı taḥt-ı ıştıfâ senden meded
Ey ‘azîmü’l-halk Muḥammed Muştafâ senden meded

VII. Ḳayd-ı sevdâ-yı sıvâ ḥâlim yaman etdi amân
Merḥamet kıl mücrimim ey Şâfi‘-i raḥmet-feşân
Cem‘ olunca meydân-ı ḥaşire ‘umûmen ins ü cân
Kemterîn Hüsni hemân eyler bu resm üzre fiĝân
[9a]
Ey şeh-i muḥtâr-ı taḥt-ı ıştıfâ senden meded
Ey ‘azîmü’l-halk Muḥammed Muştafâ senden meded

(19)

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Hâste-i derd-i ḥatâyım yâ Resûla’llâh meded
Teşne-i âb-ı ‘atâyım yâ Resûla’llâh meded
2. Dest-gîr ü melce’im dergâh-ı luḡfuñdur benim
Şâkî-i dest-i ezâyım yâ Resûla’llâh meded
3. Gerçi cürmümdür sebep hep çekdiğim çevre velî
Bende-i âl-i ‘abâyım yâ Resûla’llâh meded
4. Halk içinde ol-ḡadar ma‘zûr u me’yûsum-ki hep
Nâdî-i ibnü’l-vefâyım yâ Resûla’llâh meded

5. Farṭ-ı ‘iṣyānım bilip nālān u giryān bī-amān
Dāḥil-i bābü’r-recāyım yā Resūla’llāh meded
6. Āh kim meyl-i sivā dūr etdi aşımdan beni
Ṭālib-i nūr-ı hüdāyım yā Resūla’llāh meded
7. Ḥüsni-i zārīñ kerem kıl eşk-i çeşm-i hüznüne
Rācī-i ‘afv-ı ḥaṭāyım yā Resūla’llāh meded

(20)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Meded ey ḥāş-ı maḥbūb-ı Ḥudā ḥayrū’l-enām Aḥmed
Meded ey verd-i gül-zār-ı şafā ‘ālī-maḥām Aḥmed
2. Seniñle buldular ḥaḥkı cemī‘-i ehl-i Ḥaḥ el-ḥaḥ
Meded ey vāşıl-ı ser-menzil-i cümle-merām Aḥmed
3. Mücerred zātına ta‘zīm için ḥaḥ oldu mevcūdāt
Meded ey nūr-ı aşl u aşl-ı nūr-ı müstedām Aḥmed
4. Cemī‘-i enbiyā vü evliyānıñ melce’i sensin
Meded ey şāḥib-i ‘izz ü ‘aṭā-yı ber-devām Aḥmed
5. ‘Uşāt-ı ümmetiñ-çün mā-ḥazardır ḥulle-i ğufrān
Meded ey müznibine dergehi dārū’s-selām Aḥmed
6. Ezelden oldu zātıñ maḥzar-ı sırr-ı bekābi’llāh
Meded ey ravza-yı pākinde ḥayy-ı lā-yenām Aḥmed
7. Sezā-vār-ı ‘ināyet kıl ḥuluñ Ḥüsni-i pür-cürmü
[9b]
Meded ey müntehā-yı maḥşad-ı cümle-enām Aḥmed

(21)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Tecellī-i cemālīñdir göñülde ğāyet-i maḥşūd
Kerem eyle ‘ināyet kıl amān ey Ḥāmid ü Maḥmūd

2. Eger te's̄ir-i sırr-ı rūḥ-ı 'aşkıñ olmasa dilde
Vücūdumdan ḥayāt elbet olurdu külliyeñ mefḫūd
3. Bu cism-i 'unşurīniñ bādī-i terkīb ü ĩcādı
Mücerredsın sen ey şāhid ki oldu sende Ḥaḫ meşhūd
4. Zuhūr-ı kā'ināta emr-i künolmaḫsızın şādır²²
Vücūd-ı vācid-i muḫlaḫda sen olmuş idiñ mevcūd
5. 'Ulüvv-i ḫadr u şāniñ farkına kimse degil ḫādir
Seni çün zātına maḫbūb edindi ḫazret-i Ma'būd
6. İki 'ālemde yoḫdur ümmetiñ olmaḫ gibi devlet
Zihī iḫsān-ı Bārī'dir bize bu ḫālī-i mes'ūd
7. Tecellī etdigi-çün sırr-ı nūruñ vech-i pākinde
Melekler sācid oldu zāt-ı Ādem mescid ü mescūd
8. Delīl-i fetḫ ü tevfiḫ olmasaydıñ yā Resūla'llāh
Ḳalırdı cümleten ebvāb-ı amān-ı cihān mesdūd
9. Cemī-i mu'cizāt-ı enbiyāniñ 'addi ḫābildir
Seniñ ammā şunūf-ı mu'cizātiñ oldu nā-ma'dūd
10. Reh-i 'aşkıñda bezl-i cism ü cān etmek ne 'izzetdir
O 'izzet ehline olmuşdur ancak vaşl-ı Ḥaḫ mev'ūd
11. Mu'azzezdir 'umūmen ümmetiñ çün fazl-ı maḫzīñla
Sezādır rüz-ı ferdā olsalar beyne'l-ümem maḫsūd
12. Sen ol sulḫān-ı bi'l-cümle-selāḫin-i rüsüsün kim
Eden ḫāşā seni inkār olur şeyḫān gibi meḫrūd
13. O kim ammā rızāñı ḫüsn-i taḫşīle ola sādī
Olur Ḥaḫ'dan bilā-şek nā'il-i elḫāf-ı nā-maḫdūd

²²bkz. dipnot 12.

14. Bu ‘ālem ser-te-ser hep ‘aks-i mir’āt-i vücūduñdur
Hakīkatde hemān sensin hemīşe vārid ü mevrūd
15. Velūd-ı ‘ayn-ı cūduñ olduğundan lāzım u lā-büdd
Teselsül eyledi işte bu rütbe vālid u mevlūd
16. Beyābān-ı hevāda muṭlaḳā güm-kerde rāh olmaz
Nigāh-ı şefḳatiñ ol ‘abde kim bir kez ola memdūd
17. Hemān-dem ravza-yı ḥuld-ı berīn-i pākiñe şāhā
Ede bī-ḥad şalāt ile selām ol Ḥālīḳ-ı mefrūd
[10a]
18. Miyān-ı ümmetiñde yoḳ ḳuluñ Ḥüsni gibi mücrim
Meded ḳıl eyleme dergāh-ı cūduñdan anı Mab‘ūd

(22)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Ey şems-i ezel Aḥmed ü Maḥmūd u Muḥammed
Ey bedr-i ecel aṣl-ı emel nūr-ı Muḥammed
2. Ey ümmetine merḥameti naşş ile sābit
Sulṭān-ı selāṭīn-i rūsül mecd-i mü’eyyed
3. *Künemri seniñ ‘izz-i zuhūruñ eşeridir*²³
Ey salṭanat u şevket-i dāreyn-i mü’ebbed
4. Ey vaşf-ı *fe-evḥāle* mevşūf-ı ilāhī²⁴
Ḥulḳuñ gibi luṭfuñ daḫi manşūş u müsenned
5. Ḳur’ān ile Ḥaḳ zātiñi teşrīf edip el-ḥaḳ
Verdi bu ciḥān ḫalḳına bir şer‘-i mücedded
6. Ol şer‘-ile erkānını hem dīn-i mübīniñ
Tā ḫaşre ḳadar eyledi maḥfūz u müşeyyed

²³bkz. dipnot 12.

²⁴“Fe-evḥā ilā abdiḥi mâ evḥâ”: “Böylece Allah, kuluna vahyini ilettiler” (Necm, 53/10).

7. Göstermek için nuşret-i rāyātın Mevlā
Kıldı seni ecnād-ı melā'ikle mücenned
8. Maḥbūb edinip zātına sen pāk-şifātı
Etdi der-i iḥsānıña hep ḥalka muḥalled
9. Feryādıma raḥm eyle yetiş kıl baña imdād
Ey şāḥib-i ḳadr u şeref ü şān-ı muḥalled
10. Bu Ḥüsni-i miskīn ḳulunu ḳayd-ı belādan
Sensin edicek luṭf ile āzād-ı mücerred

(23)

Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ılün (Fa'ılün)

1. Yok durur lezzet-i zikriñ gibi aḥlā vü elez
Ni'met-i vaşlıñ ise cümleden a'lā vü elez
2. Mest-i 'aşkıñdır olan tārik-i zevḳ-ı dāreyn
O şafādır dil-i 'uşşāḳıña eşhā vü elez
3. Tūṭı-i cānıma bu ten ḳafesinde her bār
Fikr-i dīdārıñ olur sükker-i aşfā vü elez
4. Süfre-i ḳurb-ı der-i luṭfuñ emeldir çünki
Rızḳ-ı cennetden odur göñlüme evlā vü elez
[10b]
5. Bir nigāḥ-ı keremiñdir seniñ ey faḥr-ı rüsül
Nice biñ cān u cihāndan daḥi aḥrā vü elez
6. Lezzet-i mīve-i naḥl-ı dil-i 'uşşāḳıñdır
Efḳdalezmīve-i pür-şīve-i ṭübā vü elez
7. Ḳuluñ olmak gibi bu Ḥüsni'ye dāreyn içre
Olamaz ḡāyeti hiç eşref-i na'mā vü elez

(24)

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün

1. Ğubār-ı na'l-i pākiñ kuḥl-ı çeşm-i ehl-i ma'nādır
Anıñ-çün evliyānıñ gözleri ḡāyet mücellādır

2. Mübeşşirsin ezelde dā'imā tevfiķ ü nuşretle
Buña bürhān-ı vāziḥ sūre-i *innā fetāḥnā*²⁵
3. Cemāl-i Yūsuf'ı çün 'aks-i nūruñ kıldı şöhret-gīr
Bedīhīdir bu kim ḥüsnüñ seniñ a'lādan a'lādır
4. Hemīşe enbiyā vü aşfiyā gül-zār-ı 'aşkıında
Çü bülbül ārzū-yı ni'met-i vaşlıñla güyādır
5. Serīriñ sidrede ḥalvet-gehinde *kābe kavseynde*²⁶
Seniñ ḳadriñ elāey sırr-ı Ḥaḳ ḡāyet mu'allādır
6. Bu keşretde tecellī eyleyen hep sırr-ı nūruñdur
O sırdan hem yine ma'nā-yı vaḥdet-de hüveydādır
7. Kemāl-i Ḥālīķ'iñ ḥaḳķıyla sensin a'lemi ancaḳ
Seniñ-de 'ālim-i künh-i kemāliñ zāt-ı Mevlā'dır
8. Saña maḥşūş olmuşdur şefā'at ḥulle vü tācı
Bu remze bizce şāhid sūre-i isnā-yı İsrā'dır
9. Miyān-ı ümmetiñde kemterīn bir ḳul bulunmaḳlık
Melekler içre Cibrīl olmadan elbetde evlādır
10. 'Umūmen ḥalka bi't-taḥşīş 'uşāt-ı ümmete bī-şek
Hemīşe raḥm u luṭf u şefḳatiñ bī-ḥadd ü iḥşādır
11. İki 'ālemde de Allāh meded ḳıl yā Resūla'llāh
Der-i cūdunda bu bī-çāre de bir 'abd-i ednādır
12. Ayırma göñlümü bir laḫza zevḳ-ı zıkr ü fikrinden
O lezzet lezzet-i zevḳ-ı cināndan çünki aḥlādır
13. Bu cāniñ nisbeti ey cān-ı cān ey hem-dem-i Yezdān
Sañadır ḥāşe lillāh ḡayra nisbet küfr-i ĩmādır

²⁵dipnot 4.

²⁶bkz. dipnot 9.

14. Vücūdum havf-ı cürmümle gözümde hün olup aḳsa
Eger olmazsa luḫfuñ girye-i bī-sūd u ḫayfādır
[11a]
15. Der-i dergāh-ı ‘arş-‘ünvānuñ ey maḫbūb-ı Rabbānī
Ḳuluñ Ḥüsni’ye bi’llāh melce’-i dünyā vü ‘uḫbādır

(25)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- I. Nefsime uydum İlähī eyledim cürm ü ḳuşūr
Geldi ammā şimdi ḫālinden baña ye’s ü fütūr
Çoḫ günāh etdim velākin etmedim şirk ü gurūr
Bāb-ı ‘afvīñdan amān yā Rab beni sen ḳılma dūr
اغفراللهمذنبيانتجوادالغفور
وافتحاللهمليابوافضللكبالسرور
- II. Çünki sensin ehl-i derdiñ derdine dermān eden
Müzribīn-i te’bīsini lāyık-ı ḡufrān eden
Senden iḫsān ister Allāh’ım saña ‘iṣyān eden
El-meded ey her-dem iḫsān üstüne iḫsān eden
اغفراللهمذنبيانتجوادالغفور
وافتحاللهمليابوافضللكبالسرور
- III. Geldi bir ism-i şerīfiñ oldu Settārü’l-‘uyüb
Hem-de bir ism-i laṭīfiñ yine Ğaffārü’z-zünüb
Ḳullarıñ olduḫça bu ‘ālemde meksürü’l-ḳulüb
Eyle va’diñ gibi anlardan hemān def’-i kürüb
اغفراللهمذنبيانتجوادالغفور
وافتحاللهمليابوافضللكبالسرور
- IV. Raḫmetiñ çün ḳahrını sābıḳdır Allāh’ım seniñ
Ehl-i ‘iṣyān raḫmına lāyıḳdır Allāh’ım seniñ
Ḳudretiñ her zulmeti fāliḳdir Allāh’ım seniñ
Ol Ğafūr ismiñe dil ‘āşıḳdır Allāh’ım senin
اغفراللهمذنبيانتجوادالغفور
وافتحاللهمليابوافضللكبالسرور
[11b]
- V. İns ü cinde yoḫ durur ben gibi şāḫīb-ma’şiyet
Vāy ne ḫāletdir bu yā Rabbī ne sū’-i menzilet
Yā İlähī el-meded min küñ meded ḳıl maḡfired
Ḥālīḳimsin isterim senden ‘aṭā vü merḫamet

اغفر اللّهمذنبيا نتجواد الغفور
وافتح اللّهمليا بوابفضلكبالسرور

VI. Ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn ‘aşkına yā Rabbenā
Ḥayder ü Zehrā vü sıbṭeyn ‘aşkına yā Rabbenā
Zevk u şevk-ı *kābe kavseyr*‘aşkına yā Rabbenā²⁷
Sırr-ı aşl-ı halk-ı dāreyn ‘aşkına yā Rabbenā
اغفر اللّهمذنبيا نتجواد الغفور
وافتح اللّهمليا بوابفضلكبالسرور

VII. Ḥüzn-i kalb u eşk-i çeşm-i zārıma eyle kerem
Böyle rencür eyleme püyende-i semt-i ‘adem
Āh müşkildir bu ḥālīmle baña yevm-i nedem
El-amān sümme’l-amān ey muṭfī-i nār-ı sitem
اغفر اللّهمذنبيا نتجواد الغفور
وافتح اللّهمليا بوابفضلكبالسرور

VIII. Nezd-i Ḥaḳ’da yā Resūla’llāh şaḥābet kıl baña
Dünye vü ‘uqbāda luṭfuñla şefā‘at kıl baña
Geldim Allāh’ım ḥabībiñle ‘ināyet kıl baña
‘Afv-ı cürmimden bu şebde bir beşāret kıl bana
اغفر اللّهمذنبيا نتجواد الغفور
وافتح اللّهمليا بوابفضلكبالسرور

IX. Bu kuluñ Ḥüsni’de yok sermāye-i ḥüsn-i ‘amel
Rū-siyehlikle gelip iḥsānıñı eyler emel
Pek güneh-kārım velī şıdkım turupdur bī-ḥalel
Yā Kerīm ü yā Raḥīm ü yā Ḥalīm-i lem-yezel
اغفر اللّهمذنبيا نتجواد الغفور
[12a]
وافتح اللّهمليا بوابفضلكبالسرور

(26)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Ḥudāyā cümle maḥlūkāt saña taḥmīde gelmişdir
Lisān-ı ḥāl ile her şey’ seni tevḥīde gelmişdir

²⁷bkz. dipnot 11.

2. Sen ol sultān-ı a‘zam hem mu‘azzamsın-ki yā Rabbī
‘Umūmen halk mücerred zātına ta‘bīde gelmiştir
3. Seniñ ferdiyyetiñ her zerrede bi’llāh bedīhīdir
Bu şūrī kesret işte hep seni tefrīde gelmiştir
4. Cemī‘i kullarıñ her ānda envā‘-ı ‘ibādetle
Seniñ icrā-yı emr-i hükümüñü taqlīde gelmiştir
5. O nefsi-‘āciz ü bī-çāre-i emmāre-hāl ān-ki
Şanır kim Hālik’inden hulkunu teb‘īde gelmiştir
6. Sa‘adet olduğu-çün bā‘is-i vuşlaş şekāvet-de
Bilir bilmez bu keвне kendüyi tes‘īde gelmiştir
7. Belī kavliyle çün oldu kuluñ Hüsni saña medyūn
O dīni ‘ālem-i terkībde teşdīde gelmiştir

(27)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Bilmeyen n’olduğunu lāzıme-i hükmi-ı kader
Celbi maşşüdi için sa‘yını etmekte heder
2. Etmeyen Hālik-ı zü’l-‘izzete tefvīz-i umūr
Olamaz muţlaķā āzāde-i ālām-ı keder
3. ‘Abd-i sādıkda gerek farṭ-ı tevekkül dā’im
Def‘-i her-şerre budur işte kavī sedd ü siper
4. Şiddet-i kudretini fikr ederek Müntakim’iñ
Aḥz-ı sār eylemeden ‘āķıl iseñ eyle ḥazer
5. Bulunur her bir işiñ ‘ālem-i imkānda eri
Etmesin ādem olan boş yere da‘vā-yı hüner
6. Elem-i hicre taḥammül eder ‘irfānı olan
Çünkü vardır bunuñ ‘aksinde hezār güne ḥaṭar

7. omayıp aşı-ı frat-keşi am-nk verir
Avn-ı Ha ky-ı vial  emele rh-ı zafer
8. Eyleme Halik'ini ayrıdan mmid-i kerem
Bu yolu azimi zr saar-ı Şirke erer
9. Bde-i maıb-ı dny ile olma ser-mest
Şadr-ı ible gelen yeti bir gnde gider
[12b]
10. Hsn artı sz kes unki bedihidir kim
Bir iaret yalınız arif  dnya yiter

(28)

Meful/ Mefil/ Mefil/ Feuln

1. Y Rabbi cellile beni eyleme mehcr
ıl gnlm envr-ı cemli ile pr-nr
2. ftde-i girdb-ı am-ı ye's  ftrum
Eyle bu bel-ddeyi talıŐ ile mesrr
3. Ol rtbede vrn u hrb oldu-ki cismim
Lufudur anı eyleyicek var ise mamr
4. n mnkesir'l-albe munimdedi işte
Rabbim benim ol albi v hem alebi meksr
5. Sen etmez ise avn u inyet kerem y
Başka kim eder abd-i gneh-piŐeyi mafr
6. Hlim kime arz eyleyeyim ben saa arŐu
Bunda var iken zhir  btn mazr
7. Bi'lhi seni ayreti ol mertebedir kim
Bir nemle ki oymaz ede bir ayrısı rencr
8. Suln-ı rsl hrmetine crmm afv et
ılma nazr-ı hlda beni mkreh  menfr

9. Tevṵāb u Raḥīm olmasāñ Allāh'ım eger sen İnsāna da olmazdı gūneh işleme maḳdūr
10. Çūnki vūs'at-i raḥmeti şānıñdır İlāhī
Eyle nıgeh-i 'afv ile bu kemteri manzūr
11. Cān u dilimiñ kimseye yoḳ meyli mücerred
Ol zāt-ı ḥabībıñle hemān bir saña mecbūr
12. Mā-dām ḳuluñum ben seniñ ey Ḥālīḳ u Erḥam
Ḳoymaz keremiñ ḥışn-ı elemde beni maḥşūr
13. Çūn maḡfiretiñ elde 'aşadır baña ḳorḳmam
Cādū-yı nefes etse de ger zenb ile meshūr
14. Ḳıl 'avn u 'aṭā vü keremiñle beni dā'im
A'dā-yı zūnūb üzre meded ḡālib ü manşūr
15. Bir ḳul-ki ola merḥamet ü fazlıña maḗhar
Muṭlaḳ edemez kimse anı cevr ile maḡdūr
16. Ben 'āciz ü bī-çāre vü muḥtācıñım Allāh
Var ma'siyetim cümle seniñ 'afvına menşūr
[13a]
17. Luṭfuñdur eden her ḳulu maḳşūduna nā'il
Yoḡsa ne çıkar eylemede kūşış-i mevfūr
18. Açdım saña ben şıdḳ ile dü dest-i niyāzı
Raḥm eyle amān ḳılma beni redd ile meftūr
19. Ey Ḳādir ü ey Muḳtedir ey Ḥālīḳ-ı yektā
Ḥalḳ cümle seniñ zātıñı tevcīh ile me'mūr
20. Kim zāt u şıfātıñla ede şānıñı taşdıḳ
Dünyāda vü 'uḳbāda olur ṭā'ati mebrūr
21. Ḳullar saña cān-dāde-i teslīm ü rızādır
Sen Ḳāhir ü ḥalḳ cümle hemān 'āciz ü maḳhūr

22. ul aczi^{ne} idrk ile isnn ister
H ki ola yosa o amline marr

23. Bu Hsn-i zrn da niyz budurur kim
Y Rab an cdundan ebed eyleme mehcr

(29)

Mefln/ Mefln/ Mefln/ Mefln

1. Devm- zkr  fikridir eden beyt-i dili mamr
Tecell-i cemlile bu cism  cn olur mesrr
2. Eeddir nr- dzadan azb- nr- hicrnn
Der-i lufundan etme bendeni Allh in mehcr
3. Sana mmet olan meys- afv u mafiret olmaz
 sensin ramet-i maz- Hud v fi-i mekr
4. Meded y seyyid-i dreyn deyu feryd eden h
Ki olsun bb- cdundan rc- yes ile meksr
5. Btn hep ekdigim derd  gma crmm durur b
Demem estafirullh ki beni etdi ader madr
6. Tesell vermeseydi gnlme mmd-i isnn
Ederdim nefsimi yes-ile ilk-y yem-i mescr
7. arldım zeyl-i far- fazlna dest-i adkatle
Beni drndaetmez keml-i efatin mebsr
8. Mazallh eger ram u abet eylemezsen sen
Dem-i maerde de hlim eder hla beni menfr
9. Teh-destim eh hsn-i amelden zerre varım yok
Vel gnlmde var ıdım gibi sermye-i mebrr
10. Ne eramsın ki sen hatt dem-i vulatda Mevl'dan
Niyzn oldu afv-i ehl-i crm-i mmete mar
[13b]

11. Belā-yı kayd-ı zilletden halāsa yā Kerīm ancak
Bu dil hāk-i der-i cūduñdan ister ruḥṣat u menṣūr
12. Tek ü tenhā ‘azab içre men-i miskini terk etme
‘Uṣāt-ı ümmetiñ çün oldu Ḥaḳ’dan cümleten maḡfūr
13. Hülūṣ-ı kalbime olmuş degil aṣlā hālel ṭārī
Uyup nefse zen-i dünyāya ger oldumsa da mecbūr
14. Meded ey cān-ı cān cānān-ı cānānım ‘ināyet kıl
Yazıkdır olmuşum ḡāyet fenā dil-ḥaste vü rencūr
15. Sen ol kān-ı kerem ṣāhib-‘aṭā vü merḥametsin-kim
Bu evṣāfiñ nice āyāt ile olmuş durur mezkūr
16. Amān ey melce³-i ümmet amān ey menba^c-ı re³fet
Belā-yı hecr ile etdirme artık bendeñi meḥcūr
17. ẖuluñ Hüsni-i nā-çāra be-ḥubbu’llāh meded eyle
Ḥarāb etdi elem bu cismimi luṭfuñla kıl ma‘mūr

(30)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Müjdeler işte bu şebdir şeb-i ferḥunde-nehār
Çünkü bu şebde velūd eyledi sulṭān-ı vaḳār
2. Budur ol eşref-i şebhā-yı sa‘īd ü es‘ad
Bu şebiñ rüzudur a‘yādı eden ḥürmet-vār
3. Hılḳat-i her-şeb ü rüzda ezeli bī-şübhe
Bu şeb ü rüz-i şerīfiñ şerefi oldu medār
4. Olmasaydı o şehiñ maḳdemi kevne maḳdūr
Şeb ü rüz eyler idi zulmet-i aṣlīde ḳarār
5. Zelle-i bü'l-beşere aṣl sebeb oldu bu şeb
Dām-ı iḡvāya O yoḥsa düşüp olmazdı şikār

6. Zevk-ı firdevsi degil ol veled-i a'zam için
Terk-i cān kaçdını etmekte bile şübhe mi var
7. Efdal-i rahmetini hazret-i Rabb-ı erham
Eyledi bu şeb-i rahmetde 'umūm halka nişār
8. Bu şeb ü rüz-ı celīlinde cemī'-i emlāk
Geydiler cāme-i nūr-efgen-i tekrīm ü mesār
9. Mā'il-i secde-i şükr oldu bu şeb beytu'llāh
Zillete erdi düşüp yerlere eşnām-ı diyār
10. Bu şeb eşcār olıcağ ser-be-zemīn-i tevķir
Feyz-i Hağ verdi o dem cümlesine berg-i bahār
[14a]
11. Mağdemiyle bu şeb ol melce'-i halk-ı dāreyn
Eyledi cümle dalāl ehlini dūçār-ı demār
12. Bu şeb ol kenz-i 'atā vü kerem-i Rabb-ı kerīm
Kıldı hep 'āleme hem bağş-ı 'atāyā vü yesār
13. Gel oğru menkıbe-i mevlid-i pür-feyzi bu şeb
Bir devādır o ki her 'illet ü eşkāma yarar
14. Edegör şıdğ ile taşlıye vü teslīm-i mezīd
Olmağ istersen eger gülşen-i vaşlında hezār
15. Keşret-i cürmü ile dergeh-i ihsānından
Taleb-i 'afv u kerem etmededir Hüsni-i zār

(31)

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Leyālīñ eşref-i muğlak şeb-i sa'd-ı regā'ibdir
Zamānīñ ebreki el-ğak şeb-i sa'd-ı regā'ibdir
2. Bu şebde oldu zāhir bā'is-i icādī-i ādem
Dem-i a'lel-'alā ancağ şeb-i sa'd-ı regā'ibdir

3. Bu şebde maṭla^ʿ-ı nūr-ı tecellī-i şifāt işte
Veren cān u dile revnaḵ şeb-i sa^ʿd-ı reġā^ʿibdir
4. Bu şeb oldu ʿanāşır zīb-i hilḵat ol dūr-i yektā
Şunūf-ı midḥate elyaḵ şeb-i sa^ʿd-ı reġā^ʿibdir
5. Bu şebde Hüsniyā bī-şek du^ʿā-yı ḥayr olur maḵbūl
Ki vaḵt-i pūr-şeref muṭlaḵ şeb-i sa^ʿd-ı reġā^ʿibdir

(32)

Mefā^ʿilün/ Mefā^ʿilün/ Mefā^ʿilün/ Mefā^ʿilün

1. Cemāliñ nūruna yā Rab seniñ pervāne kim olmaz
Vişāliñ bāġına yā bülbül-i dīvāne kim olmaz
2. Şarāb-ı ʿaşkıniñ bir kaṭresin nūş eyleyip āyā
İlā-yevmi'l-kıyamazār eder mestāne kim olmaz²⁸
3. Gören ma^ʿmüre-i mülk-i vişālün zevḵini şāhā
Cihāndan tārik-i her-ḥāne-i vīrāne kim olmaz
4. Saña ʿāşıklığıñ terk-i sivā etmek ise şartı
O feyze neyl için ʿālemlere biġāne kim olmaz
5. Fedā-yı cān ise ger kıymet-i kālā-yı vaşlıñda
Anıñ her dem şarāba ṭālibi merdāne kim olmaz
[14b]
6. Firāḵıñ āteşi dilde ʿalev-gīr olsa şeydā-veş
Gece gündüz efendim dā^ʿir-i büryāne kim olmaz
7. Hemān sensin dil-i Hüsni^ʿde çünki ġāyet-i maḵşūd
Benem bu yolda artık rehberim şeyḥāne kim olmaz

(33)

Fe^ʿilātün/ Fe^ʿilātün/ Fe^ʿilātün/ Fe^ʿilün (Fa^ʿlün)

1. A^ʿzam-ı cümle-rüsül seyyid-i bālā-pervāz
Lāne-sāz-ı ḥarem-i vuşlat-ı Ḥaḵ maḥrem-i rāz

²⁸ “Lā uksimu bi yevmil kıyāneh.”: “Sandıkları gibi değil, kıyamet gününe yemin ederim!” (Kıyamet, 75/1).

2. Ezezel müntaḥab-ı zāt-ı cenāb-ı Bārī
Vaşl-ı bī-faşl ile mevşül-i celīl-i mümtāz
3. Revnaḳ-ārā-yı serīr-i şeref-i ḥubb-ı etem
Şāh-ı pertev-figen-i efser-i zī-ḳıymet-i nāz
4. Aḥmed-i ekrem-i maḥmūd-ı mükerrerem-ḥılḳat
Muştafā-mesned ü hem-şāfi'-i maḳbül-ı niyāz
5. Enbiyā vü rüsülün evvel ü hem ḥātımisin
Her cihetden seni Ḥaḳ ḳıldı ḳarīn-i i'zāz
6. Sensin ol zāt-ı Muḥammed 'Arabīkim ḥāşā
Etmedi mertebe-i fazlını kimse iḥrāz
7. Nār-ı Nemrūd'ı eden zāt-ı Ḥalīl'e gül-zār
Seniñ esrāriniñ idi ey şeh-i ḥikmet-endāz
8. Dest-i Mūsī'deki ol mu'cize-i beyzāda
Zerre-i enver-i nūruñdan olundu ibrāz
9. Feyz-i cān-baḥş-ı 'azīmiñ eşeridir hem-de
Mehd-i nāz içre eden rūḥ-ı Mesīḥ'i dem-sāz
10. Rūz u şeb bāng-ı şalātuñla mübāhāt eyler
Ehl-i Hind ü Yemen ü Rūm u Buḥārā vü Ḥicāz
11. Mā-ḥaşal sensin o maḥbüb-ı Ḥudā kim el-ḥaḳ
Zāt-ı Bārī gibi yoḳdur saña da bir enbāz
12. Zikr-i vaşf-ı şeref ü şāniña toymaz göñlüm
Dem-be-dem şiddet-i şıdḳım beni eyler ihzāz
13. Bilirim gerçi ki yoḳ nev'-i beşerde ḳudret
Vaşf-ı Ḥaḳ eyledi çün ḥalḳı 'umūmen i'cāz
14. Var iken sen gibi bir şāfi'-i a'zam ḳorḳmam
Olsa da ger ḥasenātım günehimden pek az

15. Hüsni bir ʿabd-i zelîliñdir amân luṭf eyle
[15a]
Verme ol ʿâciz ü bî-çāreyi taʿzîbe cevāz

(34)

Mefʿülü/ Mefāʿilü/ Mefāʿilü/ Feʿülün

1. Ey Kādir ü ey Muḳtedir ey vāḳıf-ı her-rāz
Yoḳdur seniñ ey Mālik-i ḥalḳ zātına enbāz
2. Mechül ise de ḥalḳa göre sādıḳ u kāzib
Zāhirdir İlāhî saña min ḥāb u min fāz
3. Elbetde düşüp bir gün olur ḥāk ile yeksān
Mülküñde eden ecniḥa-i cevr ile pervāz
4. Olsun iki ʿālemde de hep ḳahrına maḫhar
Kim etdi vü hem eyleye bir şerr işe āḡāz
5. Yā Rab bu men-i-ʿâcize sen yār u muʿîn ol
Ḥaḳ kimde ise ḳıl anı hep ḥalḳına ibrāz
6. Āhım oḳu muṭlaḳ erişir ehl-i cefāya
Olduḳça bu dil rüz u şeb Allāh deyu dem-sāz
7. Kāmil çün ola Ṭūr-ı tecellî-i kemālāt
Ḥaḳḳı ne revā etmeye bāṭıldan o efrāz
8. Ey müntaḳım ü baṭş-i şedîd şāḫibi Mevlā
Mazlūma olan vaʿdini sürʿatle ḳıl incāz
9. Bî-fāʿidedir maḫkeme-i rüz-i cezāda
Her rütbe ki dünyāda anı ḥalḳ ede iḫrāz
10. Hüsni ḳuluñu şāh-ı rüsül ʿaşḳına yā Rab
Eyle şeref-i nazra-i luṭfuñ ile mümtāz

(35)

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

1. Kā'inātın bā'is-i icādıdır sulţānımız
Rāh-ı aşkıında fedā olsun nice biñ cānımız
2. Kıldığı-çün mihr ü māh u encüme 'arż-ı cemāl
Her birin müstağrak-ı nūr eyledi hāķānımız
3. Tāc-ı faħr-ı enbiyā nūr-ı 'uyūn-ı evliyā
Böyle zī-şān u şeref kuţb üzredir devrānımız
4. Zāt-ı pākidir hemān āyīne-i 'ilm-i ledün
Cümle fazlıñ mażhar eder hāşılı cānānımız
5. Vāşıl-ı da'vet-sarāy-ı Hāķ olunca müstaķil
Ümmete kıldı temennī ol celīlü'ş-şānımız
[15b]
6. Feyz-i 'ulyā-yı vişālūñ isteyince muţlakā
Māsivā kaydın ferāmūş etmeli ezhānımız
7. Mücrimān-ı ümmete dünyā vü 'uķbāda erer
'Avn u luţf-ı Aħmed'e var böylece imānımız
8. Devlet-i dāreyni Hāķ verdi bize bī-iştibāh
Hāzret-i şāh-ı rūsüldür hüccet ü fermānımız
9. Zātına hem āline her ān u her bir laħzada
Eylesin a'la'ş-şalāt-ı lāyık-ı sübhānımız
10. Cān u dilden rabţ-ı kalb et çekme ğam Hüsni şaķın
Tā ezelden verdi Hāķ her derd için dermānımız

(36)

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün (Fa'lün)

1. Ey şehen-şāh-ı ezel ekber-ı sırr-ı Kuddūs
Maţla'-ı mihr-i emel enver-ı sırr-ı Kuddūs
2. Sensin ol kevkeb-i memdūh-ı celīl-i verā
Zīver-efzā-yı vücūd cevher-ı sırr-ı Kuddūs

3. Maḥrem-i akdem ü hem ekrem-i bezm-i vuşlat
Münis-i zāt-ı Hudā ebher-i sırr-ı Ẕuddūs
4. Ma‘nī-i mā-ḥaşal-ı nükte-i *küntü kenzen*²⁹
Ġāyet-i kaşd-ı İlāh peyker-i sırr-ı Ẕuddūs
5. Bunca āyāt ile Mevlā seni etdi tavşif
Āyet-i zātıñ ise azher-i sırr-ı Ẕuddūs
6. Kıldı Haḫ lafz-ı *kasem necmisaña* nisbet edip³⁰
Çunki sensin ezeli aḫter-i sırr-ı Ẕuddūs
7. Ümm-i Ẕu‘rān ile meb‘ūs-ı mücerred sensin
Ey ferīd-i ezeli maşdar-ı sırr-ı Ẕuddūs
8. Lābis-i hil‘at-i pür-zīnet-i *li-ma‘allāh*³¹
Mālik-i zī-şeref-i kişver-i sırr-ı Ẕuddūs
9. Bir gedādır der-i luṭfuñda ḫuluñ Ḥüsni-de
Merḫamet ḫıl aña ey ezher-i sırr-ı Ẕuddūs

(37)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Ey faḫr-ı rüsül ḫazret-i sulṭān-ı ḫaṭā-puş
Ey ‘avn-ı Hudā raḫmet-i Raḫmān-ı ḫaṭā-puş
[16a]
2. Hep devlet ü şevket iki ‘ālemde seniñdir
Ey naşr-ı İlāhāyet-i sübhān-ı ḫaṭā-puş
3. Bi’llāh bütün ḫalk seniñ luṭfuna muḫtāc
Ey kān-ı kerem ni‘met-i Mennān-ı ḫaṭā-puş
4. Sen dād-res-i ehl-i cürüm şāh-ı vefāsın
Ey ḫulḫ-ı ‘azīm şāhib-i iḫsān-ı ḫaṭā-puş

²⁹bkz. dipnot 8.

³⁰“Ve’n-necmi izâ hevâ”: “Battığı sırada yıldıza andolsun” (Necm, 53/1).

³¹“Lî ma’a’l-lahi vatün lâ-yese’unî fihi melekün mukarrebün ve lâ-nebiyyün mürselün”: “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 469.

5. قد ارسلك الله رحيماً وحكيماً
ايدرد همبند نيهتودرمان خطا پوش
6. Kıldı şerefiñ ümmetini mazhar-ı gufrân
Ey sırr-ı ezel hâvî-i îmân-ı haṭâ-püş
7. Qur'an'ı ile eyledi Haḳ şanıñı a'lä
Ey nür-ı hüda a'zam-ı bürhân-ı haṭâ-püş
8. Ben cürm-i girân-ḥaml ile dergâhıña düşdüm
Ey pād-şeh-i mu'ṭî-i fermân-ı haṭâ-püş
9. Hâşâ ki edem ğayra deḥâlet saña karşı
Ey 'ayn-ı 'aṭâ mehbiṭ-ı Qur'an-ı haṭâ-püş
10. اشكو الميخذبيديانتمعي
ايجانحباناجملجانانخطا پوش
11. منچاكرخاكدراولاوشمايم
ايسرورماحضر تخا قانخطا پوش
12. Haḳḳ'ın bütün envâr-ı şalâtıyla selâmı
Olsun saña ey menba'-ı 'irfân-ı haṭâ-püş
13. Hüsni kulumuñ zülline raḥm eyle meded kıl
Ey sidre-serir dâver-i Deyyân-ı haṭâ-püş

(38)

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (Fa'lün)

1. Sırrına etme şaḳın münkiri maḥrem derviş
Sence dūr olmadır ol zümreden elzem derviş
2. Mâr-ı nârdan olamaz âdeme bir vech-ile yâr
Bil-ki her nuṭḳu olur ğâyeti bir sem derviş
3. Edemez ma'rifet-i Haḳ'da teraḳḳî ḥâşıl
Ṭutmayan râz-ı tecellîni mükerrerrem derviş

4. Sālik-i rāh-ı hāqīkat o yoluñ bahşında
Ehliniñ ğayra gerek kim ola ebkem dervīş
5. Münkaṭı‘ olmalıdır kayd-ı emel dünyādan
Vuşlat-ı yāra budur meslek-i eslem dervīş
[16b]
6. Aşlıñı faşlıñı her laḫza tefekkür ederek
Aşlıña vaşlıñı bil maṭlab-ı aḫdem dervīş
7. Vaḫdet-i şırfa bulunmazdı delīl-i āḫir
Ḥük-m-i taḫdīr-i ḫazā olmasa mübrem dervīş
8. *Men ‘arefsırrına* her kim ola vākıf muṭlaḫ³²
İki ‘ālemde odur ‘ālim-i a‘lem dervīş
9. Māsivādan ola gör tā o ḫadar rū-gerdān
Seni gördükçe bütün ḫalk diye sersem dervīş
10. Her teraḫḫīde ğam-ı ḫavf-ı tenezzül vardır
Edegör rābıta ki mürşide muḫkem dervīş
11. Varını *‘ahde vefā* emrine şarf et her bār³³
Bundadır çün ḫaṭar-ı es‘ab-ı ādem dervīş
12. Ḳoyma elden ebedī ḫabl-ı metīn-i şabrı
Olmaḫ istersen eger şānī-i Edhem dervīş
13. Nefs-i emmāreye verme sebeb-i neyl-i ümīd
‘Aks-i me’mülü ile ḫıl anı mülzem dervīş
14. Meyl-i cāh etme seni çāh-ı belāya düşürür
Bu yoluñ ‘āzimidir nefsine azlem dervīş
15. Rūz-ı ferdā güç olur es’ileye ‘arz-ı cevāb
Zāt-ı Bārī olıcaḫ ḫākim-i aḫkem dervīş

³² “Men arafe nefsehū fe-kad arafe rabbehū.”: “Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini bilir.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 492.

³³ “Lâ-îmāne li-men lâ-emānete lehū ve lâ-dīne li-men lâ-ahde lehū.”: “Emniyetli olmayanın (gerçek anlamda imanı; sözünde durmayanının da dini yoktur.”, Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 409.

16. Himmet-i mürşid-i kāmildir olan dāreynde
Yāre-i ma‘şiyet-i tālibe merhem dervīş
17. albiñi eyle amān ır-i hevādan tahīr
Ola her ma‘nā-yı marem ile mūlhem dervīş
18. aleb-i hācete görme şakınıp halkı sezā
Zāt-ı Ha’dır uluna eşfa u eram dervīş
19. Şıd-ıla eyler iseñ dergehine ‘arz-ı niyāz
Seni bī-āre omaz şāfi‘-i a‘zam dervīş
20. Nazar-ı lufuña mutāc o şeh-i kevineyiñ
Hep nebīler ile hem ‘īsī vü Meryem dervīş
21. Hāzret-i Hālik’e bir zātıdır olmuş ancak
Ezelī vü ebedī marem-i azem dervīş
22. İki ‘ālemde de ser-menzil-i maşūda erer
Nūr-ı zikri ile her kim ola hem-dem dervīş
23. Zımn-ı vaşfında olan zāde-i her-ab‘a gönül
Olmak ister heme ān şev ile tev‘em dervīş
24. Lāyık-ı yek-nazar-ı lufu olan ‘abd-i şadīk
Cümle halk ıre olur mükrim-i ekrem dervīş
[17a]
25. Terk-i terk eylemedikçe reh-i ‘aşıñda kişi
Olamaz ni‘met-i vaşlı ile mün‘em dervīş
26. Firatiyle dökülen eşk-i dü-eşm-i hūnum
Pek becā olsa eger bir yem-i pür-dem dervīş
27. ‘Ālemīne sebep-i ramet-i maz olmak iün
Geldi bu ‘āleme ol nūr-ı mücessem dervīş
28. Şeb-i Mi‘rāc’da oldu o Hābību’llāh’ıñ
Sırr-ı tevfi-i Hudā pāyına süllem dervīş

29. Haşyet-i cürm-ile me'yūs-ı şefā'at olma
Fazlıdır ümmetine emr-i müselleme dervīş
30. Vaşf-ı mansūş-ı ḥalīlīñ eger olduysa ḥalīm
O şeh-i mülk-i vefādır[?]dervīş³⁴
31. Naqd-i 'ömrüñ reh-i 'aşkıñda edip şarf u fedā
Etme dirhem ile a'mālīñi derhem dervīş
32. Dūd-ı āhı eşer-i maḥzıdır 'āşıklarınıñ
Bāğ-ı 'ālemdeki her kaṭre-i şebnem dervīş
33. Eyle taḫdīm-i taḥıyyāt u selām her dā'im
Maḫşadıñ olmak ise 'abd-i mükerrem dervīş
34. Hüsñi bu nazm-ıla oldu saña cāndan nāşih
Okuyup şıdk-ıla ol merd-i mu'allem dervīş

(39)

Mef'ülü/ Mefā'ülü/ Mefā'ülü/ Fe'ülün

1. Dillerde hemān zātınadır şiddet-i ihlāş
Hāşā ki ola ğayra sezā kesret-i ihlāş
2. Dür olmaz ebed nazra-i luṭf-ı keremiñden
Bir dilde ki dā'im buluna şıḥhat-i ihlāş
3. Bī-fā'idedir hüsñ-i 'amel ehline muṭlak
Ger olmaya hem-ser 'amele niyyet-i ihlāş
4. Dergāhına reh-dāde-i taḫrīb olur elbet
Her ṭalibe bā-sehl-i etem şoḥbet-i ihlāş
5. Haḫḫ'ıñ ḫuluna eşref-i cümle na'mādır
Bī-şekk ü gümān ni'met-i zī-ḫıymet-i ihlāş

6. Bu ‘āciziñ Allāh için ey mefḥar-ı kevneyn
Sizden diler ancaḳ heme ān himmet-i iḥlāṣ
7. İḥsānıñ eger olmaz ise yār u mu‘īnim
Ḥāṣıl edemem zerre ḳadar ḳuvvet-i iḥlāṣ
[17b]
8. Dāreynde olur vuṣlat-ı cān-baḥşına māni‘
Sevdā-yı sivā meyl-i hevā ḳillet-i iḥlāṣ
9. Āyāt ile mevşūf-ı Ḥudā oldular işte
Zātıñla eden ehl-i vefā hicret-i iḥlāṣ
10. Etmez bu cihān zevḳine ‘aṭf-ı nigeḥ aṣlā
Ol kes ki dimāğında ola lezzet-i iḥlāṣ
11. Her kim bula degmez dükeli devlet-i dünyā
Ferdā-ārā nūr-ı kalb ḡanī şervet-i iḥlāṣ
12. Her bār eder a‘dā-yı zünüb üzre muṣaffer
Dil-dādesini devlet-i zī-şevket-i iḥlāṣ
13. Kimse olamaz vāḳıf-ı esrār-ı ḥaḳāyık
Ḳalbinde rüsūḥ bulmaya tā şafvet-i iḥlāṣ
14. Ey mālik-i her-efḍal-i aḥlāḳ u ḥaşā’il
Ḥāş oldu saña efser-i pür-zīnet-i iḥlāṣ
15. Ḥāk-i deriñe şıdḳ ile kim rabṭ ede göñlün
Elbetde olur müktesib-i ‘izzet-i iḥlāṣ
16. Neyl-i kerem ü fazlıña yoḳ çāre-i dīger
İllā ki gerek dilde ola rikḳat-i iḥlāṣ
17. Çün vāsıṭa-ı vuṣlat odur ḡayrı degildir
Mefrüz-ārā a‘dd olunur raḥmet-i iḥlāṣ
18. Ḥüsñī ḳulunu ey şeh-i şāhān-ı dü-‘ālem
Ḳıl mazḥar-ı sa‘y-ı şeref-i ḥizmet-i iḥlāṣ

(40)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Meded ey şāh-ı rūsül raḥmet-i Rabb-ı feyyāz
Meded ey mükrim-i zī-devlet-i Rabb-ı feyyāz
2. Maḥrem-i bezm-i ezel neş'e-i künh-i neş'et
Meded ey efdal-i her-ni‘met-i Rabb-ı feyyāz
3. Sırr-ı tekvīne sen olduñ sebep-i maḥz-ı zuhūr
Meded ey aşl-ı der-i ḥikmet-i Rabb-ı feyyāz
4. Zāt-ı pākiñdir olan ma‘rifet-i Ḥaḳḳ’a delīl
Meded ey kenz-i heme-ḳudret-i Rabb-ı feyyāz
5. Şeref-i leyle-i İsrā saña oldu maḥşūş
Meded ey mübtehic-i vuşlat-ı Rabb-ı feyyāz
6. Kimse sensiz olamaz vāşıl-ı ser-menzil-i ḳurb
Meded ey nūr-ı reh-i ḥullet-i Rabb-ı feyyāz
[18a]
7. Seni görmek Ḥaḳ’ı görmek gibidir bī-şübhe
Meded ey āyīne-i vaḥdet-i Rabb-ı feyyāz
8. ‘Ālemīne sebep-i mağfiret ancak sensin
Meded ey ‘izzet-i pür-himmet-i Rabb-ı feyyāz
9. Oldu çünkü keremiñ vāsıta-i ‘afv-ı zünüb
Meded ey ḳufl-i der-i re’fet-i Rabb-ı feyyāz
10. ليس من دونك با الله ملاذی ابد
Meded ey ḳalb-i yem-i şefḳat-i Rabb-ı feyyāz
11. Ḥüsñ bir ‘abd-i zelīliñdir anı ḳılma melīl
Meded ey ḳullarına raḥmet-i Rabb-ı feyyāz

(41)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Ḥılḳatiñ oldu bütün ḥalka medār-ı inbisāt
Ḳıldı nūr-ı ḫal‘atiñ kevine nişār-ı inbisāt

2. Gelmeseydiñ ‘āleme ey şems-i bī-miṣl-i ezel
Zīr-i zulmetden çıkar mıydı nehār-ı inbisāt
3. Mevsim-i pür-feyż-i luṭf-ı bi‘setiñdir muṭlaḳā
Eşref-i her-mevsim ü faşl-ı bahār-ı inbisāt
4. Nūş edenler bāde-i pür-zevḳ-ı şevḳ-ı ‘aşkıñı
Haşre dek olsa gerekdir neş’e-dār-ı inbisāt
5. Sen ne a‘zamsın ki şāhā dikdigiñ bir naḥl-ı huşk
Oldu bir ānda hemān pür-berg ü bār-ı inbisāt
6. Hāzret-i Nūh ismiñi yād etdigi-çün bī-ta‘ab
Keşṭisin Haḳ kıldı tavşıl-i kenār-ı inbisāt
7. Rūz-ı mevlūd-ı şerīfiñde degil ehl-i zemīn
Giydi sükkān-ı semāda hep dişār-ı inbisāt
8. Bir dem olsun görmeden nūr-ı cemāl-i pākiñi
Edemez cismimde bu cānım ḳarār-ı inbisāt
9. ‘Usret içre ḳoyma bu Ḥüsni ḳuluñ ey zū’l-‘aṭā
Senden ister rūz u şeb çünki yesār-ı inbisāt

(42)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Luṭfuñdur olan ümmetiñi ḥāmī vü ḥāfız
Haḳ kıldı şehā himmetiñi ḥāmī vü ḥāfız
[18b]
2. Pā-māli olurduḳ hele hep düşmen-i nefsiñ
Ger eylemeseñ ḳudretini ḥāmī vü ḥāfız
3. ‘İşyānımızı ‘afv edip ey şāfi‘-i erḥam
Dā’im bize ḳıl ‘izzetiñi ḥāmī vü ḥāfız
4. Āzāde-i feryād-ı ḡamız bildigimizden
Farṭ-ı kerem ü re’fetiñi ḥāmī vü ḥāfız

5. Hem düşmen [ü] hem nefis ü hevādan bize her bār
Eyle nazar-ı satvetiñi ḥāmī vü ḥāfız
6. Dünyāda degil rûz-ı kıyāmetde de ḥālā
Bī-şek biliriz şefkatiñi ḥāmī vü ḥāfız
7. Bī-çāre ḳuluñ Hüsni-i miskiniñe Allāh
Ḳıl bir eser-i raḥmetiñi ḥāmī vü ḥāfız

(43)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. El-meded ey mücrimīn-i ümmete 'avn u şeffī'
El-meded ey mübtelā-yı şiddete 'avn u şeffī'
2. Sensin ancaḳ mālik-i tāc u serīr-i ıştıfā
El-meded ey cümle ehl-i kurbete 'avn u şeffī'
3. Zāt-ı pākiñ ḳıldı Allāh 'ālemine mültecā'
El-meded ey eşk-rīz-i miḥnete 'avn u şeffī'
4. Çün mücerred bāb-ı luṭfuñdur bize dārü'l-amān
El-meded ey dāğ-dār-ı firḳate 'avn u şeffī'
5. Hüküm ü fermāniñ iki 'ālemde Ḥaḳ ḳılmış muṭā'
El-meded ey ḥaste-gān-ı ğurbete 'avn u şeffī'
6. Cūduna vā-bestedir ḥall-i cemī'-i müşkilāt
El-meded ey bestegān-ı şıḳlete 'avn u şeffī'
7. Merḥamet ḳıl tut elimden bī-kes ü dermāndeyim
El-meded ey 'āciz-i bī-ḳudrete 'avn u şeffī'
8. Zūlmet-i ye's içre ḳaldım yā Resūla'llāh meded
El-meded ey ehl-i derd-i zücrete 'avn u şeffī'
9. Bir nigāh-ı şefkatiñ mürde dilim ihyā eder
El-meded ey küştegān-ı zillete 'avn u şeffī'

10. Sen Kerīm ü hem Raḥīmsin ben güneh-kār olayım
El-meded ey[ā] te'bīn-i cür'ete 'avn u şeffi'

11. Farṭ-ı 'acz u meskenetle zār eder Ḥüsni kuluñ
[19a]
El-meded ey müznibīn-i ümmete 'avn u şeffi'

(44)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Derd-i hicriñle amān bu sīnem üzre açma dağ
Dūr olan senden olur Ḥaḳ'dan-daḫi çünki irāğ
2. Rū'yet-i nūr-ı ḫayāt-baḫş-ı cemāliñdir murād
Aşl-ı cennetden degil şāhım gül-i gül-zār u bāğ
3. Ḥizmetiñ kaşd eyleyip geldim bu mülk-i cisme ben
Yoḫsa almazdım anı bir kem pula 'inde'l-ferāğ
4. Ān-be-ān bī-iḫtiyār vīrān u bī-nām olmada
Lāyık-ı rağbet olur mı böyle bir köhne bucāğ
5. El-amān yā ol refiḳ-i nefsi-pür-ḫırş u emel
Şaldırır hep seyvi'āte eyleyip terk-i yasağ
6. Verme luṭfuñla meded kıl yā Resūla'llāh meded
Renc ü te'dībe bu 'abd-i 'ācizi izn ü mesāğ
7. Gerçi bir mücrim kuluñdur Ḥüsni ammā ḫaḳ bu ki
Derd-i 'aşkıñla hemīşe yanmada çün şeb-çerāğ

(45)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. ايدانشمانائلا عظم تلطف
Her aḫsen-i evşāf ile hem maḫhar-ı tavşif
2. Maḫbūb edinip zātına Ḥaḳ zātını maḫşūş
Kıldı şeref-i eşref-i *levlāk* ile teşrif³⁵

³⁵bkz. dipnot 16.

3. Hep birbiri ardınca gelen āyet-i Bārī
Etdi ʿıẓam ü şān u kemālātını tazʿīf
4. Hıllāķ-ı ezel hāzret-i vassāfiñ olunca
Ādem nʿeder artık ki eder fazlını taʿrīf
5. Maḥz-ı kerem ü luṭfuñ ile ümmetiñ oldu
Dünyāda vü ʿuķbāda ḥalāş-ı ğam-ı telhīf
6. Halkı reh-i tevḥīde olup hādī-i teslīk
Kıldı nice biñ ehl-i ḥilāf beynini teʿlīf
7. Kırʿān gibi bir muʿcizeniñ maẓharısın kim
Bir lafzını yok kimsede hīç kudret-i taḥrīf
8. Ol fırķa ki fermāniña ʿarz eyledi ṭāʿat
Haķ etdi anı nāʿil-i ʿafv-ı vehm-i taḥvīf
[19b]
9. Ol zümre ki vāh eyledi inkārda ıṣrār
Oldu iki ʿālemde de ol lāyık-ı tezyīf
10. Ey kān-ı kerem ümmetine seyyid-i erḥam
Cüduñ ile kıl miḥnetimin bārını taḥfīf
11. Hüsni kılunuñ ḥāmī ü hem melceʿi sensin
Etdirme anı ḳalʿa-ı ḥüsrānda tevķīf

(46)

Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün

1. Kemāl-i luṭf u cüdundan Ḥudāyā isterim tevfiķ
Ki her kārı olam şerʿ-i mübine nāʿil-i taṭbīķ
2. Benem ol ʿāciz ü dermānde vü bī-çāre kim yā Rab
Hevā etmekdedir hep fiʿl-i lā-ḥayre beni teşvīķ
3. Mülük u āmir u meʿmür melek ü ḳul seniñdir hep
Eder ʿadli o kim fazlıñ ede ḥaķķa anı tesvīķ

4. Müyesser eylemezseñ sen ilāhī kuvve-i temyīz
Ne mümkün haqqı bāṭıldan edem zu‘mumla ben tefrīk
5. Muvaffaq kıl beni yā Rab hemīşe haqqı izhāra
Refīk olmazsa tevfiķiñ bulunmaz çün reh-i taḥķīk
6. Rızāña eylemekdir maqşadım a‘mālimi tevfiķ
‘İnāyet kıl bu yolda etmesin nefsim beni ta‘vīk
7. Olur elbetde her bir emr-i es‘ab eshel ü āsān
Edersen Ḥızr-ı luṭfuñ ger bu ‘abd-i ‘ācize terfīk
8. Amān ḥod-bīn ü ḥod-kār etme Allāh’ım beni zīrā
Olur haqqā bu ahlāk-ı zemīme māni‘-i taşdıķ
9. Kuluñ Ḥüsni-i mücrimde budur dā’im temennī kim
İlāhī eyle her işde muqadder fırsat-ı tedķīk

(47)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- I. Derd-i hecriñ ey şeh-i şāhib-Burāk
Şaldı mülk-i cism ü cāna ihtirāk
N’oldu āyā n’oldu ol bezm-i telāk
Düştüğüm demden-berü senden ırāk
سینهخواهم شرحه شرحها زفراق
[20a]
تابکویم شرحه شرحها زفراق
- II. Kanda kaldı neş’e-i rüz-ı ezel
Biñ cihān bir ānına olmaz bedel
Olduğu-çün neyl-i mevķūfū’l-‘amel
Cān bu tarz üzre eder zār-ı emel
سینهخواهم شرحه شرحها زفراق
تابکویم شرحه شرحها زفراق
- III. Ey gül-i üşküfte-i bāğ-ı cemāl
Cümle cānlar bülbülüñdür çün Bilāl
Eyledikçe dil dem-i vaşlıñ ḥayāl
Bī-tevaķķuf nāy gibi rüz u leyāl
سینهخواهم شرحه شرحها زفراق

تابکویمشر حدرد اشتیاق

IV. منندید مرا احتیاندرد جهان
کار منشد و مید ما هوفغان
اینچه حالستو چه کار ستالامان
از غم و دور نوصاتهمان
سینهخوا همشر چه شر چه از فراق
تابکویمشر حدرد اشتیاق

V. Zāt-ı Hakk'ın bî-meşel cānānısın
Li-ma'allāh tahtınıñ sulṭānısın³⁶
Kāffe-i derd ehliniñ dermānısın
Cānımıñ-da tā ezelden cānısın
سینهخوا همشر چه شر چه از فراق
تابکویمشر حدرد اشتیاق

VI. Hılḳat-i ūlādaki zevḳ u sūrūr
Eyledi sūr'atle 'aynımdan mūrūr
Āh ammā senden ey bedrū'l-būdūr
Etdi-kim-senden bu men miskīni dūr
[20b]

سینهخوا همشر چه شر چه از فراق
تابکویمشر حدرد اشتیاق

VII. از تجلی منکجا شکوینکنم
منکها مکچه جراتد عوینکنم
بندهر اعیبستکبیبیرو اکنم
بسکبیا اینکفتتواویلاکنم
سینهخوا همشر چه شر چه از فراق
تابکویمشر حدرد اشتیاق

VIII. Renc-i ḥasretle vücūd oldu ḥarāb
Dilde de artmada dā'im izṭırāb
Luṭf edip ey dil-ber-i 'ālī-cenāb
Ḳıl cemāliñden amān ref'-i niḳāb
سینهخوا همشر چه شر چه از فراق
تابکویمشر حدرد اشتیاق

IX. حسنتبیبچاره را احسانمکن
چاره بردرد او فرمانمکن

³⁶bkz. dipnot 31.

بعد ازینکریانمکنخندانمکن
هرچهدشوارستمداسانمکن
سینهخواهمشرحشرحهازفراق
تابکویمشرحدرداشتیاق

(48)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

- I. Ederek şiddet-i ‘işıyanımı fehm ü idrāk
Lerze-nāk olmada her laḥza vüçūdum ezbāk
Rüz u şeb ağlayıp etmede girībānımı çāk
Kimse dermān olamaz derdime bi’llāhsivāk
Meded ey ḥazret-i sultān-ı serīr-i *levlāk*³⁷
Meded ey maḥzar-ı ‘ünvān *ve mā erselnāk*³⁸
[21a]
- II. Yüzü kara yüregi kara eli kara menem
Farṭ-ı mecbūr-ı hevā mücrim-i āvāre menem
Sālik-i silk-i ḥaṭā ḥāṭī-i hem-vāre menem
Ümmetiñ içre katı ‘āciz ü bī-çāre menem
Meded ey ḥazret-i sultān-ı serīr-i *levlāk*³⁹
Meded ey maḥzar-ı ‘ünvān *ve mā erselnāk*⁴⁰
- III. Düşmen-i nefis ile etmekte iken ceng ü cidāl
Ġālīb oldu ḥiyeliyle baña ol fitne ḥayāl
Nice zār eylemeyem āh ederek rüz u leyāl
Oldum ālūde-i çirk-āb-ı ma‘āşī vü vebāl
Meded ey ḥazret-i sultān-ı serīr-i *levlāk*⁴¹
Meded ey maḥzar-ı ‘ünvān *ve mā erselnāk*⁴²
- IV. Nigeh-i luṭfuna şāyān olamazsam eyvāh
İki ‘ālemde de ḥālīm olur elbetde tebāh
Görüşüm söyleyişim her baqışım ‘ayn-ı günāh
Kıl baña yā sened-i fażl-ı şefā‘atla nigāh
Meded ey ḥazret-i sultān-ı serīr-i *levlāk*⁴³

³⁷ bkz. dipnot 16.

³⁸ “İnnā erselnāke şāhiden ve mübeşşiran ve nezīran”: “(Ey Muhammed), biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik” (Ahzāb, 33/45; Feth, 48/8).

³⁹ bkz. dipnot 16.

⁴⁰ bkz. dipnot 38.

⁴¹ bkz. dipnot 16.

⁴² bkz. dipnot 38.

⁴³ bkz. dipnot 16.

Meded ey mazhar-ı ‘ünvān *ve mā erselnāk*⁴⁴

- V. Gerçi Hüsni kılunuñ cürmü olunmaz ta‘dād
Eder ammā anı ümmīd-i şefā‘at dil-şād
Edicek nār-ı cahīmden beni muṭlaḳ āzād
Keremiñdir seniñ ey şāh-ı şefā‘at-mu‘tād
Meded ey ḥazret-i sulṭān-ı serīr-i *levlāk*⁴⁵
Meded ey mazhar-ı ‘ünvān *ve mā erselnāk*⁴⁶

(49)

- I. ایامنضافیالدارینکالشمحمیلک
فاناللفیالکونینلمیخلقعدیلک
لکالافضالوالقرانیکفینادلیلک
مددیامنسلکناواعتقدنافیسبیلک
[21b]
ازهمیبیحقحبمنکانخلیلک
دخیلکیامعینیبیارسولاللهدخیلک
- II. بعثت رحمته للخلق من خلاقنا الاعلی
واعطاک الاله سنلک فی لیلته الاسری
ایامن عزک الله بعزسرما اوحی
بفرط العجز حبت راجیا فی بابک العظمی
ازهمیبیحقحبمنکانخلیلک
دخیلکیامعینیبیارسولاللهدخیلک
- III. کماکنت نبیا قبل خلق الانبیا
ایتت آخراً منهم لختم الاصفیا
الیک استناد الخلق حتی الاولیا
ایانورالمبینا انت خیر الاتقیا
ازهمیبیحقحبمنکانخلیلک
دخیلکیامعینیبیارسولاللهدخیلک
- IV. فان لم تتصر فی انت یا خیر نصیرا
سیجعلنی ذنوبی خائبا ثم خسیرا
ولکن حیث ارسلت الی الخلق بشیرا
فکن فضلالعبد خاصک الحنی ظهیرا
ازهمیبیحقحبمنکانخلیلک
دخیلکیامعینیبیارسولاللهدخیلک

(50)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

⁴⁴bkz. Dipnot 38.

⁴⁵bkz. dipnot 16.

⁴⁶bkz. dipnot 38.

1. Ey maẓhar-ı şān u şeref ü ʿizzet-i *levlāk*⁴⁷
Kimse edemez künh-i kemālātını idrāk
2. Buldu şeb-i İsrā’da olup zūlmeti zāʿil
Bu zīnet-i envār-ı ẓudūmuñ ile eflāk
3. Hem seyyid-i ḥalq hem bize sen raḥmet-i Ḥaḳ’sın
Etmez keremiñ ümmetini ḥā’ib u ğam-nāk
4. Bir rütbede koydum-ki yüzüm ḥāk-i ḥulūşa
Bir kimse yok ʿaql u dil ü ʿaynımdave illāk
[22a]
5. İnkārda olan cehl ile tevḥīd-i şifātı
Etsin serini seng-i nedāmet ile şad-çāk
6. Bu ʿāleme hiç gelmedi bir ben gibi mücrim
Ümīd-i şefāʿat eder ammā beni bī-bāk
7. Ḥadīmi ede vaşfını Ḥüsni kuluñ icrā
Şānında seniñ ḥazret-i Allāh dedi *levlāk*⁴⁸

(51)

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

1. Yā Resūla’llāh mübeşşerdir seniñle ümmetiñ
Yā Ḥabību’llāh muḳarrerdür ʿulüvv-i himmetiñ
2. Derd-i ʿiştān ile ben gāyetle rencūrum velī
Yā Nebīu’llāh mübeşşerdir devā-yı şefḳatiñ
3. Sensin ol sulṭān-ı kevneyn ü muʿaẓẓam-menzilet
Yā Şadīku’llāh müneşşerdir sümüvv ü heybetiñ
4. Yok durur senden yaḳīn olmuş civār-ı ḥazrete
Yā Emīnu’llāh mükerrerdür şafā-yı vuşlatiñ

⁴⁷bkz. dipnot 16.

⁴⁸bkz. dipnot 16.

5. Bā'is-i ĩcād-ı 'ālem olduđuñ i'ġlān için
Yā Enīsu'llāh muğadderdir ġudūm-i 'izzetiñ
6. Aşl-ı nūr-ı zāt-ı Hāğ'sın ki vücdüñla seniñ
Yā Ğarīnu'llāh münevverdir serīr-i űevketiñ
7. Ğanda olsa dūşmene ġālib olur bī-reyb ü űek
Yā Ğalīlu'llāh muğafferdir cünūd-ı devletiñ
8. Pāk edip ġalbim hemīşe müsta'id ġıl űevkiñe
Yā űafīyyu'llāh muğahhardır ġarīğ-i ġulletiñ
9. Ğüsñi-i nā-kāmı elbetde eder luğfuñ be-kām
Yā Resūla'llāh muğarrerdir nigāh-ı rağmetiñ

(52)

1. يا رسول الله عند الحق انت الا كمل
يا نبى الله بين الخلق انت الا فضل
2. نور الله بنور وجهن الا ضحى الميز
سائر الكونين حيث انت ابها الاجمل
3. من هو المو صنوف بالآيات و الذكر الحكيم
دونكمياسيديا لاوانتا لابل

[22b]

4. قبلما جا الصفيكنتا نتفيا الصفا
انتا صلا نتوصلا نتفصلا لاؤل
5. منله قري كقربنلتفردا يا فريد
انتفيا الوصاليا لمطلوبصرتا وصل
6. جامنعينيكسركحلمازا غا البصر
انتعينا الحقنور عينخلقا كحل
7. انتعوننا الحقمصبا حالظلاما لانام
انتدر الدر يل مناصلدر ابل
8. يا عظيمالخلقانترحمتهللعالمين
يا شفيعالذنبينا نتالشفيعالاقبل
9. انتي و حيفيفؤدا يانتر و حيفيا الوجود
لاتدر فيتحتتعبجملظما شقل
10. انتاها لنتسهال لنانلكلا لمرام
كلما للغير صعبقد اتا كما سهل
11. يا جيباللمهار حمدلنا انتالرحيم
ضا غصبريضاقصبر يصار امر يا شكل

12. كئلنا عوننا الاعونالاکهللعباد
صرتینا الخلقبالذنبالکثیرا خجل
13. الامانثمالامانفياثیمعاجز
لیسمنائامهفياالکونمثلیاوجل
14. یاملاذیانیققدنادیتکمبالابتهاال
ارحموفیانهامرلیدیکمانجل
15. عبدکالحسنیالذلیلیمهدیالیعتابکم
الصلوةالافضلثمالسلامالاکمل

(53)

Mef'ülü/ Mefā'ülü/ Mefā'ülü/ Fe'ülün

1. Ey nūr-ı ezel aşl-ı emel maẓhar-ı tebcîl
Ḳur'ân'ı ile kıldı Ḥudā zātını tafđîl
2. 'Ālem ile ādemden eşer yoğ-iken aşlā
Var etmiş-idi Ḥaḳ seni her 'ilm ile tekmîl
3. Dāreyn ile maḥlūḳunu ol Ḥālik-ı yektā
Şān u şerefiñ ḥürmetine eyledi teşkîl
4. Hep şuhf u Zebūr hem-daḥi Tevrāt ile İncîl
İ'lān-ı ḳudūmuñ-çün olunmuş idi tenzîl
5. Her emr ü şerī'at-ki şehā var idi evvel
Ḳur'ân-ı 'azîm eyledi aḥkāmını ta'dîl
[23a]
6. Zāhir olıcaḳ şa'ş'a-ı da'vet-i dīniñ
Etdi döneli keşreti Ḥaḳ vaḥdete taḥvîl
7. Vaḥdetde olan nükte-i ma'nā idi maḳşūd
Bu remz ile hem oldu bedīd 'ālem-i tafşîl
8. Güm-geşte-ṭarîḳ olmuş-iken eyledi ḥalkı
Nūruñ cihet-i maṭlab-ı a'lāsına tavşîl
9. Dünyāda vü 'uḳbāda olur nā'il-i āmāl
Kim-ki şeref ü feyz-i rızāñı ede taḥşîl

10. Ey fazl-ı ilāh ümmetine şer^c-i mübîniñ
Her müşkili ħall eyledi her güçlügen teshîl
11. Şıyt u şeref-i bi^csetiñ ey ekmel-i dāreyn
Kıldı ^camel-i küfr ü dālāl ehlini tezlîl
12. Ol zümredeki buğz u nifāk oldu nümāyān
Ĥaqq'ıñ ġazabı cümlesini eyledi tenkîl
13. Her kanda zühür eylese bir ħarb-i muĥālif
Elbetde eder ġayret-i Mevlā anı taĥzîl
14. Fermāniña kim eylemeye ħāşılı tāt
Eyer ġazab u ħahr-ı Ĥaĥ'ı nefsine ta^ccîl
15. Ĥur'an'ı saña ħazret-i Allāh edip inzāl
Da^cvā-yı hilāf ehlini hep eyledi techîl
16. Her sâ'ili hem eyleyip āyāt ile ilzām
Etdi şerefiñ anları-da ħā'ib u taĥcîl
17. Müjde aña kim eyleye cān u dili dā'im
Şevĥ ile seniñ zıkr-i ħayāt-baĥşını tertîl
18. Bi'llāh eder pertev-i evşāf-ı celîliñ
Dillerde olan ħüzn ü ġamı şādīye tebdîl
19. Kim ism-i Ĥaĥ'ı yād ede ismiñle berāber
Ol etmiş olur a^czam u hem efđal-i tehlîl
20. Ey seyyidinā ben reh-i ^caşkında bu cānı
^cizzet bilirim etmegi her laĥzada tebzîl
21. Ĥayf ol göze ki derd-i firākıñla hemîşe
Giryān olarak eylemeye eşkiñi tesyîl
22. Ol rütbe elezdir ki dile lezzet-i ^caşkıñ
Bir şey' ile ħābil degil etmek anı temşîl

23. Yanmaz o vücūd ki der-i iḥsānıñ işigin
Bir kerre ede zāhiri vü ma‘nevī taḳbīl
24. Ey kān-ı kerem şāfi‘-i erḥam kerem eyle
Ḥalk içre beni eyleme āzürde vü terzīl
[23b]
25. Hep cürm ü güneh bendedir iḥsān ise sizde
Ḥāşā ki edem kimseye ‘işyānımı taḥmīl
26. Luṭf eyle ‘ināyet kıl baña *ḳad tebbet lil-llāh*⁴⁹
Etdiyse de nefsim beni ger zenb ile teşğīl
27. Söndürme amān şem‘a-ı ümmīd ü murādım
Eyle naẓar-ı enver-i cūduñ ile teş‘īl
28. Bu mücrimi Allāh için ey hādī-i a‘zam
Ḳıl fevz ü necāt semtine şāyeste-i tesbīl
29. Bī-hadd ü ḥisāb nūr-ı şalāt ile selāmı
Her ān ede Ḥaḳ ravza-yı iḥsānıña tersīl
30. Ey ḥazret-i sultān-ı rüsül maḳşad-ı aḳşā
Ḥüsni ḳulunuñ şıdḳımı ḳıl lāyık-ı tescīl

(54)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Meded ey şāh-ı rüsül ḳılma beni zār u melīl
Melce’ ü cāy-ı amānımsın eyā ḳadr-i celīl
2. Ḥilḳat u bi‘set-i pākiñ gibi rahmet yokdur
Meded ey münteḥab-ı ḥazret-i Ḥallāḳ-ı cemīl
3. Sensin ol aḥsen-i maḥbūb-ı Hudā kim el-ḥaḳ
Sırr-ı Ḥaḳḳ oldu saña leyle-i İsrā’da delīl

⁴⁹“Tebbet yeda ebi lehebin ve tebb”: “Ebu Leheb’in iki eli kurudu. Ve kendisi de yok oldu” (Tebbet, 111/1).

4. Müjde-i makdemiñi vermek için dünyāya
Geldi bi'l-cümle nebīlerle muḳaddemce Ḥalīl
5. Müznibim hem-de sezā-vār-ı cezāyım ammā
Ḳuluñum çünki amān etme beni ḥ'or u zelīl
6. Ğāret-i mülk-i dile ḳaşd edicek leşker-i ğam
Eyle luṭfuñla anı def'e baña naşr-ı cezīl
7. Nigeh-i merḫamet-i ḫazretiñe muḫtācım
Meded ey zü'l-kerem ü şāfi'-i bī-mişl ü 'adīl
8. Ne-ḳadar olmasa 'işyānıma ḫadd ü ğāyet
Zerre-i cūduna nisbetle ḳatı şey'-i ḳalīl
9. Yüzümü zār ederek ḫāk-i niyāza ḳoydum
Ḳıl meded yā senedī[?]be-daḫīl⁵⁰
10. Ḥāl-i yüsrümde vü 'usrumda penāhım sensin
Ḥāşālillāh ki beni luṭfuñ ede ḫalka ḫacīl
11. Ḥüsnī-i mücrime hem-vāre mu'īn ol-ki anı
[24a]
Düşmen-i nefis ü hevā bulmaya taḫriḳe sebīl

(55)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Yā Resūla'llāh etmem ğayra senden 'arz-ı ḫāl
Melce'im sensin iki 'ālemde ey şāḫib-kemāl
2. Var mıdır zātıñ gibi bir kân-ı luṭf u merḫamet
Yok-durur ḫalk etmedi çün zāt-ı Rabb-ı zü'l-celāl
3. Oldı-mı bir ğayrısı senden melāz-ı enbiyā
Olmadı zīrā ki sensin maḫzar-ı feyz-i cemāl

4. Geldi-mi dünyāya başka *rahmeten-lil ʿālemīn*⁵¹
Gelmedi hem gelmesi olmuş-durur emr-i muḥāl
5. Bildi-mi esrār-ı Hakk'ı kimse senden mā-ʿadā
Bilmedi ey nāzenīn-i pādīšāh-ı bī-zevāl
6. Gördi-mi bir dīgeri nūr-ı cemāl-i Ḥālīk'i
Görmedi sen gördüñ ancak ey ḥabīb-i bī-miṣāl
7. Erdi-mi bir başkası ol *ḳābe ḳavseyrfeyzine*⁵²
Ermedi ey maḥrem-i bezm-i tecellī-i viṣāl
8. Verdi-mi bir kimseye her kām u maḳṣūduñ tamām
Vermedi ammā saña verdi Ḥudā-yı zū-nevāl
9. Etdi-mi zātıñ gibi bir mürsel ü yāḥūd nebī
Etmedi ol kuḥl-ı *mā-zāga'l-başardaniktiḥāl*⁵³
10. Kimdir olmuş ḥavf u hevl-i yevm-i maḥşerden emīn
Kimse yokdur başka senden anda bī-ḳayd-ı su'āl
11. ʿAyn-ı Hakk'sın şüpheşiz ey mültecā-yı kā'ināt
Oldu her nuṭḳuñ kelām-ı Hakk ile çün hem-me'āl
12. ʿAvn u cūduñla efendim muṭlakā maḡfūr olur
Cān u dilden zıkr ü fikriñle edenler iṣtiḡāl
13. Bī'l-ʿakis maṭrūd-ı Bārī'dir iki ʿālemde de
Etmeyenler emriñe bī-ḥavf u ḥaşyet imtiṣāl
14. Şāfi'iniñ eşfa'ı vü a'zamısın ey Kerīm
Bendeñi eyle rehā-yāb-ı ḡam-ı ḳayd-ı celāl
15. Ḥüsñ bir ʿabd-i zelīl ü hem ʿalīlīñdir senin
Merḥamet kıl merḥamet ey dāfi-ı renc-i nekāl
[24b]

⁵¹bkz. dipnot 5.

⁵²bkz. dipnot 11.

⁵³“Mâ zâga'l-basaru ve mâ tagâ”: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı” (Necm, 53/16-18).

(56)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Ol merd ki tavazzū' ede bā-āb-ı tevekkül
Lāyıkdır imām olsa be-mihrāb-ı tevekkül
2. Bir kimse ki o bende-i sultān-ı kaderdir
Bī-şübhe anıñ melce'idir bāb-ı tevekkül
3. Hoş görmelidir şıdķ ile hep gerdiş-i dehri
Zīrā a gözüm böyledir ĩcāb-ı tevekkül
4. Bir şeyden o rencide-i hātır mı olur hıç
Her şey'e taħammül eder aşhāb-ı tevekkül
5. Āhirde olur merkez-i maķşūdına vāşıl
Evvelde ta'ab çekse de reh-yāb-ı tevekkül
6. Bir ses çıkarır 'ākıbeti çāresi yokdur
Çünkü toķına bir tele mızrāb-ı tevekkül
7. Allāh olıcaķ hāliķi her fi'liñ efendi
Her şeyde bedīhī durur esbāb-ı tevekkül
8. Jengiñ giderip fer verir āyīne-i ķalbe
Bir kerrecik 'aks etse eger tāb-ı tevekkül
9. Muılaķ bilemez zā'ıķa-mend olmayan ādem
Ne olduķunu lezzet-i şehd-āb-ı tevekkül
10. 'Ālemde ebed-teşne-i hırş u tama' olmaz
Mevlā edicek herkesi sīr-āb-ı tevekkül
11. Yokluķ denilen şey' ebedī hātırı gelmez
Geçse ele ger cevher-i nāyāb-ı tevekkül
12. Ez cān u gönül şıdķ u vefā ehli olurlar
Bir işde riyā eylemez erbāb-ı tevekkül
13. Hüsni ķuluna hil'at-ı maķşūse-i haķdır
Şanma dikinir derzīde eşvāb-ı tevekkül

- (57)
- I. يا خالق حيا القديم
يا قادر فر العظيم
انتا لمغرد الكريم
انتا لعغو انتا الحليم
انيا ليمو الاثيم
[25a]
فاغفر لي يا ربحيم
- II. يا مال كيا ذا الجلال
يا ذا الجمال والكمال
يا ذا العطايا والنوال
قد حبتك بالابتها
انيا ليمو الاثيم
فاغفر لي يا ربحيم
- III. يا رب بحق مصطفى
والمجتبى خير الورى
والحقمنا لعا
اكشفا لم يضرنا
انيا ليمو الاثيم
فاغفر لي يا ربحيم
- IV. والجبرئيل المكينيل
والعزرنيلو الاسفيل
والصدقمولانا الخليل
حبتو خليليا جليل
انيا ليمو الاثيم
فاغفر لي يا ربحيم
- V. ثم بصحبا حمعين
والاوليالا كمين
والحرمتها هال يقين
منكا لعطايا ميعين
انيا ليمو الاثيم
فاغفر لي يا ربحيم
- VI. بالسرمافيا لبسملته
والفضلما فيا الحمدلته
والفوز ما فيا الصلوة
يا عالما بالمسئلته
[25b]
انيا ليمو الاثيم
فاغفر لي يا ربحيم
- VII. ثم ياسما السور
والمعجزات المشتهر

- والرمز فيمالاتزر
 اخلصني من خراب البشر
 انيالي موالاتيم
 فاغفر لي يا رب الرحيم
- VIII. ما غالب حاشا من اتاك
 ما خاب كل من دعاك
 لا التجي فردا سواك
 مولاي يكفي عطاك
 انيالي موالاتيم
 فاغفر لي يا رب الرحيم
- IX. منا الصلوة المستدام
 ثم السلام بالقيام
 بلغ الى بدر التمام
 والال و الصحب العظام
 انيالي موالاتيم
 فاغفر لي يا رب الرحيم
- X. قد با دروا اهل الفساد
 ان يظلمو في بالعناد
 ارجوك بالخير العباد
 ارحم لحسنى يا جواد
 انيالي موالاتيم
 فاغفر لي يا رب الرحيم
- [26a]
 (58)

Müstef'ilātün/ Müstef'ilātün

1. Yolla bir hem-dem şād olam her-dem
 Ey ki tū erḥam kıl beni ḥurrem
2. Cürmüme bakma başıma kaçma
 Alnıma taşma ey tūyi a'zam
3. Ortaya atma ğayrıya şatma
 Ağyāra katma ey yār-ı ekrem
4. Ey mihr-i raḥşān 'aqlım perişān
 Luṭf eyle her ān çün oldur elzem
5. Girdim günāha hem derd-i āha
 Geldim penāha ey şāh-ı efḥam

6. Bu cān seniñdir iḥsān seniñdir
Fermān seniñdir yā Rabb-i en‘am

7. Hüsni kuluñdur kimse puluñdur
Ġufrān yoluñdur erḥama erḥam

(59)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

I. Farṭ-ı ‘acz ü meskenetle dergehiñden yā Ḥalīm
Kullarıñ ‘avn u ‘aṭā eyler temennī yā Kerīm
Vāqıf-ı her-ḥālımız sensin mücerred yā ‘Alīm
Kıy-ı tengiden ḥalāş eyle bizi qoyma elīm
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل اللهم مدراراعليسنا يا رحيم

II. El açıp dergāhiña bi’l-cümle şıbyān u ricāl
Baḥr-ı cūduñdan İlāhī raḥmetiñ eyler su‘āl
‘Afv edip ‘işyānımız ey pādişāh-ı zū’l-kemāl
Eyle luṭfuñla bizi āzāde-i renc-i melāl
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل اللهم مدراراعليسنا يا رحيم

III. Teşne-i iḥsānıñız kıl lāyık-ı irvā bizi
Mā‘-i necāḥıñla eyle dem-be-dem iskā bizi
Fazlıñ eyler mevt-i kılletden hemān ihyā bizi
Ye’s-ile redd etme raḥm et ey ganī Mevlā bizi
[26b]
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل اللهم مدراراعليسنا يا رحيم

IV. Hep sebab ‘işyānımızdır şübhesiz bu miḥnete
Hem daḥi bu mertebe men‘-i nüzül-ı raḥmete
Tövbelerle yüz qoduq ancak maqām-ı zillate
Görme lāyık bizleri artık belā-yı şiddete
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل اللهم مدراراعليسنا يا رحيم

V. Yā Ġiyāsü'l-müstağīšīn yā Ġafürü'l-müzribīn
Merhamet eyle be-ḥaḫḫ-ı *rahmeten-lil ʿālemīn*⁵⁴
Baʿde yā Rabb-i be-cāh-ı enbiyā vü mürselīn
Qılma bu bī-çāre-gānıñ kārımı āh u enīn
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل آلهم مدرارا عليسنا يا رحيم

VI. Maʿşiyetdir ḫulluğūñ sermāyesi bī-iştibāh
Sen cenāb-ı Ḥālīḫ'īñ-de şānı hem ʿafv-ı günāh
Ey Vedūd u ey Cevād u ey Raʿūf u ey İlāh
Dergehiñde bir durur ḫükm-i gedā vü pādişāh
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل آلهم مدرارا عليسنا يا رحيم

VII. Derdlere sensin Ḥudāyā dā'imā dermān eden
Cümle ehl-i iḫtiyāca bī-ʿivaz iḫsān eden
Çünkü hem fazlıñdır ancaḫ ʿafv-ı her-ʿişyān eden
Yalıñız Ḥüsni degildir şıdḫ ile efgān eden
سن مغيث و مستغاث جمله خلقسن يا عظيم
ارسل آلهم مدرارا عليسنا يا رحيم
[27a]

(60)

1. يا آلہيا ننتذيا لجاود انتفتا حال کريم
انتمطلوبيا نتمعبود انتفتا حال کريم
2. مالنا منعبد سنلا يا مجيبا لسائلين
انتمعطيا نتمقصود انتفتا حال کريم
3. ريتا ياريتنا ارحمنا واغفرلنا
انتريتا نتموجود انتفتا حال کريم
4. اننا نرجوعطا كا بالحبيبا لمجتي
انتمسنولانتمجهود انتفتا حال کريم
5. منينا ديكدوا مالنا ترد هخائبا
بالتجليا نتمشهود انتفتا حال کريم
6. يا لطيفيا عزيز يارثو فيا غنى
با بلطفك ليسم سدود انتفتا حال کريم
7. عبدك الحسنيلقد مديدا هقائلا
انتورد انتمورود انتفتا حال کريم

⁵⁴bkz. dipnot 5.

(61)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. En e‘az cān ise ḥalk içre eger ĩmānım
İşte ol cān-ile her-dem yoluna ḳurbānım
2. Gerçi bir ‘aciz-i pür cürm ü günāhım ammā
Farṭ-ı ṭā‘atla muṭī‘ çāker-i her-fermānım
3. Dergeh-i luṭfuñadır nevbetim ancak ezeli
Ġayrıdan bekleyemem derd-i dile dermānım
4. Şevḳ-ı zikriñdir olan ḳaşr-ı göñülde ḳā‘im
Ḥaḳ budur ki olamaz başḳa da bir mihmānım
5. İki ‘ālem-de bir ey raḥmet-i maḥz-ı Yezdān
Keremiñdir ola Ḥaḳ dād-res-i efgānım
6. Rāzımıñ bādī-i aṣlīsi degil fikr-i azāb
Dūrī-i vuṣlatınıñ ḥavfı ile giryānım
7. El-amān atma bu miskīni firāḳ āteşine
Ey şefī‘ü’ş-şüfe‘ā pādişeh-i iḥsānım
8. Ārzū-yı nigeḥ-i cūduñ ile şeydā-veş
Rūz u şeb belki de her laḥza vü ān nālānım
9. Ḥüccet-i vüs‘at-ı luṭfuñ yed-i şıdḳımda iken
Ġam yemem her ne-ḳadar olsa daḥi ‘iṣyānım
10. Ḥüsni’dir ümmetiniñ zerre-i hāk-i ḳademi
[27b]
Ḳıl meded ey sebep-i ḥilḳat-i cism ü cānım

(62)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Āh edip ḳan ağlasa el-ḥaḳ sezādır gözlerim
Çün baña benden daha şāḥib-vefādır gözlerim

2. Bî-şerim ben kaçd-ı cürm ü ma'şiyet etdikçe hep
Görmemek ister 'aceb ehl-i hayâdır gözlerim
3. Kendüsin zâhirde gâfil gösterir ammâ degil
Pek serî'ü'l-intikâl remz-âşinâdır gözlerim
4. Manzar-ı kalb olduğu-çün dâ'imâ âyîne-veş
Mazhar-ı 'aks-i şafâ-bahş-ı liqâdır gözlerim
5. Eşk-rîz-i haşyet olsun turmasın zîrâ benim
Derd-i cürm-i cismime 'ayn-ı devâdır gözlerim
6. Hazret-i Haqq'ın görüp her zerrede biñ hikmetin
Mest-i hayret bir 'aceb şeydâ-edâdır gözlerim
7. Hüsn ü kubh-ı fırka nefsim olsa da hâ'il baña
Luft-ı Haq'la hâdî-i râh-ı hüdâdır gözlerim
8. Rûz u şeb noksânımıñ taşhîhine eyle devâ
Kâşif-i her-nokta-i sehv ü haţâdır gözlerim
9. Ma'nevî vü zâhirî temyîz-i hayr u şerr için
Zât-ı Haq'dan bir büyük luft u 'aţâdır gözlerim
10. Etmeyip emr-i Hudâ'nıñ gayrı bir sūya nigâh
Sâ'î-i taşşîl ü hem neyl-i rızâdır gözlerim
11. Olduğundan lâbis-i lebs-i hicâb u ittikâ
Hüsnîyâ pek lâyıq-ı medh ü senâdır gözlerim

(63)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

1. Dilde cânım cânda cânânım Muhammed'dir benim
Nûr-ı kalbim sırr-ı îmânım Muhammed'dir benim
2. Zülmet içre râh-ı maşşûda beni îşâl eder
Şem'î feyzim mihr-i tâbânım Muhammed'dir benim

3. Ğam degil olsam-daħi rencūr-ı derd ü ma‘şiyet
Çāre-sāz-ı derde dermānım Muħammed’dir benim
4. ‘Avn-ı Hāķ’la mülk-i cismim pāy-māl olmak muħāl
Taħt-ı dilde çünki sultānım Muħammed’dir benim
[28a]
5. Āteş-i ‘aşkımla yakmak iş degildir ‘ālemi
Āhıma zīrā sebep cānım Muħammed’dir benim
6. Devlet-i dāreyn ile el-ħaķ mübeşşer olmuşum
Elde fermān dilde bürhānım Muħammed’dir benim
7. Ben güneh-kārım güneh-kārım yā Rābbü’l-‘alemīn
Ṭālib-i ğufrān-ı sübhānım Muħammed’dir benim
8. *Rabbenā yā Rabbenā aġfirli* be-ħaķķ-ı fazla⁵⁵
Çün şeffi‘ ü şāh-ı ihsānım Muħammed’dir benim
9. Hāşālillāh ğayra etmem zerre deñlü ilticā
Melce’-i dāreyn ü hāķānım Muħammed’dir benim
10. Mücrimīniñ erzeli gerçi benem ‘ālemde līk
Dāfi‘-i her-ħāl-i ğüsrānım Muħammed’dir benim
11. İtikād u itimādım böyledir kim Hüsniyā
Dilde cānım cānda cānānım Muħammed’dir benim

(64)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Beyt-i dili teşrīf edicek yār-ı mu‘azzam
Etdi bu vücūd mülkünü bir nūr-ı mücessem
2. Ben benligimi bilmedigim işte bu demdir
Beşerīlik beşerīlik ey ğalb-i mükerrem⁵⁶

⁵⁵ “Rabbenā’ ğfir lī ve li-vālideyye ve li’l mü’minīne yevme yekūmü’l-hisābü”: “Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla” (İbrahim, 14/41).

⁵⁶ Vezin problemlili.

3. Erdi saña çün nazra-i ihsân-ı Muhammed
Kıldı seni taşfiye o zü'l-feyz-i muḳaddem
4. Her laḫzada sen secde-i şükr eyle Hudā'ya
Etdi saña bir cūd-ı etemm luṭf-ı mufaḫḫam
5. Yā Rab ne 'ināyet ne 'aṭādır bu ne ihsân
Her yüzden ise cürm ü kuşūrüm-da müselleme
6. Tırma yine meşgül-ı şalāt ile selām ol
Çün sence necāt bundadır ey cān-ı mu'alleme
7. Ey Hüsni ğamı terk edip artık feraḫ eyle
Bî-şek seni ḫāmī durur ol şāh-ı mu'azzam

(65)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Yā Rab emelim zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin
Rūḫ-ı ezelim zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin
[28b]
2. Ben n'eyleyeyim cenneti çün olmaya dīdār
Ḥuld u ni'amım zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin
3. Tālib degilim kimsenin ihsânına çünki
Şāḫib-keremim zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin
4. Levḫ-i dil ü 'aynımdaki ol sūre-i enver
Nūn ve'l-ḳalem zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin⁵⁷
5. İslāḫ edicek mutlakā her ḫālde ilāhī
Her bir 'amelim zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin
6. Bir ṭarfede bi'l-külliyeye taḫfifine ḳādir
Bār-ı şaḳalım zāt-ı Ḥabībiñ ile sensin

⁵⁷ "Nūn ve'l kalem ve mâ yesturûne": "Nun. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun" (Kalem, 68/1).

7. Bī-reyb ü gümān eyleyicek şādīye taḥvīl
Hüzñ ü elemim zāt-1 Ḥabībiñ ile sensin
8. Bi'llāh degil ğayrısı illā ki devāī
Derd ü 'ilelim zāt-1 Ḥabībiñ ile sensin
9. Ḥüsñī kılunuñ başka da bir melce'i yoḡdur
'Avn u emelim zāt-1 Ḥabībiñ ile sensin

(66)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Yā Rabbi o şiddīk-i 'atīk 'aşkına olsun
İşte o güzel yār u refīk 'aşkına olsun
2. Ol seyyid-i şecā'-1 mükerrem ü muzaffer
Fārūk-1 naķī yār-1 veşīk 'aşkına olsun
3. Ol nūr-1 ḥayā şāhibi ol eşref-i ümmet
Ya'nī o zekī yār-1 ḥalīk 'aşkına olsun
4. Ol vāķıf-1 esrār-1 nebī şāh-1 vilāyet
Ol ehl-i vefā yār-1 şiddīk 'aşkına olsun
5. Ol zāt-1 ḥasen ḥulq-1 ḥasen neyyir-i aḡsen
Ol sıbt-1 şerīf şeyḡ-i ḥaķīk 'aşkına olsun
6. Ol şāh-1 şehīd bedr-i sa'īd es'ad-1 kevneyn
Ol me'ḥaz-1 'aşk rūḡ-1 şefīk 'aşkına olsun
7. 'Ammeyn-i nebī Ḥamza vü 'Abbās-1 kerīmān
Ol iki celīlān-1 şefīk 'aşkına olsun
8. Kübrā ile Zehrā ki iki maṭla'-1 enver
Anlarda olan ḡalb-i refīk 'aşkına olsun
9. 'Afv eyle benim cürmümü luṭf eyle meded kıl
Aşḡāb-ıla her pīr-i ṭarīk 'aşkına olsun
[29a]
10. Raḡm eyle kılunuñ Ḥüsñī-i dil-ḡūna İlāhī
Her 'aşıķ-1 zü'l-'ayn-1 şehīk 'aşkına olsun

(67)

1. آمدش بيمينعاجزدلريدش حزين
ها تفرمژدهد همكرم متفتحميين
2. كفتايعاشقنا لند همكنا نالهزار
دلبرتدادنا مان توفرمولهبين
3. ايخدا محنتودولتمهازجان تبست
تودهيداء وتو كرديدوايا وقرين
4. معصيتكر دما كر منبتو كر دميارب
ليكدانمكيتو غفار عظيموتو معين
5. منيك معروضه كنمدر دد لغمكينم
هستچو نجلدريد از تو مرا غير بيقين
6. جزز تو دادر سويارند انم حاشا
كه بدر كاه عطايا وكنما هداين
7. كرمها المهست بحقيقتو هميست
مينمايند وليقدرتتا يترسمكزين
8. از كمالكرم تمنمدمدي ميخواهم
تاشومازا لمور نجشهر كو نهباين
9. مكنانينكمتر و بيچاره نذليلچونازلى
كردتازامتا نپادشهر سدر همكين
10. در كه تياجى حصولا هلمخلوقست
بسكجاميرو ما يخالقمنبعدا ز اين
11. مرحمتكنيسر شكفمحسننزيون
چونند انداوز تو غيري خود عونقرين

(68)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. **Derde dermān cānda cānān nūr-ī ĩmān el-amān**
Sīnesūzān dīdegiryān dilperīṣān el-amān
2. **Baḥr-ī ḥikmet maḥẓ-ī raḥmet 'ayn-ī ni'emet zū'l-kerem**
'Avn-ī mennān sırr-ī Qur'ān vaṣl-ī Sübhān el-amān

3. Maşdar-ı cūd hayr-ı mevcūd aşl-ı maşşūdü'l-enām
Mıhr-i raşşān bedr-i tābān şāhib-işsān el-amān
[29b]
4. Faḥr-ı dāreyn ʿizz-i kevneyn cedd-i sıbṭeynü'l-kirām
Ḳuvvet-i cān şāh-ı her-ān naşr-ı deyyān el-amān
5. ʿArş-ı sāye sidre-pāye merḥamet kıl Ḥüsni'ye
Etme artık zār u nālān eyle ferḥān el-amān

(69)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Düşmüşüm kayd-ı belāya yā Resūla'llāh amān
Çāre-res sensin rehāya yā Resūla'llāh amān
2. Melce'-i ḥāşım mücerred sensin Allāh ʿaşkına
Raḥm kıl ben bī-nevāya yā Resūlallāh amān
3. Mazhar-ı givān-ı *levlāk* oldu zāt-ı aḳdesiñ⁵⁸
Mücrimim geldim recāya yā Resūla'llāh amān
4. Sen eger ʿafve sezā kılmaz iseñ bu bendeñi
Ḥāl erer cümle fenāya yā Resūla'llāh amān
5. Tā'ibāna mağfiret tebşirini siz verdiñiz
Tebbet-i cürm mā-mezāya yā Resūla'llāh amān
6. Rütbe-i ʿacz ü gamım vüs'üm tecāvüz eyledi
Ṭālibim luṭf u ʿaṭāya yā Resūla'llāh amān
7. Her ne denlü ʿāşī vü müdbir isem-de ezḳadım
Bendeyim āl-i ʿabāya yā Resūla'llāh amān
8. Çār-yār u āl-i pākiñ ḥürmet-i ʿulyāsına
Eyleme zārım hebāya yā Resūla'llāh amān
9. ʿArz-ı ḥāl şundu saña Ḥüsni' kuluñ ey pādişāh
Ḳıl meded ben pür-ḥaṭāya yā Resūla'llāh amān

⁵⁸bkz. dipnot 16.

(70)

Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlün

1. Ey melāz u mültecā-yı 'ācizīn ü mücrimīn
Ey cenāb-ı şāfi'-i ümmet e'azz-ı müşfikīn
2. Sensin ol maḥbūb u memdūḥ-ı Hudā kim dā'imā
Luṭfunuñ muḥtācıdır hep enbiyā vü mürselīn
3. Ƙulluḡuñ şāniyla faḥr eyler iki 'ālemde de
Cümle ḥalk içre 'umūmen müslimīn ü mü'minīn
4. Vermedi evvel Hudā bir kimseye bu devleti
Ümmetiñdendir olanlar ḡurb-ı Ḥaḡḡ'a vāşılīn
[30a]
5. Müjde-i cān-baḡş-ı teşrifiñle geldi 'āleme
Şübhesiz ey rūḥ-ı kevneyn ekmelīn ü evvelīn
6. Şādıḡīn-i āsitān-ı 'Arş-unvāniñ olur
Nezd-i Ḥaḡ'da maḡzar-ı esrār-ı feyz-i muḥlişīn
7. El-meded ey nāzenīn-i ḡazret-i Allāḡ meded
El-amān ey maḡfired-ḡ'āḡ-ı ḡürūḡ-ı müznibīn
8. Sıḡlet-i bār-ı girān-ı cürm ile ḡālīm yaman
Ƙıl bu 'abd-i müznibe her ḡālde luṭfuñ mu'īn
9. Cünd-i ālām etmede bu kemtere işte hücum
Naşr u imdād eyle def'e yā Naşirü'l-'ācizīn
10. Ḥubb-ı maḡbūl-ı imāmeyn-i celīleyn 'aşḡına
Bendeñi Ƙılma sezā-yı renc-i cevr-i mücbirīn
11. Rū-siyāḡım gerḡi ḡāyet līk farḡ-ı raḡmetiñ
Reng-i beyzā dād-ı ḡufrāndır eyā Nürü'l-mübīn
12. Ezezel çün āsitān-ı aḡdesiñdir melce'im
Ġayra ḡāşā ilticāya gitmem ey sulṭān-ı dīn

13. *Yā Nebiye'l-raḥmeten yā Muṣṭafā-yı zü'l-‘aṭā*⁵⁹
Bendelerdir dergehiñde müfliḥīn ü muḥsinīn
14. Ḥazret-i Ḥaḳḳ’ıñ ṣalātıyla selām-ı ekmeli
Rūḥ-ı pākiñle ola her ḥīn ü ānda hem-niṣīn
15. ‘Avn-ı Ḥaḳ Ḥüsni kuluñ bu zıkr ile dem-sāz ede
Çün budur miftāḥ-ı kufl-ı nuṣret ü fetḥ-i mübīn

(71)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Yā Resūla’llāh bize Ḥaḳḳ’ıñ büyük iḥsānısın
Cümle ḥalk-ı ‘ālemīniñ cānı hem cānānısın
2. Verdi Allāh taḥt-ı *levlāke* seniñle zīneti⁶⁰
Ḥaḳ bu ki sen on sekiz biñ ‘ālemiñ sulṭānısın
3. Na‘t-ı ḳadriñ oldu çünki *raḥmeten-lil ‘ālemīn*⁶¹
Mü‘minīniñ bi’l-‘umūm hem dīni hem īmānısın
4. Sırr-ı *mā evhāsaña* keşf oldu ancak ey Kerīm⁶²
Enbiyā vü mürselīniñ a‘lem ü ‘irfānısın
5. Aşl-ı faşl-ı vaşl-ı ādemde tecellī eyleyen
Cem‘ ü farḳ u vaḥdetiñ sen a‘zam-ı bürhānısın
6. Bizce bī-şekdir bu ki sen zāt-ı Rabb-ı ‘izzetiñ
Maşdar-ı her-ḥikmeti hem maṭla‘-ı Qur‘ānısın
[30b]
7. Ḥüsni-i ‘āciz kuluñ şāyeste kıl iḥsāniña
Çāre-sāzısın efendim derdiniñ dermānısın

(72)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

⁵⁹bkz. dipnot 5.

⁶⁰bkz. dipnot 16.

⁶¹bkz. dipnot 5.

⁶²bkz. dipnot 24.

1. Dergeh-i ihsānıñna her kim ederse ferş-i rû
Nâ'îl-i âmâl olur bî-şekk ü şübhe mü-be-mû
2. Sen o maḥbûb-ı mu'azzamsın ki ḥaḫdır 'āşıkıñ
Bāreka'llāh 'āşık u ma'sūka yā Allāh hû
3. Bir eşerdir zülf-i 'anber-sā-yı zātından seniñ
Gülşen-i bāğ-ı cināna 'aks eden miskin-bû
4. Pertev-i nūr-ı cemāl-i enveriñdir dā'imā
'Ālemi tenvîr eden ey mihr-i a'zam sū-be-sû
5. Ḥaḫḫ-ı ta'zîmi naşıl îfâ ede ḫullar saña
Zât-ı Ḥaḫḫ etmiş iken envā'-ı ta'zîm ey ulu
6. Ḥizmetiñle faḫr ederdi gökde Cibrîl-i emîn
Enbiyâda yirde bir bir ümmetiñ oldu ḫamu
7. Luḫfunu biñ şerm-ile geldim niyâza ey Kerîm
Eyleyip eşk-i dü-çeşmim ile tecdîd-i vuzû
8. Bunca 'atşānı şehâ işkā vü ihyâ eylediñ
Parmağından aḫıdup kevşer gibi bir tatlı şu
9. Ḥüsni-i pür-cürme de raḫm eyle çünki rûz u şeb
Senden istimdād eder hep yā Resûla'llāh deyu

(73)

Mefā'îlün/ Mefā'îlün/ Mefā'îlün/ Mefā'îlün

1. Amān ey şumm u bükümü sāmî' u gūyā eden Allāh
Meded ey 'abd-i nā-bīnāyıda bīnā eden Allāh
2. Amān ey mālîk-i mülk-i vücūd ey ġāyet-i maḫşūd
Meded ey ümmî-i fermān-beri dānā eden Allāh
3. Amān ey yāver-i her-derd-mend ü 'āciz ü miskîn
Meded ey bī-kes ü ednāyı hem i'lā eden Allāh

4. Amān ey Kādir ü ey Muktedir ey Hālik-ı yektā
Meded ey kalb ü cism-i mürdeyi ihyā eden Allāh
5. Amān ey aṣl-ı sırrü'l-sırr-ı halk ü ma'nî-i hilkat
Meded ey sırrını hem keşf ü hem ihfā eden Allāh
[31a]
6. Amān ey 'āşık-ı dil-ḥasteniñ feryādına bā'is
Meded ey verdi ra'nā bülbülü şeydā eden Allāh
7. Amān ey mücrimîne şefkat u gufrānı bî-gāye
Meded ey ehl-i şıdka cenneti Me'vā eden Allāh
8. Amān ey vākıf-ı her-ḥāl ü kāl-i cümle-i maḥlūk
Meded ey her vücūda emrini icrā eden Allāh
9. Amān ey dergehi bay u gedāya melce'-i aḳdem
Meded ey kayd-ı cürmi bî-'ivaz imḥā eden Allāh
10. Amān ey her dem ü ān ruzî-i her-rūze-yi mu'ṭî
Meded ey halkına iḥsānı bî-iḥsā eden Allāh
11. Amān ey dā'-i 'iṣyānım devā-yı luṭfuña muḥtāc
Meded ey nefsi 'abdi mā'il-i dünyā eden Allāh
12. Amān ey kādir-i muṭlaḳ dil-i maḥzūnumu şād et
Meded ey pey-rev-i her-'usrı hep yüsrā eden Allāh
13. Amān ey şāhib-i cūd u 'aṭā Vehhāb-ı bî-hemtā
Meded ey ṭālibiñ maṭlūbunu i'ṭā eden Allāh
14. Amān ey erḥamü'l-raḥman ḳuluñ Hüsniye raḥm eyle
Meded ey ol ḥabîbin şāfi'-i 'uzmā eden Allāh

(74)

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Cemāliñdir seniñ sırr-ı her-āyet yā Resūla'llāh
Kemāliñdir seniñ bî-ḥadd ü gāyet yā Resūla'llāh

2. Seniñ aşıñ durur ma‘nā-yı aşı-ı bā-yı bismillāh
Ne a‘lā bir beşāret bu işāret yā Resūla’llāh
3. Vücūd-ı ‘ayn-ı cūduñ sūre-i *seb‘a’l-meşānīdür*⁶³
Ne ‘izzetdir bu ‘izzet ne sa‘ādet yā Resūla’llāh
4. Sen ol sulţān-ı kevneyn-i mu‘azzam-ķadr [ü] şānsın kim
Seniñdir ħulle vü tāc-ı şefā‘at yā Resūla’llāh
5. Mübāhāt etmesin-mi ķulluġuñla ümmetiñ her bār
Görürken sende envā‘-ı şerāfet yā Resūla’llāh
6. Liķā-ı Hāķ’da dā’im olduġunda reyb ü şek yokdur
Elif-lām-mīm buña eyler delālet yā Resūla’llāh
7. Çü ismiñdir seniñ Tā-hāvü Tā-sīn ü daġı Yā-sīn
Saña ħāşş oldu her ‘izz ü celālet yā Resūla’llāh
8. Sen ol nūr-ı mücessemsin ki zıllıñ görmedi kimse
Hemān sensin şeh-i ħüsn ü melāġat yā Resūla’llāh
[31b]
9. Seniñ tefsīr ü şerġ-i nuţķuña ķādir olan yokdur
Ne mümkin ġayrıda öyle belāġat yā Resūla’llāh
10. Ķuluñ ġüsnī amān güm-kerde-rāh oldu ‘ināyet ķıl
Aña göster hemān semt-i selāmet yā Resūla’llāh

(75)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Yā Rab kim olur yār u mu‘īn ‘abd-i zelīle
Yā Rab kim eder baġş-ı devā dā’-i ‘alīle
2. Sen luţ u kerem etmez iseñ ġāyeti yā Rab
Kimdir ki o yol göstere güm-kerde-sebīle

⁶³ “Seb‘an mine’l mesānī”: “Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (āyetlerden) yedisi ve yüce Kur’an’ı verdik” (Hicr, 15/87).

3. Senden eger olmaz ise ihsān ü ‘ināyet
Yā Rab gele mi hüsni-i feraḥ kalb-i melīle
4. Fazlñ-durur ey Ḥālīk-ı a‘zam seniñ ancaḳ
Nār-ı sitemi gülşen eden zāt-ı Ḥalīle
5. Ḳulmüstenid-i mağfiretiñdir ezeliiden
Ḥāşā ki o dil-beste degil zād-ı ḳalīle
6. Herkes ü heme mūr u meges bir dem ü her-ān
Her ḫālını ‘arz etmede sen Rabb-ı celīle
7. Tevfīkiñ eger ḳılmaz iseñ rehber ü hādī
Nā’il olamaz kimse ebed ecr-i cezīle
8. Bir ḫikmet-i a‘zam bu ki ḫāşş etdiñ İlāhī
Neyl-i emel-i ‘ālemi hep şabr-ı cemīle
9. Ḥüsni kerem-i şāh-ı rūsül rāh-ı emelde
Muḫtāc ḳomaz ümmetini başḳa delīle

(76)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Ḥudā’nıñ cāmi‘-i esmāsı sensin yā Resūla’llāh
Göñüller maḳşad-ı aḳşāsı sensin yā Resūla’llāh
2. Cenāb-ı İzid-i şāhib-cemālin vaşfına mazḫar
Ḥabīb-i ecmel ü ebḫāsı sensin yā Resūla’llāh
3. ‘İlim bir noḳtadır ki cāmi‘-i her-sırr-ı Mevlā’dır
Añın-da ḫaḳ bu ki ma‘nāsı sensin yā Resūla’llāh
4. Tecellī-i cemāl-i Ḥaḳḳ’a çün āyīnedir vechiñ
Bütün a‘lālarıñ a‘lāsı sensin yā Resūla’llāh
[32a]
5. Cemī‘-i enbiyāniñ nezd-i Ḥaḳ’da fazlı var ammā
O cem‘iñ efḫal u evlāsı sensin yā Resūla’llāh

6. ‘Uṣāt-ı ümmetiñ mağfūr olurlar şübhesiz zīrā
Mücerred anlarıñ Mevlā’sı sensin yā Resūla’llāh
7. Dem-i maḥşerde bī-şekk enbiyā vü evliyānıñ da
‘Umūmen melce’ vü me’vāsı sensin yā Resūla’llāh
8. Biḥār-ı raḥmet ü gufrān-ı Ḥaḳḳ’ıñ ḥāşıl-ı ḥalka
Eḥaşş-ı mevrıd ü mecrāsı sensin yā Resūla’llāh
9. Reh-i neyl-i emelde gön̄lümün̄-de her dem ü her ān
Delīl-i a‘zam u aḳvāsı sensin yā Resūla’llāh
10. Ḳuluñ Ḥüsnī iki ‘ālemde mesrūr olur elbetde
Anıñ-çün ḥāmī-i aḥmāsı sensin yā Resūla’llāh

(77)

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

1. Yā Resūla’llāh sensin şāfi‘-i erḥam bize
Zāt-ı pākındır mücerred ḥāmī-i a‘zam bize
2. Her meded çü dergeh-i luṭfuñdan elbet kām alır
Çünki maḥz-ı faẓl-ı Ḥaḳ’sın ey şeh-i efḥam bize
3. Ḥāk-i pāk-i dergeh-i iḥsānıña düşdüüm Ḥalīl
Merḥamet kıl merḥamet ey seyyid-i ekrem bize
4. Ḥāşālillāh kim edem ben ğayra‘arz-ı ilticā
Bāb-ı cūduñdur efendim melce’-i aḳdem bize
5. Yā şefī‘e’l-ḥalk yā rüḥ-ı vüçüd-ı kā’ināt
Neyl-i her-maḳşūda sensin rehber-i eslem bize
6. Devlet-i dünyā vü ‘uḳbādan bedel yā seyyidī
Nazra-i ‘izz-i ḳabülüñdür olan elzem bize
7. Ḥüsnī-i miskīni kıl şāyeste dā’im luṭfuña
Ey şefī‘-i eşfa‘ u ey ḥāmī-i erḥam bize

(78)

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

1. Yā Resūla'llāh kerem kıl nāle vü feryādıma
Yā Ḥabību'llāh yetiş artık benim imdādıma
2. Beyt-i cismim cürm ile ol rütbe etdim-ki ḥarāb
Ġayrı senden kimseler kâdir değil ābādıma
[32b]
3. Pek şaşırđım kendimi güm-geşte-rāh oldum amān
Ķā'il olmaz şefkatiñ bu mertebe ber-bādıma
4. Her ne denli zār u nā-çār u melīl olsam yine
Bir mu'īn-i digeri aşlā getirmem yādıma
5. Ey şefī'ü'l-müznibīn ey *rahmeten-lil 'ālemīn*⁶⁴
Eyle luţfuñla i'ānet bu dil-i nā-şādıma
6. Nefs-i şūma aldanıp düşdüm bu kayd-ı zillete
Emr ü ihsānıñ gerekdir muţlakā āzādıma
7. Ey 'azīmü'ş-şān mücerred sende vardır iktidār
Def' ü ref' ü kahr u cevr-i düşmen-i bī-dādıma
8. İşte bir bir şimdi her noşşānımı fark eyledim
Bu felāket oldu bā'is̄ gāyet-i irşādıma
9. Fazl u cūduñ idi dā'im dest-gīr ü reh-berim
Yohsa ḥāşā istinād etmezdim isti'dādıma
10. Merḥamet kıl dergehiñden cürmüm ey Faḥrū'l-enām
Olmasın bādī meded Allāh için ib'ādıma
11. Zikr ü fikr-i her-dem-i cān u dilim sensin benim
Yād-ı ismiñdir ḥalāvet-baḥş olan evrādıma
12. Yā Resūla'llāh kuluñ Ḥüsnī saña düşdü daḥīl
Redd ü maḥzūn eyleme ol dād-res feryādıma

(79)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

⁶⁴bkz. dipnot 5.

1. Miyān-ı enbiyāda muştafāsın yā Resūla'llāh
Bize bi'llāh mışbāh-ı dūcāsın yā Resūla'llāh
2. Dü kevnin varlığı nūr-ı celīlin feyzidir va'llāh
Mu'aḥḥar vārid olmuş mübtedāsın yā Resūla'llāh
3. Şefā'at ḥulle vü tācı seniñdir tā ezel çünki
Sipeh-sālār-ı ceşş-i enbiyāsın yā Resūla'llāh
4. Olup refref-süvār-ı 'izz ü şān-ı salṭanat el-ḥaḳ
Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyr-āşināsın* yā Resūla'llāh⁶⁵
5. Saña fetḥ oldu ancaḳ bāb-ı kenz-i sırr-ı sübhānī
Zihī miftāh-ı bī-mişl ü behāsın yā Resūla'llāh
6. Şerīf ü eşref ü 'ālī vü 'alā şāh-ı bī-hem-tā
Nebiyi-yi müctebā kān-ı 'aṭāsın yā Resūla'llāh
7. Erer her ḳanda olsa bī-kesān-ı ümmete luṭfuñ
Şefī'-i a'zam u şāḥib-vefāsın yā Resūla'llāh
[33a]
8. Seni nev'-i beşer vaşfa nice ḳādir ola şāhım
Ki sen maḥbūb u memdūh-ı Ḥudā'sın yā Resūla'llāh
9. Ḳuluñ Ḥüsni hezār 'acz ile dā'im na't-ḥ'ānıñdır
Kerem ister o sen iḥsān-fezāsın yā Resūla'llāh

(80)

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün

1. Vücūdudur vücūd ancaḳ cihānda yā Resūla'llāh
Vürüduñdur vürūd ancaḳ cihānda yā Resūla'llāh
2. Ne gelmiş var ne gitmiş var ne senden ğayrı görmüş var
Şühüduñdur şühüd ancaḳ cihānda yā Resūla'llāh

⁶⁵bkz. dipnot 11.

3. Ne Mūsī bildi ol sırrı ne ʿİsī kıldı ol seyri
Şuʿūduñdur şuʿūd ancaḡ cihānda yā Resūla'llāh
4. Açıldı cümle ebvāb-ı maḡāşid zātıña el-ḡaḡ
Dürüduñdur dürüd ancaḡ cihānda yā Resūla'llāh
5. ʿAdū-yı şerʿ ü dīniñ oldu hem olmaktadır maḡhūr
Cünüduñdur cünüd ancaḡ cihānda yā Resūla'llāh
6. Çün oldu zātıña mescīd ḡarīm-i vaşl-ı ḡaḡ muḡlak
Sücüduñdur sücüd ancaḡ cihānda yā Resūla'llāh
7. Ḳuluñ ḡüsni'ye luḡf eyle ki bahr-ı raḡmet-i ʿālem
Velüduñdur velüd ancaḡ cihānda yā Resūla'llāh

(81)

Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün

1. Benem dil-ḡaste-i cürm ü isāʿet yā Resūla'llāh
Bu derde çāre sendendir ʿināyet yā Resūla'llāh
2. Uyup ben nefsime nefsim baña çıḡdım reh-i ḡaḡ'dan
Amān şad el-amān senden hidāyet yā Resūla'llāh
3. Baña sen merḡamet etmez iseñ va'llāhi bi'llāhi
Olur elbet hemān ḡālim nihāyet yā Resūla'llāh
4. Cemīʿ-i ehl-i ʿişyāna baña nisbetle esheldir
Velīkin nice eşkeldir ḡıyāmet yā Resūla'llāh
5. Beni maḡcūr u mehcūr eyleme ey şāhlar şāhı
Be-ḡaḡḡ-ı maʿnī-i sırr-ı bidāyet yā Resūla'llāh
6. Deḡişmem ḡulluḡuñla devlet-i dünyā vü ʿuḡbāyı
Bu niʿmet bendeñe eyler kifāyet yā Resūla'llāh
[33b]
7. Beni tedbīre sevḡ etmek diler her kārda nefsim
Şanır kim bende var ḡükm ü irādet yā Resūla'llāh

8. Ben ‘iřyān eyledim ammā ki řıdķım olmadı zā’ıl
Bu yüzden eylemem ‘arz-ı řıkāyet yā Resūla’llāh
9. ‘Ulüvv-i řānını bilmekde yokdur zerre nokřānım
Degilsem-de eger řāhib-ferāset yā Resūla’llāh
10. İki řakķ oldu řevķinden eřābi‘-i řerīfeñle
O dem-ki eylediñ māha iřāret yā Resūla’llāh
11. Ne mümkindir olam ben maźhar-ı sermāye-i tevfiķ
Gelir senden ola nařr u i‘ānet yā Resūla’llāh
12. Temenniyle açılmaz kimseye ķufl-ı der-i ümmīd
Eger olmaz ise senden icāzet yā Resūla’llāh
13. Meded ey bā‘iş-i raķmet meded ey řāfi‘-i ümmet
Beni luťfuñla ķıl dā’im ģimāyet yā Resūla’llāh
14. Yüzüm ģāk-i der-i iřsāniña ferş eyleyip her dem
řiyānet isterim Allāh řiyānet yā Resūla’llāh
15. Günāhım maģv olurdu ģāk-i ķüy-ı cennetiñ her ān
Edeydim zāhir ü bāťın ziyāret yā Resūla’llāh
16. Bu ‘abd-i ‘ācize eyle řefā‘at rüz-ı maģşerde
Amān etdirme ‘iřyānım iřā‘at yā Resūla’llāh
17. Ŧabīb-i cān-ı cānānsın ‘ilāc-ı naźra-i cūduñ
Verir her ģaste-i cürme ifāķat yā Resūla’llāh
18. şehen-řāh-ı serīr-i ģazret-i taģt-ı risāletsin
Saña ģāřř oldu hem sırr-ı velāyet yā Resūla’llāh
19. Ŧuluñ Ħüsnī řalāt ile selām eyler saña dā’im
Budur ķünkü aña ‘ayn-ı ‘ibādet yā Resūla’llāh

(82)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Cemî^ç-i enbiyāniñ efðalisin yā Resūla'llāh
 ʿUmūmen ekmelīniñ ekmelisin yā Resūla'llāh
2. Cenāb-ı Yūsuf evvel ħüsn-ile meşhūr idi ammā
 Nice Yūsuflarıñ sen ecmelisin yā Resūla'llāh
3. Egerçi enbiyā nezd-i İlāhīde mübecceldir
 Velākin sen ħamūnuñ ebcelisin yā Resūla'llāh
4. Aĥīren eylediñ ammā vücūd iklīmini teşrīf
 Ezelce evvelīniñ evvelisin yā Resūla'llāh
[34a]
5. Şafā-yı ħurb u vaşl-ı Ĥaĥĥ'a olmuş çok-durur vāşıl
 Yine bu cümleñ-de avşalısın yā Resūla'llāh
6. Ulu'l-ʿazm-i kirām maĥbūl-ı Ĥaĥ'dır cümleden ezyed
 Bu cem'ın-de e'azz ü aĥbelisin yā Resūla'llāh
7. Bu ʿabd-i ez'afīñ Ĥüsni'ye luţf eyle şefā'at ħıl
 Şefi'ler eşfa'ı hem efðalisin yā Resūla'llāh

(83)

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün

1. Seniñ luţfuñ beni bī-çāre ħoymaz yā Resūla'llāh
 Kemāl-i rahmetiñ āvāre ħoymaz yā Resūla'llāh
2. Bu kemter ʿabdiñe cünd-i ħumūm ħaşd-ı hücūm etdi
 Velī cūduñ yed-i ħaddāra ħoymaz yā Resūla'llāh
3. Egerçi cürmüme ħadd ü nihāyet yoĥsa da fazlıñ
 ʿAdūyı muţlakā ızrāra ħoymaz yā Resūla'llāh
4. Mu'ın ü dest-gīr ü nāşırım cānım efendimsin
 Beni rahmiñ ħam-ı hem-vāre ħoymaz yā Resūla'llāh
5. Kerīmā çün niyāziñ nezd-i Ĥaĥ'da ümmeti oldu
 Bu ihsāniñ bizi idbāra ħoymaz yā Resūla'llāh

6. Saña ol rütbedir şıdkım-ki va'llāhü'l-‘azīm senden
Göñül bir ğayrıyı efkâra qoyamaz yā Resūla'llāh
7. ‘Ulüvv-i himmetiñ hāşā meded-cüyānını koyar
Belā-yı miḥnet-i eşrāra qoyamaz yā Resūla'llāh
8. Şefā‘at merḥamet şefkatde sen bir dānesin bi'llāh
Bu şāniñ ‘ācizini zāre qoyamaz yā Resūla'llāh
9. Eşedd-i cürm ile feryāda geldim çün saña muṭlaq
Yüzümde farṭ-ı cūduñ kara qoyamaz yā Resūla'llāh
10. Daḥiliñ bi'l-imāmeynü'l-kirāmeynü'l-kerīmeyn
Bu ḥāl Ḥüsni kuluñ bī-çāre qoyamaz yā Resūla'llāh

(84)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Cemāl-i pākiñe Ḥālik'dir ‘āşık yā Resūla'llāh
O ‘āşık sen aña ma‘şuq-ı şādık yā Resūla'llāh
2. Sen ol maḥbūb-ı yektā-yı Ḥudā'sın ki nazīriñ yok
Seniñ ḥüsnuñ durur her ḥüsne fā'ik yā Resūla'llāh
[34b]
3. Saña Ḥaḳ sen Ḥaḳ'a bir rütbe maḥremsin ki ey Muḥtār
Bu luṭfa olmamışdır kimse lā'ik yā Resūla'llāh
4. Seniñ nuṭquñ şehā hem vaḥy-i Ḥaḳ hem ‘ayn-ı Ḥaḳ'dır hep
Çü sensin sırr-ı maḥz-ı zāt-ı Ḥālik yā Resūla'llāh
5. İki ‘ālem ziyā-yı nūr-ı zātiñla münevverdir
Zalām-ı küfr-i dīniñ oldu fālik yā Resūla'llāh
6. ‘Ulüm-ı evvelin ü āḥirini zerre-i ‘ilmiñ
Nice biñ kerrelerle oldu sābık yā Resūla'llāh
7. Ezel sābık iken hep enbiyāyı ḥatm için ancak
Gelip olduñ vücūda şoñra lāḥik yā Resūla'llāh

8. Kelāmıñ ekmel-i cümle kelām u hādī-i tevfiķ
Zebānıñ emr ü hükm-i Haķķ'ı nāṭıķ yā Resūla'llāh
9. Vücūd-ı aķdesiñ bu ümmet-i muḥtācıña ḥaķķā
Büyük bir ni'met iḥsān etdi rāzıķ yā Resūla'llāh
10. 'Umūmen ḥaķķ ķalırđı zulmet-i Őer ü đalāl iĉre
Egerĉi olmasaydı ḥaķķa sā'ıķ yā Resūla'llāh
11. Seniñ Şer'-i mübīniñ ḥayrı Őerden etmese temyīz
Bulunmazdı bunu bir ğayrı fāriķ yā Resūla'llāh
12. ķuluñ Ḥüsni'ye ey kān-ı 'aṭā luṭf u 'ināyet ķıl
ĉü sensin onca hep ümmīd-i vāsıķ yā Resūla'llāh

(85)

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Mefā'ılün

- I. Der-i luṭfuñda bir Őāḥib-ḥaṭāyım yā Resūla'llāh
Kemīne-bende-i al-i 'abāyım yā Resūla'llāh
Giriḃān-dāde-i dest-i ezāyım yā Resūla'llāh
HemīŐe derd-i cürme mübtelāyım yā Resūla'llāh
Bu dā'ı-zenbe muḥtāc-ı devāyım yā Resūla'llāh
- II. Neden ğavvāŐ-ı efķārım ḥaķıķat baḥrine ṭalmaz
Günāhım-mı anı bilmem bu emr-i elzeme Őalmaz
Bilirken 'āķıbet kim bu fenādan bir eşer ķalmaz
Fezā-yı ma'Őiyetde tevsen-i nefsim licām almaz
Beyābān-gerd-i iķlīm-i hevāyım yā Resūla'llāh
- III. Ne rütbe olsa da dil-ḥaste vü nā-ĉār u bī-dermān
Vücūd-ı nār-ı muḥtelle ser-ā-pā olsa da sūzān
[35a]
Őikāyet etme ḥālinden degildir ķābil-i imķān
ĉü yoķdur reh-neverdān-ı reh-i 'aŐķıñda bīm-i cān
Rızā-dāde-i bā-ḥükkām-fezāyım yā Resūla'llāh
- IV. Olanlar sāye-i cüduñda Őāḥā sāye-dār-ı feyż
Olurlar vefķ-i dil-ḥ'āh üzre elbet māye-dār-ı feyż
Miyān-ı ehl-i ḥaķda olmaķ iĉün pāye-dār-ı feyż

Beni gencīne-i iḥsāndan kıl vāye-dār-ı feyz
Der-i luṭfuñda bir müflis gedāyım yā Resūla'llāh

V. Mukır mıdır edenler ser-fürū 'aşkıñla sünbül-veş
Olur āzāde ḥār-ı sitem-i ser-geşteler gül-veş
Beni mest etdiği günden maḥabbet cür'ası mül-veş
Egerçi rü-siyāhım gülşen-i vaşfıñda bülbül-veş
Heme şeb tā seḥer nağme-serāyım yā Resūla'llāh

VI. Demem-ki rüz u şeb böyle neden mecbūr-ı āh oldum
Neden terk-i edeble sā'ī-i kesb-i günāh oldum
Dirīgā aldanıp üftāde-i sevdā-yı cāh oldum
Esīr-i dest-i nefis-i şüm olup güm-kerde-rāh oldum
Ḥalāş eyle giriftār-ı 'anāyım yā Resūla'llāh

VII. Verir cān u dile revnaḳ ziyā-yı enver-i na'tıñ
Eder çeşmānım aydın dā'imā zīb ü fer-i na'tıñ
Ḳuluñ Ḥüsni'yi mest eyler şemīm-i 'anber-i na'tıñ
Sa'īdiñ ḳalbine şayḳal verendir cevher-i na'tıñ
Çü mir'āt-ı şafā şafvet-nümāyım yā Resūla'llāh

(86)

1. یا منہو فی الخلق و فی الخلق جمیلا
قد صرت الی اللہ حبیباً و خلیلا
2. لایمکن للخلق الی الخلق و صول
لولا کلنا انتبشیرا و ذلیلا
3. ما صار و ما جاء لک الا مشلقط
انت الذی فیما صلوفیما الفصل جلیلا
4. کلا لرسلا و امنیبینا لیک
حتی و جدوا منک الی اللہ سببلا
[35b]
5. لا تکلنا انہ قدنا لمنناہ
منجاء الیبابکبا العجز ذخیلا
6. قد ارسلک الی اللہ الیانا سجمیعا
بالعزّة و الحکمتم و الحکمعدیلا
7. فیما الحبو فیما القر بالی اللہ تعالی
یا سیدنا الیبیلک الفرد مثیلا
8. ما خابنا ستنصر من فضلک حاشا
انکا نغنا بأ و فقیرا و ذلیلا

9. الأنا تيعبدك حسنيود عاكا
لاتتركه ياسند الخلقمليلا

(87)

Fā'īlātūn/ Fā'īlātūn/ Fā'īlātūn/ Fā'īlūn

1. Hāzret-i taḳdīre tefvīz eyleyip her kārımı
Her cihetden ḥüsn-i te'mīn eyledim efkārımı
2. Münkir ü nādāna gerçi etmem ammā keşf-i zār
‘Ārif ü dānā-yı dilden şaḳlamam esrārımı
3. Ḳanda bilsin māye-dār-ı zevḳ-ı vaḥdet olmayan
Ma'nī-i ḥayretdeki inkār ile iḳrārımı
4. ‘Afv ü luṭf-ı Hāḳ durur ḳaşdım hemīşe yoḥsa ben
Kimseye taḥmīle cür’et eylemem evzārımı
5. Olduḡu-çün hestī vü nistī-i ‘ālem bir ḥayāl
Silkip atdım ortaya ben cümle yār [u] varımı
6. Emr-i maḳdūruñ zuhūra gelmesi ĩcābıdır
Bilmemek vaḳtiyle bence yārımı aḡyārımı
7. Dāḡ-dār-ı nefs-i şüm olmaz idim bī-reyb u şek
Rāh-ı Hāḳḳ’a şarf edeydim kūşış-i hem-vārımı
8. Redd ü me’yūs eylemez ḥāl ān ki yā hū ḥalḳ gibi
Ol Kerīmu’llāh ḳabūl eyler benim i’zārımı
9. Hāḳ baña her ḥālde kāfīdir ḳo ḥaşm-ı bī-amān
Tārmār etsin merāmı üzre dār u varımı
10. Ğayretu’llāh lā-cerem bir gün eder lā-būd zuhūr
Baḳ n’olur ol gün bu kevnde ḳāşıd-i ızrārımı
11. Ḥüsniyā ben Hāḳḳ’a yüz tıtdum kemāl-i şabr ile
Çün semī’dir gūş eder elbet benim-de zārımı
[36a]

(88)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Ey şeh-i 'aşkıñ cenāb-ı bī-meşel cānānesi
Nūr-ı 'aşk u şevkiniñ ins ü melek pervānesi
2. Kā'inātıñ mefhar u mümtāz u müsteşnāsısın
Mürğ-ı zāt-ı pākiniñ kurb-ı Hudā'dır lānesi
3. Bādī-i maḥz-ı şudūr-ı emr-i *kündür* maḥdemiñ⁶⁶
Buldu teşrifiñle revnaḳ bu cihān gam-ḥānesi
4. Cennet-i ḥaddiñde Ādem ḥāl-i müşgīniñ görüp
Oldu nā-çār çāşnī-i vaşlımıñ dīvānesi
5. Mihr ü māh u encüm [ü] āfākı kıldı tāb-nāk
Çeşm-i pür-envārınıñ bir nazra-i şāhānesi
6. El-meded eyle kerem olsun bu gönlüm dā'imā
Bāde-i pür-zevk-ı zıkr ü fikriniñ mestānesi
7. Hāşālillāh kim ola maḥrūm-ı luṭf u şefkatiñ
Hānedān-ı ḥāşınıñ bir bende-i merdānesi
8. Zerre-i cūduñla ḳalbimden hemān zā'il olur
Keşret-i cürm ü ḥatāmıñ renciş-i ḥārānesi
9. Dergehiñden ḡayra etmez ilticā Hüsni ḳuluñ
Ḳıl kerem ey kenz-i 'aşkıñ lü'lü'-i şeh-dānesi

(89)

1. عاشق و معشوق ذات حضرت مولی تویی
پادشاه تختگاه ملک اوادنی تویی
2. هیچ کسرا از خلاق دید حق مقدر نیست
نازنین بزم جانبخشای ما اوحی تویی
3. کیست آن غافلکه پرسید از شما احوال روح
آن چه کورست که بنید کاصل هر معنی تویی
4. دردل و جان عموم انبیا و اولیا
مطلب اعلا و هم نیز مقصد اقصی تویی

⁶⁶bkz. dipnot 12.

5. از جمیع کائنات در نزد خَلّاق ازل
اعظم وهم اکمل وهم افضل واولی تویی
 6. در روان تو نهفت هر سرّ خود را ذات حق
اصل روح جسم ذات آدم و حوی تویی
 7. خامهٔ قدرت نوشته بر جبین انورت
آنکه سرّالسرّ ذات و جملهٔ اسما تویی
 8. ذات تو بکزید ایزد از ای حب خویش
دلبر بگزیده یکتا وبی همتا تویی
- [36b]
9. از در لطف تدر دیکر نمیدانند هیچ
دستگیر امتنا امروز و همفرد اتویی
 10. خاک پایت که حلّ هر دو دیدهٔ شاد نماست
چون بنما در حال زار بملجاء اسنیتویی
 11. یککمینهٔ پندها ستاین حسنی در درگاه تو
در داد در مانا و جیست آنکه بود اتویی

(90)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Ey maṭla^c-ı envār-ı füyüzāt-ı ilāhī
Ey menba^c-ı esrār-ı füyüzāt-ı ilāhī
2. Mevlā yalıñız bir saña gösterdi cemāliñ
Ey cāmi^c-i āṣār-ı füyüzāt-ı ilāhī
3. Aşl-ı şadef-i sırr-ı ezel ḥāşılı sensin
Ey lülü-i şehvār-ı füyüzāt-ı ilāhī
4. Olmuş döneli dā'ire-i feyzine dāḥil
Enhār u hem ebḥār-ı füyüzāt-ı ilāhī
5. Bülbülleridir 'aşkıñıñ ervāḥ-ı ḥalā'ik
Ey ḡonce-i gül-zār-ı füyüzāt-ı ilāhī
6. Ḥaḡ kıldı seni cümle kemālātına mir'āt
Ey bā'is-i izḥār-ı füyüzāt-ı ilāhī
7. Ey naḥl-ı ecel-sāyede sidre-i esenni
Ey mevrid-i esmār-ı füyüzāt-ı ilāhī

8. Nūruñla kamu bāğ-ı cinān oldu müzeyyen
Ey cāmi‘-i ezhār-ı füyūzāt-ı ilāhī
9. Zātında Hudā eyledi her hikmetiñ ibrāz
Ey mazhar-ı enzār-ı füyūzāt-ı ilāhī
10. Hüsni kulumuñ kalbini zikriñle kıl ihyā
Ey h[∨]āce-i ezkār-ı füyūzāt-ı ilāhī

(91)

Mef‘ülü/ Mefā‘ilü/ Mefā‘ilü/ Fe‘ülün

1. Ketm üzredir esrārını aḥkām-ı tecellī
Ma‘lūm olamaz kimseye encām-ı tecellī
 2. Hep ṭab‘ına şāyeste edāda biçinir baḡ
Sevb-i emel-i ‘ālemi endām-ı tecellī
(37a)
 3. Biñ nāz u niyāz eyleyerek aldadır āḡir
Bir dāne ile ādemi ibrām-ı tecellī
 4. Tā ḡaşre kadar mest eder elbetde verirse
Sākī-i cefā ‘āşıka bir cām-ı tecellī
 5. Baḡ dīde-i inşāf ile bu çarḡ-ı vücūda
Devr etmede her laḡzada bir kām-ı tecellī
 6. Ḥalkıñ kerem ü luṭfuna etmem nigeḡ aşlā
Besdir baña cānım gibi in‘ām-ı tecellī
 7. Herkes ne kadar men‘ine sa‘y eylese Hüsni
Muṭlaḡ olamaz māni‘-i aḡkām-ı tecellī
[37b]
- (92)
- Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün**
1. Seyyid-i aşḡāb-ı ümmet ḡazret-i Şiddīḡ’dir
Eşref-i erbāb-ı himmet ḡazret-i Şiddīḡ’dir
 2. Varını hem cānını zāt-ı ḡabīb-i Ḥāliḡ’e
Şarf eden şāḡib-mürüvvet ḡazret-i Şiddīḡ’dir

3. Yār-ı ğar oldu cenāb-ı Aḥmed'e ezcān u dil
Efdal-i her-ehl-i ğayret ḥazret-i Şiddīk'dir
4. Sīnesi āyīne-i şıdk u vefādır şübhesiz
Zīb-sāz-ı ḥilm ü şafvet ḥazret-i Şiddīk'dir
5. Aḳdem-i erkān-ı dīn ü a'zam-ı ehl-i yaḳīn
Ḥāce-i dānā-yı ḥikmet ḥazret-i Şiddīk'dir
6. Zāt-ı pākidir medār-ı mefḥaret bu ümmete
Çünkü tāc-ı şān-ı millet ḥazret-i Şiddīk'dir
7. Baḥr-ı cūd-ı Kibriyā'dan cümleden evvel olan
Ḥişşe-yāb-ı feyz-i raḥmet ḥazret-i Şiddīk'dir
8. Kāffe-i sādāt-ı İslām'dan bizim-çün ibtidā
Vācib-i ta'zīm ü raḥmet ḥazret-i Şiddīk'dir
9. Ḥüsni-i kemter ḳulı iḥsānıñı eyler niyāz
Çünkü kenz-i cūd u re'fet ḥazret-i Şiddīk'dir

(93)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Ḥāmī-i dīn ü şerī'at ḥazret-i Fārūḳ'dur
Nāşır-ı ehl-i ḥamiyyet ḥazret-i Fārūḳ'dur
2. Hem emīrū'l-mü'minīn ü hem imām-ı müslimīn
Zāhir ü bāḫın ḥaḳīḳat ḥazret-i Fārūḳ'dur
3. Ser-te-ser dünyāyı ma'mūr eyledi 'adli ile
Ḥüsrev-i şāḫib-meziyyet ḥazret-i Fārūḳ'dur
4. Bīm-i seyf-i intiḳāmı lerze şaldı 'āleme
Tāc-dār-ı zū-başīret ḥazret-i Fārūḳ'dur
5. Rū-yı arz-ı şems-i fazlı eyledi pür-zīb ü tāb
Maḫla'-ı nūr-ı fazīlet ḥazret-i Fārūḳ'dur

6. Ehl-i ĩmān sāyesinde oldu dūřmenden emĭn
Dāfi⁶-i şer ũ mekĭdet ĥazret-i Fārŭk'dur
7. Cŭmle-i sādāt-ı ĩslām i6re bĭ-reyb ũ gŭmān
Ĥā'iz-i 6adr-i meřĭĥat ĥazret-i Fārŭk'dur
[38a]
8. Zāt-ı Ĥa66'a her cihetden far6-ı rab6-ı 6alb ile
Tābi⁶-i ĥŭkm-i meşiyyet ĥazret-i Fārŭk'dur
9. 'Aşr-ı 'adlinde cihānda kimse mazlŭm olmadı
Ĥāfız-ı ũmmet-ra'ıyyet ĥazret-i Fārŭk'dur
10. Oldu her 'azminde dā'im maz6ar-ı tevfi6-i Ĥa6
Aşda6-ı ehl-i 'azĭmet ĥazret-i Fārŭk'dur
11. Ĥŭsnĭ-i 'abd-i zelĭle lu6f eder 6unki bize
Seyyid-i 'avn u nařĭĥat ĥazret-i Fārŭk'dur

(94)

Fe'ılātŭn/ Fe'ılātŭn/ Fe'ılātŭn/ Fe'ılŭn (Fa'ılŭn)

1. Ĥāřřdır ĥilm ũ ĥayā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
Verdi Ĥa6 far6-ı vefā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
2. O durur ekmel-i ĩmān ile mevřŭf-ı cihān
Bu da bir baĥř-ı Ĥudā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
3. Ef6al-i kātib-i vahy etdi anı faĥr-ı rŭsŭl
Ne 'a6ādır bu 'a6ā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
4. Eyledi nuşret ũ tevfi6ini Mevlā yāver
6anda etdiyse 6azā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
5. Emr-i ta'zĭm ũ maĥabbet bize oldu vācib
Ĥādĭ-i rāh-ı ĥudā ĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e
6. Ederiz şıd6 ile tarziye vŭ teslĭm her bār
Seyyid-i ef6al-i māĥazret-i Zĭ'n-nŭreyn'e

7. İlticā eyleyen elbetde olur nā'il-i kām
O melāz-ı zu'afā ḥazret-i Zī'n-nüreyn'e

8. İşte Hüsni kulu-da düşdü şadākatla daḥīl
Ekrem-i ehl-i seḥā ḥazret-i Zī'n-nüreyn'e

(95)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. İbn-i 'amm-i şāh-ı kevneyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır
'Ayn-ı dem-i faḥr-ı dāreyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

2. Zevc-i 'alī-ḳadr-i zāt-ı ḥazret-i Ḥayrū'n-nisā
Vālid-i vālā-yı sıbteyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

3. Dāfi'-i her-şerr-i a'dā şīr-i meydān-ı vegā
Cāmi'-i ma'nā-yı emreyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır
[38b]

4. Şems-i tābān-ı sipihr-i 'ālem sırr-ı ezel
Me'ḥaz-ı envār-ı bedreyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

5. 'Ārif-i her-remz aşlü'l-aşl-ı zāt-ı hem-şifāt
Vāḳıf-ı feḥvā-yı faşleyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

6. Reft ü āmed āmed ü reft rāzını kendi bilir
Zevk-yāb-ı ḥāl-i vaşleyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

7. Ḥaḳ budur ki ehl-i ḳurbdan Ḥaḳḳ'ı bī-perde gören
Her vücūda nūr-ı 'ayneyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

8. Cism-i 'āşıkda hemīşe gūş-ı nuṭḳ-ı yār eden
Ḳuvve-i aḳvā-yı sem'eyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

9. Neyl için Hüsni 'aṭāyā-yı şefī'-i ümmete
Melce'-i a'lā-yı dāreyn Ḥaydar-ı Kerrār'dır

(96)

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün (Fa'lün)

I. Kenz-i esrār-ı Ḥudā şāh-ı velāyetdir 'Alī
Ehl-i imāna bütün şems-i hidāyetdir 'Alī
Da'vet-i ümmete ser-levha-yı āyetdir 'Alī

Ekmel-i halk-ı ilāh feyz-i nihāyetdir ‘Alī
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

II. Kevşer-i aşkıñ odur sākī-i bākī-şifātı
İki ‘ālemde de muṭlağdır anıñ salṭanatı
Evliyā bay u gedā melce’-i pür-mefhāreti
Nezd-i Mevlā’da büyükdür şeref-i mertebeti
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

III. Naşş-ı Kur’ān ile memdūh-ı Hudā’dır Haydar
Menba’-ı şıdk u rızā ‘ayn-ı vefādır Haydar
Vāşıl-ı menzil-i aqşā-yı ‘alādır Haydar
A’yün-i zümre-i ‘uşşāka ziyādır Haydar
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
[39a]
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

IV. Hil‘at-i ‘izz-i imāmetle mübecceldir O
Seyyidü’l-halka qarābetle mübecceldir O
Feyz-i envā’-ı kerāmetle mübecceldir O
‘Ālemi hayra delāletle mübecceldir O
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

V. Tābi’-i işri olan şıdk ile mebrūr oldu
İki ‘ālemde-de hem kūşışı meşkūr oldu
Hayf u evvāh aña kim ‘aksine mecbūr oldu
‘Ahdini nağz edeniñ şevketi meksūr oldu
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

VI. Rāh-ı te’yīd-i şerī‘atda edip bunca cihād
Eyledi dīn-i mübīn mülkini el-hağğ ābād
Bunu inkār edemez kimse velev ehl-i ‘inād
Birdir ol şāh-ı zafer-yāb-ı ‘adālet-mu‘tād
Zu‘afāya nigh-endāz-ı himāyetdir ‘Alī
Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

- VII. Küfrü ĩmāna edip bir dem-i nuşhı tebdīl
Kıldı ĩsī gibi hem mevte hayāta taḥvīl
Sırr-ı Rūḥü'l-Ḳudūs oldur diyelim bī-taĀlīl
Çünkü Ḥaḳ verdi aña cümle Āulūmu tekmīl
ZuĀfāya nigeḥ-endāz-ı ḥimāyetdir Ālī
Nāşir-i cümle-i taḳvā vü diyānetdir Ālī
- VIII. Şefkat-i ümmetine ḥazret-i faḥrū'l-ebrār
O şehi eyledi bī-şübhe vaşī-i muḥtār
Ḥāşālillāḥ ki ola bunda ḥaḫā-yı inkār
Zātıdır meḥaz-ı irşād-ı cemīĀ-i aḫyār
[39b]
ZuĀfāya nigeḥ-endāz-ı ḥimāyetdir Ālī
Nāşir-i cümle-i taḳvā vü diyānetdir Ālī
- IX. Kereminden edicek Mālik'i Mışr'a vālī
CāmiĀ-i ḥikmet idi etdigi Āhd-ı Ālī
Ol-ki tevfiḳ ide bu Āhde umūr-ı ḥālī
Himmet-i Ḥaydar olur yāver-i ḥayrū'l-fālī
ZuĀfāya nigeḥ-endāz-ı ḥimāyetdir Ālī
Nāşir-i cümle-i taḳvā vü diyānetdir Ālī
- X. Āşr-ı şāhen-şeh-i devrāna berāy-ı ḥizmet
Eyledim terceme-i Āhd-i Āzīze cürĀet
Bir eşerdir bu ki her noḳtası maḫz-ı raḫmet
Ḥāşş imiş Ḥaydar'a ḥalk üzre Ālüvv-i himmet
ZuĀfāya nigeḥ-endāz-ı ḥimāyetdir Ālī
Nāşir-i cümle-i taḳvā vü diyānetdir Ālī
- XI. Zāt u evlādını Ḥaḳḳ eyledi maḳbūl-ı enām
Oldular her birisi Āzzet-i vuşlatla be-kām
Ederim şıdk ile ben cümlesine Ārz-ı selām
Ġayrıdan olmadı zāḥir bu nizām üzre kelām
ZuĀfāya nigeḥ-endāz-ı ḥimāyetdir Ālī
Nāşir-i cümle-i taḳvā vü diyānetdir Ālī
- XII. Ḥüsni-i mücrim ü sevdā-zede-i derd-sevā
Çāker-i dil-şude-i ḥāk-durur āl-i Ābā
Ḥazret-i şāḥiñ olup luḫfuna luḫfuyla sezā
Şevḳ ile şükr ederek oldu bu nazmı güyā

Žu‘afāya nigeh-endāz-ı ħimāyetdir ‘Alī

Nāşir-i cümle-i taqvā vü diyānetdir ‘Alī

[40a]

(97)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Hem-dem-i bezm-i şafā-yı Muşţafā’sın yā ‘Alī
Maĥrem-i her-rāz-ı maĥbūb-ı Ĥudā’sın yā ‘Alī
2. *Laĥmike laĥm* ħiţābıyla çü sensin kām-yāb⁶⁷
Şübhe yok kim hādī-i rāh-ı hüdāsın yā ‘Alī
3. Zevc-i Zehrā vālid-i şeh-zādegān-ı mülk-i dīn
Pādişāh-ı taĥt-ı ħurb u ıştifāsın yā ‘Alī
4. Cevher-i evvel-zuhūr-ı nūr-ı ĩmān u amān
Mültecā-yı evliyā vü etkıyāsın yā ‘Alī
5. Yaĥdı hep iĥlīm-i küfrü zü’l-fiĥārın āteşi
Bī-meşel bir şīr-i meydān-ı vegāsın yā ‘Alī
6. Me’ĥaz-ı esrār-ı vaĥdet ĥ‘ace-i ‘ilm-i ledün
Rehber-i vuşlat-serāy-ı Kibriyā’sın yā ‘Alī
7. Seyyid-i aşĥāb u [ümmet]eşref-i ehl-i yaĥīn⁶⁸
A‘zam u hem ekber-i āl-i ‘abāsın yā ‘Alī
8. Cāmi‘-i cümle-fazā’il şāĥib-i sıdĥ u sebāt
Server-i cemi‘yyet-i ehl-i vefāsın yā ‘Alī
9. Hem emīrū’l-mü’mīnīn ü hem imāmū’l-müslimīn
Hem-de ma‘rüz-ı vālā vü iĥtidāsın yā ‘Alī
10. Cān fedā etmekle faĥr eyler yoluñda mü’mīnīn
Çünkü bī-şek şāfi‘-i rüz-ı cezāsın yā ‘Alī

⁶⁷ “Lahmuke lahmî cismuke cismî demuke demî rûhuke rûhî”: “Etin etimdir, cismin cismimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur.” Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 407.

⁶⁸

11. Hāşm-ı zāt u āliñe hāşmız ilā-yevmi'l-kıyām
Bizce sen memdūh-ı fahr-ı enbiyāsın yā 'Alī
12. Zāt-ı pākiñdir delīl-i neyl-i 'afv u mağfired
Nezd-i Hāḡ'da şāh-ı maḡbūlü'r-recāsın yā 'Alī
13. Baḡr-ı cūdundan naşīb ister 'umūmen'acizīn
Tāc-ı fahr-ı esḡiyā kān-ı 'aḡāsın yā 'Alī
14. Rūz-ı ferdā-teşne-gān-ı ümmet-i merḡūmeye
Fazl-ı kevşerle mu'īn-i cān-fezāsın yā 'Alī
15. Zevḡ-ı zikriñle eder bu cān u dil kesb-i sürūr
El-meded sen mürşid-i ḡāl-āşināsın yā 'Alī
16. Dergeh-i luḡfuñ mülāzımdır iki 'ālemde de
Cān-ı cān cānān-ı bī-mişl ü behāsın yā 'Alī
17. Ḳıl şefā'at nezd-i sultān-ı rüsülde bendeñe
Ben 'alīlim sen ḡaḡīm-i zū'l-devāsın yā 'Alī
18. Dāmen-i fazlıñdadır düdest-i şıdḡım ezezel
Rūḡ-ı cism ü ḡāyet-i maḡşūd-ı māsın yā 'Alī
19. Hüsñ-i 'abd-i zelīli ḡıl ḡimāyet seyyidā
[40b]
'Avn-ı Mevlā dāfi'-i renc ü 'ināsın yā 'Alī

(98)

- I. بء بدایت توبی شاه سلام علیک سرّهرایت توبی شاه سلام علیک
اؤل غایت توبی شاه سلام علیک مهر دلالت توبی شاه سلام علیک
تاج سعادت توبی شاه سلام علیک کنز کرامت توبی شاه سلام علیک
نور دلالت شاه سلام علیک
سرّهدایت توبی شاه سلام علیک
- II. جنت و رضوان توبی حوری و غلمان توبی کعبه درمان توبی قبله مردان توبی
مسجد سبحان توبی منبر رحمان توبی خطبه ایمان توبی اعظم برهان توبی
افضل انسان توبی باعث غفران توبی داور هرآن توبی خسرو و خاقان توبی
معدن احسان توبی مظهر عرفان توبی
کامل قرآن توبی شاه سلام علیک

- III. شاهد عقبی تویی مقصد دنیا تویی مطلب اعلا تویی سم و مسمی تویی
نقطه معنی تویی سدرهٔ آستی تویی آدم و حوا تویی نطق مسیحا تویی
آمر تقوی تویی حاکم دعوی تویی اصل سویدا تویی سرو هویدا تویی
جام مصفاً تویی شاه معلّاً تویی
مقصد اقصی تویی شاه سلام علیک
- IV. شاه ملانک سچاه عون جناب آله مرشد عالی نگاه سیّد بی اشتباه
دادرس زار و اه ناصر ذوالانتباه سر تویی اکتسنه مسلک تو شاه راه
[41a]
عرش ترا جایگاه کرسی ترا بارگاه پیر تو هر عزو جاهوا ضعا سرفاه
صدر و لایپنا هیند هرویتوماه
خصمتور و یسیا هشا هسلا معلیک
- V. اصلتور مزعهد و وصلتو عینو وجود علمتو امرورود حکمتو فصله سوجود
نکتہ خلقو و لود معنی از صعود داور تخت خلود مهلک قوم معنود
بدر حقیق نمود دافعش و قود ملجاء عرض درود منبعا آثار جود
حضر تحقرا و دود مالک مکش بود
قامعکبر و یهود شاهسلا معلیک
- VI. اکملا دمتویا دما قد متویا جملوا کرمتویا جیلوا فخم تویی
افضلوا عظم تویا شافعار حمتویا محرما حرمتویا مکرما کرمتویی
لازموا الزمتویا جازما جزمتویا نعمانعمتویا میلما الہمتویی
آیت محکم تویا علموا حممتویی
جامتویا جمتویا شاهسلا معلیک
- VII. هادید پروزتو هر دو موهر روز تو مه دنا مروزتو هر حکما آموز تو
رمز تو مروزتو تور کز تو مرکوز تو حرز تو محروز تو کز تو مکنوز تو
جمعتو مفر و زتو آتش دلسوز تو سپهتو محموز تو مکتو مومبر و زتو
عید تو نور و زتو توطا العفیر و زتو
ماهد لافروز تو شاهسلا معلیک
- VIII. وصف تو کنها الوفا لقب تو اصاله سخا مطلع نور الیقان منبعینا الرضا
[41b]
بهر خبر میتد اذ اتتو هممتی بمصدر حکم قضا منه جعز بقا
کو کبتا بشفزاد ریما صطفا سراز لائشما شدی بانر و نما
باهمپا نبیا آمد هدر خفا
ظا هر ییا مصطفا شاهسلا معلیک
- IX. نیست کما التخفیدر همها لمجلیق دتو قولتو تسهیم نکر فضل تندی
خاصتو سرورین کرم کستری شان تو هر بهتریم کز غیر تندی
داوران سو پریر هر پیغمبری تویغنیالغنی تویبسنیا لسنی
لحم کلحمیبینیکفترا ایدلی
سرور مردانعلیشاهسلا معلیک
- X. راهتور اه خدا امر تو ترکسوا نطقتو و حیخدا اقولتو حکم قضا
رویتو شمسالضحینور اویدرالذجا والاعبا آخرا علیالاعلا
همدمخیرالور محرّمبزمصفا خانته و لاخلالانته و لاملا

در جدر لافتا بر جمه لافنا

انتولیا لولا شاه اسلامعلیک

- XI. الفاما متتو بیمنه ما بتتو بیجا حما بتتو بیصاد صحا بتتو بی
دال دیا نتتو بیطاء طهار نتتو بیفاء فصا حتتو بیبیا یسار تتو بی
اقد محاجتتو بیفیضنه ما بتتو بیبشیر شجا عتتو بیسیفجالا لتتو بی
میر و لایتتو بیحسنا لاحتتو بی
غایتغایتتو بی شاه اسلامعلیک

[42a]

- XII. منشا حسن نظرا و لمنفی الاثر نخلد لپر ثمر و افسر قدر
رو و حو جود پدرا شرفنو عیشرا ز نکمتیا فتفرا نجمش مسوقمر
حافظم لکصور خاز نکاز سیر قبا هُما سیر سرور اثنی عشر
بابشیر و شبر خسرو و الا کهر
مرشد اهل پت شاه اسلامعلیک

- XIII. کوکبا نور تو بیا کبرا کبر تو بیهر شهر تو بی مظهر اظهر تو بی
زهر هُمسکر تو بیفا تحخیر تو بی جلوه هُما خضر تو بی شیوه هُما حمر تو بی
جوهر جوهر تو بی منده تویا زهر و ازهر تو بیا قد سوا طهر تو بی
حیدر صدف در تو بی سا قنکوثر تو بی
خوا جه قنبر تو بی شاه اسلامعلیک

- XIV. باسطخان نعمنا ثر بر هم معد نلطفو کر ممطفنار ستم
نور سپهر حر مکوکم محتر مزینتیا غار میا د شه ندی سلم
ماخذ لو حوقلمنسخه سراسر اتمصا حبعزو قد ما سعد عربو عجم
پشتویناها ممدر همها معلم
از همپرو محتشم شاه اسلامعلیک

- XV. حسنیدرایینتونا نلتلقینتو عقلاوتینتو نقلاتو تعیینتو
ذکراوتیبینتو فکر اوتدوینتو جسماتمدینتو چشماتوزینتو
خائفینتو طالبتحسینتونا ظمر نکینتو بستپر وینتو
قاسم مسکینتو برر هو بردینتو

[42b]

بند هُتمکینتو شاه اسلامعلیک

(99)

Fe⁴ilātün/ Fe⁴ilātün/ Fe⁴ilātün/ Fe⁴ilün (Fa⁴lün)

1. Ey sa⁴ideyn-i celīleyn cenāb-ı Ḥaseneyn
Ey aşıleyn-i kerīmeyn cenāb-ı Ḥaseneyn
2. Nūr-ı düdīde-i Ḥaḫ dīde-i sultān-ı rüsül
Ey ḥasībeyn-i nesībeyn cenāb-ı Ḥaseneyn
3. İki gül-gonce-i gül-zār-ı fu⁴ād-ı Ḥaydar
Ey edībeyn-i necībeyn cenāb-ı Ḥaseneyn

4. Dü ciger-pāre vü cān-pāre-i zāt-1 Zehrā
Ey şaķīķeyn-i şefīķeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
5. Melce³-i a^çzam u hem maṭlab-1 a^çlā-yı enām
Ey ḥabībeyn-i lebībeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
6. Eh-i ĩmān ķuludur ḥāk-i der-i luṭfuñuzuñ
Ey ḥalīfeyn-i şaḥīḥeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
7. Māye-yi şıdķ u vefā eşref-i ḥalk-1 Mevlā
Ey şadīķeyn-i şerīfeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
8. Ḥilm ü selm ile sizi eyledi Allāh mevşūf
Ey ḥalīmeyn-i selīmeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
9. Neyyireyn-i felek-i zāhir ü bāṭın-sizsiz
Ey cemīleyn-i münīreyn cenāb-1 Ḥaseneyn
10. Sizi Ḥaķ tāc-1 şefā^çatla mūkerrem ķıldı
Ey şefī^çeyn-i faḥīmeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
11. Ekrem-i ḥalk-1 cihān-siz ḥaseben hem neseben
Ey ^çafīfeyn-i laṭīfeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
12. Ma^çnī-i nuṭķuñuzu kimsede yok şerḥe mecāl
Ey faşīḥeyn-i belīgeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
13. از شما هر یکی یک شیر عدوتد میرست
Ey şecī^çeyn-i ^çażīmeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
14. Ḥaşre deg fürķatiñizle dökeriz eşk-i elem
Ey şehīdeyn-i bedī^çeyn cenāb-1 Ḥaseneyn
15. Şarf-1 cān eylediñiz dostluğuna Mevlā'nıñ
Ey ḥalīleyn-i nebīleyn cenāb-1 Ḥaseneyn
16. Cūduñuz bendeñüze elbet olur yār u mu^çın
Ey zahīreyn-i serī^çeyn cenāb-1 Ḥaseneyn

17. Tāleb-i fevz u necātem size geldim düşdüm
Ey delīleyn-i ‘azīzeyn cenāb-ı Ḥaseneyn
[43a]
18. Hüsñ kemter kuluñuzdur aña raḥm eyleyüñüz
Ey semīheyn-i fazīleyn cenāb-ı Ḥaseneyn

(100)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Men cenāb-ı Muştafā’nıñ ‘abd-i her-fermānıyım
Hānedān-ı ehl-i beytiñ hem kul u kurbānıyım
2. Hātırā geldikçe ol derd-i belā-yı Kerbelā
Ol belāniñ mübtelā-yı sūziş ü giryānıyım
3. Nām-ı ḥaşm-ı āl-i pāki kāle almağ istemem
Ben o mel‘ūnuñ cihānda eñ büyük düşmānıyım
4. Etmemişdir etdiği zulmü felekde kimseler
Āh o zulmüñ ben esīr-i derd-i bī-dermānıyım
5. Bī-taḥammül āsümān oldu o ḥālden ḥün-feşān
Vāh ne ḥikmetdir bu yā Rab ben bunuñ ḥayrānıyım
6. ‘Arşa-yı maḥşerde şāfi‘ler iken āl-i Resül
Zümre-i bī-ḥürmetiñ ḥayret-keş-i iz‘ānıyım
7. Naşş-ı fi’l-kurbādaki sırr dilde olmuşdur bedīd
Gülşen-i āliñ anıñ-çün bülbül-i nālānıyım
8. Ben naşıl cenk etmeyem ‘udvān-ı bī-īmān ile
Ezezel āl-i ‘abāniñ çāker-i iḥsānıyım
9. Cān nedir ki rāh-ı cānānda anı şarf etmeyem
Nūr-ı āl-i Aḥmed’iñ çün ‘āşık-ı ‘üryānıyım
10. Tīr-i āteş-sāz-ı āhım vermesin rāḥat saña
Ey ‘adū ben bu du‘āniñ dā’imā güyānıyım

11. Boş yere etme cedel sen-de benimle şūfiyā
Ben seniñ efkār u hem ĩmānınıñ nādānıyım

12. Hicr-i āl-i pāk-ile Hüsni gözümdeñ dā'imā
Yaş yerine kan dökülse ben anıñ şāyānıyım

(101)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Āh yine geldi o rüz-ı rusteḥīz-i cān-ḥırāş
Rüz-ı derd-i Kerbelā'dır kim verir ḥalka telāş

2. Ehl-i beytiñ çekdiği renc-i belāyı fikr edip
Dökmek mümkün-mi mü'minler gözünden kanlı yaş
[43b]

3. Şübhe yokdur kim hübüt-ı zāt-ı Ādem'den berü
Olmamışdır öyle dil-süz öyle bir kanlı şavaş

4. Bi'set-i zāt-ı cenāb-ı Aḥmed'i taşdıḳ eden
Hiç olur mı ol Yezid-i bed-fi'āle arkaşaş

5. La'net ol mel'ūna hem a'vānına tā ḥaşre deg
Cism-i murdārına tā ka'r-ı cahīm olsun firāş

6. Her ne dem ol vaḳ'a-ı ḥünin gelirse yādıma
Cism ü cāna muṭlakā ĩrāş eder bir irti'āş

7. Ḳul olan dergāh-ı āle ṭurmasın atsin hemān
Ol ḥabīse kıpkızıl āteş gibi la'netli taş

8. 'Ömrüñ dü rüze-i dünyā için ol seg şifāt
Nefsine zaḳḳūmu etdi mesken-i düzaḥda aş

9. Bu ḥiyānet ṭıynet-i aşliyyesinde var imiş
Çünkü geldi kevine etdi sırrını hep ḥalka fāş

10. Rüz-ı maḥşerde hücüm eylerse 'uşşāḳ üstüne
Der-'aḳab eylerler ol ḥinziri bi'llāh ḥurd u ḥāş

11. Ey eşerr-i cümle-eşrâr etdiğiñ zulme seniñ
Her gelen bu ‘āleme şaşmağda dā’im sende şaş
12. Lā-cerem bir gün olup giryān u nālān dirsın ā
Āh n’olaydı māderimden toğmamış olsamdı kāş
13. Çün me‘ādı etmediñ ašlā tefekkür ey la‘īn
Hızb-i şeytāna refīk etdi seni ‘aql-ı ma‘āş
14. Köhne bir bez-pāre-i ārāyiş-i dünyā saña
Nağd-i ĩmānuñ alıp verdi çü bir rengin kumāş
15. Bü’l-‘aceb bī-‘aql imiş başıñ-ki farzā cebr ile
Cism-i hıznıre tağılsa istemezdi öyle baş
16. Lā’n u ta’n etdikçe ey murdār-ı bī-‘ār ben seni
Nūr-ı ĩmānım olur kalbimde muṭlak lem‘a-pāş
17. Hānedān-ı ehl-i beyte Hüsni eyler cān fedā
Kānda kalmış-ki bu yolda eyleye ašlā telāş

(102)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Şehr-i mātemde baña etme gerekdir dervīş
Vağ‘a-yı āl-i ‘abāyı ederekden der-pīş
2. N’ola hūn-ı cigerim olsa gözümden rīzān
Fürkat-i şāh-ı Hüseyn’le derūnum pür-rīş
[44a]
3. Çāker-i dergeh-i evlād-ı Resūl’um bi’llāh
Baña farz-ı ebedīdir ğam u hūzn ü endīş
4. ‘Aded-i reml ü nemilden dağı efvn la‘net
Ola her lağzada bir cān-ı Yezīd-i bed-kīş
5. İsteyen mağrifeti hāzret-i Hāğ’dan Hüsni
Ağlasın şehr-i Muğarrem’de be-kalb-i dervīş

(103)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Etmeyen adrine evlād-ı Resūl'ıñ urmet
Olur elbetde sezā-vār-ı cezā-yı lā'net
2. Mutafā'yı seven evlādına dūmān olamaz
Böyledir ā'ide-i mezheb-i ehl-i sūnnet
3. aŋı kāfirdir o ki kec-nazar eyler āle
Ederiz anları biz tu'me-i seyf-i ayret
4. Edemez şübhesiz ol dūmen-i Hā da'vī-i dīn
Çünkü şirk ehli bile andan ederler nefret
5. Alamam nāmını āl u aleme avfımdan
Bu bile eylemedir bence kebīre cūr'et
6. Hele İblīse daı bundan eaff olsa gerek
Rūz-ı maşerde belāpāy-ı 'azāb u şiddet
7. Ehl-i İmāna gerekdir ki Muarrem gelicek
Döke ek-i elem ü mātem ü üzn ü minet
8. 'Öşr içinde neler oldu ne kıyāmet opdu
Bizde yokdur buña şabr etmege āl u udret
9. Gelin ey ehl-i vefā āk-i der-i āl-i 'abā
Atalım dūmene hep nīze-i lā'n u zillet
10. Münkirānuñ-da bizi dali-de vardır aā
Anlara çünkü naīb olmadı feyz-i bī'at
11. Cānı cānāna fedā eylemedikçe 'aı
Olamaz vāşıl-ı ser-menzil-i 'izzet ü rif'at
12. Söyledir far-ı maabbet beni her dem Hūsñī
Verse de vermese de zāhid egeri ruşat
[44b]
(104)
Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün (Fa'lün)

1. Ey görñül geldi yine mevsim-i āh u feryād
Kerbelā vaķ'asını eyleyelim ħüzn ile yād
2. Bu ķadır sāde Muħarrem mehine maħşüş-ki
Maṭla'-ı sırr-ı tecellī-i ķahırdan ola zād
3. Bu mehiñ evvel-i'öşründe olan aħvāliñ
Ķābil olsaydı ederdim dūkelisin ta'dād
4. Yeter ammā bize eñ soñraki derd-i vāķ'ı
Āteşe yaķdı ķulūb-ı ümemi ehl-i 'inād
5. نصلا اسئلكما جرا الياخوه
Zümre-i bāġiyeyi etmedi ħayfā irşād
6. Ķanda ol devlet-i dünyā ki ebed nām-ı Yezīd
Eylediñ aniñ için dīniñi ħā'in ber-bād
7. Kerbelā'da ne belālar idi-ki etdi zuhūr
Sen degil-miydiñ aña bā'is̄ olan ey bī-dād
8. Saña İslām'a riyāset ne-ķadar eb'ad idi
Şımf-ı faħħāresini etme gerekdi ırġād
9. Pek fenā etdiler ey ibn-i ciġer-ħ'ār seni
Bī-te'emmül getirip taḫta edenler iķ'ād
10. Bir ħaṭādır bu ki da'vā-ı şavāb etse biri
Edemez kimseyi maħşer günü muṭlak işhād
11. Ķul olaydıñ seni bir pula alur olmaz idi
Yed-i dellāla verip seyyidiñi etdi mezād
12. O ne kār idi-ki etdiñ sen a mel'un cür'et
Hīç-de ħaṭırına gelmedi-mi yevm-i tenād
13. Gelmedi sen gibi bir zālim ü azlem kevne
Eylediñ zulmüñ ile ħalk-ı cihānı ir'ād

14. Burc-ı ‘aķrebde idi Şems ü ķamer bī-Şübhe
O dem ey mār ki seni māderiñ etdi ĩlād
15. Rūz u Őeb maŐhar-ı la‘n olmaķ iķün dūnyāda
Kūfrü mūcib ne eŐerler neler etdiñ ĩcād
16. Şübhesiz red ile senden eder ĩblīs da‘vī
Eyleseñ fi‘liñi ĩgvāsına Őāyed isnād
17. Añla artıķ ki zamānıñda seniñ mel‘anetiñ
Kār-ı Őeyġāna bile verdi bu ‘ālemde kesād
18. Őemer-i zū’l-cevŐ-i ħınzīr ķafa-dāriñ idi
Sen kürekçi o hayāsız yine ķingen ħaddād
19. Tābi‘-i emriñ olup işte o ħınzīr kāfir
Özünü ķıldı yem-i la‘net-i Ħaķķ’a iķlād
[45a]
20. Yā sen ey menzil[?]⁶⁹
Yüregi ķara denī ibn-i ħabīs-i zeyyād
21. Dīn ü ĩmānı ķoyup cānıñı atdiñ nāra
Cāh-ı dūnyā iķün olduñ a ħıyānet cellād
22. Etdiğiñ cevre bedel ey seg-i dil-rīŐ-i‘aķūr
Ede ‘uķbāda Ħudā derd-i ‘azābıñ müzdād
23. Terk-i ħürmet edip evlād-ı Resūl’e a denī
O Yezīd ħınzīriñ emrine olduñ münķād
24. Öyle bir ekfer [?]⁷⁰
Kūfr-i maĥz ‘add olunurken olunur mı imdād
25. Ķāl u ef‘āli bütün Şer‘-i Őerīfiñ ‘aksi
Ebter-i ehl-i đalāl münķir-i aĥvāl-i me‘ād

69 ما ينزل فيه اللعنة

70 ويل لمن خلقه بيعت

26. Hāzret-i şāh-ı şehīdāne ne zūlm eylemedi
Bir içim şuyı revā görmedi bī-neng ü murād
27. O kimiñ gonce-i gül gülşen-i āğūşı idi
Nice şoldurduñ anı sen a eşerr-i ĩ'ād
28. Bu fenā vü o bekā 'āleminiñ şāhı idi
Anları hāzret-i Hāḡ eyledi medḡ ü emcād
29. Ehl-i beyt-i şerefiñ-de işitip nāleleriñ
Yine ḡadırdıñda şebāt etdiñ a ḡıznır-nihād
30. Yā o şāh-zādeleriñ yā ebetī nālesine
Aḡladı ditreyerek ins ü melek cinn ü cemād
31. Sen 'aceb ḡā'in imişsin-ki a ser-defter-i sū'
Ḳalbiñe etmedi te'sīr seniñ ey seg-i sevād
32. Ne zamān-ki ola bu derd ü belānuñ baḡşı
Sūz-ı dil-sūzı ne mümkün ide 'aşıḡ infād
33. Cümleten āl-i celīliñ ciğeriñ ḡūn etdiñ
Tīḡ-i cevr ü sitemiñle a eşedd-i şeddād
34. انه قد غلبت شقوتكم مفترًا
فی جحیم لتكونوا كوقود و وقاد
35. Eşer-i şiddet-i ḡasdiñ idi-ki ey bed-kār
Vermediñ 'avdetine 'izz ile şāhiñ mī'ād
36. اعنا فيكه شما بر همه عالم كرديد
هچ اورانه نمود کرده نه نمروودونه عاد
37. Mesken-i āḡiretiñ büsbütün etdiñ vīrān
Mülk-i dü-rūze-i dünyāñı ederken ābād
38. Böyle bir cān-ı cihānı yaḡıcı nār-ı belā
Yaḡışır mıydı olunsun o muşībet ĩkād
[45b]

39. Ey hanāzīr kıyılır mıydı o şāh-ı kereme
Öyle bir rence taḥammül-mi ederdi ekbād
40. Ol-gün Allāhım ‘aceb rüz-ı kıyāmet-mi idi
Ki o şahrāda ḥaşir oldu o günde ecsād
41. Düşürüp tefriḳa İslām’a ilā yevm-i kıyām
Bāb-ı bağy ü cedeli eylediñiz ḥalka güşād
42. Terk-i tekrīm ile evlād-ı Resūl’e eyvāh
Ne fenā-zād-ı beḳā etdiñiz āḫir i’dād
43. Kesb-i dünyāñız ile her biriñiz eylediñiz
Ḳa’r-ı dūzaḥda hele cāy-ı ‘azābıñ bünyād
44. Lā’n u ṭa’n etmededir sizlere cāndan her bār
Sū-be-sū hep ‘Arab u Türk ü ‘Acem hem Ekrād
45. Yoḳ-durur sizce ‘azābdan ebedī rū-yı ḥalāş
Olsa da Gebr ü Naşārā vü Yahūdī āzād
46. Ümmet-i merḫūme şāfi’lerini bilmeyene
Müslümāndır diye ḳoymaḳ yaḳışır mı ola ad
47. Nice ḥavf etmediler ḥazret-i Ḥaḳ’dan o gürūh
Ekdiler ‘āleme bir buncılayın toḥm-ı fesād
48. Ḥazret-i faḫr-ı rüsülden-de ḥayā eylemeyip
Oldular ḳāşıd-ı cān-ı şürefā-yı evlād
49. Her muşībet-ki bu ‘ālemde pedīd olmadadır
Bā’işidir bu gibi ḳavm-i le’īm ü ḥussād
50. ‘Āḳıbet ḳaldı-mı bir nām u eşer bunlardan
Cümlesin ḳahr-ı ilāh ḳıldı cihāndan ib’ād
51. Terk edip şer’-i mübīni o gürūh-ı maḡrūr
Oldular hep bilerek mā’il-i bağy ü illḥād

52. Turmayıp çāk-ı girībān ederek ağlayalım
Çün gele hātıra ol rüz-ı hüçüm-ı kurād
53. Āl u evlād-ı kirāmıñ bu ğam u miḥnetine
Kağı şādıkdır o kim olmaya eşkte fu'ād
54. İşte hep āl-i 'abā bendeleri 'ālemde
Elem ü hüzn ü ğam u hecr ile oldu nā-şād
55. Yalñız 'öşr-i Muḥarrem'de degildir ğamımız
Giry e vü zār olıdır bize dā'im mu'tād
56. Sīne-süzān olarak ağlamamak elde degil
Āh olunduğça o evzā'-ı mezālīm ĩrād
57. Degiliz biz yalñız işte bu meşrebde hemān
Cümle hem meşrebimizdir su'adā-yı evtād
[46a]
58. Düşmeniz āl-i Resūl düşmenine dāreynde
Hāşelillāh ki ola bunlara ḥā'iz irfād
59. Görmedikçe sizi dūzaḥda mu'azzeb bizden
Zā'il olmaz bu ḥuşūmet bu 'adāvet bu tezād
60. Ehl-i ĩmānda Ḥudā'nıñ kerem ü luḥfu ile
Bu durur meslek-i cümle-'uzemā vü āḥād
61. Ḥā'ini kaşd-ı sıyānet-de ḥıyānet gibidir
Böyle farz etdi bunu zümre-i erbāb-ı reşād
62. Āb-ı nazmımla edip ateş 'adūvāne hüçüm
Eyledim her şerer-i cüz'-i şerīriñ iḥmād
63. 'Arz-ı tarziye vü teslīm ederiz ol şāha
Bizde her ān bu durur aḳdem-i cümle-evrād
64. Cedd-i 'ālīsine de hem eb ü ümm ü aḥına
Ede her-demde şalāt ile selām Rabb-i'ibād

65. Mücrimiz gerçi velākin umarız kim muṭlaḳ
Bizi dūnyāda vü ‘uḳbāda ederler is‘ād
66. Bende-i dergeh-i āliñ ezelīden ḳuluyum
Şu‘le vardır dil ü cānımda benim nūr-ı vedād
67. Ḥamse-i āl-i ‘abā ḥürmetine luṭf eyle
Cürmümü ‘afvıña şāyeste ḳıl ey Rabb-ı cevād
68. Eyleyiñ ey ḥazerāt Ḥüsni-i nālāna meded
Çunki her laḥza vü ān hep size eyler feryād

(105)

1. يا احمد الرفاعي بما جمع الكمال
الحق قد علا كفيعا لمال الوصال
 2. ياسيد الافاضل يا فالق الماشاكل
اخرجتنا بفضلك من ظلمتها الضلال
 3. انتالذي لثمت في حينما سئلت
يد الحبيبا هلا يا صاحب السئوال
 4. منذ الذي تاكمانا نيرتجى حماكم
لاشكور ببحال اقد فاز منزوال
 5. ما بينا ولاء بالنور والضياء
انتالذي تنور كالبدرو الهلال
 6. فيا الحكم كنت فردا بالعلم صرت فردا
والحق حبتت فردا فيعالم الجمال
- [46b]
7. لا بد لي كما تانا فيبا بكما مانا
انيلك مخد يم فيموقعا النعال
 8. رو حيفد اكشيوخا رجوعطا كشيخي
عبدك انا كشيخيا خلصهم من ملال
 9. ارحمد موع عينيا زيزيت زيني
قد حيثتكد خيال بالذلو الزوال
 10. ياسيد الجليليا ملجاء الذليل
يانا صرا العليل في حالها الكلال
 11. يانا شر العطايا ياساترا الخطايا
يامتهوا الشهير بالبر والنوال
 12. حسنيك معبيد اقد يلتجى شديد
انت لها المعينا عونذو الجلال

(106)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Feū‘lün

1. Baña kār eylemek mümkün degil semm-i efā'ī
Ki zīrā ben Rufā'īyim Rufā'īyim Rufā'ī
2. Şaşkın beyhūde olma 'arz u taqdīmiyle meşğul
Cihāniñ bence yoqdur kıymet ü qadr-i metā'ı
3. Degildir mezheb ü āyīnimizzāhid kıyāsī
Semā'īdir semā'īdir semā'īdir semā'ī
4. Ezelden olmuşuz sālīk tarīk-i müstakīme
Bu yolda yoqdur aşlā kimseniñ bizden nizā'ı
5. Ne kārı var saña inkārıñ ey şūfī-i ğāfil
Hayāl etmez misin aşlā 'aceb yevm-i fezā'ı
6. Gel imdi hazret-i Aḥmed Rufā'ī'ye kul ol kim
İki 'ālemde de yoq anlarıñ kaṭ'ā şudā'ı
7. Ne şems ü ne kamerdir gördüğün cism semāda
Odur 'aks-ı tūlū'-ı ḥalka-ı zikriñ şu'a'ı
8. Vişāl hazret-i Ḥaḳḳ'a aḥaḳ olmak ise maṭlūb
Sivāyı terke her yüzden gerek şarf-ı mesā'ī
9. 'Abīd-i bābıñım Ḥüsnī niyāzıñım münādīñım
[?] el-meded yā seyyid Aḥmed Rufā'ī⁷¹
[47a]
(107)
Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün
1. Toḳunma ḳalbine zinhār ḥazer eyle Rufā'īden
Erer Ḥaḳ'dan saña idbār ḥazer eyle Rufā'īden
2. Bize Aḥmed ṭurur ḥāzır Muḥammed'dir daḥi nāzır
Eliñ çek imdi ey bī-'ār ḥazer eyle Rufā'īden

3. Bizim-çün ĩn ü ān cān u cihānıñ yok-durur kaydı
Budur çün meslek-i ebrār hāzer eyle Rufā'iden
4. Göñül tahtında kâ'imdir bizim sulţānımız dā'im
Anı der-pīş edip her bār hāzer eyle Rufā'iden
5. Degil insān efā'ide o sulţāna musahhādır
Eder āhır seni ızrār hāzer eyle Rufā'iden
6. Görüp zāhirde bī-çāre şakın zann etme āvāre
Bilinmez münkire ahyār hāzer eyle Rufā'iden
7. Ederse bendesi bir dem yetiş seyyid diye feryād
Seni maḥv eyler ey bed-kār hāzer eyle Rufā'iden
8. O şāh-ı taht-ı ma'nādır reh-i ğayretde yektādır
Ḳomaz dervīşini nā-çār hāzer eyle Rufā'iden
9. Degildir bende-gānı sāyesinde kimseye muhtāc
Odur çün āmir-i her-bār hāzer eyle Rufā'iden
10. Olur der-maḫhar-ı sırr-ı tecellī-i Ḥalīlu'llāh
Bıçak kesmez ü yakmaz nār hāzer eyle Rufā'iden
11. Cenāb-ı seyyid Aḫmed'dir iki 'ālemde Ğavsu'llāh
Bunu yoḫdur eden inkār hāzer eyle Rufā'iden
12. Odur 'ayn-ı 'Alī vü o velī zāt-ı şifātıyla
Odur hem Ḥaydar-ı Kerrār hāzer eyle Rufā'iden
13. Odur mihr ü odur bedr ü odur hem kevkeb-i dürrī
Odur her maḫla'-ı envār hāzer eyle Rufā'iden
14. Odur pīrim benim hem-de mu'ın ü dest-gīrim o
Aña etdi bu cān ikrār hāzer eyle Rufā'iden
15. Uyup iblīs-i nefse ehl-i Ḥakḫ'a rüz u şeb ḫaksız
Ḥuşūmet eyleme izhār hāzer eyle Rufā'iden

16. Cihān iḳbālınıñ olduñ ise ser-mest ü maḡrūru
Seni anlar eder huş-yār ḡazer eyle Rufā'iden
17. Müheyyādır saña işte hücūm-ı leşker-i ālām
Ederler böyle baḡ aḡtār ḡazer eyle Rufā'iden
18. Cefā vü zulm ile kırdıñ taḡammül riştesin artık
Al imdi lāyıkıñ ḡaddār ḡazer eyle Rufā'iden
19. Ḥarām oldu saña min ba'd ḡuzūr u rāḡat-ı dāreyn
Behey şeytān behey mekkār ḡazer eyle Rufā'iden
[47b]
20. Getirdiñ farḡ-ı cevriñle zūhūra ḡayretu'llāh'ı
Seni ḡahr etdi ol ḡahhār ḡazer eyle Rufā'iden
21. Tefekkūr etmeyip Ḥaḡḡ'ı çü bī-zār eylediñ ḡalkı
Cezānı verdi ol cebbār ḡazer eyle Rufā'iden
22. Cenāb-ı seyidiñ cārüb-keş-i dergehidir Ḥüsni
Olupdur çün baña ol yār ḡazer eyle Rufā'iden

(108)

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Benim şeyḡ-i celīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir
Reh-i Ḥaḡ'da delīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir
2. Düşürmez dest-i ḡazab nefsi-i ḡaddāra beni ḡāşā
Nıgeh-dār-ı sebīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir
3. Göñül ḡaşd-ı ta'alluḡ etmedi bir ḡayra'ālemde
Hemān yār-i cemīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir
4. İki 'ālemde ḡāşıldır benim-çün her emel çünki
Mu'īn-i bī-'adīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir
5. Olur nār-ı sitemden beyt-i ḡalbim Ḥüsniyā maḡfūz
Muḡīmi çün ḡalīlim ḡazret-i Fethü'l-Ma'ārifdir

(109)

Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün

1. Ey şāh-ı iklīm-i vücūd cürm-i günāhım rū-nümūd
Olmazsa senden luṭf u cūd benden baña şāhım çı-sūd
2. Sensin ma‘ārif ma‘deni hem der-i vaḥdet meskeni
Cānım baña bildir beni ilzām ola nefis-i ‘anūd
3. ‘Aşkıñla dil āvāredir lākin yüzüm pek қaredir
Her derde luṭfuñ çāredir zātındadır sırr-ı vürūd
4. Ey ma‘refī-i zü’l-himem yār-ı efa‘ a‘lāü’l-‘alem
Қıl Ḥüsniye luṭf u kerem bilsin nedir maḥv-ı vücūd

(110)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

- I. Ğavṣ-ı a‘zamsın eyā ḥazret-i ‘Abdü’l-Қādir
Mazḥar-ı sırr-ı ledün olduğuş emr-i bāhir
[48a]
Hızr-ı luṭfuñ çağırınca olur elbet ḥāzır
Amān ey şāh-ı kerem şiddet-i ‘aczim zāhir
خذبفضلك بيدى انت قريب الناصر
- II. Şeref-i zāt-ı celīliñle eyā bü’l-‘alemeyn
İftihār etmede hep bendeleriñ der-dāreyn
Şāniña dendi seniñ ḥazret-i kuṭb-ı kevneyn
Amān ey şāh-ı kerem şiddet-i ‘aczim zāhir
خذبفضلك بيدى انت قريب الناصر
- III. Ey cenāb-ı Bedevī vāķıf-ı sırr-ı ezeli
Saña bende olanın ḥāşıl olur her emeli
Şāhib-i tāc-ı velāyetsin ‘ani’n-nesl-i ‘Alī
Amān ey şāh-ı kerem şiddet-i ‘aczim zāhir
خذبفضلك بيدى انت قريب الناصر
- IV. Yā velī-i ebedī şāh-ı vüṣūķī bī-şekk
Erişir himmetiñiz eyleyene ‘arż-ı dilek
Derd-i ğam etmededir Ḥüsni-i bī-çārede pek
Amān ey şāh-ı kerem şiddet-i ‘aczim zāhir
خذبفضلك بيدى انت قريب الناصر

(111)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Turma gir 'āşık iseñ meydān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
Dāhil ol 'ārif iseñ divān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
2. Evliyā vü etḳiyā ḫayretde ḳalmışdır bütün
Rütbe vü şān u reh-i 'irfān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
3. Rāh-ı 'aşḳında fedā-yı cān eder bī-reyb ü şek
Her ne o vāḳıf ola bürhān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
4. Cümleten ins ü melek cinn ü semek oldu muṭī'
Emr-i Ḥaḳḳ'a ezezel fermān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
5. Ḳuṭb-ı dünyā ḡavs-ı ma'nādır o şāh-ı zü'l-'aṭā
Pek sezādır her ne dinse şān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
6. Maḳşad-ı şıdk-ı vişāliñ zātıdır ser-ḳā'idi
'Aḳl irişmez ḳuvvet-i ĩmān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
7. Şıdk u ihlāşile muṭlaḳ intisāb etmek gerek
Maḫzar olmaḳ isteyen ihşān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
[48b]
8. Buldular her derde dermān eyleyenler ilticā
Āsitān-ı āsmān-ı bünyān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
9. Her cihetden nā'il-i tevfiḳ-i Ḥaḳ' dır ey 'azīz
Ḳul olanlar dāver-i her-ān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
10. Fülk-i cānı sevḳ eden erdi kenār-ı maḳşada
Baḫr-ı luṭf u feyż-i bī-pāyān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
11. Vaşl-ı Ḥaḳḳ'a ṭālib iseñ turma yan pervāne-veş
Gece gündüz şem'-i nūr-efşān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e
12. Kuḫl-ı *mā-zāḡa'l-başardan* almaḳ istersen ḫaber⁷²
Cān göziyle baḳ hemān çeşmān-ı 'Abdü'l-Ḳādir'e

⁷²bkz. dipnot 53.

13. Sırr-ı ur'ān nūr-ı vechinden nümāyān oldu hep
Yo-durur mānend-i hūsn ü ān-ı 'Abdü'l-ādir'e
14. Dergehidir müznibīne dā'imā dārü'l-amān
Mücrim iseñ gel arıl dāmān-ı 'Abdü'l-ādir'e
15. Her ne ān-ki derdimi 'arz etdim ol sulāna ben
Nā'il oldum bī-ta'ab dermān-ı 'Abdü'l-ādir'e
16. Ser-te-ser dūnyā vü mā-fihāyı tenvīr eyledi
Bāreka'llāh ol meh-i tābān-ı 'Abdü'l-ādir'e
17. Ārzü-yı neyl-i lufiyla ulı Hūsnī daı
Girdi bu nazmı ile meydān-ı 'Abdü'l-ādir'e

(112)

1. يا احمد البدوي يا معدنا الكرم
يا سيد الازلي يا صاحب العلم
2. يا اصلها العربي يا نسلها العلوي
اعلا كخالقنا بالعز والقدم
3. انتا لمعيتا لمن ناداك في المحن
انتا الجميل بلي في الوجه والشيم

[49a]

(113)

1. حضرت سلطان سعد الدين قطب ذوالكمال
جاء من نسل محمد بالجلال والجمال
2. كن له عبد القلب الصاف والشوق الاتم
ان تريد الوصل في الله بحسن الاتصال
3. حصل القرب الى الله الجميل بالصدق
من مشى من اثره قد فاز من هم الزوال
4. ايها الاخوان ان انتم فهمتم شانہ
نلتم اعلى الفيض في الدنيا وعند الارتحال
5. ليس احلى الشئ في الكون الحسنى مطلقا
دون وصف الاولياء ذوالمكارم والكمال

(114)

Fe'īlātūn/ Fe'īlātūn/ Fe'īlātūn/ Fe'īlūn (Fa'īlūn)

1. āh-ı ilīm-i beā azret-i Mevlānā'dır
Mahar-ı zev-ı likā azret-i Mevlānā'dır

2. Şevk-ı vuşlatla edip devrini ‘ālemde tamām
Vāşıl-ı bezm-i şafā ḥazret-i Mevlānā’dır
3. Feyz-i nūr-ı ezeli şemsine oldur maṭla‘
Kevkeb-i dürr-i hüdā ḥazret-i Mevlānā’dır
4. Ẕurb-ı Mevlā’da olup cālis-i taḥt-ı iḳbāl
Dāver-i mülk-i vefā ḥazret-i Mevlānā’dır
5. Eylemez bendesini kimseye aşlā muḥtāc
Ma‘den-i cūd u sehā ḥazret-i Mevlānā’dır
6. Cān verir mürde diline dem-i ‘İsī meşeli
Aḳdes-i rūḥ-ı Hudā ḥazret-i Mevlānā’dır
[49b]
7. Mağz-ı Ẕur‘ān’daki āşārı eder kim işbāt
A‘lem-i ‘ilm-i denā ḥazret-i Mevlānādır
8. Nāliş-i neyde bunu her dem eder ki i‘lān
Ḥā’iz-i ‘izz-i ‘alā ḥazret-i Mevlānā’dır
9. Oldu çün dā’ire-i vaḥdete merkez zātı
Vāḳıf-ı sırr-ı semā ḥazret-i Mevlānā’dır
10. Sāye-i faḥrine kim girse bulur rāḥat-ı cān
Dāfi‘-i renc-i ‘anā ḥazret-i Mevlānā’dır
11. Ehl-i ‘işyāna ‘umūm üzre ‘aṭāsı şāmil
Melce’-i şāh u gedā ḥazret-i Mevlānā’dır
12. Ḥaste-i cürm olarak bendesi oldum çünki
Dā’-i āşāma devā ḥazret-i Mevlānā’dır
13. Eyler elbet keremi bu dil-i nā-kāmı be-kām
Seyyid-i ehl-i ‘aṭā ḥazret-i Mevlānā’dır
14. Ğam degil etse de ḥalk üstüme ḥışm ile hücüm
Ḥā’il-i şerr-i ‘adā ḥazret-i Mevlānā’dır

15. Țutmuşum dest-i şadākat ile zeyl-i keremin
Mültecā işte baña hazret-i Mevlānā'dır
16. Rāzımı gūş edicek merhamet eyler muṭlak
Dest-gīr-i zu'afā hazret-i Mevlānā'dır
17. Çāker ü miskīn ü bī-çāre vü āvāresiyim
Cism ü kalbimde kuvā hazret-i Mevlānā'dır
18. Hüsniyā sen heme ān eyleyegör istimdād
Muṭfī-i nār-ı ezā hazret-i Mevlānā'dır

(115)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Bilinmez fehmi zāhirle 'ulüvv-i şān-ı Mevlānā
Mu'azzamdır iki 'ālemde de 'üvnān-ı Mevlānā
2. Der-i ihsānına bende olanlar hep mükerrerdir
Muṭā'ı cümle halkdır çünki her fermān-ı Mevlānā
3. Kemāl-i pür-kemāli her cihetden gün gibi zāhir
Degildir Meşnevī vü nāy hemān bürhān-ı Mevlānā
4. Miyān-ı ehl-i Hāḫ'da maṭla'ı şems-i haḫīkatdir
Cihāna verdi revnaḫ pertev-i 'irfān-ı Mevlānā
5. Şafā-yı kurb u vaşl-ı hazret-i yāre olup nā'il
Hemīşe kuṭb-ı tevḫīd üzredir devrān-ı Mevlānā
[50a]
6. Kim etse isti'āne dergeh-i müşkil-güşāsından
Olur bī-şübhe elbet mazhar-ı ihsān-ı Mevlānā
7. Selām-ı lā-yu'add īşāl kün ez Hüsni-i miskīn
Hudāya bir mu'allā vü muḫaddes cān-ı Mevlānā

(116)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Zihī pīr-i haḫīkatsin eyā Yahyā-yı Şirvānī
Vücūd-ı aḫdesiñdir şem'ı bezm-i feyz-i rūḫānī

2. Sen ol şāhib-cemāl-i bī-hemāl-i pür-şerefsin ki
Düçeşmiñ mişl-i mihr ü mäh-1 çarḥ-1 cism-i nūrānī
3. Erişdiñ devr ile kuṭb-1 merām-1 sırr-1 tevḥīde
Felekler senden öğrendi bu resme seyr-i devrānı
4. Saña bende olan ğamdan olur dāreynde āzād
Keyānlar fahrını şāhā bulur gönünde sulṭānı
5. Verildi tāc-1 pīriyyet Cemālū'd-dīn'e de ammā
Sen olduñ dest-gīri hem seniñle buldı meydānı
6. Ne denli mücrim olsa senden istimdād eden elbet
Olur şāyeste-i āşār-1 'afv u luṭf-1 Sübhānī
7. Kuluñ Ḥüsni hemīşe vāşif ü meddāḥ-1 zātıñdır
O ğayrı bilmez ancaḥ sizden ister cūd u iḥsānı

(117)

Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ılün (Fa'ılün)

1. Meded ey pīr-i kerem-kār Ḥacı Bektāş-1 Velī
Meded ey ḥazret-i ḥünkār Ḥacı Bektāş-1 Velī
2. Seni biz ḥaḥ biliriz mürşid-i Ḥaḥ'sın el-ḥaḥ
Kimse etmez bunu inkār Ḥacı Bektāş-1 Velī
3. Sensin āyīne-i esrār-1 cenāb-1 Ḥaydar
Şūret ü sīret-i dil-dār Ḥacı Bektāş-1 Velī
4. Merḥamet ḥalḥ-1 İlah üzre seniñ zātıñdır
Rehber-i zümre-i aḥyār Ḥacı Bektāş-1 Velī
5. Ḳalbini çirk-i ḥuşūmetden eder taşfiye
Eyleyenler seni ikrār Ḥacı Bektāş-1 Velī
6. Şeref-i nisbetiñe olma ne mümkin nā'il
Bir taḥım müdbir ü eşrār Ḥacı Bektāş-1 Velī
[50b]

7. Bunlara tîğ-i celâliñle edip verme amân
Kıl hemân şevketiñ izhâr Hacı Bektâş-ı Velî
8. Beni etdirme amân âl-i ‘abâ hürmetine
Renc-i nādān ile bîzâr Hacı Bektâş-ı Velî
9. Şıdķ ile dāmen-i ihsānıñı tutdum şāhım
Koyma bu bendeñi nā-çār Hacı Bektâş-ı Velî
10. Şerhe hācet göremem derdimi çünki sensin
Vāķıf-ı cümle-i esrār Hacı Bektâş-ı Velî
11. Eylesin hāzret-i Hāķ sırr-ı ‘azīze taķdīs
Luţf-ı hāşşı ile her bār Hacı Bektâş-ı Velî
12. ‘Abd-i her-bende-i evlād-ı Resūlem cāndan
Ederim fazlını tezkār Hacı Bektâş-ı Velî
13. Hüsñ-i haste-dil ü zār ü zebūna raħm et
Ey kerem-kār u ‘aţā-kār Hacı Bektâş-ı Velî

(118)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Ey cenāb-ı şeyh-i aķdes kuţb-ı Rabbü’l-‘ālemīn
Hāzret-i ‘Osmān-ı pīr-i kām-kār u kām-bīn
2. Bir gürūh-ı har-meniş çün girdi at bāzārına
Kıbrıs’ı teşrīf olduñ luţfla rağbet-i karīn
3. Ehl-i ‘aşķ dā’im zulm görmekdedir bīgāneden
Bundadır ammā ki anlarca şafā-yı bihterīn
4. Olmadılar dāhīl-i kaşr-ı tecellī-i cemāl
Geçmeden bāb-ı celālī ekmel-i ehl-i yaķīn
5. Hāyf şad hāyf ‘aķl-ı bī-idrākına münkirlerin
Bilmiyorlar kim Hāķ’ıñ kaħrındadır luţfu hemīn

6. Sensin ol dürr-i şadef-pirā-yı fazl ü maʿrifet
Cān verirler neyl-i feyziñ-çün gürūh-ı muhlişīn
7. Kaldı-mı ʿālemde erbāb-ı cefādan bir eṣer
Eyledi kahr ile Allāh cümlesin dūzaḥ-nişīn
8. Sen ise vuşlat-serāy-ı kurb-ı Hāḳʻda dāʻimā
Zevḳ-ı feyż-ā-feyż ile bākīsin ey pīr-i gūzīn
9. Ey sipīhr-i vaḥdetiñ mihr-i münīr-i ekmeli
ʿAks-i rūyīndan bu nüh ṭāḳı eden revnaḳhemīn
10. Vāriş-i sırr-ı ʿulūm-ı enbiyāsın şübhesiz
Elde var ḥakḳıgibi bunca delīl-i müstebīn
[51a]
11. Olduḡu-çün dergehiñ dār-ı amān-ı müznibīn
ʿArz-ı ḥāl etdim saña ey āb-ı rūy-ı muḥsinīn
12. Sizden olmazsa eger luṭf-ı şaḥābet lā-cerem
Bendeñi ber-bād eder bu renciş-i āh u enīn
13. İtimādım böyledir ancak ki farṭ-ı cūduñuz
Ola bu dermānde vü nālendeye elbet muʿīn
14. Dergeh-i iḥsānıña biñ şerm ile düşdüm daḡīl
İsterem sizden ʿazīzim nuşret ü fetḥ-i mübīn
15. İşte bu ḳayd-ı belādan olduḡum demde ḥalāş
Edeyim ḥāk-i eʿazz-ı pāyına ferş-i cebīn
16. Nezd-i Hāḳʻda ʿafv-ı cürmüm sizce pek emr-i yesīr
Çünkü seriñdir şehā mışbāh-ı rāh-ı vāşılīn
17. Rūḥ-ı pākiñ dāʻimā taḳdīs ide Rabb-ı mucīb
Rūz u şeb etmekde zirā himmetiñ teʻyīd-i dīn
18. Eyle luṭfuñla niyāz-ı Hüsni-i zārı ḳabūl
Ey cenāb-ı hem-nişīn-i bezm-i faḥr-ı mürselīn

(119)

Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlün

1. Hāzret-i sulṭān Bahāe'd-dīn-i pīr-i Nakṣibend
Hādī-i rāh-ı necāt u yāver-i her-müstemend
2. Bende-gānı olmasın-çün rehber-i semt-i hilāf
Boynuna bāzū-yı luṭf u himmetiñ kılmış kemend
3. Kūnh-i sırr-ı vaḥdete neyl-i vuḳūfda muṭlaqā
Gelmemiş zātı gibi bir mürşid-i Mevlā-pesend
4. Nā'īl-i feyż-i şalāḥ olmaḳ muḳarrerdir hemān
Her gelen dergāhıña ikrār için bī-nuşḥ u pend
5. Şübhesiz vāreste-i bīm-i 'azāb olmuş-durur
Rişte-i ḳalbin eden ol naḥl-ı feyż-i Hāḳḳ'a bend
6. Āl-i pāk-i ḫāzret-i Şiddīḳ'dandır ol hemān
Şıdḳ u ihlāşda aña yok dense lāyıḳdır menend
7. Sū-be-sū hep sālīkān-ı ḫāşşını irşād için
Dā'imā eksik degildir bir 'azīz-i ser-bülend
8. بندھرادستکیرچیچوندهدانداتپاک
مقصدان بنده لاریست که هم حاصل کند
9. انه قد نال فضل القرب من مولی العظیم
Ol şeh-i muḫtār u yektā ol delīl-i ercümend
[51b]
10. Dergehinden Hüsni-i zārı eder her-dem niyāz
Kim ide luṭfundan ol bī-çāreyi-de hişşe-mend

(120)

Mef'ūlü/ Mefā'īlü/ Mefā'īlü/ Fe'ūlün

1. Ey ḫāzret-i Mısrī-i Niyāzī şeh-i 'irfān
Ḥayf aña ki ol etmeye 'irfānıñ iz'ān
2. Sen dürr-i girān-ḳadr-i yem-isırr-ı ezelsin
Az gördü seniñ mişlini bu 'ālem-i imkān

3. ʿĪsī gibi bī-şübhe şehā her-dem-i luṭfuñ
Teʿşīr edüben ḳāleb-i bī-rūḫa verir cān
4. Sen ʿilm-i ledün ʿālemi hem aʿlem-i küllden
Ey yār-ı vefā-dār-ı Ḥudā ekmel-i insān
5. Dünyā saña ḡadr etdi şanır yūf aña biñ yūf
Kendi yıkılıp oldu o günden-beri vīrān
6. Sen şadr-ı şafā-sāz-ı vişāl üzre oturduñ
Şimdi oradan etmedesin ʿālemi seyrān
7. Ḳaldı eşer-i feyż-i celīliñ bize bāḳī
Nādān ise bī-nām u nişān oldu perişān
8. Aʿmā göremez revnaḳ u ārāyiş-i nūrı
Çün ḫükm-i ezel ḳılmış anı zulmete zindān
9. Dāʿim seniñ ey şeyḫ-i ezel pīr-i mübeccel
Taḳdīs ede hem seyrini hem rūḫunu Yezdān
10. Biñ şevḳle āşār-ı ḫayāt-baḫşını yazdım
Eş-şükriʿalellāh ki ḫitām buldı bu divān
11. Ḥācet göremem ḫālimi ʿarz etmege zīrā
Hep emr-i cihān sizce bedīhī vü nümāyān
12. Ger işledigim zenbe bedel ise bu taʿzīb
Ḳad tebbetillāllāh amān eyleyin iḫsān
13. Bu ʿāciz ü bī-çāre vü dermāndeye şāhım
Himmet yaḳışurcümle kemāl ehline her ān
14. Ben çāker-i ḫāk-i der-i evlād-ı Resülʿum
Sizden olur olur ise bu derdime dermān
15. Sulṭān-ı rüsül dergehine varmıyor āhım
Ḥāʿil oluyor bende olan keşret-i ʿişyān

16. Her aŐa urup baŐımı Şad-ak edem artık
Ber-bad ediyor unki beni Şiddet-i ħirman
[52a]
17. Ol ħak-i der-i ħatm-ı rüsulde baŐa Őafi[]
Ey pır-i aŐa-pıŐe Niyazi-i kerem-kan
18. Sizden olıcaŐ luŐ u inayetle ianet
Cürmüm olur elbetde heman layık-ı gufran
19. Sil dest-i aŐa-baŐŐ-ı beŐaret ile eŐkim
Ta kim gide ğam ola feraŐ bu dile mihman
20. oydum yüzümi aĝlayarak ħak-i niyaza
Sizden dilerim almaĝa itlakıma fermán
21. Allāh u Resul aŐkına ey aŐık-ıbi'llāh
İmdadıma gel olmayam azürde-i ħizlan
22. Madem-ki bu dil ta ezel olmuş size bende
ĤaŐa kim anı eylesiz ħakla yeksan
23. Müjde saŐa ey Ĥusni-i nalide bu demde
OlduŐ kerem-i ħazret-i MıŐrı ile ferhan

(121)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Ğonce-i ĝul-zar-ı ħaŐŐ-ı ħalveti-i pür-kemāl
Őeyĥü's-seyyid Ĥasan Efendi'dir bi-Şekk ü ħāl
2. Her cihetden eyleyip teŐyid-i erkān-ı ħarık
Őoĝrusu ħalvet-seray-ı aŐkı ħıldı bi-hemāl
3. Perde-i ayine-i ilm-i ledüni fetĥ ile
Eyledi dil-ĥāhı üzre seyr-i envār-ı cemāl
4. MaŐhar-ı sırr-ı velāyet olduĝu emr-i celī
Mā'il-i inkār olan eyler abeŐle iŐtiĝāl

5. Nuṭḡudur ta'rif eden aḥvāl u ṣān-ı k̄ā'ili
Ta'ne-yi münkirden ermez zerrece naḡş u zevāl
6. Sū-be-sū ik̄ād-ı kandil etdi bir kaç tarzda
ik̄tibās-ı nūr-ı feyz etsin diye hep ehl-i ḥāl
7. Himmetiñ eyler temennī bendesi Ḥüsni hemān
Ma'den-i luṭf u keremden ol şeh a'lāü'l-ḥiṣāl

(122)

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Bu merḡad merḡad-ı Ümmü Ḥarām bint-i Millḡan'dır
Hemişe mazḡar-ı luṭf u nigāh-ı zāt-ı Sübhān'dır
[52b]
2. Bu sonsuz cennetiñ bir kıṭ'a-ı 'ulyāsıdır zīrā
Muzāf-ı cümle-emlāk u heme ḡürī u rızvāndır
3. Bu zāt-ı iṣmet āyātıñ cenāb-ı faḡr-ı kevneyne
Rızā'en ḡaletih oldukları emr-i nümāyāndır
4. Mücerred nā'il-i 'izz-i şehādet olma kaçdıyla
Bu semte 'azm u teṣrif-i rehin ḡayd-ı bürhāndır
5. Bu ne şıdḡ u metānetdir bu ne 'izz-i sa'ādetdir
Denilse ümm-i cümle-mü'minīn ṣānında ṣāyāndır
6. Serā-yı kāle-i vaṣl-ı cenāb-ı yār için gör kim
Bu zātıñ bī-tekellüf verdiği naḡd-i dil ü cāndır
7. Erer maḡşūduna her yüz süren dergāhına çünkü
'Umūmen müslimīn ü müslimāta özge sulṡāndır
8. Ziyāretde edeb gözle ṣaḡın zā'ir ḡuşūr etme
Ki zīrā farṡ-ı ta'zīm ü edeb bādī-i iḡsāndır
9. Zükūr olsun ināş olsun bizim-çün cümleten aṣḡāb
Delil ü hādī-i rāh-ı amān u emn-i imāndır

10. Huşuşıyla bu ‘alā-tıynet ü bu gülşen-i ‘işmet
Ki feyz-i kırbet-i sultān-ı dāreyn ile ferhāndır
11. Bağışla cürmümü Ümmü Harām’ın ‘aşkına yā Rab
O zīrā ni‘met-i vaşlıñ ile dil-sır ü handandır
12. Şef‘e ol baña ey seyyide dergāh-ı ‘izzetde
Esās-ı maqşadım elṭāf-ı Haq’dan neyl-i ğufrandır
13. Bu Hüsnī ‘āciz ü bī-çāre vü kemter kuluñ senden
Hudāyā ‘afv-ı cürmün isteyen bu bint-i Milhān’dır

(123)

Mef‘ülü/ Fā‘ilātün/ Mef‘ülü/ Fā‘ilātün

1. Kuṭb-ı ṭarīk-i Haq’dır bu zāt-ı zī-kerāmet
Haq idi dā’im el-haḳ maḥzā anıñ murādı
2. ‘Aşırında mişl-i ‘İsī çok mürde etdi ihyā
Nuṭḳ u nigāh-ı mehdī sırr-ı fu’ād-ı Hādī
3. ‘Ayn-ı cenāb-ı Şa‘bān dinse eger sezādır
Dünyāda etdi çünki maṭlūb olan cihādı
4. Zann etme oldu fānī buldı ḥayāt-ı bākī
Eylər hemīşe irşād kim etse istinādı
5. Ehl-i sülūka ma‘lūm farṭ-ı kemāl-i zātı
Nā-ehle vermez Allāh bu resme i‘tikādı
[53a]
6. Bir nehc-i şer‘-i ‘ālī mürşid idi cihānda
Zātında etdi zāhir-i bātınla ittihādı
7. Böyle velī-i ekmel hem sālīk-i mükemmel
Pek az gelür bu kevne kıl zāhid-i‘tikādı
8. Hüsnī bu nazm ü tārīḥ zann etme toğdı senden
Kendi o zāt-ı eşref oldu zuhūra bādī
9. Envār-ı zıkr ü esmā tārīḥi etdi cevher
Nālū’l-bi-Ḳayyūm eş-şeyḥ ‘Ömer Fu’ādī (1264)

(124)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. İki 'ālemde Ḥan 'Abdü'l-'Azīzi Ḥaḳ 'azīz etsin
Ḳılıp ehl-i ḥaḳḳı luḡfu el-ḥaḳ pür-ṣafā etdi
2. Sinān-ı zelzele çok raḡne açmıṣdı bu ṡāk üzre
'Aṡā-yı merhem-i tecdīd-i emriyle devā etdi
3. Bu rütbe ḡazret-i Sulṡān-ı Emīr'e iḡtirāmından
Beḳā-yı ṣevket ü iḳbāline 'ālem du'ā etdi
4. Bu ol sulṡān-ı ma'nādır ki kuḡl-ı ḡāk-i dergāhı
'Uyūn-ı zā'irini nā'il-i feyż-i cilā etdi
5. İmām-ı Haṣimiyye mescid-i ḳurb-ı Ḥudā'dır bu
Bu zāta ṣübhesiz cümle velīler iḡtidā etdi
6. Kemāl-i ṣā'nını ḡāmem bilüp ta'rīfde 'aczin
Temennī-i 'ulüvv-i himmetiyle iktifā etdi
7. Müzeyyen oldu Ḥüsnī cevher-i zātı ile tārīḡ
Ṣeh-i 'ālem Emīr'iñ türbesin ra'nā binā etdi(1284)

(125)

Müstef'īlün/ Müstef'īlün/ Müstef'īlün/ Müstef'īlün

1. Ṣāhen-ṣeh-i deryā-nevāl sulṡān-ı maḡmūdū'l-ḡıṣāl
'Abdü'l-'Azīz-i zü'l-kemāl 'ālemlere dād eyledi
2. Ol ḡüsrev-i ḡākān-ı dīn ol kām-kār ü kām-bīn
Ol mükerrem ehl-i yaḳīn tekrīm-i dāmād eyledi
3. Bu türbeye cennet-naḡīr dirler ḳamū bernā vü pīr
Bunda yatup sulṡān Emīr hep ḡaḳḳı irṣād eyledi
4. Zelzālden olmuṣdu ḡarāb düṣmezdi ammā kim türāb
Rūḡ-ı Emīr-i kām-yāb zīrā ki imdād eyledi

[53b]

5. Ta‘mīrin ol şāh-ı enām emr eyledi bi’l-ihtirām
Halkı bu luṭf-ı müstedām mesrūr u dil-şād eyledi
6. Bu vālī-i bī-ḳudreti Ḥüsñī-i ‘abd-i şevketi
Ber-vefḳ-i emr-i devletī tesrī‘-i bünyād eyledi
7. Ol tāc-dārīñ dem-be-dem şükr a‘lā tilke’n-ni‘ām
Sükkān-ı dūnyā vü irem da‘vātını yād eyledi
8. Rūḫ-ı Emīr olsun hemīn her kār u emrinde mu‘īn
Haḳḳa ki bir ṭarz-ı güzīn çok şeyler icād eyledi
9. Kilk-i emel bi’l-iftihār yazdı hemān tārīḫ-i tām
Sulṭān Emīr’iñ türbesin bünyād ü ābād eyledi(1284)

(126)

Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün

1. Zıll-ı Ḥudā-ı lem-yezel sulṭān-ı bī-miṣl ü bedel
Her sāl u māh u rüz [u] ān ezhercihet olsun be-kām
2. Zāt-ı ‘ulüvvü’ş-şānını tā ezezel tekrīm ile
‘İzz-i ḫilāfet şānına ḫalk eylemiş Rabbü’l-enām
3. Şīrāze-i mülk ü milel gāyet perişān ḫāl iken
Feyz-i mezīd-i himmeti verdi zihī ḫüsñ-i nizām
4. Her nev‘i düşmenden ḫazer etmişdi ḫalkı pür-keder
Şimdi görüp her ḳuvveti kesb etdi ‘ālem emn-i tām
5. Sedd eyledi ‘advānınıñ her bir ṭarīḳ-i ḳaşdını
Envā‘-ı istiḫkām ile şāhen-şeh-i Dārā-gulām
6. Ma‘müre-i mülk-i emīn oldu ser-ā-ser şükr ola
Hīç bir cihetden ḳalmadı ḫavf-ı hücüm u iḳtiḫām
7. Cümle cünūd şevketi ol rütbe-i a‘lā oldu kim
‘İḳd-ı Süreyyā’da bile yoḳdur bu ṭarza intizām

8. Her fırkada ālāt-ı ceng hep nev-resm top u tūfeng
Müzdād ede efrādını ḥallāk-ı ferd-i lā-yenām
9. Berri bu ḥāl-i iktidār baḥr̄isi fevḫa'l-iftikār
Her bir seffine āhenīn bir ḫal'a-ı mā-lā-keḷām
10. Devlet bu resm-i zīneti bulmuş degildir bir zamān
Çün gelmedi bu 'āleme böyle şeh-i zū'l-ihtimām
11. Hep zīr-i destān-ı sezā faḥr eylese subḫ ü mesā
Zīrā ki zıll-ı şefkati oldu hemān dārü's-selām
12. Mülk ü milel cisminde baḫ bir cerḫ-i dil-süz ḫalmadı
Buldı mücerred merhemi luḫfuyla bür' u iltiyām
[54a]
13. Ol mihr-i 'irfān u zekā ol bedr-i faẓl u i'tilā
Ṭurduḫça bu arz u semā 'ālemde olsun ber-devām
14. Dā'im kemāl-i zevḫ ile farḫ-ı sürūr u şevḫ ile
Ḫılsun o ḫāḫān-ı 'azīz gül-zār-ı şevketde ḫırām
15. İclālīniñ ārāyişi iḫbālīniñ pirāyesi
Etsin cihānı ser-te-ser fermānına memlūk-ı rām
16. Tevfīḫ u'avn-ı Kibriyā yār olduḫ-çün dā'imā
Maḫşūd elbetde olur ḫāşıl 'alā-vefḫü'l-merām
17. Nesl-i celīl-i pākiniñ bir cevher-i yektāsıdır
Tāc-ı sümüvv-i salḫanat zātıyla buldu iḫtişām
18. Bī-şübhe rūḫ-ı ekremi cedd-i ecell-i a'zamı
Firdevs-i a'lāda eder taḫdīr-i re'yinde ḫıyām
19. Çün ḫalkına sen ey ilāh ol ḫüsrevi ḫıldıñ penāḫ
Taḫt-ı ḫilāfetde daḫı eyle Ḥudā'ya müstedām
20. Her bende-i cān-dādesi her müsteẓill-i sāyesi
Böyle du'ā etmektedir ezcān u dil her rüz u şām

21. Hüsni-i 'abd-i kemteri yazdı tamām tārīhini
Es'ad ola sāl-i nevi 'Abdü'l-'Azīz Han'ın müdām(1291)

(127)

Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün

1. Şāhen-şeh-i Hātem-ḥadem 'Abdü'l-'Azīz-i zü'l-kerem
Bir geldi mülk ü devlete ol faẓl u luṭf-ı Kird-kār
2. Emr-i bedīhīdir bu kim ol mihr-i taḥt-ı devletiñ
Oldu cülüs-ı şevketi iḥyā-yı dünyāya medār
3. 'Aşırında her emr-i 'asīr oldu bi-'avnillāh yesīr
Ṭurduḡça dünyā var ola böyle muvaffaḡ tac-dār
4. Noḡşān iken her kuvveti berren ü bahren mülkiniñ
Şarf eyledi ikmāline el-ḡaḡḡ'ulüvv-i iḡtidār
5. Cünd-i zafer-āşārınıñ her tarz u tavr u ḡavlini
Aḡyār u yār taḡdīr eder ḡayret ile bī-iḡtiyār
6. Her zevraḡ-ı tersānesi bir ḡışn-ı melbūsü'l-ḡadīd
Ṭob u tüfeng-i leşkeri hep nev-zemīn āteş-nişār
7. Zāhir olunca sū-be-sū envā'-ı ḡüsn-i intizām
Oldu o şāh-ı şevketiñ işte 'umūm aḡyārı yār
8. Kesb eyledi çün emn-i tām ḡāricden artıḡ 'ācilen
İ'mār-ı mülki ser-te-ser emr etdi sulṡān-ı vakār
[54b]
9. Yapdırdı luṭfu der-'aḡab her suya temūr yolları
Buldı bunuñla her nev'-i emr-i ticāret i'tibār
10. Hükmi-i celīl-i emriniñ icrāsına bi'l-ittifāḡ
Hep bende-ḡānı şıdḡ-ıla sa'y etmede leyl ü nehār
11. Böyle velī-i ni'mete böyle şeh-i pür-himmete
Elbetde eyler cān fedā her bir ḡulı bi'l-iftiḡār

12. İskender ü Cemşîd dahı olsaydı muṭlaḳ her biri
Bende olurdı dergeh-i iḥsânına bî-kâr [u] zâr
13. Ol zıll-ı emin ‘âlemiñ âmâli hep ḥâşıl olur
Tevfîkîni kılmış refîḳ çün ḥâzret-i Perverdigâr
14. Çeşm-i meh ü mihri ile görmüş degil aşlâ felek
Bu bâğ-ı mülki böylece ser-tâ-pâ pür-berg ü bâr
15. Yokdur fe-emmâ var ise ifsâda sâ‘î mülkini
Olsun eşedd-i be’s-ile dūçâr-ı ḳahr ü inkisâr
16. Hep nuşret ü iḳbâl ile i‘zâz u hem iclâl ile
Etsin Ḥudâ-ı lem-yezel eyyâm-ı ‘ömrüñ bî-şümâr
17. Dâ‘im ola her rûz-ı ‘îd her gicesi ḳadr-i sa‘îd
Herânı hem olsun hemân maḳrûn-ı envâ‘-ı mesâr
18. Ol şeh-r-yâr-ı a‘lemiñ ol kâm-kâr-ı efḍaliñ
Baḫr-ı kemâl ü faẓlına yok sâḫil ü ḥadd ü kenâr
19. Bir zerre-i iḥsânınıñ ifâ-yı şükr-i müsteḫîl
Dünyâda bir böyle kerîm olmuş degildir âşikâr
20. Mirât-i ḳalb-i pâkine mādâm dâm-ı fi’l-ḥayât
Bir yüzden aşlâ ḳonmasun yâ Rabbenâ jeng-i ḡubâr
21. Cevherle tezyîñ eyledi Ḥüsni ḳulu târîḫini
Olsun hezâr nev-sâl ü sâl şâḫib-ḫilâfet ber-ḳarâr(1291)

(128)

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Ḥâzret-i ‘Abdü’l-‘Azîz Ḥan şeh-i ‘âlem-penâh
Kim cihân ḳuldur o ḥâkân-ı ḫilâfet meslege
2. Nuşret-i re’yiyle her emr-i ‘asîr oldu yesîr
Bâreka’llâh böyle sultân-ı feṭânet meslege

3. Fikr-i cüz'ü ile cemî' müşkilâtı hall eder
‘Aql irişemez şe'n ol kûtb-ı kerâmet meslege
4. Bir nigâh etseydi Rüstem-de olurdu lerze-nâk
Rûy-ı pür-nür-ı şehen-şâh-ı şecâ'at-meslege
[55a]
5. Lafz-ı her-nuḡkunda var biñ nükte vü remz-i ‘acîb
Yok miṡâl ‘âlemde ol şâh-ı belâgat meslege
6. Olsa ger Hâtem olurdu çâker-i halka-be-güş
Bu ‘ulüvvü’ş-şân-hudâvend-i saḡâvet meslege
7. İntizâm-ı mülk ü ceyşe şarf eder hep sa‘yını
Mâ-şâa’llâh şâh-ı devrân-ı mehâbet meslege
8. Baḡr ü berde oldu farḡ-ı iktidârıñ mālîkî
Cân fedâ ol zıll-ı Yezdân-ı metânet meslege
9. Dâ'im etsin sâye-yi iḡsânını ‘âlemde Hâk
Cümleye farzdır du‘â-ı ḡân-ı şerâfet meslege
10. Sâl u mâh u rûz etdikçe teceddüd ey îlâh
Maḡz-ı yümn olsun melek-dâr-ı celâlet meslege
11. Şevk-ile Hüsni kulu-da söyledi târiḡ-i tām
Sâl-i nev es‘ad ola şâh-ı ‘adâlet meslege(1291)

(129)

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

1. Şehen-şâh-ı mu‘azzam ḡazret-i ‘Abdül-‘Azîz ḡan’ıñ
Müdâm kalb-i hümâyûnı ola şādî ile mālî
2. O kûtb-ı taḡt-ı şevket var ola mādâmetü’l-dünyâ
Münevver eyleye dâ'im cihânı şems-i iḡbâlî
3. Hemîşe olduḡu-çün maḡzar-ı tevfiḡ-i Rabbânî
Kemâl-i sehl ile ḡâşıl olur bi’l-cümle âmâlî

4. O zıll-ı luṭf-ı Hâk'dır şāhib-i 'izz-i ḥilāfetdir
Kerāmetten degil her emr ü nuṭku bir zamān ḥāli
5. Gerekdir farṭ-ı 'irfān u ferāset hem feṭānet kim
O şāh-ı zū'l-kemāliñ fark olunsun nükte-i ḳāli
6. O dem ki revnaḳ-efzā-yı serīr-i salṭanat oldu
Cihāniñ munḳalib oldu hemān-dem ḥayre her ḥāli
7. Mu'azzez isminiñ muṭlaḳ tecellī-i celīlinden
Teceddüd etmede yümñ ile sāl-i mes'adet-fāli
8. Kitāb-ı zīb-i mülk-ārā şehen-şāh-ı kerem-baḥşa
Bu 'ālemde degil meşhūd o şāh-ı 'adliñ emşāli
9. Şunūf-ı zīr-i destānı mezīd-i emñ ile cāndan
Devām-ı şevket-i da'vātını şām u seher tāli
10. Mücerred re'y-i fermāniyla böyle olmada ḥāşıl
Niżām-ı mülkünüñ ezher cihet tertīb ü ikmāli
[55b]
11. Veliyy-i ni'met-i 'ālem iken bir emr-i ednāda
Ne mümkin luṭfu tecvīz eyleye tedbīrde ihmāli
12. Tefāşīl-i umūr-ı 'āleme kesb-i vuḳūf eyler
Ḳanā'at eylemez taḥşīl ile bir 'ilm-i icmāli
13. Mezīd-i şefḳatinden muṭlaḳā ḥalḳ-ı ilāh üzre
Devāmen neşr-i 'adle münḥaşırdır cümle ef'āli
14. Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i *innā fetāḥnā*her cihet üzre⁷³
Muzaffer ola cünd-i devlet ü i'clām-ı iclāli
15. Sürūr-ı tām ile yazdı ḳulu Ḥüsñi daḥı tārīḥ
Şeh-i devrāna olsun sa'd-ı ekber böyle nev-sāli(1291)

(130)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

⁷³bkz. dipnot 25.

1. Ey hâkîm-i dîn ü devlet dâver-i ‘âlî-himem
Yâveriñ olsun hemîşe hıẓr-ı tevfiķ-i Hudâ
2. Dem-be-dem havf-ı celâlınden seni maḥfûz edip
Hem-demiñ olsun cemâl-i zât-ı pāk-i Kibriyâ
3. Cism-i devlet oldu çün muḥtâc-ı luḫf u himmetiñ
Kıldı zât-ı ekmeliñle ḫalkına Mevlâ ‘aḫâ
4. Zıll-ı Hâķ ‘Abdü’l-‘Azîz Ḥan’ıñ ola ‘ömrü mezîd
Verdi şadr-ı devleti bir zâta kim el-ḫaķ-sezâ
5. Biñde ancak bir düşer Ḥüsnî bu târîḫ-i cemîl
Rüşdi Paşa dâ’-i şadre ‘acilen oldu devâ(1289)

(131)

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

1. Ḥudâyâ eyle dâ’im ḫazret-i ‘Abdü’l-‘Azîz Ḥan’ıñ
Mübârek ḫalb-i ilhâm-celbini Şen revnaķ-ı rüŐen
2. O Şâh-ı bende-perver pâdişâh-ı merḫamet-kestir
‘Umûmen mülküñü i‘mâra sa’y etmekde her sûdan
3. Bu maḫlûb ‘adl-i maŐḫûbunu icrâ için işte
Getirdi mesned-i şadre bu dem bir merd-i müstaḫsen
4. Vezîr-i eŐdaķ u ser-‘askeri ol ‘Avnî Paşa kim
Sezâdır dinse Şânında be-ḫaķķ-ı câmi‘-i her-fen
5. Maķâm-ı şadr ile ser-‘askeriniñ ictimâ‘ıyla
Umûr-ı bende-gân-ı devlet oldu cümleten yek-ten
[56a]
6. Bu ḫüsn-i ittiḫâd elbetde ‘avn-ı Hâķ ile eyler
Bütün nâ-mümkinâtı sehl ile hep mümkün ü emken
7. Mezîd-i ‘ömr ile Allâh o Şâhen-Şâh-ı devrâna
Kıla ‘âlemde dâ’im gül-Şen-i ‘âfiyeti mesken

8. Cenāb-ı şadr-ı ‘ālī-kağre de tevfiķ-i Rabbānī
Ola her kār u emrinde refiķ ü rehber-i aĥsen
9. Tıyunca ol gül-i gül-zār-ı mülküñ feyzini der ān
Du‘ā-yı devlet-ile oldu göñlüm bülbülü dem-zen
10. Kemāl-i Őevķ ile hem yazdı Hüsni bendesi tārīĥ
Gelip Şadre sipeh-dār ‘Avnī Paşa oldu zīb-efgen(1290)

(132)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Şeh-i Őāhib-kerāmet ĥazret-i ‘Abdül-‘Azīz Ĥan
Muvaffaķ etmede dā’im Ĥudā-yı lem-yezel ĥayre
2. O mihr-i enver-i ‘ālem-firüz-ı tāk-i ma‘nādır
Sezā nisbet edersen ger vekīl-i muṭlaķın bedre
3. HemīŐe iķtibās-ı feyz ile envār-ı re’yinden
Ola Şadr-ı celīli nā’il-i ārāyiŐ-i kağre
4. Nizāmāt-ı sunūf-ı leŐkerīn çün eyledi ikmāl
Be-cā buldı sipeh-dār-ı Őadūķuñ Őadr içün ‘aŐra
5. İki ‘ālī-maķāmı luṭf-ı maĥz-ile kılıp tefvīz
MuraĥĥaŐ eyledi işte mehāmm-ı baĥr ile berre
6. Vezīr-i ‘abd-i ĥāŐŐı ‘Avnī Paşa-yı mükerrerrem-de
Hemān pek az gelenlerden gibidir ṭoĥrısı devre
7. Bu iĥsān-ı Őehen-Őāhī kılıp ĥalkı bütün mesrūr
Du‘ā-yı Őevketin yādıyla meŐĥül oldu her zerre
8. O Şadr-ı ‘ālī-i ‘ālem-pesendīde hemān Allāĥ
Devāmen ĥayre nā’il eyleyip ĥā’il ede Şerre
9. Bu tevcīhe giren kağr-i feraĥ-baĥŐa ile hāmem
EŐer olmaķ içün yazdı bu nazm u tārīĥi dūrre
10. Tıutup bir üç çıkardım sīneden tārīĥini Hüsni
Sipeh-dārıyla geldi ‘Avnī Paşa maķbullen Şadre (1290)

[56b]

(133)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Hāzret-i 'Abdü'l-'Azīz Hān-ı 'adālet-piṣeniñ
Eylesin eyyām-ı 'ömr ü ŧevketiñ Allāh mezīd
2. Sāye-i iḥsān u luṭfunda bütün mülk ü milel
Buldi hem bulmaḳdadır günden güne feyz-i cedīd
3. Hey'et-i heybet-fezā-yı cünd-i manṣūruñ gören
Bāreka'llāh ḥ'ān olur bā-ḥ'āhiṣ ü ŧıdḳ-ı medīd
4. Baḥr u berde devleti ol rütbe kuvvet buldı kim
Bundan evvel olmamıṣdı böyle bir ŧevket pedīd
5. Hāḳ bu ki her re'y-i mülk-ārāste-i ŧāhānesi
Nev-be-nev yapmaḳdadır her sūya bir sedd-i sedīd
6. Olsa ger İskender ü Cemṣīd ü Dārā Ḳeyḳubād
Dergeh-i ŧevket-penāhında olurlardı 'abīd
7. Böyle bir ŧāhen-ŧeh-i sā'ī-i emr-i intizām
Görmemiṣdir encüm-i çeṣmi ile çarḥ-ı sepīd
8. Vermek isterse Süreyyā 'ıḳdına ḥüsn-i nizām
ŧems-i tedbīr-i cihān tābından olsun müstefīd
9. Oldu 'aṣr-ı meymenet ḥaṣrında kālā-yı fūnūn
Ḳadr u ḳıymetle 'azīz çün ḥāme-i zībā-yı 'īd
10. Bu sebebden fark-ı erbāb-ı ma'ārif olmadı
Evc-i 'izz-i ḥürmete ŧimdi 'umūm üzre resīd
11. Taḥt-ı 'ālī-baḥt-ı 'Oṣmānī'ye el-ḥaḳ bir gelip
Ol-ŧeh-i 'ālī-himem dünyāda olmuṣdur ferīd
12. Ḳılma yā Rab ḳıll-ı maḥdūd-ı hümā-yı re'y fiten
Nice 'īd u sāl u eyyām mülk-i 'ālemden ba'īd

13. Söyledi Hüsni kulu tārīh-i rengin-i tamām
Ede Haḡ sāl-ı nev-i ‘Abdü’l-‘Aziz Haḡ’ı sa‘id(1281)

(134)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Şehen-şāh-ı mu‘azzam ḡazret-i ‘Abdü’l-Mecid Haḡ-kim
Ser-ā-ser oldu ‘ālem sāye-i ‘adlinde āsūde
2. Hemişe himmet-i şāhānesin bezl eyleyip ḡayra
Nice āsar-ı memdūḡa muvaffaḡ oldu icāda
3. Felek görmüş degildi böyle bir ḡākān-ı dād-efzā
ḡanādil-i nücümüñ bed’ edelden emr-i iḡāda
4. Cihān her ānda biñ türlü sürür etmekdedir ḡāşıl
Nigāhı baḡş-ı cān eyler dem-i ‘isā-veş ecsāda
[57a]
5. ḡuşusen işte bir ‘ālī vü a‘lā sūr-ı zīb-āver
Şeref-pāş-ı vukū‘ oldu bu hengām-ı dil-ārāda
6. Olundu emr-i mesnūn-ı ḡitānı mecd ile icrā
İki şeh-zāde-i ‘ālī-simātīñ sa‘d-ı esnāda
7. ḡıla zīr-i cenāḡ-ı ‘ālī-i şāhānede dā’im
Mezid-i ‘ömr ile Haḡ cümlesin bākī bu dünyāda
8. O ḡākān-ı mu‘azzam-da be-ḡaḡḡ-ı ḡazret-i ḡur’ān
Ola ‘ālemde nā’il böyle bī-ḡadd sūr-ı dil-şāda
9. Dedi Hüsni daḡı tām olmaḡ üzre bir güzel tārīḡ
Olundu ‘izz ile sūnnet ne ‘ālī iki şeh-zāde(1267)

(135)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Feraḡ-baḡşā-yı şadr-ı ‘ālī-i devlet iken nāḡeh
Reşid Paşa deḡişdi ‘izz-i ‘Adn’a ḡubb-ı dünyāyı
2. Ferid-i dehr idi tedbīr ü re’y-i emr-i devletde
Ederdi ‘aḡl-ı peşin ile icrā kār-ı ferdāyı

3. Kemāl-i hilm ü luḡf-ı tab^c-ı müsteşnā-yı memdūhı
Cihānda kıldı mecbūr-ı du^cā a^clā vü ednāyı
4. Dil-i ḡaḡḡ-āşinādan Ḥüsniyā aldım ḡaber bī-reyb
Ki buldu faẓl-ı Ḥaḡ’dan ni^cmet-i Firdevs-i ^cuzmāyı
5. Yazıldı nokḡa-i mātem-nişān-ı eşk-ile tārīḡ
Reşid Paşa’ya Bārī verdi şadr-ı ḡuld-ı a^clāyı (1274)

(136)

Fā^cilātün/ Fā^cilātün/ Fā^cilātün/ Fā^cilün

1. Dürr-i zī-ḡadr-ı fu^cād-ı şadr-ı ^cālī-^citibār
Mīr-i Nāẓım kim idi ezher cihet maḡbūl-ı ḡaḡḡ
2. Olduḡu-çün bende-i dil-dāde-i Mollā-yı Rūm
Ḳurb-ı perde ^cazmi gördi ^cizz-i dünyādan aḡaḡ
3. Pertev-i şems-i ḡaḡḡiyle ilā-yevmi’l-ḡıyām
Eyle yā Rab ḡaḡḡ-ı laḡdin maḡla^c-ı nūr-ı şafaḡ
4. Nāy-ı cān-sūz-ı firāḡıyla hemān zār eylesün
Seyr ü devrān eyledikce āsumān-ı nüḡtabaḡ
5. Vālid-i zī-şānı-da oldu egerçi zaḡm-nāk
Eyler ammā ecr-i şabr-ı farḡ-ı ^cirfāniyla farḡ
[57b]
6. ^cAyn-ı farzdır ādeme ḡükm-i ḡazā üzre rızā
Bundadır çünki rızā-yı ḡazret-i Rabbü’l-felaḡ
7. Mümkin olmaz Ḥüsniyā taḡyīr-i taḡdīr-i Ḥudā
Emr-i Ḥaḡ’da oldu çün el-ḡükm-i Allāh mā-sebaḡ
8. Āh edip yazdım niḡāḡ-ı eşk ile tārīḡhini
Rūḡ-ı Mīr-i Nāẓım’a firdevs-i Me^cvā kıldı Ḥaḡ (1280)

(137)

Fā^cilātün/ Fā^cilātün/ Fā^cilün

- I. Verdi ḡaber Ḥaḡ bize min-zātiha
Bi^cr-rūsül-i şümme be-ayātiha
Aẓher-i bi’l-ḡaḡḡ-ı kemālātiha

Ḥays-ı ālī-fih-i emānātiha

آه من العشق وحالا ته

احرق قلبی بحرارا ته

- II. Geldi vücūd ādeme oldu hiçāb
Araya hem girdi kitāb u hisāb
Neyledi baq ol şeh-i ‘ālī-cenāb
Etdi bizi reh-rev-i semt-i ‘azāb
آه من العشق وحالا ته
احرق قلبی بحرارا ته
- III. Āteş-i firqatle hemān tırma yan
İşte budur ‘āşıkā zevk-ı cihān
Şām u seher belki de her hīn ü ān
Kanda o yārim diye ağlar bu cān
آه من العشق وحالا ته
احرق قلبی بحرارا ته
- IV. Nālelerim artmadadır dem-be-dem
Eşk yerine dīdeden aqmaqda dem
Hem-dem olaldan baña ḥasretle gam
Eylemedi ‘atf-ı nigāh-ı kerem
[58a]
آه من العشق وحالا ته
احرق قلبی بحرارا ته
- V. Ḥüsnüne dil vermege fermān eder
‘Aqlım alıp şöra perīşān eder
Verdi verir hem yine dermān eder
Ḥüsnī gibi herkesi nālān eder
آه من العشق وحالا ته
احرق قلبی بحرارا ته

(138)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- I. Almışım sultān-ı ‘aşqdan emri-de fermānı-da
Bulmuşum ben mülk-i dilde dehri-de devrānı-da
Bir siyākda bildigim çün cevri-de ihsānı-da
Bağlanıp zülfünde bozdum ‘ahdı-da peymānı-da

Çeşmini gördüm unuttum derdi-de dermānı-da

II. Eyle ‘irfān-ı taleb şems-i nehār-ı ‘aşqdan
Gel celāl-i Hakk’ı gör mevc-i bihār-ı ‘aşqdan
Dağ-dār ol ney gibi te’sīr-i nār-ı ‘aşqdan
Ey hoş ol mest-i maḥabbet kim ḥumār-ı ‘aşqdan
Bir kadeḥ meyle değişmiş küfri-de īmānı-da

III. Bülbül-āsā-ı zār ister dil-ber-i gül-fām-ı dil
Dem-be-dem eyler terakķī derd-i bī-encām-ı dil
Mücib-i şekvā olur zann eyleme ālām-ı dil
Merd-i bī-ḳayd-ı belā-keşlikdedir ārām-ı dil
Yohsa çoḳtan terk ederdim cānı-da cānānı-da

IV. Rind ile ülfetde buldum zevḳ-ı rāz-ı vaḥdeti
Çāre-sāz-ı derd-i dildir ehl-i ‘aşqıñ şoḫbeti
Bī-şafādır nice dehriñ devlet-i bī-‘izzeti
Bende-i pīr-i ḥarābātım ki yoḳdur sıḳleti
Zāhid-i zerrākıñ olsun ‘ilmi-de ‘irfānı-da
[58b]

V. Şiddet-i ümīd-i vaşl-ı renciş ü cevr ü cefā
Ān-be-ān müzdād olup bulmaz bu ḥālāt intihā
Farṭ-ı cehlinden eger ṭa’n etse de ehl-i riyā
Āteş-i cān-süz-ı dil fikr-i dehān-ı dil-rübā
‘Āşıḳıñ ma’lūmudur peydāsı-dapinhānı-da

VI. Hüsniyā ‘uşşāḳ-ı zār mestānelerdir çāre ne
Şüret-i zāhirde de divānelerdir çāre ne
Dinse her bār sūzları efsānelerdir çāre ne
Çünkü derd ehline hep bī-gānelerdir çāre ne
Sen daḫı yād etme Ğālib şabrı-da sāmānı-da

(139)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

I. Geçer eyyām-ı elem hep geçer inşāa’llāh
Dilde ḡamdan ḳomaz Allāh eşer inşāa’llāh
Etdi çün leşker-i ālām-güzer inşāa’llāh
Ḳalmadı rāh-ı talebde ḥaṭar inşāa’llāh
Ederiz kūy-ı murāda sefer inşāa’llāh

- II. Hâlik'in ğayra niyâz naċdi saçılmaz ey dil
 Hâkċ'a karşı der-i maĥlûċa kaçılmaz ey dil
 Bu sözüñ mu'tekidi bil-ki başılmaz ey dil
 Hîç bir 'uċde mi vardır ki açılmaz ey dil
 Var iken elde niyâz-ı seĥer inşâ'llâh
- III. Mürşid-i âgehedir fâ'idesi ikrârîñ
 Odurur vâsıtası menzilet-i dîdârîñ
 Kimsede yok şanıñ bunda yeri inkârîñ
 Dil-i sengi ne kadar saĥt ise de dil-dârîñ
 Nâvek-i âhım olur kâr-ger inşâ'llâh
- IV. Maĥv olup şa'sa'ası debdebe-i 'uzemânîñ
 Etdiĝi başına elbetde gelir düşmânîñ
 Biz hemân yüz tatalım ĥâliĝine Tübâ'nîñ
 Germine serdine şabr eyleyerek dünyânîñ
 Alırız naĥl-ı emelden semer inşâ'llâh
[59a]
- V. Her emel çünkü ola luĥf-ı Hudâ'dan mes'ûl
 Redd ile bir ĥulunu eylemez Allâh maĥzûl
 'Uċalâca budurur ĥavl-i eşşah u ma'ĥûl
 Çarĥîñ olmuş tatalım devri ĥilâf-ı me'mûl
 Dem olur kâmımız üzre döner inşâ'llâh
- VI. Gerdiş-i dehr ile oldumsa da ger âvâre
 Derdime ĥazret-i Allâh eder elbet çâre
 İntizârım buñadır şimdi benim hem-vâre
 Peyk-i âhım gideli ĥayli zamândır yâre
 Umarız kim getirir bir ĥaber inşâ'llâh
- VII. Ben aĥıtdıċça iki dîdelerimden âbı
 Luĥf-ı Hâkċ'ın açılır Hüsni'ye lâ-büdd bâbı
 Aĥter-i tîli'imiñ ĥalmanı şanma tâbı
 Olsa bir kerre vezân bād-ı kerem ey Nâbî
 Ĥomaz âyîne-i dilde keder inşâ'llâh

(140)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- I. İstemem bî-yâr olan ârâyiş-i kâşâneyi
 İttiĥâz-ı mesken etdim 'aşĥ-ıla mey-ĥâneyi

Pür-ḥayāl oldum bu şeb nūş eyleyip peymāneyi
Geh güle geh şem'e benzetdim ruḥ-ı cānāneyi
Bülbül-i pervāne-ḥāl etdim dil-i divāneyi

- II. Rūḥadır raġbet degil ādemde bir ḳabza gile
Ḥubb-ı nefse yār olup düşme ġam-ı zaḥm-ı dile
Bezm-i 'aşḳa gel ḳapılma şavt-ı tanbūr u zile
Pek mü'esserdir nevā-yı ehl-i dil ehl-i dile
Nāle-i cān-sūz-ı bülbüldir yaḳan pervāneyi
- III. N'eylesün 'aşḳık olan ārāyiş-i 'izz-i cehi
Olmaḳ ister rüz u şeb cānānınıñ ḥāk-i rehi
Gerçi mümkün hāle-veş şarmaḳ-da ammā ol mehi
Āfet-i fetretten olmaz hāne-i vuşlat teḥī
Bülbül anın-çün nihāl-i gülde yapmaz lāneyi
[59b]
- IV. Fikr-i cüzviyle reh-i gülde ḥayāl-i zülf eden
Şüret-i dil-cū-yı sünbülde ḥayāl-i zülf eden
Bī-tekellüf neş'e-i mülde ḥayāl-i zülf eden
Şāhid-i nāzende-i gülde ḥayāl-i zülf eden
Eylesün müjgān-ı bülbülde taşavvur şāneyi
- V. Gül-bün-i la'liñ dil-i 'uşşāḳa etdi dürlü āl
Serv-i nāzım ḳadd-i mevzūnuñ getirmez ḳıl ü ḳāl
Hāşılı bir şūḥ-ı yektāsın ki ey şāhib-cemāl
Bāġda yād-ı ruḥuñ rindāne verdi başḳa ḥāl
Naġme-i bülbül şanurduḳ na're-i mestāneyi
- VI. Pençe-i ġaddār-ı dehriñ ehl-i 'aşḳ maġdūrudur
Cām-ı Cem bile anıñ āzārınıñ meksūrudur
'Ayn-ı iḳbāl olsa fürḳat herkesiñ menfūrudur
Ḥalk-ı 'ālem bi't-tābi'ḥubb-ı vaṭanmecebūrudur
Biñ gülistāna deġişmez büm bir virāneyi
- VII. Ḥüsniyā dil ḳayd olaldan rişte-i ḳākül ile
'Abd-i midḥat-gū-yı zülf oldum şaf-ı sünbül ile
Çoḳ teraḳḳī buldı rüşdüm nūş-ı hoş-bū-mül ile
Muḥlişā naḳl-i ḥikāyāt-ı gül ü bülbül ile
Āşinā-yı 'aşḳ etdim bir büt-i bī-gāneyi

(141)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. H Vişāliñ 'arz edelden Medyen-i cānān herānım
S Tecellī-gāh-ı Mūsā-yı dil oldu Tūr-ı 'irfānım
2. H Ben ehl-i vaḥdetim gönlüm hemīşe Ḥaḳḳ'a nāzırdır
S Ḥiṭāb-ı *len terānī*le yoḳdur baḥş-ı vicdānım⁷⁴
3. S Eṭıbbā-yı zamāndan çāre-i emr-i devā müşkil
H 'ilāc-ı vaşl-ı cānān isterim ben ḥaste-i cānım
4. H Ne dārū ne nefisle renc-i ehl-i 'aşḳ olur zā'il
S Yine derd-i dilimden var ise bu derde dermānım
5. S Şebāt etsem idi ger gülşen-i iṭlākda hergiz
H Muṭā'-ı ḥalḳ olurdu sū-be-sū her emr ü fermānım
6. H Sivāya olmasaydım tā bu rütbe ṭalib ü mā'il
S 'Alā'ik ḥār-ı zārı etmez idi çāk-i dāmānım
(60a)
7. S Nümāyāndır vücūdum evc-i a'lā-yı hüviyyetde
H Bulunmaz bu maḳām içre benim bir mişl ü aḳrānım
8. H Bu faşlım 'ayn-ı aşlımdır ki zīrā ben ḥaḳīḳatde
S Egerçi mihrim ammā zerre-i hestīde pinhānım
9. S İḳāmet-gāh-ı Nūḥ-ı rūḥdur keşti-i ten āḥir
H Ezā vü hevl-i ḡarḳdan ben maşūn-ı şavn-ı cānānım
10. S Sa'īd egerçi bī-ḳadrim per-i peşşe-şıfat ammā
H 'Adū-yı cünd-i zenb-i ḳahr için bir şīr-i yezdānım
11. H Niḡāh etme ḥaḳāretle baña sen Ḥüsniyā zīrā
S Hemīşe mūr-veş ben rīze-çīn-i ḥ'ān-ı pīrānım

(142)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

⁷⁴ “Len-terānī”: “Sen beni asla göremezsın” (A'rāf, 7/143).

- I. Bezm-i ehl-i dilde her-dem bizce elzendir adeh
 ünkü ehl-i derd-ile her-demde hem-demdir adeh
 Hāşılı hāl-āşināya ramağ-ı demdir adeh
 Zāhide bī-gāne ammā rinde maħremdir adeh
 Dem-be-dem būs-ı leb-i dil-berle ħurremdir adeh
- II. Olduğu demden-berü albimde peydā neş'esi
 Bī-tekellüf etdi her sırrı hüveydā neş'esi
 Şūfiyā bilseñ ne ā'lādır ne a'lā neş'esi
 Gerd-i ğam oymaz fezā-yı dilde ednā neş'esi
 Gerçi minā-pāre ammā başka 'ālemdir adeh
- III. Na're-zenlik eylerim elbet udūm-i neş'ede
 Var mıdır mest olmayan 'āşık hücum-ı neş'ede
 Olduđu-ün aşlı mağrūs merzübūm-ı neş'ede
 İltihāk etmiş gibi başın kürūm-ı neş'ede
 Bir 'aceb tıfl-ı ferraħ-zād ile tev'emdir adeh
- IV. Vech-i münkirde riyā şāyed niķāb-ı zühd ise
 Ehl-i 'aşkıñ şa'nı anlarca 'itāb-ı zühd ise
 Toğrıya egri demek de'b-i zehāb-ı zühd ise
 Şūfiyān evrāk-ı gerdān-ı kitāb-ı zühd ise
[60b]
 Dest-i ehl-i 'aşka bā-fetvā-ı müslimdir adeh
- V. āl-i remz-āميز olur dā'im maķāmāt ehliniñ
 avli uymaz ħāline ekşer maķālāt ehliniñ
 Zāhire mektūm olur şānı sa'ādāt ehliniñ
 eşm-i inşāf ile gör feyziñ ħarābāt ehliniñ
 adħ olunmaz tevbe kıl şūfī mükerrerdir adeh
- VI. Bāde-nüş olsam-da gelmez şıdķıma aşlā ħalel
 Bezm-i ehl-i 'aşka ben şūfī gibi vermem kesel
 İ'tikādım böyledir bunda gerekmez ħiç cedel
 Fısq u 'aşka bā'is-i efzāyiş olmuş fi'l-meşel
 Ehline tiryāk ise nā-ehline semmdir adeh
- VII. Zemm ü medħiñden seniñ ey münkir-i şeytān-süvār
 Ĥātır-ı ehl-i dile onmağ degil mümkün ğubār
 Etmedikçe Ĥüsni-veş cısır-i mecāziden ğüzār

Görünür elbet Sa‘īdā ejdehā-şūret ḥumār
Dīde-i nā-ehle bir genc-i muṭalsamdır ḳadeḥ

(143)

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

1. الا يا ايها العبد اذ ماشئت ان تفلح
فكن في كل حال صابرا بالله قد تصلح
2. ولواذ ضربك الناس فاوصيك بان تسمع
فهاالناصح الصديق بالقول اللذي نصيح
3. اذاضاقت بك الدنيا ففكر في الم نشرح
فعسر مين يسرين اذا فكرته فافرح
4. Hemīşe eyle her bir emriñi tefvīz-i Mevlā’ya
Rızā-yı Ḥaḳḳ’ı gözle çekme ḡam-ı rüz-ı ferdāya
5. Muḥaşşal sırr-ı ‘acziñ ketm edip uğraşma ifşāya
Taḥammül ḳıl eger ‘āḳil iseñ ālām-ı dūnyāya
6. Şaḳın iḳbāl u ḳavl-i ‘abde aşlā istinād etme
Dıraḥtıñ ḳaddine bel baḡlayıp hem i‘timād etme
7. Ḥudā’niñ ḡayrıdan çek kendini ümmīd-dād etme
Tevekkülde şebāt et ‘aks-i taḳdīri murād etme
8. Niçün aşḡāb-ı cāh iḳbāline maḡrūr olur dā’im
Olur mı şadr-ı devletde devāmen kimseler ḳā’im
[61a]
9. Bu yüzden işte zemm ü ḳadḡe bir çok yol bulur lā’im
Velī her ḡāle sence ey ḡöñül şabr eylemek lāzım
10. ‘Acebdır ba‘z-ı ḡalkḡda şūret-i dostı-da ber-temkīn
Meger ehl-i riyāya ḡāşş imiş bu meslek ü āyīn
11. Bu ḡoş ammā olur lā-büdd nihāyet mūcib-i nefrīn
Bu şınfa etme ger muḥtāc isen-de ḡālīñi tebyīn

12. Olursañ Hüsniyâ ezcân [u] dil nuşhum ile ‘âmil
Olursuñ menzil-i maşşûda bî-renc ü ta‘ab vâşıl

13. Yeter artık gözüñ aç her zamân aldanma ey gâfil
Hâzer kıl olma Hâk‘dan ğayrıdan bir nesne bî-sâ‘il

(144)

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Mâcerâ-yı derd-i dilden olmaz aġyâr âşinâ
Râz-ı pinhân-ı dile çün oldu dil-dâr âşinâ
2. Ğonce-i pür-zîb-i ruşsârıñ görelden ey perî
Oldu zevk-ı derd-i ‘aşka bülbül-i zâr âşinâ
3. Olmuyor vâreste bu kayd-ı ‘alâ’yıkdan gönül
Bunda bir hikmet gerek ey şeyh-i esrâr âşinâ
4. Levn ederken duht-ı rezle ülfet ü ünsiyeti
Cevr-i yâr etdi beni ammâ ki nâ-çâr âşinâ
5. Zîb-i gül-zâr-ı cihâna eylemez aşlâ nazar
Olmağ ister ehl-i dil her lağza dîdâr âşinâ
6. Etmez elbet râh-ı maşşûda güzer zâhir-perest
Olmayınca şüfiyâ Hâk‘-ıla efkâr âşinâ
7. Sen-de taşdîk eyle kim ey nâşid-i vaħdet-güzîñ
Oldu Hüsni tâ ezelden remz-i ikrâr âşinâ

(145)

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

1. Hilâl-i nev midir ebrû midir bilmem nedir âyâ
Ki olmuşdur sipihr-i cebhe-i cānāneden peydâ
2. Kemān-āsā kurulmuş farṭ-ı kudretle o ebrûlar
Atarlar sîne-i ‘uşşāka her dem tîr-i istiġnâ
[61b]
3. Birisi ġurreye zannım biri selha ‘alāmetdir
Düşündükçe verir gönlüm daha çok şûret-i ma‘nâ

4. O çeşm-i nergise üftâdelerdir ben gibi ancak
Keser rāh-ı vişāli nāvek-i müjgān-gīn-efzā
5. Seni etdikleri-çün Hüsniyā hayrān u ser-gerdān
O ebrūlar-da eyler ‘aşk-ı çeşm-i yārdan şekvā

(146)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Ey elem dūr ol-ki nefsimle hisābım var bu şeb
Müstahāk oldu aña rağm u ‘itābım var bu şeb
2. Hāl-i mestī dün gece ta‘n etdigi-çün münkirān
Fazlaca bezmimde ṭanbūr u rebābım var bu şeb
3. Mürdan bī-kadr u kemter bir kulum ‘ālemde līk
Vech-i yāri ben bugün gördüm cenābım var bu şeb
4. Bende-i sultān-ı ‘aşkı zāhidā bī-iḥtiyār
Farṭ-ı derd-i ‘aşk-ıla şevk-ı şebābım var bu şeb
5. Vākıf-ı keyfiyet-i esrār-ı ‘aşk oldum şükür
Sā‘il ü mes‘ule her yüzden cevābım var bu şeb
6. Ṭālīb-i feyz-i tecellī var ise gelsin beri
Baḥş-i vaḥdetde nice re‘y-i şevābım var bu şeb
7. Luṭf edip gel meclise revnaḫ ver ey ferhād-ı dil
Neş‘e-āver saña bir şīrīn şarābım var bu şeb
8. Zümre-i nādānı keşf-i rāza görmem müstahāk
Ḳābiliyyet ehline gizli ḥiṭābım var bu şeb
9. Şāhid-i meh-rū-yı maḫşūd eyledi ‘arz-ı cemāl
Cism ü cān u dilde gāyet zīb ü tābım var bu şeb
10. Dest-gāh-ı cürmü şad-çāk etdim istiğfār ile
Şūfiyā baḫ tāze işlenmiş şevābım var bu şeb
11. Naḫd-i feyz ü himmeti aldım cenāb-ı pīrden
Engel olma baña sen Hüsni hisābım var bu şeb

(147)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Meclis-ārā neş'e-efzā dāfi'-i ğamdır kadeh
Sīm-ten ğonce-dehen rīş-i ğama emdir kadeh
[62a]
2. Leb-be-leb hep maħremiyle söyleşir her zārını
Şüret-i zāhirde ammā lāl u ebkemdir kadeh
3. Dest-i sākīde kemāl-i 'aşk ile devān eder
Şüfiyā zann etme ki bir mest-i sersemdir kadeh
4. Mübtelāsı 'andelīb-āsā nice zār etmesin
Bī-bedel bir nāzenīn ü yār-ı gül-femdir kadeh
5. Terk-i teşnī' eyle ey ğāfil edeb gözle edeb
Ehl-i 'aşk'inde zīrā pek mükerremdir kadeh
6. Hürmetinden baħş eder kürsīde vā'iz dā'imā
Çün añā va'zı gibi bir haşm-ı aħzamdır kadeh
7. Pey-rev oldum kāmīl-i dil-āşināya Hüsniyā
Çünkü ğönlümle ezelden sırra maħremdir kadeh

(148)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Āh olaydı lezzet-i känd-i lebinden müstefīd
Tūṭī-i ğönlüm ederdī 'īd bir bālā-yı 'īd
2. Hānde gez bir yüzden eyler şüretā va'd-i vişāl
Ġamze gez ammā o bir yüzden eder kaşd-ı va'īd
3. Kāmet-i mevzūnu tab'ım-ıla vezn etdim bugün
Almağa kordum verip ğönlüm seni ey nev-resīd
4. Hem-dem-i dil maħrem-i cān merhem-i rīş-i vücūd
Sensin ey şāhım saña ben bende bir ednā 'abīd
5. Hüsni-i zāra hayāl etdikçe hüsni ü ānını
Vermede ümmīd-i vaşlīñ dem-be-dem şevk-ı cedīd

(149)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Her bir alışın bir verişi olsa gerekdir
Her bir gelişin bir gidişi olsa gerekdir
2. Faḥr eyleme olmakla der-i devlete dāḥil
Her bir girişin bir çıkışı olsa gerekdir
3. İqbāl atına rākib olup ḥalka kurulma
Her bir binişin bir inişi olsa gerekdir
4. 'Aksinde de hem böyle durur gerdiş-i 'ālem
Her bir verişin bir alışı olsa gerekdir
[62b]
5. Sen bāb-ı tevekkülde hemān şıdḳ ile ṭur kim
Her bir çıkışın bir girişi olsa gerekdir
6. İndim diye ḡam çekme şaḳın esb-i emelden
Her bir inişin bir binişi olsa gerekdir
7. Git ol yola kim sevḳ ede Ḥüsni seni taḳdīr
Her bir gidişin bir gelişi olsa gerekdir

(150)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Nār-ı dūzaḥdan eşedir renc-i nār-ı intizār
Ādemi bīzār eder āh derd-i zār-ı intizār
2. Nice yokdur ḥazzı hīç gül-zār-ı iqbālın bile
Cān u dilde var iken te'sir-i ḥār-ı intizār
3. Pek uzar 'uṣṣāka zūlmāne şeb-i yeldā gibi
Uc verince ezḳazā bir kerre tār-ı intizār
4. 'İzzet-i şabrı ḥaṭar-nāk eyler elbet el-'ıyāz
Etme yā Rab kimseye taḥmīl-i bār-ı intizār
5. Ḥüsniyā Ḥaḳ'dan temenni eylerim her bār kim
Düşmenim-de olmasın dū-çār-ı nār-ı intizār

(151)

Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlün

1. Gözde çok ammā ki dilde āşinā bir dānedir
Yār-ı dilden ğayrısı nice velī bī-gānedir
2. Gerçi etmez istikāmet dīde-i āşüfte hāl
Dil тұrur ancak sebāt üzre o pek merdānedir
3. Yār olur yārān olur yārdan velī sūzān olur
Ġāyeti ammā sūzuñ yār-ı dil-nālānadır
4. Ġayra meylim var deyu yār 'izzü takşīr eylemiş
Ṭarz-ı istignāda bu bir nev-zemīn efsānedir
5. Hüsniyā baķ ben gibi kilik-i suḥandānım bile
Şem^c-i hüsni-i yāra 'arz-ı meyl içün pervānedir

(152)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Dil-i āşüfte-meşreb meyle hep vech-i şabīḥ ister
Benim-de ḥāṭırım cānān-ı dil-sūz-ı melīḥ ister
[63a]
2. Sırışk ü dūd-ı āhımdan tecāhül eyleyip fırķa
O meh-rū baḥs-i 'aşkıñda daha kayd-ı şarīḥ ister
3. Eder nār-ı maḥabbet şübhesiz cānāna da te'sīr
Velī bu yolda şūfī cezbe-i kalb-i şaḥīḥ ister
4. Nikāt-ı sırr-ı derd-i 'aşkıyı şerḥ edemez kimse
Bu emr-i müşkiliñ ḥalinde üstād-ı faşīḥ ister
5. 'Abeşdir ehl-i dilce Hüsniyā her şūḥa meyl etmek
Göñül maḥbūbunu ğāyet 'afīf ü hem semīḥ ister

(153)

Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlün

1. Zāhidā 'aşķ ehli ser-mest olsa da ma'zūrdur
Şüret-i zāhirde çünki yārdan mehcūrdur

2. Sırr-ı âteş her ne dem-ki eylese dilde zühür
Nūr-ı Haḳ'dan ol tecellī-i şafā-yı Tūr'dur
3. Remz-i *küntü kenze*âdem âşinā olmak gerek⁷⁵
Ġayrılık da'vā eden şeytān gibi maḡrūrdur
4. Elde iken ḥüccet-i emr-i *neḥḥetsūfiyā*⁷⁶
Hīç ḥarāb olmaz hemīşe beyt-i dil ma'mūrdur
5. Ḥazret-i şer'a kemāl-i şıdkını izhār için
Her gelen bu dār-ı dünyāya bütün manşūrdur
6. Gerçi āmed müjde-i *lā taḳnatū*⁷⁷[ber-mā velī]⁷⁸
Dā'imā ḥavf u recā ḳaydı daḡı mezkūrdur
7. Ḥüsniyā da'vā-yı 'aşḳı ḥükme fetvā-yı şahīḥ
Git Ḥamīd'den ḳıl taleb kim müftī-i meşhūrdur

(154)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Necm-i meylim etmek ister burc-ı iḳbālden zühür
Mihribānım eyle göñlüm ḫal'atıñla pür-sürür
2. Görse servi nāz-ı reftār u ḥırāmıñ ey perī
Eylemezdi ḳadd-i mevzūniyla da'vā-yı ḡurūr
3. Zīb-i ruḡsārıñ ḳamaşdırdı görünce dīdemi
Mīhr ü meh senden-mi eyler iḳtibās tāb u nūr
4. Etmeyip 'uşşāḳa ey ḳaşı kemānım merḫamet
Renc-i tīḡ-i ḡamze-i cevriñle etdiñ bī-şu'ūr
[63b]
5. Bāde-i gül-reng-i la'liñ nūş ile ser-mest olan
Eylemez hīç ḫa'ne-i aḡyār u düşmeden fütūr

⁷⁵bkz. dipnot 8.

⁷⁶“Ve nufiḫa fis sūri fe izā hum minel ecdāsi ilā Rabbiḫim yensilūn.”: “Nihayet Sūr'a üfürülecek. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın gitmektedirler”(Yasin, 36/51).

⁷⁷bkz. dipnot 1.

⁷⁸

6. Ārzū-yı dāne-i vaşlıñla eyvāh mürġ-ı dil
Düşdü dām-ı zülfüñe oldu esīriñ bi'z-zarūr
7. Her ne rütbe nāz u istiġnā vücevr etmek dağı
Olmaz 'aşıq bāb-ı luṭfuñdan şehā bir laḫza dūr
8. 'Anberīñ ḫāliñ bile ben gibi meftūnuñ olup
Āteş-i ruḫsāriña yanmaḫda her dem zār u zūr
9. Olduġu-çün Ḥüsni'niñ ḫüsnüñe ma'nā nisbeti
Bī-tekellüf ḫāl-i 'aşkıñ eyledi dilde zuhūr

(155)

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Zebāniñ bülbül-i gül-ğonce-i ruḫsār-ı aliñdir
Leb-i la'liñ mül-i gül-reng-i şeydā ḫāl-i ḫāliñdir
2. Şarılmış gerden-i kāfūra zülf-i sünbülün gördüm
Baña nisbet ise ben-de o da hep kendi māliñdir
3. Başıñda var iken ben gibi cānā bir bölük 'uşşāḫ
Nigāh-ı iltifātıñ bendeñe maḫz-ı kemāliñdir
4. Veren bu tūṭī-i ṭab'a hemīşe kudret-i güftār
Şafā-yı 'aks-i mir'āt-i cebīniñle ḫayāliñdir
5. İki ebrūlarınıñ ey sipihr-i ān-ı bī-hemtā
Birisi hāle-i ḫüsnün biri 'ayn-ı hilāliñdir
6. Ālāy-ı leşker-i müjgāniñ ey şūḫ-ı ḫasen bī-şek
Hemān me'mūr-ı ḫıfz-ı zīb-i gül-zār-ı cemāliñdir
7. Sebāt u istiḫāmet baḫş olan bu Ḥüsni-i zāra
Nihāl-i nāzenīn-i ḫāmet-i serv-mişāliñdir

(156)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. İhtiyār-ı ġayret etdirdi baña sevdā-yı 'aşq
Hecr ile Mecnūn'a döndürdü beni Leylā-yı 'aşq

2. Ser-te-ser mülk-i vücūda hüküm eder bā-‘adl-i tām
Zīb-sāz-ı taht-ı dilde şāh-ı istignā-yı ‘aşk
3. Her şadef elbetde ‘arz eyler dūr-i zī-kıymetiñ
Zāhir olduğda nişān-ı cūşış-i deryā-yı ‘aşk
[64a]
4. Eylemezler revnağ-ı gül-zār-ı dehre iltifāt
Var iken hāl ehline ālāyiş-i şahrā-yı ‘aşk
5. Cān u dil vākıf ise ma‘nā-yı aşla bī-ta‘ab
Kanda olsa kâbil-i işbāt olur da‘vā-yı ‘aşk
6. Nāy-āsā sūz-nāk eyler derūn-ı ‘āşıkı
‘Aks ederse sem‘iñe bir kerre vāveylā-yı ‘aşk
7. Kendüye meftūn etdi Hüsni-ı bī-çāreyi
Bir dem ‘arz etmekle rüyūñ şāhid-i zībā-yı ‘aşk

(157)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Keşf-i didār eyledikçe gonce-i ra‘nā-yı ‘aşk
Dem çeker şevkiyle her dem meyl-i gūyā-yı ‘aşk
2. Eyledi perverde geh nāz u gehī bin cevri ile
Tıfl-ı gönülüm mehd-i tende himmet-i dādā-yı ‘aşk
3. Vāşıl-ı ka‘r-ı yem-i sırr-ı haqīkat olmayan
Edemez temyīz kadr-i cevher-i yektā-yı ‘aşk
4. Kays-ı pūr-sevdā gibi Mecnūn-ı bī-pervā eder
Her kime keşf-i niķāb eyler ise Leylā-yı ‘aşk
5. ‘İzz-i cāha eylemez ašlā nigah-ı iltifāt
Bende-i aşüfte-hāl-i hāzret-i Dārā-yı ‘aşk
6. Ārzū-yı vaşla cür’et eylese üftāde-gān
Cevri müzdād eyler elbet dil-ber-i zībā-yı ‘aşk

7. ahrını lufu gibi yāriñ abūl etmek gerek
Bōyledir de'b-i gūzīn-i zūmre-i dānā-yı 'ařk
8. erd-i dilden etmezem izhār rū-yı iřtikā
řabr me'mūrum olaldan mā'il-i sevdā-yı 'ařk
9. Far olunmaz Hūsniyā zāhir gōzūyle ehl-i dil
albe mensūb oldu unki dīde-i bīnā-yı 'ařk

(158)

Fe'ilātūn/ Fe'ilātūn/ Fe'ilātūn/ Fe'ilūn (Fa'lūn)

1. Sāde bir ben degilim hūsnūñe cānım mūřtāk
Cūmle 'ālem ile bu rūh-ı revānım mūřtāk
2. Gōricek nāz ile reftārıñı 'aqlım gitdi
Saña ey řūh-ı řenim alb-i nihānım mūřtāk
3. Sensin ol mışr-ı melāhat-ki firāıñla řehā
Sīneden ıkmađa her demde fiđānım mūřtāk
[64b]
4. Meded ol la'l-i lebiñ āh ya o hāl-i siyehiñ
Eyledi zikrini tekřire zebānım mūřtāk
5. Hūsnī'yi her ne-adar etse de herkes ta'yīb
Yine ey rūh-ı revānım saña cānım mūřtāk

(159)

Mefā'ilūn/ Mefā'ilūn/ Mefā'ilūn/ Mefā'ilūn

1. Alaldan destine řāhā vezīr gānze-i menřūruñ
Cihānı yağdı yıdırdı aña ma'nāsı destūruñ
2. Gōrünce serv-i add-i nāz-ı hikmet-rāzını nāār
Ařılmađ geldi birden 'aqlına Hāllāc-ı Manřūr'uñ
3. Dehānından degil āk-ı mezārından bile el'ān
řadā-yı āh-ı Leylā ıkmada Mecnūn-ı mađfūruñ
4. N'olur bir kerre luřf eyle uşandım ahr u cevriñden
Efendim řurma a[r]řı āhına bu alb-i meksūruñ

5. Hemān bir ārzū-yı lezzet-i şehdiyle bī-pervā
Çekilmez tār-ı zaḥm-ı nīze-i cān-sūzı zenbūruñ
6. Göñül mişl-i kebūter dem-keş-i ‘aşkıñ iken dā’im
Nedendir ḳadri nezdinde yine aḡyār-ı ‘uşfüruñ
7. Cenāb-ı Ādem’e emr-i ‘azīm-i secdeden Ḥüsñi
İbāsı oldu bā’is ḫardına şeyṭān-ı maḡrūruñ

(160)

Mefā’ılün/ Mefā’ılün/ Mefā’ılün/ Mefā’ılün

1. Mey-i gül-reng-i ‘aşkıñla beni mest ü ḫarāb etdiñ
Ciger-gāhım ‘azāb-ı nār-ı cevriñle kebāb etdiñ
2. ‘Aceb siḡr eylediñ ki muṭrib ü şevḳinde bī-pervā
Nevā-yı āhımı nāy sīnemi ‘ayn-i rebāb etdiñ
3. Görelden ḫüsñ ü ānıñ meyli ḳurmuşdu saña göñlüm
Ḥuşul-ı kāmā sen bā’is olup şimdi şevāb etdiñ
4. Beni ser-defter-i ‘uşşāḳa ḳayd etmek imiş ḳaşdıñ
Eger gerçək ise bunda zihī re’y-i şavāb etdiñ
5. Düşürdüñ Ḥüsñi-i bī-çāreyi bir derde kim cānā
Sirişkim seyl dūd-ı āh-ı dem-sāzım serāb etdiñ

[65a]

(161)

Mef’ülü/ Mefā’ılı/ Mefā’ılı/ Fe’ülün

Mef’ülü/ Fe’ülün

1. Göñlüñ gibi ḫaştan ḫaşā bir ḫaylice sekdiñ
‘Ayyār-ı felekdiñ
Çift olmadı ammā saña bir ḡayrisi tekdiñ
Ġayetle dönekdiñ
2. Ḳaşdım seni çekmekdi hemān dām-ı kenāra
Ey gözleri ḳara
Bilmez idim ey mürḡ-i cefā-cū ki tülekdiñ
Aḳşā-yı dölekdiñ

3. İsterdi gönül şemme-i hoş-bū-yı vişāliñ
Āh ol leb-i aliñ
Ālūde-i hār-ı sitem ammā ne çiçekdiñ
Zāhirde melekdiñ
4. Sevdā-yı ğam-ı nergis-i mestiñ ile mestim
Pek tab‘ī şikestim
Hāl-i dili fark etmede mānend-i mihektiñ
Sengīn yürekdiñ
5. Küsdün dediler Hüsni-i nālendeñe cānā
Bā‘iş nedir āyā
Ey iki gözüm sen benim ‘aynımda bebekdiñ
Cānım ile denkdiñ

(162)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Meyli kırdı yine bir dil-ber-i tersāya gönül
Dökme su sun alışıkdır ğam-ı sevdāya gönül
2. Toğrusu şive-i güftārı-da reftārı-da hūb
Bağlanırsa deger ol kāmēt-i bālāya gönül
3. Ruḥ-ı dil-ber lebi şekker femi çün gonce-i ter
Bülbül olmak yaşıyor bu gül-i zībāya gönül
4. Ham-ı zülf-i siyehi sünbüle benzer kat kat
Düşer elbet heves-i sünbül-i ra‘nāya gönül
5. Müje vü ğamzesi tīr kaşları-da kavs-ı şeh-per
Böyle bir düşmen ile başladı ğavgāya gönül
6. Kuvve-i cāzibe-i şevk ile girmese ele
‘Arz-ı hāl eyler anı dergeh-i ‘İsā’ya gönül
7. Bu ne hālet-ki siyehler giyip etdi mātem
Girmeden memleket-i hüsünü yağmāya gönül
[65b]

8. İhtizārı var ise bārī gelip şulh olsun
Müjde-i vaşlı duyunca gelir imlāya gönül
9. Böyle mātem yakışır mı o perī-peykere hīç
Cān atarken heme ān emrini icrāya gönül
10. Başladı zımn-ile üftādeligiñ ĩmāya
Bu gidişle düşücekdir yed-i ifşāya gönül
11. Hüsniyā sen hele çek kendini seyre zīrā
Girdi bir güç iş ile meclis-i da‘vāya gönül

(163)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Ğam-ı cānān ile dil-ḥasteye tıbben devā müşkil
Ne hikmetdir bu şorma çünkü naql-i mācerā müşkil
2. Refāh-ı cism ü cān u ‘aql u gönlü cem‘ eyle zāhid
Bu dehr-i bī-vefāda ‘aşıka bir ān şafā müşkil
3. Olurdu şāh-ı ‘aşka ben gibi şūfī daḥi bende
Velākin n’eylesin ki terk-i şāhib-māsivā müşkil
4. Olanlarca şalāt-ı ḥazret-i tevḥīd ile meşgūl
Īmām-ı münkir-i mihrāb-ı Ḥaḳḳ’a iktidā müşkil
5. Cevāz-ı būs-ı la‘l-i yāre müftü verse de fetvā
Bu emri ḥākim-i hikmet-şinās üzre kazā müşkil
6. Cefāya zümre-i ‘uşşāk taḥammül etme vācibdir
Bu yolda çünkü feyz-i zevk-ı cānānı fedā müşkil
7. Naẓīre söylemek Mīr-i‘Aṭāniñ nazmına Hüsni
Hüner ister hüner-sence o emr-i mu‘tenā müşkil

(164)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Çāker-i dergāh-ı şāh-ı ‘aşk-ı ‘adl-efzā menem
Derd-i dehri kayd edinmez rind-i bī-pervā menem

2. Pās-bān-ı k̄ūy-ı vuşlat-būy-i yārim şūfiyā
Rāh-ı ‘aşka cān veren Mecnūn hem Leylā menem
3. Daḥl ü ṭa‘n-ı münkirīn gelmez dile kaṭ‘ā girān
Dā’imā mestāne hey’et ‘āşık-ı şeydā menem
4. İstemem iḳbāl-i dehri bī-beḳādır bī-beḳā
Ṭālib-i ‘uzlet-serā-yı ‘ālem-i a‘lā menem
[66a]
5. هج کس از حال من یا هو ندارد آکمی
Bī-tevaffuḳ rūz u şeb mecbūr-ı vāveylā menem
6. Eylemem da‘vā-yı faẓl u ma‘rifet aşlā velī
Cāmi‘-i esrār-ı ma‘nā nüşḥa-i kübrā menem
7. Ben beni bilmekdir ancak maḳşadım Ḥüsni benim
Ġayrı-dinse kendime ezher cihet evlā menem

(165)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Ağırdır özge cānımdan baña ĩmānım ĩmānım
Seniñ bu bendeki derde odur bi’llāh dermānım
2. Ben evvel ādem ü hem ma‘nā-yı ādem iken eyvāh
Olup me’nūs-ı keşret işte şimdi sāde insānım
3. Ezelde kāmil ü ekmel mükemmel hem mükemmildim
‘Anāşır-püş olaldan n’oldu bilmem böyle noḳşānım
4. Benim aşlımdan olmaḳda hemişe cem‘ ü farḳ zāhir
Velī ben benligim farḳından ‘āciz ‘abd-ı ḥayrānım
5. Bu cānım kendimi kendimde bulmaḳ görmek ister hep
‘Aceb-mi bu ḥayālümle desem ben merd-i ‘irfānım
6. Seni ben gibi bende benden artık var-mıdır görmüş
Benem ḡayrı degil zīrā ki ben bir sırr-ı pinhānım
7. Ḥamūş ol Ḥüsniyā fāş eyleme esrār-ı cānānı
Eger sen cān iseñ ben-de seniñ-çün cān-ı cānānım

(166)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Bugün bir başka revnak var idi rüyuñda ben gördüm
Eger gördüñse sen-de söyle cānā işte ben gördüm
2. Bakıp āyīneye kendi vişāliñden-mi kām aldıñ
Bugün çünkü seni ben gibi gāyet şād u şen gördüm
3. Olaldan ben şehā üftade-i sevdā-yı ruhsārıñ
Cefā-cüyāna sende haylice āsar-ı fen gördüm
4. Beni şāyeste-i dīdār edip agyāra yüz verme
Bunu tenbīh eder ben 'ilm-i şarfdā lafz-ı lengördüm
5. Saña dil verdiği günden-berü zār etmede Hüsni
[66b]
Eger sen görmediñse söyle cānā işte ben gördüm

(167)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Dehān-ı nāzı yāriñ gonce-i zībā mıdır bilmem
Leb-i şīrīn-i la'li yākut-ı hamrā mıdır bilmem
2. Mücerred nefy için hüküm-i niyāz-ı 'aşık-ı zārı
Haç-ı ebrūları 'aynıyla harf-i lā mıdır bilmem
3. Ser-ā-pā eyledi iklīm-i mülk-i göñlümü teşhīr
Nigāh-ı çeşmi bir sehhāre-i dünyā mıdır bilmem
4. O meh-rüyu bu şeb gördüm-ki gelmiş sīne-i vaşla
Bu şīne maṭla'ı bedr-i cihān-ārā mıdır bilmem
5. Cebīn-i tāb-nākı levḫa-i āyāt-ı da'vetdir
Miyānı kıble-gāh-ı ehl-i istiğnā mıdır bilmem
6. Olunmaz sünbül ü şeb-būya teşbīh bū-yı gīsüsü
Muḫaşşal müşg-i ra'nā-yı Hoten-peydā mıdır bilmem

7. Naẓīre söylemek nazm-ı belīg-i Nāşide Hüsni
Haṭā yā pek büyük da‘vā-yı bī-ma‘nā mıdır bilmem

(168)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

- I. Kūy-ı yāre bu dil-i zārı gelin sevḳ edelim
Vādī-i hecre raḳībi düşürüp ‘avḳ edelim
Boynuna silsile-i āhımızı ṭavḳ edelim
Güzelim gel gidelim ḳaplıcaya zevḳ edelim
Ṭağını bāğını gül-zārını pür-şevḳ edelim
- II. Baña cennet gibidir gülşen-i ḥüsn ü āniñ
Derd-i dūzaḥdan eşedir elem-i hicrāniñ
Tek ü tenhā oturup şıḳma efendim cāniñ
Güzelim gel gidelim ḳaplıcaya zevḳ edelim
Ṭağını bāğını gül-zārını pür-şevḳ edelim
- III. Aşırıp duḥter-i zī-bezme şehā ‘āşık-ı zār
Cān gözüyle gözedir maḳdemiñi leyl ü nehār
Mevsim-i ‘ayş u şafā geldi erip faşl-ı bahār
Güzelim gel gidelim ḳaplıcaya zevḳ edelim
[67a]
Ṭağını bāğını gül-zārını pür-şevḳ edelim
- IV. Ne revā eylememek ‘āşıkına ‘arz-ı vişāl
Bu degil iki gözüm lāzıme-i ehl-i kemāl
Luṭf edip Hüsni-i dil-dādeñe ey māh-cemāl
Güzelim gel gidelim ḳaplıcaya zevḳ edelim
Ṭağını bāğını gül-zārını pür-şevḳ edelim

(169)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Rāz-ı ‘aşkı ne-ḳadar eylese ‘āşık pinhān
Rūy-ı dil-dārı görünce olur elbet ‘ayān
2. Çile-i saḥtı çekilmez o kemān ebrūnuñ
Gelir ammā dil-i ‘uşşāḳa bu müşkil āsān

3. Bülbul-āsā heme ān eylesem ‘arz-ı nağamāt
Olmaz ol ğonce-femiñ ħār-ı cefāsı noķşān
4. adri yoķ sīm ü zeriñ ište bu bāzār ire
Naķd-i dille alınır kāle-i vaşl-ı ħübān
5. üsniyā ħ~āhiş-i vuşlatla sözi etme dırāz
Çünkü ĩmādan alur ğāyet-i aşdı cānān

(170)

Mef‘ülü/ Fā‘ilātün/ Mef‘ülü/ Fā‘ilātün

1. Gördüm o şūħ-ı cānı çĳn-i cebĳni pür-kĳn
Feryād-res İlāhĳ oldum bu ħāle ğam-ğĳn
2. Derd-i dili beyāna cür’et-de müşkil ammā
Gitdi ne çāre bizden şabr u sükün u teskĳn
3. ‘Uşşāķ-ı zāra nisbet ol naħl-ı pür-leţāfet
Etmekdedir hemĳşe endām-ı nāzı tezyĳn
4. Etdikçe luţf-ı vaşlıñ üftādesi temennĳ
Müzdād eder cefāyı elbet o albi sengĳn
5. üsnüñe oldu ište dil-dāde üsni cānā
Hem etdi bĳ-muħābā rāz-ı derūnı tebyĳn

(171)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Ey nefis geçmez iseñ ger heves-i dünyādan
Bil-ki yoķdur saña behre şeref-i ‘uķbādan
[67b]
2. Farķ var mı bu cihān devlet ü ārāyişiniñ
Hele söyle ‘acabā şa‘şa‘a-ı hulyādan
3. Ne alır nā’im-i bĳ-çārede bĳdār olıcaķ
Bir aķım mā-melek ü mā-veheb-i rü’yādan
4. Olma bu ‘ālem-i süflĳde yeter ğayrı sefil
Nisbetin kimse amān memleket-i ‘ulyādan

5. Sālik-i silk-i ‘avām olma ki yok anda devām
Hep zarardır görülen āhir ‘umūm belvādan
6. Uyma şeytāna seni gāyeti rüsvāy eyler
‘İbret al vākı‘a-yı Ādem ile Havvā’dan
7. Mübtedādır bugünüñ hāli muḫaddem gelmiş
Seni āgāh ediyor baḫ haber-i ferdādan
8. Hālik’i görmek için ḫalka nazar kıl yoḫsa
‘Aksi hālde ne çıkar ḫalka kuru sevdādan
9. Minneti Hālik’ine eyle ki oldur ancaḫ
Rūzī-i ‘abdi veren menn ile hem selvādan
10. Kāşid-i ma‘şiyet olma ḫazer eyle her bār
Hākim-i muḫkeme-i maḫkeme-i kübrādan
11. ‘Ömrünü şarf ede gör tā‘at-ı Hāḫḫ’a zīrā
Bulamazsın kaçacaḫ yer gāzab-ı Mevlā’dan
12. Hep ma‘ānī-i ḫazāyāsı bu kevnin dā’im
Bir yalan lāf ile kübrāya çıkar suḫrādan
13. Rūz-ı ferdā saña bir fā’ide ḫāşıl olmaz
Bunda kesb eyledigiñ menzilet-i ‘uzmādan
14. Sa’yını zād-ı beḫā cem‘ine şarf etmege baḫ
Geçiver kibr ile artık bir ālāy da‘vādan
15. Sen-de Mecnūn gibi bir ‘āşık-ı şādık olagör
Zāt-ı Mevlā idi çünkü ḫaraż-ı Leylā’dan
16. Hāl-i ḫaşrī düşünüp her dem ü ān ey gāfil
Terk-i baḫş u cedel et mes’ele-i uḫrādan
17. Çaliver tīg-i teberrāyı sūy düşmene
Bende ol şāh-ı tevellāya çıkıp ḫavḫādan

18. Saña Hüsni gibi bir nâşih-ı şâdık yokdur
Diñleyip nuşhunu el çek bu deni dünyadan
[68a]
(172)
Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün
1. 'Arz-ı hâl eyler kuluñ Hüsni kemâl-i luţfuña
Haq bilir kim teşnedir gâyet zülâl-i luţfuña
 2. Bilmezem ben var ise ger başka bir bedr-i münîr
Mübtelâdır çünkü dil ancak cemâl-i luţfuña
 3. Her zamân maqrûn-ı ihsânuñ iken şimdi 'aceb
N'oldu haqqımda sebep bilmem zevâl-ı luţfuña
 4. Bir nigâh-ı iltifât etseñ kanâ'at eylerim
Korkarım zîrâ temennâ-yı vişâl-i luţfuña
 5. Bir hikâyetdir garaz yoḡsa şikâyet eylemem
Merhabâlar hem cemâl u hem celâl-i luţfuña

(173)

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün (Fa'lün)

1. Merhamet etse o şûḡ 'âşık-ı âvâresine
Merhem-i vuşlat ururdu sitem-i yâresine
2. Hâşıl-ı 'ömrüm olan gönlümü verdim yâre
Kayd ider âdemi çâre ne ki cân-pâresine
3. Ne için benden arar işine neyzen çâre
Nazar etmez mi anıñ sîne-i şad-pâresine
4. Ne füsûnlar oḡudu bilmem o cādū-yı zamân
Ki esîr etdi dili dîde-i sehhâresine
5. Öñüne nân-ı niyâzı döküp etsem un ufaḡ
Cevre toymaz yine âh 'âşık-ı ġam-h'âresine
6. Ne 'aceb dil-ber-i fettân ne yaman âfet-i cân
Kayd ider ḡalkı bütün ġamze-i ġaddâresine

7. Hüsniyâ sen o şehiñ vuşlatını etme taleb
Şabr ile baķ bu ğam-ı cān u diliñ çāresine

(174)

Fe'īlātün/ Fe'īlātün/ Fe'īlātün/ Fe'īlün (Fa'lün)

1. Gülşen-i hüsnuñe nisbetle seniñ ey ğonce
Seyr-i gül-zāra meyl maħz-ı haţadır bence
2. Eylerim cevriñe nā-çār taħammül zīrā
Senden eglence gelir göñlüme her işkence
3. Allāh Allāh ne bu endām-ı leţāfet sende
Nāzenīnim gül-i terden daħi tersin bence
[68b]
4. Nice vardır saña dil vermede envā^c-ı şafā
Var mı āyā göñül almaķda da bir ğaz sence
5. Eylemezdi taleb-i vuşlata cür^{et}et Hüsni
Görmeseydi seni ey şāhid-i nāzım sence

(175)

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Huşümet eyler elbetde ben [u] ğīsū-yı cānāna
Baña nisbet uzandıkca elin sīmīn-gerdāna
2. Perīşān-ħāl olur 'aqlım görünce hāle-i zülfü
Şarılmış 'āşıkāne āh meh-i ruhsār-ı tābāna
3. Bu hüsni-bī-bedel bu tavır-ı müsteşnā ile el-ħaķ
Sezādır hüsrev-i nāzımserīr-i kişver-i āna
4. Dil-i şeydā olaldan bāde-i 'aşkı ile ser-mest
Ne zevķ-ı nūş-ı mey kaldı ğayālimde ne meyhāne
5. Vişāl olmazsa bārī bir niğāh-ı iltifāt etse
Ederdim ben ķanā^cat buncacık bir būy-ı iħsāna
6. Ne siħr etdi baña bilmem ki ol şūħ-ı perī-peyker
Çıkardım rāz-ı mektüm-ı dil-i nālānı meydāna

7. Hevā-yı Leylī-i ‘aşkıyla ülfet eyleyen lā-büdd
Düşer Mecnūn-ı bī-pervā gibi kişt-i beyābāna
8. Temāşāsiyla hep halkı eder hayrān u ser-gerdān
Şanevber-ķāmet[in] çıkdıķca reftār u hırāmāna
9. Gül-i gül-zārı-da bī-şekk ‘araķ-rīz-i ḥabāb eyler
Nazar kılsa o āşūb-ı zamān şāhāne māhāne
10. O tıfl-ı nev-resiñ vardır hezār dil-dādesi ammā
Benem bu cümle içre ‘āşık-ı merdāne bir dāne
11. Bu nazm-ı tūṭī-i rengīn-menendim Ḥüsniyā bizden
Selām-ı tām ile gitsin ḥamīd-i hūb sūḥandāna

(176)

1. بنی پاداش اولور صنمه سکا ای نفس امره
عداوتواجبستبرمرا اینفسا قاره
 2. دع الاصرار فی العصیان والبعی العنادی
چه سود آیدازین حالت ترا ای نفس اماره
 3. مشوازراه حق وراستی زینهارو کردان
نسیت الان ماقلت بلی ای نفس امره
- [69a]
4. الیس السیات دون ما یرضی به المولی
دوام ذنبه باعث نه الا ای نفس اماره
 5. شرمساری رسید آخر کسی راکه تراشیدیار
لک الخسران فی یوم الخجرا ای نفس اماره
 6. دکلدرفخر زیب مای بر امر مستحسن
ازین محنت رهاکن خویش را ای نفس اماره
 7. فان لم تجتنب ممانهاک الله قد تلقی
بهر کارت بسی تعب وبلا ای نفس اماره
 8. سنک ترغیبینه انسان اولان الدنمز عالمده
لمن افناک مادام البقا ای نفس اماره
 9. تراشا یسته است کرمیروی در آتش دوزخ
هی المأوی لمن طاع الهوی ای نفس اماره
 10. دکل الفت سنکله آشنا للک ایلمز حسنی
بما فرضست چون بر تو اذا ای نفس اماره

(177)

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

1. ‘Aql ararsan var ara ‘arif iseñ dīvānede
Çün zühür eyler defîne ekseri vīrānede
2. Kıl hāḳāretten hāzer yā hū hārābāt ehline
Gizlenir derd ehli zīrā dā’imā meyḥānede
3. Mest-i ‘aşḳ ḳābil degildir bir nefis huşyār ola
Zevḳ-ı cānānı ararken cür‘a ü peymānede
4. Ğāyet-i maḳşūd nedir āyā degil-mi āşikār
İctimā‘dan bir gürūh-ı bī-şu‘ūr büt-ḥānede
5. Tālib-i Ḥāḳ neyl-i esrāra eḥāḳḳım ḳānn edip
Bir ḫāḳım bī-ḫāreler ḳalmıḫ reh-i efsānede
6. Biri ser-keş digeri ser-mest-i bī-şabr u sükūn
‘Aşḳ-ı kāmīl yoḳ-durur ne şem‘ ü ne pervānede
7. Olduḡu-çün Ḥüsniyā ḥāḳda tecellī muḫtelif
Her biri bir başḳa yol almaḳda bu kār-ḥānede

(178)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Ey şabā çün edesin gülşen-i yārdan güzeri
Veresin ol-şeh-i mülk-i dile bizden ḥaberi
[69b]
2. Sen ‘aceb ḫālī‘-i mes‘ūd u mükerremsin kim
Dem-be-dem etmedesin mesken-i yāre seferi
3. Bize de al getir Allāh için ey bād-ı şabā
Ol gül-i terden amān şemme-i feyz-i şeheri
4. Dil-i maḫzunuma bu luḫfu edersen bi’llāh
Giderir bende olan renciş-i ḫüzn ü kederi
5. Şu‘le-i şavḳı çıkar muḫlakā āfāḳa ḳadar
Kimde kim etse zühür āteş-i ‘aşḳıñ eşeri

6. Hāl lisānıyla şabā dedi keder eyleme hîç
Her muzırr ğayra şanıp kendüye eyler zârarı
7. Tîr-i âhı yetişir düşmene ehl-i ‘aşkıñ
Dest-i cevrinde eger olsa da tîğ ü teberi
8. Bir tatar miḥnet ü şādî-i cihānı her bār
Farq eden lâzıme-i ḥükm-i celîl-i kaderi
9. Ādemi ğāyet-i iḳbāli perîşān eyler
Çün ferāmuş ede ol ḥāzret-i Ḥaḳ’dan ḥazeri
10. Pek gözetmek gerek erbāb-ı manāşib dā’im
Kesr-i ḥāṭırda olan seyr-i serîc-i ḥaṭarı
11. Nice bî-çāreleri ḥalka eder çāre-resā
Ḥāzret-i vāhib-i pür-cūd u ‘aṭānıñ nazarı
12. Sā’î-i ḥayra olagör ḥalk-ı ilāh’a yoḥsa
Ṭu‘me-i āteş ederler şecer-i bî-semeri
13. Sefer-i āḥiretiñ zādını cem‘ eyleye gör
Etme bî-ḥüde-i şarf ḥāl-i ḥayāt-ı ḥazarı
14. Ḥüsniyā meyl edemem ben cihet-i nā-ḥaḳka
Çünkü vāreste miyānımda şadāḳat kemeri

(179)

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün (Fa‘lün)

1. Eylemez hîç dil-i bî-çāreyi ğamdan ḥālî
Şahn-ı ḥaddinde olan noḳta-i ḥālîñ ḥālî
2. Beni ser-mest ü ḥarāb eyledi eyvāh eyvāh
Şemme-i sâḥire-i bâde-i la‘liñ ali
3. Müşterî olsam eger kâle-i vaşl-ı pāre
Verip ağyāra ucuzca baña vermez ḥali

4. Görmemişdim daha tersāda bu tarz üzre güzel
Cāna te's̄ir ediyor b̄uy-ı mu'anber h̄ālī
[70a]
5. Şeh-levendim yürüyüp eylese 'arz-ı meydān
Düşürür deşne-i 'aşk-ı dil ü cān-ı Zāl'i
6. Tāleb-i vuşlatı bahş etsem o şūh kaddi gibi
Uzadır zann ederim rişte-i k̄il ü k̄ālī
7. Gülşen-i h̄üsnüne bülbül olalı H̄üsnī-i zār
Olmadı gitdi ğam-ı nāle-i āhdan h̄ālī

(180)

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Zīb ü tābda tal'atıñ maḥbūb eder mihr ü mehi
Sensin ancak taht-ı dilde h̄üsn ü ān şāhen-şehi
2. Şive-i dil-cū-yı kadd-i nāzıña nisbet şehā
Bir nihāl-i bī-semerdir toğrısı serv-i sehi
3. Sünbül ü şebbū edā-yı zülfiñe dil-dādedir
Görse çeşm-i mestini nergis ölüdü va'llāhi
4. Şīve-i gül-ğonce-i rengīn-ruhsārıñ seniñ
Kıldı kadr-i gülşeni tevķīr ü h̄ürmetden tehī
5. Sen gibi bir dil-ber-i mümtāzıñ elbet cāndan
Zümre-i 'uşşāk olur cārüb-keş-i h̄āk-i rehi
6. Zāhidā ben gerçi pür-cürmüm velākin ezezel
Melce'imdir ḥazret-i sulṭān-ı 'aşkıñ dergehi
7. Maḫşadı ehl-i diliñ H̄üsnī vişāl-i yārdır
N'eylesin bī-aşl olan ārāyiş-i 'izz-i cehi

(181)

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

1. Bu bülbül-i dil 'āleme feryāda mı geldi
Yā ğonce-i maḫşūdunu hep yāda mı geldi

2. Lāyık-mı ola bāde-i iķbāl ile ser-mest
 alb ālemini fişķ ile berbāda mı geldi
3. Nefs ile nedir tā bu adar germī-i ūlfet
 Ādem bu cihān mūlkūnū ifsāda mı geldi
4. Āyā neye fikr eylemiyor avl-i elesti
 Aşlından aceb kendūyi ibāda mı geldi
5. Lāzım-da degil Hūsnī'ye oķ baħşı uzatmaķ
[70b]
 Halkıñ ħiyel ū aybını tadāda mı geldi

(182)

Feilātūn/ Feilātūn/ Feilātūn/ Feilūn (Falūn)

1. Terk eder āşık olan kūlfet-i ayd-ı ārı
 anda olsa alır āġūşa hemānca yārı
2. Geri dūrt aşlı gūzel-de sevilir ammā kim
 Sāde-rūlar gibi pek cezbese olmaz sārı
3. Var iken seyr-i gūl-istān-ı cemāl-i yārıñ
 İstemem oġrusu ben zevķ-ı gūl ū gūl-zārı
4. add-i mevzūnunu serve nice teşbīh edeyim
 Gūrdū-mi servide kimse bu gūzel reftārı
5. Āşık-ı dil-şūde zārıñ ne-adar kem etse
 Fāş eder ħālını muţlaķ reviş-i eşārı
6. endi dil-berleriniñ ħaķķı olunmaz inkār
 Ayn-ı ūtī gibidir bazısınıñ gūftārı
7. Raħmī ū Nāşide Hūsnī bu gice pey-rev olup
 Bir ġazel sūyledi gūyā o da şā'ir-vārı

(183)

Mūstefilūn/ Mūstefilūn/ Mūstefilūn/ Mūstefilūn

1. Bir dil-ber-i tersā dili etdi esīr-i kākūli
Kim ḥal eder bu müşkili etdi esīr-i kākūli
2. Her ḥāl ü ṭavrı nev-zemīn ḥaddında ḥāl-i ‘anberīn
Ṭıfl-ı dilim düşmen-i dīn etdi esīr-i kākūli
3. Kaşlar kara gözler ela ḳaddi çü serv-i pür-edā
Gönlüm alıp ol bī-vefā etdi esīr-i kākūli
4. Vaslñ ṭaleb etsem ‘aceb neyler baña ol ḡonce-leb
Ḥüsni-i zārı bī-ta‘ab etdi esīr-i kākūli

5. SONUÇ

Çalışmamızın nesnesi olan Hüsnî Paşa Dîvânı, “ayş u tarab” devrinin artık bitmiş olduğu XIX. asırda yazılmıştır. Doğum tarihini tespit edemediğimiz Hüsnî Paşa H. 1294 / M. 1877 tarihinde vefat etmiştir.

Osmanlı aydınının hayatın her alanında olduğu gibi edebî alanda da Batılılaşmanın gerekliliğine inandığı bu asırda Hüseyin Hüsnî Paşa, Klasik Türk Edebiyatı'nın geleneksel çizgisini mümkün olduğu kadar devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat bunu başarabildiği noktalar olduğu gibi başaramadığı ve dönemin modasına uymuş olduğu noktalar da vardır. Çalışmamızın *Dîvâna* yönelik ilk kısmı olan, hali hazırda var olan unsurların değerlendirmesinde Hüsnî Paşa'nın Klasik Türk Edebiyatı'nın dîvân tertibine tam olarak uymadığını söyleyebiliriz. Tertip hususiyeti, şekilden ziyade muhtevaya dayanmaktadır. Zahidane bir tasavvuf anlayışına sahip olan Hüsnî Paşa'nın Dîvânı'nda Allah ve Hz. Peygamber için yazılmış manzumeler, biçimi ne olursa olsun, *Dîvânda* öncelikli bir şekilde yer almaktadır. Daha sonra halifeler ve din büyükleri için yazılan manzumeler gelmektedir ki, bu kısımda da muhtevaya dayalı bir tertip tercih edilmiştir; ardından, kıt'alarla düşürülen tarihler ve muhtevası aşk olan manzumeler gelmektedir.

XIX. asırda kasidelerin beyit sayılarında azalma, Hüsnî Paşa'nın kasidelerinde de görülmektedir. Sebki Hindî ile gazelin muhtevası genişlemiş ve bu yüzyılda da bu anlayış devam etmiştir. Hüsnî Paşa'nın da gazellerinde, gazelin lirizmi kullanılarak hikemî (telîğci) şiirlere coşkunculuk kazandırılmaya çalışılmıştır.

*Dîvânda*ki şiiirlerin dış cephesini oluşturan; redif ve kafîye konusunda, Hüsni Paşa, XIX. asrın arayışçı modasına uymamıştır. Türkçe kafîye yerine, yoğun olarak Farsça ek ve kelimeleri tercih etmiştir. Düşüncelerini genel olarak kelime veya kelime grubuna dayalı rediflere emanet etmiş ve bu yolla konu bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır; ancak, aynı kelime ve kelime grupları etrafında çok fazla dolaşmış ve tekrara düşmekten kurtulamamıştır. Şiirin dış yapısını oluşturan diğer bir unsur da vezindir. Hüsni Paşa'nın vezin kullanımını kafîye ve redifte olduğu gibi çok fazla çeşitlilik göstermez. Klasik Türk Edebiyatı şairlerinin en çok kullandığı "remel" ve "hezec" bahirlerini kullanmayı tercih etmiştir. Hüsni Paşa şiiirlerinde ahenk yerine anlamı tercih ettiği için zaman zaman aruz kullanımında problemler yaşamıştır.

Dîvânda muhtevanın mayasını zahidane tasavvuf oluşturur. Bu anlayış Allah ve Hz. Peygamber merkezlidir. Çok sık olmamakla birlikte, kendisinin "şairâne" olarak tanımladığı mecazî aşkı anlatan şiiirlere de rastlamaktayız. Fakat bu şiiirlerinde bile şairin tereddütler yaşadığı ve "mahbûb-perest" olarak tanımlayabileceğimiz ifadelerden kaçındığını görebiliriz. Dış dünyaya kapalı bir şair olan Hüsni Paşa'nın şiiirlerinde XIX. asrın yeniliklerine rastlayamayız. Şair Klasik Türk Edebiyatı'nın daha önceki asırlara ait "estetik kataloğu"nu kullanmayı tercih etmiş, mecaz ve mazmunları bu katalogtan seçmiştir.

Hüsni Paşa'nın nazire ve nazire benzeri şiiirlerine baktığımız zaman beğendiği ve etkilendiği şairleri görebiliriz. Gazellerinde hakikî aşkı anlatırken Şeyh Gâlib'i; hikemî tarzda yazdığı şiiirlerinde ise Nâbî'yi örnek aldığını söyleyebiliriz. Fakat onların seviyesine ulaştığını söylemek güçtür.

Sonuç olarak güle yelin değdiği XIX. asrın Klasik Türk Edebiyatı'nın şiiir tarzını devam ettirmeye çalışan bir şair olan Hüsni Paşa başarılı bir şair olarak görülmez. Dış dünyaya kapattığı şiiirlerinde, iç dünyasına ait hayallerini anlatmayı tercih etmiştir. Hüsni Paşa'nın şiiiri, değişen hayatın keşmekeşinden kaçmak için bir sığınak olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adorno, T.W. (2018). *Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bacon, F. (2003). *Denemeler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (2012). *Eski Şiirin Rüzgârıyla. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti*.
- Beyatlı, Y. K. (1970). *Edebiyata Dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Bloom, H. (2016). *Etkilenme Endişesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Booth, C.W. (2012). *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları
- Cengiz, M. (2015). *Hüseyin Vassaf Tasavvufi Şiir Şerhleri Feyzü'l-Kemâl ve Mir'âtü'l-Kemâl*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Coşkun, M. (2010). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Dilçin, C. (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ebuzziya Tefvik. (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (1-2)*. Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Gacek, E. (2017). *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Gibb, W. E. J. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV-V*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürer, S. (2013). *XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- İnalcık, H. (2018). *Has-bağçede 'Ayş u Tarab nedîmler şâirlermutrîbler*.İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İpekten, H. (2021). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*.İstanbul:Dergâh Yayınları.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M., Enginün, İ.ve Emil, B. (1993). *Yeni Türk EdebiyatıAntolojisi II 1865-1876*. İstanbul: Marmara ÜniversitesiYayınlar
- Kolcu, H. (2011). *Bir Tutkunun Elinde Türk Edebiyatı Araştırmaları*.Kocaeli: Umuttepe Yayınlar.
- Köksal, M.F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz -Divan Şiirinde Nazire-*.İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Köprülü, M.F. (2020). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*.İstanbul:Alfa Yayınları.
- Levend, A. S. (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: DergâhYayınları.
- Kalpıklı, M. (1999). *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları
- Kudret, C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Moreau, O. (2010). *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri "Yeni Düzen" in İnsanları ve Fikirleri: 1826-1914*. İstanbul:İstanbulBilgi Üniversitesi Yayınları.
- Olgun, T. (2012). *Şiiri Açıklayan Mektuplar*. Ankara: Kurgan EdebiyatYayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: KronikKitap.
- Pamuk, O. (2003). *İstanbul-Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: Yapı KrediYayınları.
- Saraç, Y. (2011). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü- Kafiye*.İstanbul: Gökkuşe.
- Şentürk, A.A. (2011). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı KrediYayınları.
- Tanpınar, A. H. (2010). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul:YapıKredi Yayınları.

Meriç, C. (2011). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tarlan, A.N. (2017). *Edebiyat Meseleleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Todorov, T. (2018). *Poetikaya Giriş*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sözlükler

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: AydınKitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, DilveTarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve RemizlerMazmunlarve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Muallim Nâci. (2006). *Lûgat-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Onay, A.T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar veZahı*.Ankara:Akçağ Yayınları.

Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: KapıYayınları.

Redhouse, W.J. (2011). *Turkish And English Lexicon*. İstanbul: ÇağrıYayınları.

Şemseddin Sami. (2017). *Kâmûs-ı Türkî*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tulum, M. (2013). *Osmanlı Büyük El Sözlüğü Türkçesi*.İstanbul: KapıYayınları.

Tulum, M. (2011). *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TürkDil Kurumu.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: KabalcıYayıncılık.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: KesitYayınları.

Tezler

- Babacan, İ. (2001). *XIX. yy. Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli; Şekil ve İçerik*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Çakır, A. (2007). *El Yazması İki Menâkıb-ı Seyyid Ahmed Er-Rifâî İnceleme ve Karşılaştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul.
- Duman, M. (2010). *Trabzonlu Emin Hilmi Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Duman, M.Â. (2005). *Fâzıl Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin İnceleme)*. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Elmas, S. (1997). *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.
- Kaya, A. (2010). *1287 Tarihli Matbu "Seyyid Ahmed Er-Rifâî Menâkıbı"-Metin İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Tıgılı, F. (2006). *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Uzun, S. (2020). *Trabzonlu Hazînedar-Zâde Âgâh Osman Paşa Divanı*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Üstünova, K. (1993). *Hilmi Divanı*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bursa.

Zülfe, Ö. (1998). *Nâşid Dîvân*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.

Makaleler

Ak, M. (2018). Manzum Bir Ahlâk Metni: Hüsn-i Eser. *Sûfi Araştırmaları*. Sayı: 17, s. 51-78.

Akün, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, s. 389-427.

Aksoyak, İ. H. (1999). “Müşterek Şiir Söyleme Geleneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, Sivas, s. 239-254.

Aksoyak, İ. H. (2005). Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl’in Müşterek Şiirleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 3, s. 71-82.

Beydilli, K. (2020). Mustafa Reşid Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, İstanbul, s. 348-350.

Çakıcı, B. (2021). Medhiye Olmayan Kasideler ve Kasidenin Bölümlerine Bir Bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S. 71 (Haziran), s. 193-203.

Çeltik, H. (2013). Şekilden türe kasîde tarzı. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII- Kasîdeye medhiye: biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler* (haz. Hatice Aynur vd.) içinde s.124-163. İstanbul: Klasik.

Çetin, N. M. (1991). Arûz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, s. 427-437.

Çiçekler, M. (2006). Na't. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 435-436.

Davison, R. H. (1999). 19. yüzyılda Hıristiyan-Müslüman Eşitliğine Karşı Türklerin Tutumları, *Belleten*, C. 63, s. 229-252.

Durmaz, G. (2018). 19. Yüzyıla Ait Bir Mesnevi Örneği: Manzûme-i Hüsn-i Eser. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 19, s. 79-96.

- Gencer, A. İ. (1998). Hüseyin Avni Paşa. *TDVİslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul, s. 526-527.
- Kalpaklı, M. (2011). Nazîre Geleneği Çerçevesinde Fuzûlî'nin Enîsü'lKalb'i. *Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran* (haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır) içinde s. 245-253.
- Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme. *TDVİslam Ansiklopedisi*,C.40, İstanbul, s. 80-82.
- Korkmaz, R. (2006). Yenileşmenin tarihî, sosyo-kültürel ve estetiktemelleri. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 3, s. 17-42. İstanbul, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Mum, C. (2006). Sebk-i Hindî. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, s.369-390.İstanbul, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Okay, M. O. (2006). Tanzimatçılar: Yenileşmenin öncüleri (1860-1896).*Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 3, s. 53-74. İstanbul, T.C.Kültür veTurizm Bakanlığı.
- Özgül, M. K. (2006). Şark Ekspiresi'yle Garb'a sefer. *Türk EdebiyatıTarihi*, C. 2, s. 601- 660. İstanbul, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Özgül, M. K. (2006). Osmanlı'nın son Encümen-i Şuarâ'sı. *TürkEdebiyatıTarihi*, C. 3, s. 75-88. İstanbul, T.C. Kültür ve TurizmBakanlığı.
- Saydam, A. (2006). Mütercim Rüşdü Paşa. *TDVİslam Ansiklopedisi*,C.32, İstanbul, s.202-203.
- Şentürk, A.A. (1994). Osmanlı Edebiyatında Felekler, SeyyareveSabiteler (Burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, nr: 90Haziran, s. 131-180.
- Şentürk,A.A.Klâsik Osmanlı Edebiyatında Tipler I.Erişimadresini: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/172623>
- Tahralı, M. (2008). Rifâiyye.*TDVİslam Ansiklopedisi*, C.35,İstanbul, s. 99-103.
- Ünver, İ. (2008). Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *TurkishStudies*, 3/6, s. 1-46.

- Ünver, İ. (1998). XIX. yy. divan şiiri. *DTCFD*, XXXII (1-2), s. 131-140.
- Yavuz, Y. Ş. (2010). Şefaat. *TDVİslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul,s. 412-415.
- Yeni, T. (2006). Na't. *TDVİslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul,s. 436-437.
- Yetiş, K. (1988). Âhenk. *TDVİslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, s. 516-517.
- Yıldırım, A. (2006). Klasik şiirde romantik söylem veya Osmanlı romantizmi. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, s. 98-106. İstanbul,T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yıldız, S. (1991). Atpazarî Osman Fazlı. *TDVİslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, s. 83-85.

e-Kaynaklar

- <http://www.abdulkadirgeylanidernege.net/> (e.t.: 25.12.2021).
- <https://www.diyenet.gov.tr/tr-TR>.(e. t.: 25.12.2021).
- Horata, O. (2019). *Esrâr Dede Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı;
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240609/esrar-dede-divani.html> (e. t.: 11. 04. 2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/said-babaefendizade-seyh-mehmed> (e.t.: 11.04.2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fuadi-omer> (e.t.: 11.04. 2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahmi-mustafa-rahmi-efendi>(e.t.:12.04.2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim-husni-huseyin-nazim-efendi> (e. t.: 11. 04. 2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim-mehmed-nazim-efendi-mdiki> (e. t.: 11. 04. 2022).
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim> (e. t.: 11. 04. 2022).

ÖZ GEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Mersin’de tamamladı. Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2016 yılında mezun oldu. 2018 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı bilim dalında lisansüstü eğitimine başladı.

